T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BAHRÎ MEMLÛKLERİ DÖNEMİNDE KEREK (1250-1382)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Murat ZENGİN

Hazırlayan
Bahar KARATAŞ

Malatya 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ ANABİLİM DALI

BAHRÎ MEMLÛKLERİ DÖNEMİNDE KEREK

(1250-1382)

Hazırlayan
Bahar KARATAŞ

Danışman
Doç. Dr. Murat ZENGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MALATYA 2020

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Murat Zengin'in danışmanlığında hazırlamış olduğum "BAHRÎ MEMLÛKLERİ DÖNEMİNDE KEREK (1250-1382)" adlı yüksek lisans tezimi, akademik kurallara uygun olarak ve bana ait olmayan düşünceleri hem metin içinde hem de bibliyografyada yöntemine uygun bir biçimde gösterdiğimi belirtir, onurumla doğrularım.

Bahar KARATAŞ

ÖNSÖZ

Tarihi kayıtlara ‘ed Devlet-i Turkîyye’ olarak geçen Memlûk Türk Devleti; Mısır, Suriye ve Hicaz bölgesinde 1250-1517 yılları arasında Kahîre (Ebvâbü’s-Sultanîye) merkezli kurulmuştur. Devletin kuruluşundan 1382 yılına kadarki siyasî hayatında Bahrî Memlûklerî hâkimiyet icrâ etmişlerdir.

Memlûk Türk Devleti merkez ve taşra teşkilâtı olarak iki idarî yapıdan oluşmuştur. Bu idarî yapı niyâbetlerin büyüklüğüne ve stratejik konumuna göre şekillenmiştir. Merkez teşkilatı; Mısır’da el-Vech el-Kibeli, el-Vech el-Bahri ve İskenderiye olarak üç kısımdan oluşmuştur.

Memlûk Türk Devleti’nin taşra teşkilâtı; Dımaşk, Halep, Hama, Trabulus, Safed ve Kerek olmak üzere altı kısımdan oluşmuştur. Devletin kuruluş dönemi, İslâm dünyasında Moğol ve Haçlı tehlikesinin yaşandığı döneme tekâbül etmektedir. Bahrî Memlûkleri, Moğollarla yaptıkları Ayn Câlût Savaşı’nı kazanarak Moğolların yenilmezliğine son vermişlerdir. İlhanlılar döneminde Memlûk Türk Devleti üzerine yapılan seferler devam etmiştir. Bu seferler Suriye bölgesinden yapılmıştır. Dımaşk, Halep, Hama, Trabulus Safed ve Kerek niyâbetleri Mısır’a gelecek olası bir saldırıyı önleme de tabiri caizse bir tampon bölge durumuna gelmiştir. Ayrıca Kerek başta olmak üzere Trabulus ve Safed Haçlıların bölgede yeniden hâkimiyet kurmalarının engellenmesinde önemli merkezler olmuştur.

Memlûk Türk Devleti, Orta çağ devlet anlayışından farklı bir yönetim anlayışına sahip idi. Memlûk sistemi içerisinde askerî eğitimle yetiştirilenlerin oluşturduğu bir askerî monarjik sistem vardı. Memlûkler aldıkları eğitim neticesinde Memlûk Türk Devleti ordusunda görevler almışlardır. En üst rütbeye ulaşan kişi idarî teşkilatta sultan adına, nâib olarak görevlendirilmiştir. Memlûk Türk Devleti’nde saltanat anlayışı söz konusu olmadığı için her memlûk sultan olma hakkına sahip olmuştur. Nâiblerin niyâbetlerde kazandıkları statü ve başarı, onlara sultan olma yolunda önemli imkanlar sunmuştur.

Tezimiz, Memlûk taşra teşkilâtının en küçük ve hiyerarşik bakımdan en sonda yer alan niyâbeti olan Kerek’in stratejik önemini ortaya çıkarmak, Kerek niyabetinin Memlûk Türk Devleti tarihindeki siyasî ve idarî etkilerini incelemek ve bir kale-şehir olan Kerek’in Memlûklü askerî ve ticarî yol ağlarındaki yerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Tezimizi hazırlarken kaynakların temini hususunda kütüphanelerini istifademe açarak destek olan İnönü Üniversitesi Tarih bölümünün kıymetli hocalarına teşekkür ederim. Bu süreçte maddî-manevî desteğini göstererek bu zorlu süreci aşmamı sağlayan babam Ramazan KARATAŞ'a annem Bedriye KARATAŞ'a vatanî görevini yapmakta olan kardeşim Furkan KARATAŞ'a diğer kardeşlerim Serkan KARATAŞ'a ve Şeyma Nur KARATAŞ'a, her zaman fikirlerime destek olan dayım Mehmet Ali DİNÇ'e ve onun kıymetli eşi Zeynep Özlem DİNÇ'e teşekkür ederim. Sürecin başından sonuna kadar bana her türlü desteği vererek bu meşakkatli süreci aşmamı sağlayan, sorduğum soruları cevaplayarak önümü açan, Arapça kaynakların ve diğer kaynakların temininde desteğini gördüğüm danışmanım Sayın Doç. Dr. Murat ZENGİN'e teşekkür ederim.

Bahar KARATAŞ

MALATYA 2020

ÖZET

XII. yüzyılda Büyük Selçuklu Devleti'nin Suriye-Irak bölgesindeki hâkimiyetinin sona ermesiyle bu bölgede vassal devletler kurulmuştur. Bu devletlerin birbirlerine karşı verdikleri mücadele Büyük Selçuklu döneminde kurulan Türk-İslâm birliği anlayışının dağılmasına neden olmuştur. Haçlılar bu durumdan istifâde ederek 1142 yılında Kerek Kalesi'ni inşâ etmişlerdir. Zengîler döneminde Türk-İslâm birliğini yeniden sağlamaya yönelik verilen çabalar neticesinde Haçlılara karşı harekete geçilmiştir. Bu anlayışın ilk hedef noktası hac ve ticaret yolu olan Dımaşk-Mekke hattının üzerinde kurulan Kerek olmuştur. Kerek üzerinden gerçekleştirilen Haçlı-Zengî mücadelesi yeni bir aşamaya geçerek iki siyasi gücün rekabetine dönüşmüştür. Kerek, Eyyûbî-Zengî mücadelesinin yaşandığı bir merkez haline gelmiştir. Kerek üzerinde yaşanan bu rekabet Eyyûbî Devleti'nin kuruluşunda etkin rol oynamıştır. Kerek, Eyyûbîler döneminde uzun süren kuşatmalardan sonra Haçlılardan alınarak bir niyâbet merkezi haline getirilmiştir. Bu dönemde Eyyûbî melikleri arasında yaşanan mücadelenin merkezlerinden biri olmuştur. Eyyûbî Devleti'nin memlûklerinden olan Bahrî Memlûkleri 1250 yılında Memlûk Türk Devleti'ni kurmuşlardır. Bahrî Memlûkleri, Eyyûbî Devleti'nin idarî yönetim anlayışını devam ettirmişlerdir. Memlûk Türk Devleti'nin taşra teşkilât yapısı içerisinde altıncı konumda olan Kerek, diğer niyabetlere göre Kahîre'ye yakın olması, hac ve ticaret yolu üzerinde bir konaklama merkezi olması ile stratejik öneme sahip bir yer olmuştur. Bu yapısıyla Memlûk Türk Devleti tarihine siyasî ve idarî etkileri olmuştur. Güçlü ve nüfuz sahibi her memlûkün sultan olabildiği Memlûk Türk Devleti'nde Bahrî Memlûkleri, sultan olmak için kendi aralarında verdikleri mücadelede müstâhkem yapıdaki Kerek Kalesi'ni bir üs olarak kullanmışlardır. Ayrıca Bahrî Memlûkleri döneminde tahttan feragat eden sultanlar Kerek'e sığınmıştır. Bu nedenle Kerek, sabık sultanlar ve yeni sultanların çatıştığı bir merkez haline gelmiştir. Bahrî Memlûkleri döneminde Kerek'i önemli bir hale getiren noktalardan bir diğeri, devlet merkezinin Kahire'den Kerek'e taşınmasının söz konusu olmasıdır. Bahrî Memlûkleri döneminde ilk defa iki kardeş sultan olmak için Kerek üzerinden uzun süre mücadele etmiştir. Bahrî Memkûkleri ve Burcî Memlûkleri'nin devlet idâresine hâkim olmak için mücadele ettikleri dönemlerde de bu mücadelenin etkilerinin yaşandığı bir yer olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kerek, Niyâbet, Memlûk, Kale

ABSTRACT

In the 12th century, after the domination of the Great Seljuk State in the Syrian Iraq region, vassal states were established in this region. The struggle of these states against each other caused the dissolution of the Turkish-Islamic union understanding that was established during the Great Seljuk period. The Crusaders took advantage of this situation and built the Kerek Castle in 1142. As a result of the efforts to regain the Turkısh-Islamic Union during the period of the Zangids, action was taken against the Crusaders. The first target of this approach was Kerek, which was established on the line of Damascus-Mecca, the pilgrimage and trade route. The Crusader-Zangid struggle, which took place over Kerek, entered a new stage and turned into the competition of the two political leaders. Kerek has become a center where the Ayyubid-Zangid struggle was experienced. This competition on Kerek played an active role in the establishment of the Ayyubid State. Kerek was taken from the Crusaders after long sieges during the Ayyubid period and turned into a center of fame. It was one of the centers of the struggle between Ayyubid rulers during this period. Circassian Mamluks, one of the mamluks of the Ayyubid State, founded the Mamluk Turkish State in 1250. Circassian Mamluks continued the administrative management approach of the Ayyubid State. Kerek, which is in the sixth position in the provincial organization structure of the Mamluk Turkish State, has become a strategically important place because it is close to Cairo compared to other events and is a center of accommodation on the pilgrimage and trade routes. With this structure, it has had political and administrative effects on the history of the Mamluk Turkish State. In the Mamluk Turkish State, where every strong and influential mamluk could be sultan, the Circassian Mamlukes used the fortified Kerek Castle as a base in their struggle to become sultans. In addition, sultans who waived the throne during the Circassian Mamluk period took refuge in Kerek. For his reason, Kerek has become a center where criminal sultans and new sultans clash. Another point that made Kerek important during the Circassian Mamluk period is that the state center was moved from Cairo to Kerek. For he first time in the Circassian Mamluk period, he fought for a long time over Kerek to become two brothers sultans. It was also a place where the effects of this struggle took place during the times when the Circassian Mamluks and Burjian Mamluks fought to dominate the state administration.

Key Words: Kerek, Niyâbet, Mamluk, Castle

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY ..... İİİ
ONUR SÖZÜ ..... İV
ÖNSÖZ V
ÖZET ..... Vİİ
ABSTRACT ..... Vİİİ
İÇİNDEKİLER ..... İX
KISALTMALAR ..... Xİİ
ANA KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMA ESERLER ..... Xİİİ
GİRİŞ 1

1. KEREK'İN KONUMU - KEREK'İN TARİHİ COĞRAFYASI
1.1. Kerek'in Konumu 11
1.1.1. Kerek Kalesi'nin Yol Güzergâhı 12
1. 2. Kerek'in Tarihi Coğrafyası 13
1.2.1. Nabatîler Dönemi (M.Ö 400-M.S 106) 13
1.2.2. Moab Krallığı Dönemi (M.Ö 400- M.Ö 1300/1400) 14
1.2.3. Doğu Roma Dönemi (330-1453) 14
1.2.4. Haçlılar Dönemi (1095-1188) 14
1.2.5. Eyyûbîler Dönemi 15

2. MEMLÛK SİSTEMİ VE MEMLÛK TÜRK DEVLETİ'NİN KURULUŞU
2.1. Memlûk Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi 36
2.1.1. Memlûk Kavramı 36
2.1.2. Memlûk Sisteminin Tarihsel Gelişimi 38
2.1.2.1. Memlûklerin Askerî Bir Sınıf Olarak Ordu Birliklerinde Yer Almaları 39
2.1.2.2. Memlûklerin Muhafız Birliğinde Yer Almaları 44
2.1.2.3. Memlûkler İçin Yeni Bir Şehrin Kurulması 46
2.1.2.4. Memlûklerin Askerî Garnizonlarda Görev Almaları 49

2.1.2.5. Memlûklerin Kendi Devletlerini Kurmaları 49
2.1.3. Memlûk Türk Devleti'nde Memlûk Sistemi 51
2.1.3.1. Memlûklerin Temin Edilişi 51
2.1.3.2. Memlûklerin Eğitimi 52
2.1.3.3. Memlûklerin Aldıkları Görevler 53
2.2. Memlûk Türk Devleti'nin Kuruluşu 54
2.3. Memlûk Türk Devleti'nin İdari Teşkilâtı 59
2.3.1. Merkez Teşkilâtı 60
2.3.1.1. İskenderiye 60
2.3.1.2. El-Vechû'l-Kıbelî (Aşağı Mısır) 61
2.3.1.3. El-Vechû'l-Bahrî (Kuzey-Batı Mısır) 62
2.3.2. Taşra Teşkilâtı 62
2.3.2.1. Dımaşk 62
2.3.2.2. Halep 64
2.3.2.3. Hama 67
2.3.2.4. Trabulus/Etrabulus 68
2.3.2.5. Safed 71
2.3.2.6. Kerek 73

3. BAHRÎ MEMLÛKLERİ DÖNEMİNDE KEREK'İN SİYASİ TARİHİ
3.1. Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars El-Bundukdârî Dönemine Kadar (1250-1260) Kerek 75
3.1.1. Şecereddür Dönemi (1250) 75
3.1.2. Aybek et-Türkmânî Dönemi (1250-1257) 76
3.1.3. Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz Dönemi (1259-1260) 82
3.2. Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars El-Bundukdârî Döneminde (1260-1277) Kerek 83
3.3. Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars El-Bundukdârî'nin Çocukları Döneminde (1277-1279) Kerek 92
3.3.1. Melikü's-Saîd Nâsıreddîn Muhammed Berke Dönemi (1277-1279) 92
3.3.2. Melikü'l-Âdil Bedreddin Sülemiş Dönemi (1279) 93

3.4. Melikü'l-Mansûr Seyfeddîn Kalâvun El-Elfî Döneminde (1279-1290) Kerek 94
3.5. Eşref Halil b. Kalâvun Döneminde (1290-1293) Kerek 96
3.6. Melikü'n-Nâsır Muhammed Döneminde (1293-1294/1299-1309/1310-1340) Kerek 97
3.6.1. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Birinci Saltanatı (1293-1294) 98
3.6.2. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in İkinci Saltanatı (1299-1309) 101
3.6.3. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Saltanatı (1309-1341) 109
3.7. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Oğulları Döneminde (1341-1361) Kerek 112
3.7.1. Melikü'l-Mansûr Ebu Bekr b. Muhammed Döneminde (1341) Kerek 112
3.7.2. Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali Döneminde (1341-1342) Kerek 113
3.7.3. Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed Döneminde (1342) Kerek 114
3.7.4. Melikü's-Sâlih İsmâil Döneminde (1342-1345) Kerek 116
3.7.5. Melikü'l-Kâmil Seyfeddin Şâbân Döneminde (1345-1346) Kerek 120
3.7.6. Melikü'l-Muzaffer Zeyneddîn Haccî Döneminde (1346-1347) Kerek 120
3.7.7. Melikü'n-Nâsır Hasan'ın Birinci Saltanatı Döneminde (1347-1351) Kerek 120
3.7.8. Melikü's-Sâlih Selâhaddin Döneminde (1351-1354) Kerek 121
3.7.9. Melikü'n-Nâsır Hasan'ın İkinci Saltanatı Döneminde (1354-1361) Kerek 122
3.8. Bahrî Memlûklerinin Son Döneminde (1361-1382) Kerek 122
3.8.1. Melikü'n-Mansûr Selâhaddin Muhammed Döneminde (1361-1363) Kerek 122
3.8.2. Melikü'l-Eşref Şabân Döneminde (1363-1376) Kerek 123
3.8.3. Melikü'l Mansûr Alâeddin Ali Döneminde (1376-1381) Kerek 124
3.8.4. Melikü's-Sâlih Zeyneddin Haccî'nin Birinci Saltanatı Döneminde (1381-1382) Kerek 125
SONUÇ 126
BİBLİYOGRAFYA 132
EKLER 145

KISALTMALAR

b.	: bin
bkz	: bakınız
C	: Cild
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
M. Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
Nşr	: Neşreden
ö.	: Ölüm Tarihi
S.	: Sayı
s.	: sayfa
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ty	: Basım tarihi yok
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
yy	: Yüz Yıl
yy.	: yayın yeri yok

ANA KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMA ESERLER

1. Arapça Kaynaklar

Memlûk Türk Devleti tarihi açısından Arapça kaynaklar önemli bir yer tutmaktadır. İbn Hurdazbih'in (ö. 912) *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* adlı eseri Kerek isminin menşei ve Kerek'in tarihsel süreçteki öneminin anlaşılması noktasında tezimizde sıkça başvurduğumuz eserlerden biridir. Eser, Murat Ağarı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.[1]

Yakut el-Hamevî'nin (ö. 1299) *Mûcem el-Büldân* adlı eseri, Kerek'in coğrafi konumuna dair bilgiler içermektedir. Tezimizin giriş ve ikinci bölümünde bu esere sıkça müracaat edilmiştir.[2]

Memlûk Türk Devleti'nin önemli tarihçilerinden olan Baybars el-Mansûrî'nin (ö. 1325) tam adı Rükneddîn Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar el-Hıtâi'dır.[3]. Baybars el-Mansûrî 1287-1291 yılları arasında Kerek nâibliği yapmıştır. Bu nedenle tezimizde müellifin eserleri sıkça kullanılmıştır. Baybars el-Mansûrî, Bahrî Memlûkleri döneminde şahit olduğu tarihi olayları üç eserde toplamıştır. *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre* adlı eserinde Kerek'te yaşanan olaylarla ilgili detaylı bilgiler vermesi bakımından tezimizin üçüncü bölümünde kullanılmıştır.[4] Aynı müellifin *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye* adlı eseri ise Bahrî Memlûkleri döneminde yaşanan olayların kronolojisinin tespit edilmesi noktasındabu eserden istifade edilmiştir. Memlûk sultanı Baybars dönemi, onun çocukları Melikü's Sâid Berke ve Bedreddin Sülemiş'in tahttan feragat ettirilerek Kerek'e gönderilmeleri, Kerek'te kaldıkları süreçte yaşanan olayları aktarması bakımından önemli bilgiler içermektedir. Bu eser ayrıca Memlûk sultanı Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Kerek'te kaldığı dönem ile ilgili bilgiler de içermektedir. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Memlûk sultanı Baybars Çâşnigîr'e karşı diğer nâiblere gönderdiği mektubun içeriğine dair bilgiler vermesi bakımından da oldukça önemlidir. Hüseyin Polat tarafından Türkçe'ye çevrilen bu eser tezimizin giriş

[1] Hurdazbih, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Çev. Murat Ağarı, İstanbul 2008
[2] Yakut el-Hamevî, *Mûcem el-Büldân, ,* Beyrut 1374, C. IV
[3] Asri Çubukçu, "Baybars", *DİA*, İstanbul 1992, C. V, s. 220
[4] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre,* Nşr. D. S. Richard, Beyrut 1998

ve üçüncü bölümünde sıkça kullanılmıştır.[5] Aynı müellifin *Muhtar el-Ahbâr* adlı eseri ise Memlûk sultanı Baybars'ın beşinci hac farizâsı için Kerek'e gelmesi ve hazırlıklarını buradan yapması ile ilgili bilgiler içermektedir. Bu nedenle tezimizin üçüncü bölümünde bu eserden istifâde edilmiştir.[6]

Memlûk Türk Devleti'nin Hama nâibliği görevini yürüten Ebûl-Fidâ (ö. 1331) *Takvim el-Büldân* adlı eseri Kerek ile ilgili bilgilerin yanısıra birçok yerin de coğrafî konumuna dair bilgiler içermesi bakımından tezimizde kullanılmıştır. Eser, Ramazan Şeşen tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.[7]

Tezimizde kullandığımız bir diğer eser Nüveyrî'ye (ö. 1333) ait *Nihâyet el-Ereb fî Fünûn el-Edep*'dir. Otuz üç ciltten oluşan bu eserin yirmi dokuzuncu cildinde Memlûklerin kuruluşuna dair bilgilere yer verilmiştir. Tezimizin birinci ve ikinci bölümlerinde bu esere başvurulmuştur.[8]

Aybek ed-Devadârî'nin (ö. 1336 sonrası) *Kenzü'd-Dürer ve Câmî el-Gurer* adlı eseri dokuz ciltten oluşmaktadır. Eserin sekizinci cildi Eyyûbî meliki ve Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer dönemi, dokuzuncu cildinde de Melikü'n-Nâsır Muhammed dönemine dair bilgiler içermektedir. Bu eser tezimizin üçüncü bölümünde kullanılmıştır.[9]

Zehebî'nin (ö. 1348), *Tarih el-İslâm ve Vefâyat el-Meşâhîr ve'l-Âlâm* adlı eserinin kırk sekiz ve kırk dokuzuncu cildleri tezimizde kullanılmıştır. Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'in Kerek'e nâib olarak atanması ve Memlûk sultanlarının saltanat döneminde niyâbetlerde görevli nâiblere dair bilgiler içermektedir.[10]

---

[5] Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, TTK, Ankara 2016

[6] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Muhtar el-Ahbâr*, Nşr. Dr. Abd el-Hâmid Salih Hamdan, Mısrîyye el-Lübnanîye, ty

[7] Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan)*, Çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017

[8] Nüveyrî, *Nihâyet el-Erep fî Fünûn el- Edep*, Nşr. Dr. Necip Mustafa Fevvâz-Dr. Hikmet Keşâî Fevvâz, Lübnan 2004, C. XXIX

[9] Aybek ed-Devadârî, *Kenzü'd-Dürer ve Câmî el-Gurer*, Tahkîk Ulrich Harmann, Kahîre 1971, C. VIII; Aybek ed-Devadârî, *Kenzü'd-Dürer ve Câmî el-Gurer,* Tahkîk Hans Robert Reumer, yy., ty, C. IX

[10] Zehebî, *Tarih el-İslâm ve Vefâyat el-Meşâhîr ve'l-Âlâm,* Tahkîk Dr. Ömer Abdulselâm Tedmürî, Lübnan 1999, C. XLVIII-XLIX

Safedî'nin (ö. 1363) *el-Vâfî bi'l-Vefiyât* adlı eseri yirmi dokuz cild olup biyografilerden oluşmaktadır. Tezimizde Kerek nâibleri hakkında bilgi verirken X-XV. cildlerinden istifade edilmiştir.[11]

Kalkaşandî (ö. 1418) *Kitab-ı Subh el-Âşâ* adlı eseri Memlûk Türk Devleti'nin taşra teşkilâtına dair önemli bilgiler içermektedir. Niyâbetlerin konumları, stratejik önemleri ve niyabetlerin kapsadığı bölgelere kadar ayrıntılı bilgilerin bulunduğu bu eser on dört ciltten oluşmaktadır. Tezimizde bu eserin dördüncü cildi kullanılmıştır. Eser, Kerek'in coğrafi konumu ve Kerek'e bağlı bölgelere dair başka kaynaklarda bulunmayan bilgiler içerdiği için tezimiz açısından oldukça önemlidir.[12]

Memlûk Türk Devleti'nin önemli tarihçilerinden olan Makrizî'nin (ö. 1442) *es-Sülûk li-Mârifet-i Düvel el-Mülûk* adlı eseri tezimiz açısından oldukça önemlidir. Bahri Memlûkleri'nin hemen her dönemine dair ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu eser sekiz cild halinde neşredilmiş, tezimizin üçüncü bölümünde birinci, ikinci ve dördüncü cildi kullanılmıştır.[13]

Memlûk Türk Devleti'nin önemli tarihçilerinden olan İbn Tağrıberdî'nin (ö. 1470) *en-Nücum ez-Zâhire fî Mülûk-ı Mısr ve'l-Kahîre* adlı eseri Memlûk Türk Devleti siyasî tarihine dair bilgiler içermektedir. Bu eser Memlûk sultanlarının saltanatı döneminde niyâbetlerde ve Kerek'teki nâiblere dair bilgiler içermesi bakımından oldukça önemlidir. Tezimizde eserin yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu ve on birinci cildi kullanılmıştır.[14]

İbn Îyâs'ın (ö. 1524) *Bedaî ez-Zuhûr fî Vekâî ed-Duhur* adlı eseri Bahri Memlûkleri döneminde dair bilgiler içermesi bakımından tezimiz için önemlidir. Bu eser tezimizin üçüncü bölümünde kullanılmıştır.[15]

Anonim Baybars Tarihi, Baybars'ın Kerek'e yaptığı ziyaretleri ve Baybars'ın çocukları Berke ve Sülemiş'in sultan olmadan önceki hayatlarına dair bilgiler içermesi

[11] Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefiyat*, Tahkîk Ahmed el-Arnavut-Türkî Mustafa, Lübnan 2000, C. X-XV
[12] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* Kahîre 1914, C. IV
[13] Makrizî, *es-Sülûk li-Mârifet-i Düvel el-Mülûk*, Tahkîk Muhammed Abdulkâdir Âtâ, Lübnan 1997, C. I-II
[14] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum ez-Zâhire fî Mülûk-ı Mısr ve'l-Kahîre*, Tahkîk Muhammed Hüseyin Şemseddîn, Lübnan 1992, C. VII-VIII-IX-X-XI
[15] İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr fî Vekâî ed-Duhur*, yy. 1960

bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca Kerek'te isyan eden Baybars'ın çocuklarının akıbetine dair ayrıntılı bilgiler içermesi bakımından önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Eserin ikinci cildi günümüze ulaşmış ve Şerefüddin Yaltkaya tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Tezimizin üçüncü bölümünde istifade edilmiş bir eserdir. [16]

2. Seyahatnâmeler

İbn Battûta (ö.1368-1369), *İbn Battûta'nın Seyahatnamesi,* Memlûkler dönemi hac ve ticaret güzergâhının önemli bir konaklama merkezi olan Kerek hakkında bilgiler içermektedir. Eserden tezimizde yer alan birçok yerin coğrafi konumunu ifade ederken de istifade edilmiştir. Eser, A. Said Aykut tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.[17]

3. Araştırma Eserler

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal,* adlı eseri Memlûk Türk Devleti'nin idarî yapısı ve taşra teşkilatı hakkında oldukça önemli bilgiler içermektedir. Bu esere tezimizin birinci bölümünde sıkça başvurulmuştur.[18]

İsmail Yiğit'e ait *Memlûkler 648-923/1250-1517,* adlı eserden Memlûk Türk Devleti siyasi tarihi hakkında bilgi verirken faydalanılmıştır.[19]

Cengiz Tomar'ın, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240/1260)",* adlı eseri Memlûk Türk Devleti'nin kuruluşu ve ilk dönemine dair bilgiler içermesi bakımından önemli bir eserdir. Eserden tezimizin Giriş ve birinci bölümünü yazarken istifade edilmiştir.[20]

Faruk Sümer'e ait, *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar,* adlı eser memlûklerin temin edilişi, memlûklerin alım-satımının gerçekleştiği pazarlar ve memlûklerin Suriye-Irak bölgesine getirilirken kullanılan yollar hakkında bilgiler içermesi bakımından oldukça önemli bir eserdir. Ayrıca bu alanda yazılmış ilk

---

[16] Anonim, *Baybars Tarihi Al-Melik-Al-Zahir (Baybars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, Çev. Şerefüdin Yaltkaya, TTK, 2. Baskı, Ankara 2000
[17] İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, YKY, C. I, İstanbul 2004
[18] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhanîler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilatına Bir Bakış,* TTK, Ankara 1988
[19] İsmail Yiğit, *Memlûkler 648-923/1250-1517,* Kayıhan Yayınları, İstanbul 2008
[20] Cengiz Tomar, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240/1260)",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996

ve en önemli tetkik eserdir. Eserden tezimizin birinci bölümünü yazarken istifade edilmiştir.[21]

Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nde Askerî Teşkilât,* adlı eser memlûklerin, memlûklerin memlûk sistemine dahil edildikten sonra aldıkları eğitime dair ve bu süreçte aldıkları ünvanlara dair bilgiler içermesi bakımından önemlidir. Tezimizin birinci bölümünde bu esere müracaat edilmiştir.[22]

Steven Runciman'ın, *Haçlı Seferleri Tarihi* adlı eseri, (1095-1272) tarihleri arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri'nin tamamını içermesi bakımından önemlidir. Eser bazı kronolojik hatalara sahip olsa da Kerek'in Haçlı hâkimiyetine girişi ve Kerek'teki Haçlı yöneticileri hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Bu eser üç cilt halinde Fikret Işıltan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu eserin üç cildi tezimizin ikinci bölümünde kullanılmıştır.[23]

Zekeriya Kitapçı'ya ait *Osmanlı ve Selçuklulardan Önce Ortadoğu'da Türkler*, adlı eser memlûk sisteminde yetişen Türklerin devlet yönetiminde aldıkları görevler hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Bu eser tezimizin birinci bölümünde kullanılmıştır.[24]

Murat Zengin'in *İlhanlılar-Eretnalılar-Memlûkler Dönemi Malatya (1295-1401)* adlı eseri, Memlûk Türk Devleti'nin idarî ve taşra teşkilâtına dair ayrıntılı bilgiler içermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Memlûk Türk Devleti'nde niyâbet statüsünü, nâiblerin atama usulleri hakkında da ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu eser tezimizin birinci bölümünde kullanılmıştır. [25]

Ramazan Şeşen'in *Eyyûbîler (1169/1260)*[26], adlı eseri, Eyyûbî tarihine dair başucu kaynaklarından sayılabilecek tek eserdir. Bu eser Kerek'in Haçlı hâkimiyetinde Eyyûbî hâkimiyetine girmesi ve Eyyûbîler döneminde Kerek'in tarihi sürecine dair

[21] Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar An Important International Fair During The Saljuk Period*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1985
[22] Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nde Askerî Teşkilât*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007
[23] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, *TTK,* Ankara 1987, C. I-II-III
[24] Zekeriya Kitapçı, *Osmanlı ve Selçuklulardan Önce Ortadoğu'da Türkler*, Yedi Kubbe Yayınları I. Baskı, Konya 2008, C. I
[25] Murat Zengin, *İlhanlılar-Eretnalılar-Memlûkler Dönemi Malatya (1295-1401),* Malatya Kitaplığı, İstanbul, 2017
[26] Ramazan Şeşen, *Eyyûbîler(1169-1260)*, İsam Yayınları, İstanbul 2012

önemli bilgiler içermektedir. Aynı müellifin diğer eseri olan *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler,*[27] Selâhaddîn Eyyûbî döneminde Kerek'e yapılan seferler hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî*[28] müellifin bir diğer eseri olup bu eserde Eyyûbî hâkimiyetine giren Kerek'in Selâhaddin Eyyûbî'den sonraki yöneticileri hakkında bilgiler içermektedir. Bu eserlerden tezimizin Giriş ve ikinci bölümünde istifade edilmiştir.

4. Makaleler ve Ansiklopedi Maddeleri

4.1. Makaleler

Abdûlhalik Bakır'ın "Ortaçağ İslâm Dünyasında Köle Fiyatları" adlı makalesi memlûk fiyatları hakkında bilgiler içermektedir. Eser, Memlûklerin köle statüsünden farklı olduğunun açıklanması bakımından oldukça önemli bir çalışmadır. Bu çalışma tezimizin birinci bölümünde kullanılmıştır.[29]

David Ayalon'ın " Memlûk Devleti'nde Kölelik Sistemi" adlı makalesi memlûk sistemine dair ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Memlûklerin alımı ve eğitim sürecine dair bilgiler içermesi bakımından tezimizin birinci bölümünde kullanılmıştır. İngilizce olarak yayınlanan bu eser Samira Kortantamer tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.[30]

Ali Aktan'ın, "Memlûklerde Saltanat Değişikliği Usulü" adlı makalesi memlûklerde sultan olma kaidelerine dair ayrıntılı bilgiler içerdiğinden tezimizin üçüncü bölümünde kullanılmıştır.[31] Aynı müellife ait olan " Bahrî Memlûklerden Sultan Kalâvun ve Hânedanı" adlı makale ise tezimizin üçüncü bölümünü yazarken istifade ettik.[32]

Mustafa Kılıç'ın "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri" makalesi Eşref Halil döneminde Kerek'ten savaş teçhizatı bakımından faydalanıldığına dair

[27] Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1983
[28] Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016
[29] Abdûlhalik Bakır, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Köle Fiyatları", *Belleten,* (LXXXI/292), Ankara 2017
[30] David Ayalon, " Memlûk Devleti'nde Kölelik Sistemi", Çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi,* C. IV, 1988
[31] Ali Aktan " Memlûklerde Saltanat Değişikliği Usulü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,* S. 9
[32] Ali Aktan, " Bahrî Memlûklerden Sultan Kalâvun ve Hânedanı", *Belleten,* 1995, (LIX/226)

oldukça önemli bilgiler içerdiğinden tezimizin üçüncü bölümünü yazarken istifade edilmiştir.[33]

Ahmet Sağlam'ın "Hüsameddin Lâçîn ve Saltanat Dönemi (696-698/1296-1299): Memlûkler'de Meşrûti Bir Sultan Teşebbüsü ve Akâmeti" [34] adlı makalesi Memlûk sultanı Melikü'n-Nâsır Muhammed'in birinci saltanatında tahttan feragat ettirilerek Kerek'e gönderilmesine dair bilgiler içerdiği için tezimizin üçüncü bölümünde kullanılmıştır. Aynı müellife ait olan "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694-696/1294-1296)" adlı çalışma, memlûk sultanı Melikü'n-Nâsır Muhammed'in ikinci saltanatının sonunda Kerek'e sığınmasına dair bilgiler içerdiğinden tezimizin üçüncü bölümünde kullanılmıştır. [35]

Murat Zengin'e ait, "Melikü'l-Mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)" adlı makaleden Memlûk sultanı Ebu Bekr'in sultan olmadan önce Kerek'teki hayatı hakkında bilgi verirken yararlandık.[36] Aynı yazara ait olan "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil Dönemlerinde Memlûk Türk Devleti: İki Kardeş Tek Devlet (19 Mart 1342-4Ağustos 1345)" adlı makale Şihâbüddin Ahmed'in sultan olduktan sonra Memlûk Türk Devleti'nin merkezini Kerek'e taşımasına dair oldukça ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu sebeple tahttan indirilerek Kerek'e gönderilmesi ve burada kardeşi Melikü's-Sâlih İsmâil'e karşı isyan ederek yeniden sultan olmak için Kerek'te verdiği mücadeleye dair bilgiler bulunmaktadır. [37]

[33] Mustafa Kılıç, "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2010, (XIV/1)
[34] Ahmet Sağlam "Hüsameddin Lâçîn ve Saltanat Dönemi (696-698/1296-1299); Memlûkler'de Meşrûti Bir Sultan Teşebbüsü ve Akâmeti"*Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2017, (XXXII/1)
[35] Ahmet Sağlam "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694-696/1294-1296)", *Marmara Türkiyât Araştırmaları Dergisi,* 2015 (II/2)
[36] Murat Zengin, "Melikü'l-Mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)", *History Stuties*, 2018, (X/3)
[37] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil Dönemlerinde Memlûk Türk Devleti: İki Kardeş Tek Devlet (19 Mart 1342-4Ağustos 1345)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2018, (XXXVII/64)

4.2. Ansiklopedi Maddeleri

Kazım Yaşar Kopraman'ın Türkler ansiklopedisinde yer alan "Mısır Memlûkleri (1250-1517)"[38] ve Diyânet İslâm Ansiklopedisi'nde yer alan "Bahrîyye"[39], "Baybars I",[40] " Burciyye"[41] maddeleri tezimizde kullanılmıştır.

Süleyman Kızıltoprak'ın Türkler Ansiklopedisi'nde yer alan "Memlûk Sistemi" maddesi memlûk sisteminin açıklanması dair olarak tezimizin birinci bölümünde kullanılmıştır.[42]

Ramazan Şeşen'in "Selâhaddîn-i Eyyûbî"[43], "Eyyûbîler"[44],"Hıttîn Savaşı"[45], "el-Melikü'l-Âdil I"[46] Diyânet İslâm Ansiklopedi'sinde yer alan bu maddeler Eyyûbî tarihine dair bilgiler içermesi bakımından tezimizin Giriş ve ikinci bölümünde kullanılmıştır.

Mustafa L. Bilge'nin "Kerek"[47], "Akabe"[48] maddeleri Diyânet İslâm Ansiklopedisi'nde yer alıp bu yerlerin tarihi coğrafyasına dair bilgi verilirken tezimizde kullanılmıştır.

Süleyman Özbek'in "Memlûk" maddesi Diyânet İslâm Ansiklopedi'sinde yer alıp memlûk kavramının etimolojisine dair bilgiler içermesi nedeniyle tezimizin birinci bölümünde kullanılmıştır.[49]

Cengiz Tomar'ın "Şam" maddesi Memlûk Türk Devleti'nin birinci niyâbeti olan Dımaşk isminin etimolojisi ve tarihi sürecine dair bilgiler yer aldığı için tezimizin

[38] Kazım Yaşar Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler Ansiklopedisi,* Ankara 2002, C. V
[39] Kazım Yaşar Kopraman, "Bahrîyye", *DİA*, İstanbul 1991, C. IV
[40] Kazım Yaşar Kopraman, "Baybars I", *DİA,* İstanbul 1992, C. V
[41] Kazım Yaşar Kopraman, " Burcîyye", *DİA,* İstanbul 1992, C. VI
[42] Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk Sistemi", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C. V
[43] Ramazan Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", *DİA*, İstanbul 2009, C. XXXVI
[44] Ramazan Şeşen, "Eyyûbîler", *DİA*, İstanbul 1995, C. XII,
[45] Ramazan Şeşen, "Hıttîn Savaşı", *DİA,* İstanbul 1998, C. XVIII
[46] Ramazan Şeşen, "el-Melikü'l-Âdil I", *DİA,* Ankara 2004, C. XXIX
[47] Mustafa L. Bilge, "Kerek", *DİA,* Ankara 2002, C. XXV
[48] Mustafa L. Bilge, "Akabe", *DİA,* İstanbul 1989, C. II
[49] Süleyman Özbek, "Memlûk", *DİA*, İstanbul 2004, C. XXIX

birinci bölümünde kullanılmıştır.[50] Müellifin "el-Melikü'l-Aziz" maddesi ise Eyyûbî sultanını biyografisinin açıklanmasında istifade edilmiştir. [51]

Fr. Buhl'un İslâm Ansiklopedisi'nde yer alan "Kerek" maddesi Memlûk Türk Devleti'nin altıncı niyâbeti olan Kerek'in isminin etimolojisi ve tarihi sürecine dair bilgiler yer aldığı için tezimizin birinci ve ikinci bölümünde kullanılmıştır.[52]

[50] Cengiz Tomar, "Şam", *DİA,* İstanbul 2010, C. XXXVIII
[51] Cengiz Tomar, "el-Melikü'l-Aziz", *DİA,* Ankara 2004, C. XXIX
[52] Fr. Buhl, "Kerek", *İA,* Eskişehir 1997, C. VI

GİRİŞ

Kerek; Balga, Eyle, Kulzum Denizi[53] ve Kudüs[54] arasında etrafı vadilerle çevrili yüksek bir dağın tepesine kurulmuş, müstâhkem ve güçlü kale yapısı ile bilinmektedir. Kale-şehir mimarisiyle kurulan Kerek iki yapıdan oluşmaktadır. Büyük kale yerleşim alanıyken iç kale savunma amacıyla kurulmuştur.[55] Ürdün Nehri boyunca uzanan kuzey-güney yolunun Lut Gölü'nden Ürdün Nehri'nin batı yakasına giden doğu- batı yolunun kavşağındaki önemli stratejik noktalardan biridir.[56]

M.Ö. 3000 yılında kurulan şehir, tarihi kayıtlarda Kerak, al-Karak, Karak gibi farklı isimlerle adlandırılmıştır. Bu isimler Ârâmîce olup şehir anlamına gelmektedir.[57] Kerek Kalesi'nin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte burada yapılan kazı çalışmalarında Nebatîler dönemine ait çanak-çömlek parçalarının bulunması nedeniyle Nebatîler dönemiyle tarihlenmektedir.[58]

Kerek'ten ilk olarak Moab Krallığı dönemindeki yazıtlarda bahsedilmektedir. Bu dönemde Moab Kralı Mesha'nın M.Ö IX. yy ortalarında Kerek'te bir tapınak inşâ ettiği bilinmektedir. Bu yazıtta Kerek *Qir Moab* şeklinde geçmektedir. [59]

Roma imparatoru Hadrianus (117-138) 130 yılında Kerek'e kent statüsü kazandırmıştır.[60] V. yy'da, Kerek *"Kharkha"* olarak Doğu Roma döneminde adlandırılmıştır.[61]

---

[53] Kulzum Denizi, günümüzdeki Kızıldeniz'dir. Mahmut Ak, "Osmanlı Coğrafyasında İki Yer Adı (Bahr-i Kulzüm/Kurzüm) Üzerine", *İlmi Araştırmalar*, S. 2, s. 7

[54] Kudüs, Hz. Süleyman b. Davud tarafından kurulmuştur. Filistin'in en yüksek noktasında bulunduğu için tırmanılarak çıkılan bir yerdir. İslâm dünyasının en büyük camii burada bulunmaktadır. Hz. İsa'nın doğduğu köy burada bulunmaktadır. Bu nedenle Hristiyanlar için önemli bir yerdir. Kalabalık ve büyük bir şehir olan Kudüs'te inşa edilen binalar yontma taştan yapılmıştır. Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan)*, Çev. Ramazan Şeşen, s. 208; İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası,* Ter. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014, s. 149; İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, s. 83-84

[55] Yakut el-Hamevî, *Mûcem el-Büldân*, s. 453; Ahmet Çaycı, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi,* Atatürk Kültür Merkezi, I. Baskı, Ankara 2010, s. 95

[56] Eric M. Meyers, *The Oxford Encyclopedia Of Archaeology In The Near East,* Oxford Unıversıty Press, New York 1997, C. III, s. 280

[57] Mustafa L. Bilge, "Kerek", s. 278

[58] Eric M. Meyers, *The Oxford Encyclopedia Of Archaeology In The Near East,* C. III, s. 280; Ahmet Çaycı, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi,* s. 36

[59] Eric M. Meyers, *The Oxford Encyclopedia Of Archaeology In The Near East,* C. III, s. 280

[60] Eric M. Meyers, *The Oxford Encyclopedia Of Archaeology In The Near East,* C. III, s. 280

[61] Jordan Distribution Agency, *New Edition Jordan Tracing 4000 Years Of History,* Plurigraf Yayınları, İtalya 1996, s. 65

XI-XII yy'da Suriye ve Irak bölgesi, Haçlı Seferleri'ne maruz kalmıştır.[62] Bu bölge Büyük Selçuklu Devleti'nin (1040-1318) tesis ettiği hâkimiyet ile sükûnet ve huzura kavuşmuş ancak devletin yıkılması ile bu durum sonlanmıştır.[63] Avrupa'da Haçlı Seferleri fikri bu esnada ortaya çıkmıştır.[64] Bu dönemde Selçuklu hanedanından Türkiye Selçuklu Devleti'ni (1075-1308) kuranlar Anadolu'da hâkimiyet icra etmekte idi. Doğu Roma İmparatorluğu (330-1453) doğu sınırında Türklerle olan mücadelede askerî anlamda yıpranarak Avrupa'dan yardım talebinde bulunmuş, Avrupalılar da bunu gerekçe göstererek ilk Haçlı Seferleri'ni 1095'te başlatmışlardır.[65] 1096 yılında ilk Haçlı birlikleri Kudüs'e ulaşmıştır. Birinci Haçlı Seferi neticesinde Kudüs Kontluğu kurulmuştur.[66] Haçlıların, Suriye-Irak bölgesine geldiği dönemde bölge Selçuklu

---

[62] Kerek, Doğu Roma döneminden sonra Müslümanların hâkimiyetine girmiş ancak Haçlı Seferlerine kadar dikkat çekmemiştir. Haçlı krallarından Fulco'ya bağlı Payan tarafından yapılan tahkimatlar neticesinde önemli bir merkez haline gelmiştir. Fr. Buhl, "Kerek", s. 583

[63] Bu dönemde Filistin'e giren ilk Türk kitlesi Kurlu Bey yönetimindeki Navekiyye/Yabguyya Türkmenleri olmuştur. Remle'de Selçuklu Devleti'ne bağlı bir Türkmen Beyliği'nin kurulması ile bölgedeTürk hâkimiyeti başlamıştır. Kurlu Bey'in ölümünden sonra Navekiyye/Yabguyya Türkmenlerinin başına geçen Atsız b. Uvak 1071 yılında Kudüs'e girerek hutbeyi Selçuklu sultanı Alparslan adına okutmuştur. 1085 yılında Büyük Selçuklu hâkimiyetinde olan Kudüs'ün yönetimi Artuk b. Eksük'e verilmiştir. 1091 yılına kadar burada hâkimiyet icra eden Artuk Bey'in ölümünden sonra yerine oğulları Sökmen ve İlgazi Kudüs'ü yönetmişlerdir. Ali Sevim, *Makaleler 1,* Haz. E. Semih Yalçın-Süleyman Özbek, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 49-56; Ünal Taşkın, *Osmanlı İdaresinde Safed Şehri (1516-1600)*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2010, s. 16-17; Ali Sevim, "Artukoğlu İlgazi", *Belleten*, 1962, (XXVI/104), s. 650-651; Casim Avcı, "Fethedilişinden Haçlı İstilâsına Kadar Kudüs", *DİA*, Ankara 2002, C. XXVI, s. 327-329

[64] Avrupa bu dönemde siyasî, sosyal ve ekonomik problemlerinin yaşandığı bir süreç içerisinde olmuştur. Avrupa'da toprak azlığından açlık ve yoksulluk ortaya çıkmıştır. Siyasî gücü elinde bulunduran papa, toplum üzerindeki etkisini kullanarak kutsal toprakları kurtarma fikrini geniş kitlelere ulaştırıp yaşanılan sosyal olayların çözümü için dinî ön plana çıkarmıştır. Kilise yönetimi bu sefere katılanların günahlarının af olunacağı vaadinde bulunmuştur. Bunun içinde Türklerin elinde bulunan kutsal toprakları yani Kudüs'ü adres göstermiştir. Türklerin Hristiyan hacılara yaptıkları sözde zulümlerden ve Hz. İsa'nın mezarının kafirlerin(!) elinde bulunmasından duyulan utançtan bahsetmiştir. Öldürülen Hz. İsa'nın ve Hristiyanların öcünü alma duygusu bir güç olarak kullanılmıştır. Kudüs 638 yılında Hz. Ömer tarafından fethedilmiş ve o tarihten beri Müslümanların hâkimiyetinde olmuştur. Her ne kadar dini sebeplere dayandırılsa da Haçlı Seferleri, dini olmayıp tamamen politiktir. Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı,* İstanbul 1995, s. 18; Salim Koca, "Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir", *Akademik Bakış Dergisi,* Ankara 2017, (X/20), s. 19; Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA,* İstanbul 1996, C. XIV, s. 525-526

[65] Haçlı Seferleri'nin asıl sebepleri incelendiğinde; Anadolu'dan Türkleri atmak, Doğu'nun zenginliklerinden faydalanmak, papalığın kendi otoritesini tüm Avrupa'ya yaymak ve tek gücü kendi elinde toplayarak Doğu'ya hâkim olma isteği, Katolik kilisesinin Ortodoks kilisesi üzerinde hâkimiyet kurma isteği, Batı Avrupa'da meydana gelen doğal afetler ve salgın hastalıklar olduğu görülür. Ayrıca bu seferlere sadece askerlerin katılması; yaşlı ve kadınların katılmaması isteniyordu. Kudüs'e giderek kutsal toprakları kurtarıp hac görevini yerine getirmeleri vaadinin sadece askerlere ön görülmesi de bu seferin diğer sebeplere dayandığını göstermektedir. Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 23; Salim Koca, "Haçlı Seferleri", s. 18; Işın Demirkent, "Haçlılar", s. 526-527

[66] 1096-1101 tarihleri arasında gerçekleşen I. Haçlı Seferleri sonucunda Urfa'da 10 Mart 1098'de Urfa Haçlı Kontluğu, Antakya'da 3 Haziran 1098'de Antakya Haçlı Prinkepsliği, Kudüs'te 15 Temmuz 1099 'da Kudüs Haçlı Kontluğu kurulmuştur. Işın Demirkent, *Haçlı* Seferleri, Dünya Kitapları, 3. Baskı İstanbul 2004, s. 37-50; Murat Zengin, *Türkler Tarafından Fethinden Moğol İstîlâsına Kadar Malatya*,

vasalları tarafından idare ediliyor ve bu yöneticiler birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Bu durumdan faydalanan Kudüs kralları hac ve ticaret yolları üzerinde kaleler inşa ederek bu yolları kontrol etmek ve buradan geçen kervanlardan gelir elde etmek amacıyla[67] Dımaşk-Mısır ticaret yolu üzerinde yer alan Kerek'te bir kale inşâ etmişlerdir. [68]

1146 yılında İmâdeddin Zengî'nin[69] vefatıyla Musul Atabeyliği'nin toprakları çocukları arasında paylaşılmıştır. Seyfeddîn Gazi Musul'a, Nûreddin Mahmud Zengî Halep'e hâkim olmuştur. Nûreddin Mahmud Zengî (1146-1174) daha sonra Dımaşk ve Halep'te hâkimiyet icrâ etmiştir.[70] Nûreddin Mahmud Zengî, bu başarısından sonra Haçlılara karşı mücadele etmeye başlamıştır.[71]

Haçlılar ve Zengîler arasında 1171 yılında Kerek hâkimiyeti üzerinde bir mücadele başlamıştır. Nûreddin Mahmud Zengî adına Selâhaddîn Eyyûbî Kerek Kalesi'ni kuşatmıştır. Ancak Kerek'e yapılan seferler sırasında bu mücadele Zengî-Eyyûbî mücadelesine dönüşmüş ve bu nedenle Kerek siyasi önem kazanan bir merkez

---

Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 27 Ayrıntılı bilgi için bakınız. Sevtap Gölgesiz Karaca, *Kudüs Haçlı Krallığı (1099-1187*), Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2012, s. 38-52

[67]Ortaçağ'da inşâ edilen kaleler, düşmanın gelmesi beklenen stratejik yollar üzerinde, askeri önemi olan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda, savunma ve güvenliği sağlamak için yapılan, kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapıyla oluşturulmuştur. Kale'nin yapılacağı yerin doğal yapılarla savunmayı sağlayacak şekilde, sağlam olması ve az sayıda kuvvetle korunabilecek ve uzun süreli kuşatmalarda su ihtiyacını karşılayabilecek alt yapıya uygun şekilde inşâ edilmiştir. Erişilmesi güç yerlerde tek yönle girişi sağlayan yerler seçilmiştir. Kaleler, hem dışarıya karşı bir savunma hem de devlet içerisinde güvenliğin sağlanması için en önemli merkezlerdir. E. Selcen Cesur, *Anadolu'nun Akdeniz Bölgesi Kıyı Kaleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 3; Ömer Gezer, *Kale ve Nefer: Habsburg Sınırında Osmanlı Askerî Gücünün Yeniden Örgütlenmesi (1699-1715)*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016, s. 11

[68] Eric M. Meyers, *The Oxford Encyclopedia Of Archaeology In The Near East,* C. III, s. 280; Jordan Distribution Agency, *New Edition Jordan Tracing 4000 Years Of History,* s. 7

[69] İmâdeddin Zengî, Haçlılara karşı mücadele etmesi için, Selçuklu sultanı Mahmud b. Muhammed Tapar (1118- 1131) tarafından Musul atabeyi olarak görevlendirilmiştir. Urfa'da Haçlılar üzerine başarılı seferler yaptıktan sonra Selçukluların taht kavgaları yaşamaları, Doğu Roma İmparatorluğu ve Haçlılar arasında yaşanan mücadeleden faydalanarak 1127 yılında Musul Atabeğliğini (1127-1233) kurmuştur. Selçuklu sultanı Mahmud'un vefat etmesi üzerine yaşanan taht kavgalarına İmâdeddin Zengî müdahale etmiştir. Bu durumdan rahatsız olan halîfe ile aralarında bir mücadele söz konusu olmuştur. Bu mücadele de yenilmesi üzerine geri çekilmiş ve Zengî, Selçuklu valisi Necmeddin Eyyûb'un desteği ile Musul'a ulaşmıştır. Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî*, s. 20-26; Gülay Öğün Bezer, "İmadüddin Zengî", *DİA*, İstanbul 2013, C. XLIV, s. 258-261; Gülay Öğün Bezer, "Zengîler", *DİA,* İstanbul 2013, C. XLIV, s. 272-274

[70] Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî,* s. 20-26; Gülay Öğün Bezer, "Zengîler", s. 272

[71] Nûreddin Mahmud Zengî, Mısır, Kudüs ve İstanbul'u ele geçirmek istemiştir. Mısır hedefini gerçekleştirdikten Kudüs'ü almak için Haçlılarla uzun süre mücadele etmiştir. Çağatay Gençtürk, *"Zengîlerin Halep Hâkimiyeti"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 182-183;

haline gelmiştir. Bu mücadele 1173 yılına kadar devam etmiştir.[72] 1174 yılında Nûreddin Mahmud Zengî'nin vefatıyla Selâhaddîn Eyyûbî, Zengî toprakları üzerine Eyyûbî Devleti'ni (1171-1462) kurmayı başarmıştır.[73] Kerek, bu süreçte Kudüs Haçlı Kontluğu adına olası bir savaş anında kale halkının güvenliğinin sağlanması için doğal şartlarla korunaklı ve bölgedeki bir yere sefer yapmak için mühimmat deposu olarak kullanılmış; ayrıca uzun savunma savaşları için zahire deposu olarak kullanılmıştır. Bu nedenle Kerek Kalesi'nin Haçlılardan alınması uzun sürmüştür.[74]

Selâhaddîn Eyyûbî, Kerek üzerinden Haçlılarla mücadele etmeye Nûreddin Mahmud Zengî döneminde başlamıştı. Ancak onun vefatından sonra Suriye bölgesinde iç karışıklıkların ortaya çıkmasıyla Türk-İslâm birliği tekrardan dağılmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî öncelikli olarak bu birliği sağladıktan sonra Haçlılarla mücadele etmeyi daha uygun görmüştür. Suriye bölgesinde Türk-İslâm birliğini sağladıktan sonra Haçlılardan Kudüs'ü alması 1174-1188 yılına kadar on üç yıl sürmüştür. Bu süreçte Haçlılarla antlaşmalar yapmıştır.[75]

1187 yılında Selâhaddîn Eyyûbî, Kudüs'ü kesin olarak almak için Kudüs'e giden yollar üzerindeki Kudüs Haçlı Kontluğu'nun önemli merkezlerinden biri olan Kerek'i ele geçirmeyi düşünmüştür. 1188 yılında Kerek Kalesi, Eyyûbi topraklarına dâhil edilmiş ve Selâhaddîn Eyyûbî buranın yönetimini kardeşi el-Melikü'l-Âdil'e

---

[72] Necmeddin Eyyûb, Selçuklu valisi iken İmâdeddin Zengî'nin Musul'a ulaşmasına yardım etmesiyle kurulan dostluk Nûreddin Mahmud Zengî döneminde de devam etmiştir. Necmeddin Eyyûb'un kardeşi Şirkûh da ordu komutanı olarak Nûreddin Mahmud Zengî'nin hizmetine girmiştir. Necmeddin Eyyûb Dımaşk'a atanmış, oğlu Selâhaddîn Eyyûbî, amcası Şirkûh ile Fatımîlere karşı yapılan Mısır seferlerinde başarılı olmasıyla ön plana çıkmıştır. Ebu Şame, *Kitâbu'r-Ravzateyn Fî Ehbâri'd-Devleteyn en-Nuriyye-Selâhiyye,* Tahkîk: Ahmet Beysumi, Dımaşk 1991, I. Kısım, s. 323; Ali Beyyumi, *Kuruluş Döneminde Eyyûbîler Selahaddin'in Devleti,* Çev. Abdulhadi Timurtaş, Nûbihar Yayınları, 2. Baskı, s. 173-176; Abdülhalim Oflaz, " Eyyûbî Ailesinin İlk Dönem Tarihleri", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 7, s. 47-50; Çağatay Gençtürk, "Selahaddin Eyyûbî ve Nûreddin Mahmud Arasındaki Münasebetler", *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 2018, (I/2), s. 57; Ramazan Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", s. 337

[73] Zengîlerin bir devamı olan Eyyûbî Devleti'nin Selâhaddîn Eyyûbî'nin Mısır'a hâkim olmasıyla kurulduğu kabul edilmektedir. 1174 yılında Nûreddin Mahmud Zengî'nin vefatıyla onun yerine on bir yaşındaki oğlu el-Melikü's-Sâlih Nûreddin İsmâil geçmiştir. Nûreddin Mahmud Zengî'nin Dımaşk ve Halep emirleri, el-Melikü's-Sâlih Nûreddin İsmâil'in yaşının küçük olmasından dolayı Zengî hâkimiyeti ele geçirmek istemişlerdir. Ancak bu emirler bunu başaramayınca Selâhaddîn Eyyûbî'yi Dımaşk'a çağırmışlardır. Selâhaddîn Eyyûbî, Dımaşk'ta el-Melikü's-Sâlih Nûreddin İsmâil'e ve diğer emirlere karşı üstün gelmiştir. 1175 yılında halîfe, Mısır, Suriye ve el-Cezire hâkimi olarak Selâhaddîn Eyyûbî adına hutbe okutmuştur. Ramazan Şeşen, "Eyyûbîler", s. 20-23

[74] Okan Güven, *İki Savaş Arasında Bosna Kaleleri (1669-1683)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 18

[75] Ziya Polat, *Selâhaddîn Eyyûbî'nin Haçlı Siyaseti ve Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı Antlaşmalar*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 135-136

bırakmıştır.[76] Selâhaddîn Eyyûbî vefat etmeden önce ülke topraklarını Eyyûbî melikleri arasında paylaştırmıştır.[77] En büyük oğlu ve veliahtı El-Melikü'l-Efdal Ali'ye Dımaşk ve ona bağlı yerleri; ikinci oğlu el-Melikü'l-Azîz Osman'a Mısır'ı; üçüncü oğlu el-Melikü'z-Zâhir Gazi'ye Halep ve ona bağlı yerleri vermiştir. Selâhaddîn Eyyûbî, kardeşi el-Melikü'l-Âdil'e el-Cezire[78], Kerek ve Şevbek'i vermiştir.[79] 1193 yılında Selâhaddîn Eyyûbî'nin vefatına kadar burada hâkimiyet icrâ eden el-Melikü'l-Âdil[80], Selâhaddîn Eyyûbî'nin çocukları arasında yaşanan taht mücadelesinde siyasi dehasını kullanarak önce Dımaşk nâibi olmuş ardından da 1200-1218 yılları arasında Eyyûbî sultanı olmayı başarmıştır. Onun döneminde Kerek, bir niyâbet konumuna getirilmiş ve buranın yönetimine Eyyûbî melikleri atanmıştır.[81]

El-Melikü'l-Kâmil[82], 1218 yılında Eyyûbî sultanı olduktan sonra Kerek, Eyyûbî Devleti siyasî tarihinde önemli bir merkez haline gelmiştir. Haçlılar ve Eyyûbîler arasında bir antlaşma sağlayabilmek için pazarlık konusu edilmiştir. Haçlılar Kudüs yolu üzerinde olan Kerek'i almak istemiş, Eyyûbî sultanı ise hac ve ticaret yolu

[76] Ramazan Şeşen, *Eyyûbîler*, s. 59-60

[77] Eyyûbî Devleti'nde ülke toprakları hanedanın ortak malı sayılmıştır. Eyyûbî sultanları, çocuklarına ve diğer kan bağının olduğu akrabalarına ülke topraklarını paylaştırmışlardır. Bu anlayış Eyyûbî melikleri arasında devamlı bir iç çekişmenin yaşanmasına neden olmuştur. Mustafa Kılıç, "Âlim ve Devlet Adamı Olarak Eyyubî Meliki 'el-Melikü'l-Muazzam' (576-624/1180-1227)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2006, (X/2), s. 338

[78] Bu bölge Anadolu-Irak-Suriye bölgelerini birbirine bağladığı için stratejik öneme sahipti. El-Cezire bölgesinin sınırları dönemin kaynaklarında farklılıklar göstermiş olsa da genel anlamda; Dicle Nehri'nin doğusunda bulunan Meyyâfârikin, Erzen, Siirt, Zap havzası ile Fırat Nehri'nin batısında bulunan Hısn-ı Mansur (Adıyaman)'a kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. Fırat Nehri ve Diyarbakır arasında bulunan Karacadağ, Mardin ve Cizre bu alanın içerisinde yer almaktadır. Belih ve Habur Irmağı arasındaki bölge ile Habur Nehri ve Dicle Nehri arasındaki bölge de el-Cezîre'ye dahildir. Ramazan Şeşen, "Cezîre", *DİA,* İstanbul 1993, C. VII, s. 509-510

[79] Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti (637-647/1240-1249)*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016, s. 29

[80] 1145 tarihinde doğan el-Melikü'l-Âdil, Selâhaddîn Eyyûbî'nin kardeşidir. Nûreddin Mahmud Zengî'nin vefatından sonra kardeşi Selâhaddîn Eyyûbi'nin hâkimiyet icrâ ettiği Mısır'ı onun adına yönetmiştir. Haçlılara karşı yapılan seferlerde başarılı olması ile ön plana çıkmıştır. 1188 yılında Kerek Kalesi'ni Haçlılardan teslim almıştır. Ramazan Şeşen, "el-Melikü'l-Âdil I", s. 59-60

[81] Abdülhalim Oflaz, *Eyyûbî Sultanı I. Melik Âdil Döneminin Siyasi Tarihi(589-615/1193-1218)*, s. 179

[82] 1180 tarihinde Kahîre'de doğmuş, el-Melikü'l-Âdil'in en büyük oğludur. El-Melikü'l-Kâmil, amcası olan Selâhaddîn Eyyûbi'nin damadı idi. Selâhaddîn Eyyûbi zamanında el-Cezire'nin idaresi ona verilmiştir. Şiir ve edebiyata olan düşkünlüğü ile bilinen El-Melikü'l-Kâmil babasının vasiyeti ile Eyyûbî sultanı (1218-1238) olmuştur. M. Serdar Bekar, "el-Melikü'l-Kâmil", s. 68-70

üzerinde olması ve Suriye-Mısır arasındaki stratejik konumu nedeniyle burayı vermek istememiştir.[83]

Eyyûbî meliki El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd[84], 1229 yılında Kerek nâibi olmuştur. Eyyûbî melikleri ve Eyyûbî sultanı arasında yaşanan mücadelede Kerek nâibi aktif rol oynamıştır. Eyyûbî melikleri ile beraber ittifâklar yaparak Eyyûbî sultanı El-Melikü'l-Kâmil'i tahttan feragat ettirmek istemiştir. Eyyûbî meliklerine karşı Eyyûbî sultanı ile de ittifâk yaptığı dönemlerde onun sultanlığının devamı için faaliyet göstermiştir. [85]

II. el-Melikü'l-Âdil (1238-1240)[86] döneminde Kerek nâibi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'un Eyyûbî Devleti siyasi tarihine önemli etkileri olmuştur. Kerek nâibi, El-Melikü'l-Kâmil'in çocukları Eyyûbî sultanı olan II. el-Melikü'l-Âdil ve el-Cezire bölgesinin önemli şehirlerine hâkim olan el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb arasında yaşanan mücadelede aktif rol oynamış el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'un sultan olması için destek vermiştir.[87]

1240 yılında el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb (1240-1249) döneminde Kerek nâibi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'u kendisine bir rakip olabileceğine dair söylentilerin olması aralarında kurulan ittifakı bozmuştur. Kerek nâibi, Eyyûbî sultanından isteklerinin yerine getirilmemesi üzerine diğer Eyyûbî melikleri ile ittifak kurarak Eyyûbî Devleti'nin siyasetinde etkin rol oynamıştır. Kerek nâibinin bu faaliyetlerinden rahatsız olan Eyyûbî sultanı onun varlığına son vermek ve Kerek'te kendi hâkimiyetini tesis etmek için 1246 yılında Kerek üzerine seferler düzenlemeye başlamıştır. Kerek Kalesi'nin müstahkem yapısı nedeniyle Eyyûbî sultanının Suriye bölgesinde alamadığı tek kale hüviyetinde kalmış, nihayet 1249 yılında Kerek, Eyyûbî sultanın kontrolü altına

[83] Abdülhalim Oflaz, *Eyyûbî Sultanı I. Melik Âdil Döneminin Siyasi Tarihi*, s. 265-266; Yavuz Şenbaş, *"Eyyûbî Sultanı Melik Kâmil Döneminin Siyasi Tarihi (615-635/1218-1238)"*,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2017s. 91

[84] Annesi bir Türk olan El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd 1206'da doğmuştur. 1227 yılında babası el-Melikü'l-Muazzam'ın vefatıyla onun hâkimiyet icra ettiği Dımaşk nâibliği görevini yürütmüştür. Cengiz Tomar, "el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, s. 76-77

[85] Ramazan Şeşen, *Eyyûbîler,* s. 117

[86] El-Melikü'l-Kâmil'in üç oğlundan en küçüğüdür. Mısır'da babasının bulunduğu zamanlarda burayı yönetmiştir. 1233 yılında babası tarafından veliaht ilan edilmiştir. Cengiz Tomar, "II. el-Melikü'l-Âdil", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, s. 60

[87] Ramazan Şeşen, *Eyyûbîler,* s. 136

girmiş ve bağımsız hareket etmek isteyen Eyyûbî meliki el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'dan alınmıştır.[88]

1250 yılında Memlûkler, Eyyûbî hâkimiyetine son vererek Muizeddîn Aybek et-Türkmâni önderliğinde devletlerini kurmuşlardır. Memlûk sultanı kendisine rakip olarak gördüğü Bahrî Memlûkleri lideri Fariseddin Aktay'ı öldürmüştür. Liderleri öldürülen Bahrî Memlûkleri bunun intikamını almak için Kerek'e giderek sultana isyan etmişlerdir. Bu memlûk grubunun lideri olan Baybars, burada verdiği mücadelelerden sonra saltanata tâlip olmuş ve 1260'da tahtı ele geçirmiştir. Baybars, hâkimiyetini tesis etmek için öncelikle Eyyûbî meliklerine karşı mücadele başlatmıştır.[89] Memlûk sultanı Eyyûbî melikleri tarafından yönetilen yerlerden biri olan Kerek'e sefer düzenlemeye karar vermiştir.[90]

1260 yılında Kerek nâibinin İlhanlı Devleti (1256-1335) ile ittifak kurma teşebbüsü üzerine bu kalenin alınması Memlûk sultanı Baybars tarafından zarurî görülmüştür. 1263 yılında yapılan bir seferle Kerek, Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine girmiştir.[91]

1277-1279 yıllarında Baybars'ın çocuklarından ilk olarak Melikü's-Sâid Nâsıreddin Muhammed Berke (1277-1279), ardından da Bedreddin Sülemiş (1279) Memlûk sultanı olmuş ancak onların yönetiminden memnun olmayan Bahrî Memlûkleri bu sultanları tahttan indirerek Kerek'e göndermişlerdir. Kerek, Baybars'ın çocukları

---

[88] Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1996, s. 162-163; Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti,* s. 65- 75

[89] İsmail Yiğit, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, s. 25-26; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 171-172; Kazım Yaşar Kopraman, "Baybars", s. 221-222

[90] Memlûk Türk Devleti'nin kurulduğu dönemde Halep, Hama, Humus'ta Eyyûbî meliki el-Melik en-Nâsır Yusuf Kerek'te ise el-Melik Mugis Ömer hâkimiyet icra ediyordu. Moğollar, 1258 yılında Suriye bölgesini istila ettiklerinde Memlûk sultanı Kutuz idi. Halep'in Moğollar tarafından işgali üzerine Dımaşk'ta bulunan el-Melik en-Nâsır Yusuf şehri terk etmiştir. 1260 yılında Moğollar, Dımaşk'ı işgal etmişlerdir. Halep'in Moğollar tarafından teslim alındığını öğrenen Hama halkı bu haber üzerine şehri Moğollara teslim etmişlerdir. Kerek hâkimi el-Melik Mugis Ömer ise Kutuz'a haber göndererek Moğollara karşı birlikte hareket etmeyi teklif etmiştir. Suriye bölgesinin büyük bir kısmını ele geçiren Moğollar Mısır'a doğru harekete geçmiştir. Bu sırada Moğol askerleri tarafından yakalanan el-Melik en-Nâsır Yusuf, Moğolların ülkesine götürülerek ölünceye kadar orada kalmıştır. 1260 yılında Moğol-Memlûkler arasında gerçekleşen Ayn Câlut Savaşı sonucunda Memlûkler zafer kazanınca Memlûk sultanı Suriye bölgesinin merkezi olan Dımaşk'a giderek burada hâkimiyetini ilân etmiştir. Suriye bölgesini kendi hâkimiyetine aldıktan sonra buraya atamalar yapmıştır. Bu dönemde Kerek, el-Melik Mugis Ömer tarafından yönetilmeye devam edilmiştir. İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 24-38

[91] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 46-47; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)Hayatı ve Faaliyetleri"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1988, s. 38-40

tarafından yönetilen bir merkez olmuştur. Ayrıca Baybars hanedanının yerleştiği bir merkez haline gelmiştir.[92]

1279-1290 yılları arasında Memlûk sultanı olan Melikü'l-Mansûr Seyfeddîn Kalâvun el-Elfî (1279-1290) döneminde Kerek, burada bulunan Baybars'ın çocuklarının isyanı ile ön plana çıkmıştır. Baybars'ın oğulları, sultandan bağımsız hareket ederek Memlûk Türk Devleti'nin istikrarını bozacak ittifaklar yapmışlardır. 1286 yılında çıkan isyanlara son vermek isteyen Memlûk sultanı Kalâvun Kerek'e bir sefer düzenlemiştir. Kerek halkının Memlûk sultanından yana olmaları kalenin kısa sürede teslim olmasını sağlamıştır. Bu sekilde Baybars'ın çocuklarının 1279-1286 yılları arasındaki Kerek hâkimiyetine son verilmiştir.[93]

1290-1293 yılları arasında Memlûk sultanı olan Eşref Halil b. Kalâvun döneminde daha çok savunma aletlerinden faydalanılan bir merkez olan Kerek, alınması güç kalelere yapılan seferlerde takviye amacıyla buradan yardım alınmıştır.[94]

1293-1294'te Melikü'n-Nâsır Muhammed Memlûk sultanı olarak birinci saltanat dönemini icrâ etmiştir. Memlûk sultanının bu kısa saltanatından sonra 1297 yılında Memlûk sultanı olan Hüsameddin Lâçin tarafından Kerek'e gönderilmiştir. Memlûk sultanı Hüsameddin Lâçin'in yönetiminden memnun olmayan Bahrî Memlûkleri Kerek'te bulunan Melikü'n-Nâsır Muhammed'i yeniden tahta çıkarmaya karar vermişlerdir. 1297-1299 yılları arasında Kerek'te bulunan Melikü'n-Nâsır Muhammed, memlûklerin kendi aralarında yaşadıkları rekabetten dolayı en uygun aday olarak 1299-1309 yılları arasında ikinci kez Memlûk tahtına geçmiştir. Bu dönem memlûklerin devlet yönetiminde söz sahibi olmak istemesinden dolayı rekabetlerin yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu rekabet ortamından uzaklaşmak isteyen Memlûk sultanı tahttan feragat ederek Kerek Kalesi'ne sığınmıştır. 1309 yılında Memlûk sultanı olan Baybars Çâşnigîr'in sultanlığından memnun olmayan nâibler bu sırada yaşanan kıtlıktan dolayı halkın da desteğini alarak Kerek'te bulunan Melikü'n-Nâsır Muhammed'i yeniden tahta çıkarmak istemişlerdir. Bu durum Baybars Çâşnigîr ve Melikü'n-Nâsır Muhammed arasında bir anlaşmazlığa yol açmıştır. Bu rekabetten memlûklerin desteğiyle Kerek'te

[92] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 80-81; 239. dipnot; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 57-58; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 178
[93] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 89,107-108; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 59-62
[94] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye,* s. 117

bulunan Melikü'n-Nâsır Muhammed üstün çıkmıştır. Bu şekilde üçüncü kez tahta çıkan Melikü'n-Nâsır Muhammed 1341 yılındaki vefatına kadar tahtta kalmıştır. Kerek Kalesi, bu dönemde siyasî suçlardan dolayı tutuklananların bulunduğu bir hapishane konumunda olmuştur.[95]

1341-1361 yılları Memlûk tarihi Melikü'n-Nâsır Muhammed'in sekiz oğlunun iktidarı ele geçirdiği dönemdir. Ebu Bekr, babasının vâsiyeti üzerine Melikü'l-Mansûr Ebu Bekr b. Muhammed (1341) Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur. Memlûk sultanı 1332-1341 yılları arasında çeşitli tarihlerde Kerek'te bulunmuştur. Bu dönemde Kerek'te bulunan ve memlûk sultanı olmak isteyen diğer kardeşi Şihâbüddin Ahmed, memlûklerin aralarındaki rekabetten faydalanarak 1342 yılında Kerek'te verdiği mücadele sonucunda tahtı elde etmiştir. 1342 yılına kadar Memlûk Türk Devleti'nin niyâbeti olan Kerek, Şihâbüddin Ahmed döneminde Memlûk Türk Devleti'nin başkenti yapılmıştır. Şihâbüddin Ahmed, aynı yıl tahtını kaybedince yerine kardeşi sultan olmuştur. Şihâbüddin Ahmed bu nedenle Kerek'te kardeşine isyân etmiştir. Yerine kardeşi Melikü's-Sâlih İsmâil geçmiştir. Bu dönemde Kerek, Melikü's-Sâlih İsmâil ile Şihâbüddin Ahmed arasındaki mücadelenin merkezi olmuştur. Memlûk sultanı Melikü's-Sâlih İsmâil, Kerek'te bulunan kardeşi Şihâbüddin Ahmed isyanını bastırmak için Kerek Kalesi'ni altı defa kuşatmıştır.[96]

1361-1382 yılları arasında Melikü'n-Nâsır Muhammed'in torunları Memlûk Türk Devleti'nin Bahrî Memlûkleri döneminde hâkimiyet icrâ etmişlerdir. Bu dönemde memlûk gruplarının kendi aralarında rekabet yaşadıkları görülmüştür. Bu rekabetler sonucunda siyasî suçlardan yakalanan memlûkler Kerek Kalesi'ne hapsedilmişlerdir. Burcî Memlûkleri'nin lideri olan Berkûk, Kerek hapishanesinde kaldıktan sonra buradaki mücadelesinde Bahrî Memlûkleri'ne karşı üstünlük sağlayarak sultan olmuş ve böylece Burcî Memlûkleri yönetimi ele geçirmişlerdir.[97]

Tezimiz, Kaynaklar, Giriş ve Sonuç bölümü hariç üç kısımdan oluşmaktadır.

---

[95] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 66-82; Ahmed Sağlam, "Hüsameddin Lâçîn", s. 171; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 182-184

[96] Murat Zengin, "Melikü'l-Mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)", s. 259; Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 233-244

[97] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 90-94; Murat Zengin, "Melikü'l-Muzaffer Zeyneddîn Haccî Döneminde Memlûkler", *Tarihin Peşinde*, 2018, S. 20, s. 224; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 186

Tezimizin giriş kısmında en eski çağlarından başlanarak, Bahrî Memlûkleri'nin sonuna kadar Kerek'in genel bir değerlendirmesi yapılarak, şehrin öneminden bahsedilmiştir.

Tezimizin birinci bölümü, *"Memlûk Türk Devleti'nin Kuruluşu"* başlığı taşımaktadır. Bu bölümde memlûk kavramından ve memlûk sisteminin tarihsel gelişiminden bahsedilerek Memlûk Türk Devleti'nin kuruluşu ele alınmıştır. Memlûk Türk Devleti'nin idarî yapısından bahsederek Kerek'in bu yapı içerisindeki konumu da ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tezimizin ikinci bölümü, *"Kerek'in Konumu ve Tarihi Coğrafyası"* başlığından oluşmuştur. Bu bölümde Kerek'in stratejik önemine değinilmiştir. Eski çağlardan başlanarak Eyyûbî Devleti'nin sonuna kadar Kerek'in tarihi coğrafyası değerlendirilmiştir.

Tezimizin üçüncü ve son bölümü, *"Bahrî Memlûkler Döneminde Kerek'in Siyasi Tarihi"* başlığından oluşmuştur. Bu bölümde Bahrî Memlûkleri (1250-1382) döneminde Kerek'in Memlûk Türk Devleti siyasî tarihi içerisindeki yerine ve idarî yapısına değinilmiştir.

1. KEREK'İN KONUMU - KEREK'İN TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. Kerek'in Konumu

Kerek, Ürdün'ün güneyinde; Lut Gölü'nün güney ucunun doğu sahiline on-on beş km mesafede, Kerek vadisinde kayalık bir dağ yamacının eteğinde kurulu kalesi olan bir şehirdir.[98] Deniz seviyesinden yaklaşık 950 m yükseklikte bulunmaktadır.[99] Kerek Kalesi 135.00x240.00 m ölçülerindedir.[100]

Savunma amaçlı kurulan kale, derin bir hendekle korunmuştur. Kalenin burçlarının bazıları silindirik bazıları ise prizma şeklinde tasarlanmıştır. Sert, sarp ve yüksek bir zemin üzerine kurulan Kerek Kalesi'ne giriş tek bir kapıdan sağlanmaktadır. Bu kapı kuzey yönünde ve kayalar delinerek oluşturulmuştur. Kapıdan girildikten sonra uzun bir koridor geçilerek kaleye ulaşılmaktadır. Bu tasarım, kaleyi oldukça güvenli bir hale getirmektedir. Bundan dolayı fethi çok zor kalelerden biri olmuştur. Dönemin kaynaklarında da bu yapısına istinaden Hısn-ı Gurâb olarak ifade edilmektedir. Kerek Kalesi'nin çevresinde dereler akmaktadır.[101]

Kerek Kalesi'nin iç kalesi, kaleyi korumayı sağlayacak şekilde kalenin en güvenilir yerinde yani kaleyi oluşturan alanın en uzağında güney kısmında kurulmuştur. Kale meydanında, eşya veya malzemelerin depolandığı bir yer ayrıca bir de kilise yapılmıştır. Kerek Kalesi'nin kilisesi diğer kale kiliselerine göre daha büyük ve dört pencereden oluşmuştur.[102] Kalenin surlarının çevresindeki kuleler ise kışlık alan ve idarî makamlara ait odalardan oluşmuştur.[103]

Kerek Kalesi sadece kale sahibine veya ailesine ait olarak değil, bir eyâlet merkezi olarak kurulmuştur. Bu nedenle kale geniş bir alanı kapsamaktadır. Buranın idaresinde bulunacak askerlerin ve kâtiplerin de ikâmetgâhını sağlayacak büyüklükte idi. Ayrıca herhangi bir saldırı söz konusu olduğunda hayvan sürülerini de koruyacak

[98] Ebu Şame, *Kitâbu'r-Ravzateyn,* I. Kısım, s. 291; Mustafa L. Bilge, "Kerek", s. 278-279
[99] Ahmet Çaycı, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi*, s. 36
[100] Ahmet Çaycı, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi*, s. 38
[101] İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, s. 166-168; Ahmet Çaycı, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi*, s. 38
[102] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 321
[103] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 315-316

bir alana sahipti.[104] Kerek Kalesi'nin kurulduğu vadide çok sayıda kaplıca ve bostan vardır. Kayısı, nar, armut meyveleri bu vadide en çok yetişen meyvelerdir. Kerek'in bir konak uzağında Câferü't-Tayyâr ve arkadaşlarının mezarı bulunmaktadır.[105] Ayrıca Nuh Peygambere ait olduğu kabul edilen bir makam da burada bulunmaktadır.[106]

1.2. Kerek Kalesi'nin Yol Güzergâhı

Kerek Kalesi hac ve ticaret yolları üzerinde bir konaklama merkezi olduğu için önem kazanmıştır. İslâm ülkelerinden hacca gitmek için yedi yol kullanılmıştır. Bu yollardan ilki olan Bağdat-Mekke yolu, Abbâsîler döneminde kullanılan önemli hac yollarındandır. İkincisi olan Basra-Mekke yolu, Basra'dan Suudi Arabistan'ın kuzey doğusundan devam eden yoldur. Üçüncüsü olan Kahîre-Mekke yolu Kuzey Afrika'dan gelenlerin Mekke'ye ulaşmak için kullandığı yoldur. Buraya gelenler, Kahîre'de toplandıktan sonra Akabe Körfezi'ne doğru devam etmişlerdir. Bu yol Şam yoluyla Mekke'ye ulaşmaktadır. Dördüncüsü olan San'a-Mekke yolu çölden takip edilen bir yoldur. Bu yol, Yemen'de toplanarak Mekke'ye ulaşmak isteyenlerin kullandığı yoldur. Beşinci yol Yemenlilerin kullandığı bir diğer yol olan San'a sahil yolu takip edilerek Mekke'ye ulaşan yoldur. Altıncısı Umman-Mekke yolu Arap Denizi'nden Yemen'e buradan da Mekke'ye ulaşan yoldur. Yedinci yol ise Şam-Mekke yoludur. Bu yol, Biladü'ş-Şam bölgesinden ve Ürdün'den geçerek Tebük bölgesine oradan da Mekke'ye ulaşmaktadır. Mekke'ye ulaşmak için en çok kullanılan güzergâh, bu güzergâhtır. Emevîlerden başlayarak İslâm ülkelerinin merkezleri bu coğrafyada yer aldığından bu son yol oldukça önemlidir.[107]

Şam-Mekke yolu arasındaki güzergâhlar; Şam, Kusve, Sanameyn, Zuraa, Busrâ, Cîze, Leccûn, Kerek, Seniyâbetye, Ma'ân, Akabetü's-Savân, Zâtü'l-Hacc, Beldah, Tebûk, Vadiyü'l-Uhaydır (Ahdar), Birketü'l-Muazzam, Hıcr, Ula, Attâs, Hüdeyye, Medine, Zü'l-Huleyfe, Revhâ, Safrâ, Bedir, Usfân, Battu'l Merd (Merr-i Zahrân), Mekke.[108]

---

[104] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 315
[105] Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan)*, Çev. Ramazan Şeşen, s. 212
[106] Ahmet Çaycı, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi,* s. 47
[107] Ahmet Çaycı, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi,* s. 161-162
[108] İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, s. 166-196

Akdeniz'den Avrupa ülkelerine, Avrupa ülkelerinden Akdeniz'e karşılıklı deniz ticareti gerçekleştirilmiştir. Bu deniz ticareti, Hint Okyanusu-Kızıldeniz-Mısır-Akdeniz arasında doğu kısmını oluşturan yol güzergâhına sahiptir.[109] Deniz ticareti kara yollarıyla da gerçekleştirilmiştir. Bu kara yollarından biri olan Horasan ve Basra Körfezi iki farklı noktadan başlayarak Bağdat'ta birleşen, buradan Musul'a ulaşan ve Sincâr-Nusaybin-Rakka-Harran-Halep-Hama-Humus-Dımaşk-Banyâs-Akkâ yolu ile Akdeniz'e ulaşan yoldur. [110]Bir diğer yol ise Mısır-Şam kara yolu idi. Şam'dan başlayarak Busra'ya ulaşan bu yol, burada ikiye ayrılmaktaydı. Birinci kol Vâdi'l-Araba'da Hicâz yolundan ayrılıp Eyle ve Süveyş'ın yanından geçerek Mısır-Kahîre'ye ulaşan yoldu. İkinci kol ise Taberiyye ve Gazze'yi kısa yoldan birbirine bağlayan buradan da Mısır-Kahîre'ye ulaştıran yoldu. Kerek bu kolu oluşturan yol güzergâhında idi. Bu nedenle Kerek ve Kudüs bu kolu oluşturan önemli merkezler idi.[111]

1.2. Kerek'in Tarihi Coğrafyası

1.2.1. Nabatîler Dönemi (M.Ö 400-M.S 106)

Nabatîler[112], önemli ticaret yolları üzerinde hüküm sürmüş ve bundan dolayı tarihte önem kazanmış bir millettir. Tüccâr bir millet olarak bilinen Nabatîler, Asya'dan gelen ticaret mallarını batıya üç yolla ulaştırmışlardır. Bu ticaret yollarından ilki Basra Körfezi yolu, ikincisi Yemen yolu ve üçüncüsü ise Kızıl Deniz yoludur. Kızıl Deniz yolu, Akabe Körfezi'ne ulaştırılan ticaret mallarının Petra'ya getirilerek burada depolanmasını sağlayan yoldur. Petra'dan Ariş'e oradan Suriye, Gazze ve Mısır'dan ticaret malları Yunanistan ve İtalya'ya gönderilmiştir. Nabatîler, Petra-Şam arasındaki ticaret yoluna hâkim olmuş ve bu yol güzergâhı üzerinde gümrük vergisi alarak zenginleşmişlerdir. Nitekim bu yol, ticaret mallarının kara yolu ile Akdeniz'e

[109] Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti*, s. 208-209
[110] Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s. 210
[111] Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti*, s. 211
[112] Nebatîler kaynaklarda Nabat, Nabât, Nebît, Enbât, Nabatî ve Nubâtî olarak da geçmektedir. Bu isim fışkırmak, parlamak anlamında ya da ataları olan Hz. İsmail'in büyük oğlundan geldiği düşünülmektedir. İslâmi kaynaklarda Enbâtü's-Sevâd (Irak) ve Enbâtü's-Şâm (Suriye) bölgelerinde iki ayrı yerde yaşamışlardır. Nebâtiler, çadırlarda yaşayan, hayvancılıkla geçinen ve çölün sert şartlarına alışık göçebe bir toplum olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bir diğer özellikleri de saldırıya uğradıklarında çöle çekilerek burada düşmana karşı tuzak hazırlamışlardır. Göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçtiklerinde Ürdün'de Vâdimûsâ çevresinde kayaları oyarak ele geçirilmesi zor olan Petra şehrini oluşturmuşlardır. Ahmet Ağırakça , "Nabatîler", *DİA*, İstanbul 2006, C. XXXII, s. 257; Petra Aramca'da taşlık bölge anlamına gelmektedir. Tevrat'ta bu şehir Sela olarak geçmektedir. Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, TTK, Ankara 1989, s. 40, 51. dipnot

ulaştırılmasını sağlayan yoldur.[113] Bu yolla Nabatîlerin Kerek'i inşâ ettikleri düşünülmektedir.

1.2.2. Moab Krallığı Dönemi (M.Ö 400- M.Ö 1300/1400)

İncil'de Kerek, Moab Krallığı'nın[114] merkez şehirlerinden biri olarak geçmektedir.[115] Kerek'in bu konumu ticaret yolu üzerinde bulunması ile ilgilidir. Petra'nın güneyinden başlayarak Kerek (Kir Moab, Kir Heres) üzerinden Ar ve Iyr karşısındaki Rabbe'ye ulaşan buradan da el-Mevceb (Arnun) Nehri'ni geçerek kuzey yönünde Hasban'a oradan da Amman'a ulaştıran yoldur.[116] Kerek, bölgedeki geçiş güzergâhları üzerinde kilit bir konumda olduğundan yolu kontrol etmek için uygun bir stratejide idi. Ayrıca coğrafi şartlar gereği yük hayvanları için en uygun şartlara sahip yol idi.[117] Bu nedenle Moab Krallığı'nın önemli bir merkezi olmuştur.

1.2.3. Doğu Roma Dönemi (330-1453)

Kerek, bu dönemde "Kharkha" olarak geçmektedir.[118] 5. yy da iki Yunanlı Hristiyan rahib inzivaya çekilmek için Kerek'e bir manastır inşâ etmiş daha sonra bu manastır bir kiliseye çevrilmiştir.[119]

1.2.4. Haçlılar Dönemi (1095-1188)

Haçlılar, I. Haçlı Seferleri[120] sonucunda Kudüs'e ulaşmış ve varlıklarını devam ettirmek için savunmaya önem vermişlerdir. Sınırların güvenliğinin sağlanması ve

---

[113] Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi,* s. 44

[114] M.Ö. XIII yy sonlarına doğru Filistin'de ortaya çıkıp devlet kuran etnik gruplardan biridir. Tevrat'ta Lut peygamberin soyundan geldikleri belirtilmektedir. M. Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark III Suriye ve Filistin*, TTK, Ankara 1987, s. 290; Mahmut Nânâ, *Yahudi Tarihi,* Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2008, s. 45

[115] Jordan Distribution Agency, *New Edition Jordan Tracing 4000 Years Of History,* s. 65

[116] Mahmut Nânâ, *Yahudi Tarihi,* s. 23

[117] By H. B. Tristram, *The Land of Moab,* Harper&Brothers Publishers, Franklin 1873, s. 81; Fr. Buhl, "Kerek", s. 583

[118] Jordan Distribution Agency, *New Edition Jordan Tracing 4000 Years Of History,* s. 65

[119] By F. De Saulcy, *Narrative Of A Journey Round The Dead Sea And In The Bıble Lands; In 1850 And 1851*, Publisher Ordinary to Her Hajesty, London 1854, C. I, s. 368

[120] 1096-1099/1101 yıları arasında yapılan ilk Haçlı Seferi'dir. Bu ilk sefer iki aşamada gerçekleşmiştir. 1096-1099 yıllarındaki ilk seferde Kudüs'e ulaşılmış bundan sonra bu ilk seferin devamı olarak 1001 yılında Avrupa'dan Doğu Roma'nın merkezi İstanbul'a ulaştıktan sonra Anadolu'dan geçerek Kudüs'e ulaşmayı hedeflemişlerdir. Haçlılar, Anadolu'da aynı dönemde hâkimiyet icrâ eden Anadolu Selçuklu Devleti ile savaşmış buradan bazı gruplar Kudüs'e ulaşmayı başarmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Cüneyt Kanat-Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 51-112

bölgenin kolaylıkla idare edilebilmesi için güçlü kaleler inşâ etmişlerdir.[121] Nitekim yeterli savaşçı sayısının olmadığı durumlarda kalenin teslim olmaması için kalenin inşâ edileceği yer, savunma imkânlarını göz önünde bulundurarak seçilmiştir. Bu nedenle yüksek yerlerde ve etrafı en iyi şekilde görebilen mevkiiler tercih edilmiştir.[122] 1142 yılında Lut Gölü'nün kuzey ve güney uçlarını kontrol altına almak için Kerek Kalesi inşâ edilmiştir. Haçlılar aslında Kerek Kalesi'ni inşâ ederken burayı Petra olarak düşünmüş ve bu nedenle de Petra Çölü olarak isimlendirmişlerdir. Burası Mısır'dan Batı Arabistan'dan Suriye'ye giden geçilmesi mümkün yollara hâkim tek yerdir. Ayrıca aşağı Ürdün bölgesine çok uzak olmamasından dolayı bu bölge seçilmiştir.[123] Bu kalede yöneticilik yapanlar Batı Avrupa'daki birçok kraldan daha lüks bir yaşam sürmüşlerdir.[124] 1183 yılında bir düğün merasiminde bulunan Kerek Kalesi halkı Müslümanların surları mancınıklarla dövmesiyle sarsılmıştır.[125]

1.2.5. Eyyûbîler Dönemi

Fatımîler hâkimiyetindeki Mısır'ın alınması ile Nûreddin Mahmud Zengî[126] ve Selâhaddîn Eyyûbî[127] arasında bir mücadele yaşanmıştır. Kerek Kalesi, bu mücadelenin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri olmuştur. Nûreddin Mahmud Zengî adına Selâhaddîn Eyyûbî, amcası Şirkuh ile Mısır'a üç sefer düzenlemiştir.[128] Bu seferler

[121] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 313
[122] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 314- 315
[123] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 191; Fr. Buhl, "Kerek", s. 583
[124] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 265
[125] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 271
[126] 11 Şubat 1118 tarihinde Halep'te doğmuştur. Babası Musul hâkimi İmâdeddin Zengî idi. Çocukluğunda iyi bir eğitim almış ve babasının yanında seferlere katılarak askeri vasıflara haiz olmuştur. 1146 yılında babasının vefat etmesi üzerine babasının çok güvendiği komutanlardan Necmeddin Eyyûb'un kardeşi Şirkuh'un yardımıyla Halep'te hâkimiyet icra etmiştir. Mehmet Emin Ağar, "*Nureddin Mahmud b. Zengi'nin Haçlılar ile Mücadelesi*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2016, s. 28-32; Bahattin Kök, "Nûreddin Mahmud Zengi", *DİA*, İstanbul 2010, C. XXXIII, s. 259
[127] 1138 yılında Tikrit'te doğmuştur. Babası Necmeddin Eyyûp, oğlunun doğduğu yıl Zengîlerin hizmetine girmek üzere Musul'a gitmiş buradan da Baâlbek valiliğine atanmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî'nin çocukluğu burada geçmiş ve eğitim sürecini de burada tamamlamıştır. Haçlılara karşı yapılan seferlerde ve Mısır Seferleri'ne (1164-1168) amcası Şirkuh ile katılmış ve burada gösterdiği gayret ve başarısı onu ön plana çıkarmıştır. Zengîlerin ordu komutanı olan amcası Şirkuh, Mısır Seferleri'nden kısa bir süre sonra ölünce Selâhaddîn Eyyûbî ordudaki askerlerin isteği ile onun yerine geçmiştir. Mısır Fatımî halîfesi de onu Mısır'a vezir tayin etmiştir. İbrahim Halil Ulaş, "*Selâhaddin-i Eyyûbî ve İslam Birliği Politikası*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2010, s. 15-17; Ramazan Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", *DİA*, İstanbul 2009, C. XXXVI, s. 337
[128] Fatımî Devleti'nin veziri olan Şâver, görevden alındıktan sonra tekrar bu makama getirilmek için başlattığı askerî mücadelede Nûreddin Mahmud Zengî'den destek istemiştir. Bu destek için ona bazı tekliflerde bulunmuştur. Şâver, Nûreddin Mahmud Zengî'ye Mısır'ın üçte birini ve askerlerine iktâ verilmesini teklif etmiştir. Şâver, bunun karşılığında Nûreddin Mahmud Zengî'ye bağlı bir nâib olmak

sonucunda Fatımîlerin başşehri Mısır alınmıştır. Şirkuh buranın hâkimiyetini icra etmiş daha sonra onun vefatı üzerine yeğeni Selâhaddîn Eyyûbî, Nûreddin Mahmud Zengî adına buranın idaresini devam ettirmiştir. Mısır'da hâkimiyeti tam tesis etmek isteyen Selâhaddîn Eyyûbî bu kapsamda düzenlemeler yaparak, Şiî nüfuzunu kırmak istemiş ve Sünnîleri birçok makama getirmiştir. Nûreddin Mahmud Zengî, onun bu politikayı başarılı bir şekilde uygulaması üzerine bir emir yayınlayarak, Mısır'da hâkimiyeti tamamen sağlamak gayesiyle Fatımî halîfesi adına okunan hutbenin Abbâsî halîfesi adına okunmasını istemiştir. Ancak Selâhaddîn Eyyûbî, Fatımî halîfesinin hayatta olmasından dolayı Mısır'da olası isyânların çıkmasından endişe ederek biraz daha zaman kazanmak istemiş ve bu emri hemen yerine getirmemiştir. Bu nedenle aralarında anlaşmazlık çıkmıştır. 1170 yılında Nûreddin Mahmud Zengî, Mısır'a hâkim olan Selâhaddîn Eyyûbî'nin babası Necmeddin Eyyûb ve yanında refakat etmek için Suriye'den bir heyeti Mısır'a göndermiştir. Bu heyet içerisinde Dımaşklılardan oluşan büyük bir tüccâr kâfilesi de yer almıştır. Dımaşk'tan yola çıkan tüccâr kâfilesinin yolda herhangi bir saldırıya uğramaması için Nûreddin Mahmud Zengî, Mısır-Şam ticaret yolunun bağlantısını sağlayan Kerek Kalesi'ne bir taaruzda bulunmuştur. Necmeddin Eyyûb bu önlemden sonra Mısır'a ulaşmıştır. Necmeddin Eyyûb uzun yıllar Nûreddin Mahmud Zengî'nin hizmetinde bulunmasından dolayı aralarındaki dostluk bağını da göz önünde bulundurarak oğlu Selâhaddîn Eyyûbî'ye telkinde bulunarak Nûreddin Mahmud Zengî'nin emrini yerini getirmesini istemiştir. Babasının bu isteğine karşılık Selâhaddîn Eyyûbî Fatımî halîfesinin ölüm döşeğinde olmasından dolayı beklemek istemiş ancak baskılar artınca hutbeyi Abbâsî halîfesi adına okutmuştur. Bu girişiminden üç gün sonra Fatımî halîfesi vefat etmiş ve Mısır'daki hâkimiyet tamamen

---

istemiştir. Bu şartlar üzerine karşılıklı anlaşmaya varılmasıyla 1164 yılında Mısır'a ilk sefer düzenlenmiştir. Bu ilk Mısır seferi sonucunda Şâver vezirlik makamını tekrar elde etmiş ancak Nûreddin Mahmud Zengî ile yaptığı teklifleri yerine getirmemiş ve ona karşı Haçlılar ile anlaşmıştır. Bu nedenle Nûreddin Mahmud Zengî'nin ordusu geri çekilmiştir. 1167 yılında Mısır'a ikinci bir sefer düzenlenmiş bu seferde Nûreddin Mahmud Zengî'nin ordusu Şâver ve Haçlı ittifakına karşı başarı elde etmesine rağmen bir netice elde edemeden geri çekilmiştir. 1168 yılında Şâver'in oğlu el-Kâmil Şücâ'nın yardım istemesi üzerine Mısır'a üçüncü bir sefer düzenlenmiştir. Bu sefer, Haçlıların Kahîre'ye yerleşmeye başlaması ve yönetiminin Şâver'in elinde bulunmasından kaynaklanmıştır. Bu sefer sonucunda Nûreddin Mahmud Zengî'nin ordusu Mısır'ı almıştır. Halil İbrahim Gök, *Musul Atabegliği; Zengiler (Musul Kolu: 1146-1233)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001, s. 163-166

Nûreddin Mahmud Zengî adına Selâhaddîn Eyyûbî'ye geçmiştir. Bu hâkimiyet Nuredddin Mahmud Zengî'nin vefat ettiği 1174 yılına kadar sürmüştür. [129]

Nûreddin Mahmud Zengî, Haçlılara karşı başlattığı mücadele doğrultusunda Mısır-Şam ticaret yolunda hâkimiyet kurmak istemiştir. Bu amaçla Selâhaddîn Eyyûbî ile Haçlılara karşı seferler düzenlemiştir. Mısır-Şam yolu üzerindeki en önemli bölgelerden biri olan Kerek Kalesi'ni almak için Nûreddin Mahmud Zengî adına Selâhaddîn Eyyûbî 1171 yılında Haçlıların elinde bulunan bu kale üzerine bir sefer düzenleyerek kaleyi kuşatmıştır.[130] Selâhaddîn Eyyûbî, kale halkının teslim olmaya karar verdiği anda Nûreddin Mahmud Zengî'nin Kerek'e doğru yola çıktığı haberinin gelmesi üzerine kuşatmayı kaldırmıştır.[131] Nûreddin Mahmud Zengî bunu kendisine yapılmış bir ihanet sayarak onu cezalandırmayı düşünmüştür. Selâhaddîn Eyyûbî bu tepkilerin kendisine ulaşması üzerine endişeye kapılarak ailesine bu konuyu danışmıştır. Ailesi Nûreddin Mahmud Zengî ile mücadele etmesini tavsiye edereken babası Necmeddin Eyyûb ise efendisinin sadakatinden ayrılmaması tavsiyesinde bulunmuştur.[132] Bu tavsiye üzerine Selâhaddîn Eyyûbî, Nûreddin Mahmud Zengî'ye bir mektup yazarak Mısır'da bir iç karışıklığın ortaya çıktığı ve binek hayvanlarının telef olmasından dolayı geri çekildiğini ifade ederek durumu düzeltmek istemiştir.[133] Selâhaddîn Eyyûbî, Kerek seferine çıkarken Mısır'ı babası Necmeddin Eyyûb'e bırakmıştır. Necmeddin Eyyûb, Mısır'da herhangi bir iç karışıklığın olması durumunda bunun üstesinden gelebilecek tecrübeye sahip bir devlet adamı idi. Bu geri çekilişe

---

[129] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 324; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti*, s. 33-38; Çağatay Gençtürk, "Selahaddin Eyyûbî ve Nûreddin Mahmud Arasındaki Münasebetler", s. 57; Bahattin Kök, "Mısır'ın Alınmasından sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", *Belleten*, 1993, (LVII/219); s. 420-421; Ramazan Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", s. 337

[130] Ebu Şame, *Kitâbu'r-Ravzateyn*, I. Kısım, s. 323

[131] Bu olay ile ilgili olarak farklı görüşler ifade edilmektedir. Selâhaddîn Eyyûbî'nin kuşatmayı, Humphrey'in kumandasındaki Latinlerin müdahalesinden dolayı kaldırdığı ifade edilmiştir. Kazım Yaşar Kopraman, "Nureddin'in Faaliyeti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, (IV/6), s. 519; Olayın Selâhaddîn Eyyûbî'nin mektupta ifade ettiği gibi gerçekleştiği, diğer sebeplerin İbnü'l-Esir'in verdiği bilgilerin esas alınması ile ortaya çıktığı ancak gerçekle ilgisinin olmadığına dair görüşler de vardır. Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s. 40

[132] Selâhaddîn Eyyûbî, Nûreddin Mahmud Zengî'ye karşı başlattığı mücadelenin etkilerine bakarak Kerek'te kendi hâkimiyetini kurabilecek şartların oluşup oluşmadığı öğrenmek istemiştir. Ancak iştişare toplantısında Nûreddin Mahmud Zengî'nin devlet adamları üzerinde hala etkili olduğunu görmüştür. Bu kurultay sonuçları ve Necmeddin Eyyûb'un düşünceleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız. Bahattin Kök, "Mısır'ın Alınmasından sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", s. 436

[133] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 329; Çağatay Gençtürk, "Selahaddin Eyyûbî ve Nûreddin Mahmud Arasındaki Münasebetler", s. 58

gerekçe olarak gösterilen diğer bir neden ise Haçlıların Mısır üzerine yeni bir sefer düzenleyecekleri iddiası idi. Bu Haçlı Seferi'nin Kudüs kralının yapacağı iddiası gözönünde bulundurulduğunda Nûreddin Mahmud Zengî ile Selâhaddîn Eyyûbî'nin Mısır'a dönmekten ziyâde Kudüs'e hareket etmeleri beklenirdi. Bu geri çekilişin asıl sebebinin Kerek Kalesi üzerinde iki lider arasında bir mücadele olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Selâhaddîn Eyyûbî, Haçlıların elinde bulunan Kerek'in alınmasından sonra Nûreddin Mahmud Zengî'nin bir sonraki hedefinin kendisi olacağını düşünerek Mısır'a dönmüştür. Selâhaddîn Eyyûbî'nin gönderdiği mektup ikisi arasındaki anlaşmazlığı bir süreliğine düzeltmiştir.[134]

1173 yılında Nûreddin Mahmud Zengî, Selâhaddîn Eyyûbî'yi yardıma çağırarak Kerek Kale'sini kuşatmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî bu kuşatmayı yönetmiştir. Nûreddin Mahmud Zengî'nin Dımaşk'ın güneyine hareket etmesinden sonra Selâhaddîn Eyyûbî Kerek kuşatmasındayken babası vefat etmiştir.[135] Bu nedenle Kerek kuşatmasını kaldırarak Mısır'a hareket etmiştir.[136] Ancak babasının hastalandığı ve vefat ettiği haberinden önce Kerek kuşatmasını kaldırdığı da ifade edilmektedir. Selâhaddîn Eyyûbî'nin kuşatmayı kaldırılmasındaki asıl sebebin Nûreddin Mahmud Zengî'nin askerleri üzerindeki nüfuzu gösterilebilir. Ayrıca Selâhaddîn Eyyûbî, Haçlıların elinde bulunan Kerek'in alınmasından sonra Nûreddin Mahmud Zengî'nin bir sonraki hedefinin kendisi olacağını düşünerek geri çekilmiştir. Nûreddin Mahmud Zengî'ye yazdığı mektupta ise babasının vefatından dolayı geri çekildiğini ifade etmiştir. [137]

Selâhaddîn Eyyûbî, açıkça ifade etmemesine rağmen Kerek Kale'sine yapmış olduğu seferlerin neticesine bakarak bağımsız bir devlet kurma girişiminde bulunduğu anlaşılmaktadır. Nûreddin Mahmud Zengî'nin de bu durumun farkında olmasına rağmen İslâm birliğinin sağlanarak Haçlılarla mücadele edilmesi zorunluluğu nedeniyle Selâhaddîn Eyyûbî'ye göz yumduğu anlaşılmaktadır.[138] Nûreddin Mahmud Zengî daha

[134] Bahattin Kök, "Mısır'ın Alınmasından sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", s. 430-432
[135] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 30-31
[136] Ebu Şame, *Kitâbu'r-Ravzateyn*, I. Kısım, s. 326
[137] Bahattin Kök, "Mısır'ın Alınmasından sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", s. 440-441
[138] Bahattin Kök, "Mısır'ın Alınmasından sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", s. 442

sonra Mısır üzerine bir sefer yapmayı düşünmüştür. Bu konuda ordusunu güçlendirmek için bazı adımlar atmış ancak bu hazırlık sürecinde 1174 yılında vefat etmiştir.[139]

Selâhaddîn Eyyûbî, Nûreddin Mahmud Zengî'nin vefat etmesinden sonra Dımaşk'ta devlet yönetiminde söz sahibi olan emirlerin davetiyle Dımaşk'a gitmiştir. Ancak burada Nûreddin Mahmud Zengî'nin oğlu el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb İsmail ve ona taraftar olanların muhalefetiyle karşılaşmıştır. Bu nedenle uzun süre bu muhalif grupla mücadele ettiği için Haçlılar'a karşı yapacağı mücadeleyi ertelemek zorunda kalmıştır.[140] Bundan dolayı Kerek'in alınması uzun bir süre sonra gerçekleşebilmiştir.[141] Bu süreçte Haçlılarla üç anlaşma yapılmıştır.[142] Bu antlaşmaların ikincisinin bozulmasında Haçlıların elinde bulunan Kerek, etkin rol oynamıştır.

1181 yılında Haçlıların Kerek hâkimi Renaud de Châtillon[143], 1180 yılında imzalanan antlaşmayı bozmuştur.[144] Kudüs Kontluğu ve Selâhaddîn Eyyûbî arasında ticaret kervanlarının geçişinin serbest olması ve bu kervanların geçişi sırasında herhangi bir saldırıda bulunulmaması üzerine bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma en çok Kerek hâkimini etkilediği için antlaşmayı bozmaya karar vererek Şam-Mekke yolu üzerinde tekrardan kendi hâkimiyetini kurmak için ordusuyla bir teşebbüste bulunarak bu yolu

[139] Bahattin Kök, "Mısır'ın Alınmasından sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", s. 443-444

[140] Selâhaddîn Eyyûbî'nin öncelikli hedefinin bir İslâm birliği düşüncesini oluşturduktan sonra Haçlılara karşı mücadele etmeyi düşündüğü anlaşılmaktadır. Bu hedefini gerçekleştirdikten sonra Kudüs'ü alıp daha sonra da Haçlılardan tamamen kurtulmayı hedeflemiştir. Ziya Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 576/1180 Yılı Anlaşması", *Journal Of Islamicjerusalem Studies*, 2016, (XVI/1), s. 2-3

[141] Ziya Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 576/1180 Yılı Anlaşması", s. 2

[142] Bu anlaşmaları iki cephede savaşmamak ve ilk hedefini gerçekleştirinceye kadar Haçlılara karşı zaman kazanmak için yapmıştır. İlk antlaşmayı 1174 yılında Dımaşk'ta hâkimiyetini güçlendirene kadar Haçlıların herhangi bir savaşla bu sürece engel olmalarını istemediği için yapmıştır. Ayrıca Haçlılara karşı mücadele etmek için Dımaşk'ı kendi kontrolü altına almak istemiştir. Ziya Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 576/1180 Yılı Anlaşması", s. 3

[143] 1148 yılında II. Haçlı Seferi'ne katılarak Filistin'e gelmiş buranın zenginliklerinden faydalanmayı düşünerek Avrupa'ya geri dönmemiştir. Filistin'de Kudüs kralı III. Baudouin (1143-1162) hizmetine girmiştir. 1153 yılında Antakya Prinkepsi olmuştur. Ancak Antakya Prinkepsliği görevi Müslümanlara esir düşmesiyle sonlanmıştır. 1160 yılında Müslümanların Afrin'deki koyun sürülerini saldırmış ve bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanınca esir edilerek Halep'e götürülmüştür. Burada on altı yıl zindanda kalmıştır. 1174'te Nûreddin Mahmud Zengî'nin vefatıyla fidye karşılığında 1176 yılında serbest kalmıştır. 1177 yılında Halep'ten Filistin'e geldikten sonra Ürdün Nehri'nin ötesinde bulunan Lut Gölü'nün güneydoğusunu kapsayan Kerek ve Şevbek kaleleri dahil buranın hâkimi olan Etiennette ile evlenerek buraları yönetmiştir. Renaud de Châtillon bu bölgede hâkimiyet kurarak Kızıldeniz'e girişi sağlayan, hac ve ticaret yollarını kontrol ederek stratejik bir bölgeyi yönetmiştir. Ebru Altan, "Renauld De Châtillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160), Mâverâ-i Ürdün Senyörü (1177-1187)", *Tarih Dergisi*, İstanbul 2013, S. 55, s. 2-11

[144] Bu antlaşmanın nedenleri için ayrıca bakınız. Ziya Polat, *Selâhaddîn Eyyûbî'nin Haçlı Siyaseti ve Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı Antlaşmalar*, s. 152-156

kullanan bir kervanın yolunu keserek mallarına el koymuştur. Selâhaddîn Eyyûbî, antlaşmanın bu şekilde bozulması üzerine Dımaşk nâibine, Kerek hâkimi üzerine bir birliğin gönderilmesi emrini vermiştir. Şam-Mekke yolu üzerinde bulunan Kerek hâkimi, kendisine böyle bir karşılığın verilmesi üzerine Kerek'e çekilmiştir. Selâhaddîn Eyyûbî bu zararın karşılanmasını istemiş ancak bir sonuç elde edememiştir. Bu olaydan birkaç ay sonra beş yüz Hristiyan hacıyı taşıyan bir gemi Selâhaddîn Eyyûbî tarafından ele geçirilmiş ve Kerek hâkimine daha önce yaptığı zararı ödemesi karşılında bu kişilerin serbest bırakılacağı belirtilmiş ancak Kerek hâkimi bu antlaşma şartlarına da yanaşmamıştır.[145]

1182 yılında Selâhaddîn Eyyûbî, Dımaşk'a giderek burada yaşanan kıtlıktan dolayı halkın güvenli bir şekilde Mısır'a ulaşmasını sağlamak istemiştir. Haçlılar bu durumdan haberdâr olarak Şam-Mısır yolu üzerindeki Kerek'te toplanarak bu geçişten faydalanmayı ummuşlar, ancak Selâhaddîn Eyyûbî Haçlıların Kerek'te toplanmasından istifade ederek Kudüs Haçlı Kontluğu'nun topraklarına akınlar düzenlemiş ve bazı kaleleri ele geçirmiştir. Bu akınlar neticesinde Haçlıların Suriye üzerinden akınlar düzenlemelerinin önüne geçilmiştir.[146]

1183 yılında Kerek hâkimi Renaud de Châtillon yeni bir girişimde bulunarak Eyle'yi[147] ve Akabe Körfezi'nde bulunan şehirleri yağmalayarak tüccarların mallarına el koymuştur. Ayzab[148] limanına varınca burada hacıları taşıyan bir gemiye ve karada da bir kervana el koymuş hem hacıları hem de tüccârları öldürmüştür. Kerek hâkimi, Selâhaddîn Eyyûbî'nin bu sırada İslâm birliğini sağlamak için bölgede

---

[145] Ziya Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 576/1180 Yılı Anlaşması", s. 14; Ebru Altan, "Renauld De Châtillon", s. 14

[146] Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s. 68; Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 73; Ebru Altan, "Renauld De Châtillon", s. 14-15

[147] Eyle'nin bugünkü adı Akabe'dir. Arapça sarp yol anlamına gelmektedir. Ürdün'ün denize açılan tek limanı ve Kızıldeniz'in sahilinde yer almaktadır. Mısır-Mekke arasında orta bir noktada bulunmaktadır. Dımaşk'tan gelen hac ve ticaret kafilelerinin Hicaz'a ulaşmak için konakladıkları ve burada bir araya geldikleri bir merkezdir. Kızıldeniz'in kuzeyinde yer alan iki körfezden doğuda olan Akabe Körfezi'ne adını vermiştir. Nihal Şahin Utku, *Kızıldeniz'de Denizcilik, Ticaret ve Yerleşim (VII.-XI. Yüzyıllar),* Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 548-550; Mustafa L. Bilge, "Akabe", s. 209-210

[148] Mısır'ın güney sahilinin en uç noktasında yer alan şehir, altın, zümrüt, gümüş, bakır ve demir madenleri bakımında oldukça zengin idi. Ayzab, hem deniz hem de kara yolunda kullanılan bir merkez idi. Kızıldeniz-Mısır-Akdeniz arasındaki ticaretin gerçekleşmesinde bu liman etkin rol oynamıştır. Hac ve tüccar kafilelerinin kullandıkları bir konaklama merkezidir. Akdeniz-Hint okyanusu arasında gerçekleşen ticaretin en işlek liman şehirlerinden biri olmuş ancak zamanla bu önemini yitirmiştir. Nihal Şahin Utku, *Kızıldeniz'de Denizcilik, Ticaret ve Yerleşim,* s. 578-586

bulunmamasından istifade ederek kendi emellerini gerçekleştirmek istemiştir. Kerek hâkimi Kızıldeniz'den çıkarma yaparak Mekke ve Medine'ye ulaşmayı hedeflemiştir. Buradaki amacının Hz. Peygamber'in na'aşını Avrupa'ya taşıma düşüncesinde olduğu iddia edilmiştir. Böylelikle Müslümanlar hac için Avrupa gitmek zorunda kalacak ve bundan da Avrupalılar önemli kazançlar sağlayacaktı. Bu amaç doğrultusunda Mekke-Medine'ye yakın limanlara saldırmıştır. Hindistan'dan ve Aden'den gelen değerli mallar taşıyan ticaret gemilerini ele geçirmiş, bölgeden geçen kervanları da yağmalamıştır. Bunu haber alan Selâhaddîn Eyyûbî, Kerek hâkimi üzerine bir donanmanın gönderilmesi emrini vermiştir. Bu donanma onları amaçlarına ulaşamadan imha etmiş donanmada bulunanlar idam edimiş ve aralarından bazıları da bir daha kimsenin böyle bir teşebbüste bulunmaması için bir sene sonra herkesin görmesi için hac mevsiminde idam edilmişlerdir. Ancak asıl bu olayın gerçekleşmesinde sorumlu olan Kerek hâkimi Renaud de Châtillon kaçmayı başarmıştı. Kerek hâkiminin kaçmasını haber alan Selâhaddîn Eyyûbî artık Haçlılara karşı ciddi mücadelelerin yapılmasına karar vermiş ve Kerek hâkimine gereken cezayı bizzat kendisinin vereceğini ifade etmiştir. [149]

1183 tarihinde Selâhaddîn Eyyûbî Haçlılara karşı mücadele etmenin ilk adımı olarak Kerek üzerine bir sefer yapmayı düşünerek aktif faaliyet gösteren Kerek hâkimi Renaud de Châtillon durdurmak için Kerek Kalesi önünde ordugâhını kurmuştur. Kudüs Seferi'ni güvenli bir şekilde gerçekleştirmek için bu yol güzergâhı üzerindeki stratejik öneme sahip kaleyi almak istemiştir. Selâhaddîn Eyyûbî bu kaleyi alarak Suriye ve Mısır arasındaki bütün trafiğe hâkim olmak istemiştir. Kerek, kendisinin sahip olduğu toprakları ikiye ayırmakta ayrıca hac ve ticaret yolunun geçişleri esnasında sıkıntılar oluşturmuştur. Selâhaddîn Eyyûbî'nin ordusu Kerek'e ulaştığında Haçlıların Kerek hâkimi Renaud de Châtillon'un üvey oğlu Onfroi de Toron'un düğünü yapılmaktaydı. Onfroi'nin annesi Selâhaddîn Eyyûbî'nin kale önüne geldiğini öğrenince ona düğün yemekleri yollamıştır. Selâhaddîn Eyyûbî buna karşılık gelin ve damadın bulunduğu kuleyi sormuş ve bu kuleye mancınık atışını durdurmuştur. Kalenin duvarları büyük kaya parçalarının atıldığı dokuz mancınıkla dövülmüştür.[150] Kale halkı düğün

[149] Ziya Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 581/1185 Yılı Antlaşması", *Journal Of Islamicjerusalem Studies*, 2015, C. XV, s. 51; Ebru Altan, "Renauld De Châtillon", s. 15-16
[150] Ebu Şame, *Kitâbu'r-Ravzateyn*, II. Kısım, s. 119

eğlencesine devam ederken bir taraftan da Kudüs Kontluğu'ndan yardım istemiştir. Kudüs Kontluğu'ndan yardım gelmesi üzerine Selâhaddîn Eyyûbî Dımaşk'a dönmüştür.[151]

1184 yılında Müslüman kervanlarının askerî birlikler olmadan Kerek'ten geçememeleri nedeniyle burası bir kez daha kuşatılmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî, kale duvarlarının sağlam olması nedeniyle iç kaleyi ele geçirememiştir. Kalenin etrafındaki hendekler de kalenin alınmasını zorlaştırmıştır. Kale halkının da Selâhaddîn Eyyûbî'nin askerlerine surlar üzerinden taş ve ok atarak kaleyi savunmaları kalenin alınmasını zorlaştırmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî kaleyi sulh yoluyla ya da şehir halkını savaşmaya zorlayarak almak istemiş; fakat bu çabaları sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca Kudüs Kontluğu kaleye yapılan seferi haber alarak yola çıkmıştır. Bu haber üzerine Selâhaddîn Eyyûbî geri çekilerek Dımaşk'a dönmüştür. Bu geri çekilişten bir yıl sonra iki taraf arasında bir antlaşma yapılarak Mısır-Şam ticaret yolunun güvenliği sağlanmıştır. Anlaşmanın süresi dört yıl olarak belirlenmiştir.[152]

1185 yılında Haçlılarla yapılan antlaşma neticesinde Kerek hâkimi, hacı ve tüccarların serbestçe geçişi esnasında herhangi bir saldırıda bulunmayacağını belirtmiştir. Kerek hâkimi Şam-Mekke yolu üzerinde Kerek'ten geçen kafileler ve kervanlardan vergi alarak geçimi sağlamıştır. Antlaşma süresinde bölgede kıtlığın yaşanması onu tekrar kervanlara saldırma faaliyetlerine itmiştir.[153]

1186-1187 yılında Kerek hâkimi Renaud de Châtillon, Dımaşk ve Mısır arasındaki yol güzergâhında bulunan büyük bir ticaret kervanına saldırarak 1185 yılında imzalanan anlaşmanın şartlarını bozmuştur. Kerek hâkimi bu ticaret kervanında bulunan aileleri ve muhafız askerlerini mallarıyla birlikte Kerek Kalesi'ne götürmüştür. Selâhaddîn Eyyûbî bu hadise üzerine esirlerin serbest bırakılmasını ve kervanın

---

[151] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 369-370; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s. 72-73; Serkan Özer, "*Selâhaddin Eyyûbi ve Haçlılar*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2010, s. 85; Ebru Altan, "Renauld De Châtillon", s. 17

[152] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 369-370; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s.72-73; Serkan Özer, "*Selâhaddin Eyyûbi ve Haçlılar*", s. 85-86, Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 74-75; Ebru Altan, "Renauld De Châtillon", s. 17

[153] Ziya Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 581/1185 Yılı Antlaşması", s. 52-59

uğradığı zararın karşılanmasını talep etmiştir. Ancak Selâhaddîn Eyyûbî'nin bu talebi kabul edilmemiştir. Bunun üzerine savaş kaçınılmaz olmuştur.[154]

Selâhaddîn Eyyûbî, savaş hazırlıklarına başlayarak Kudüs'ü almayı hedeflemiştir. Ancak Kerek Kalesi'ne götürülen kervandakileri kurtarmak ve Kudüs'e giden yol güzergâhını güvenli hale getirmek için önce Kerek üzerine yürümüştür. Kerek halkı teslim olmayınca burayı ve çevresini yağmalamıştır.[155] Haçlılar ve Selâhaddîn Eyyûbî ordusunun Hıttîn Savaşı'nda[156] karşılaşması neticesinde Selâhaddîn Eyyûbî bu savaştan zaferle ayrılarak Kudüs'e yönelmiştir. Kudüs'ün fethi sırasında Kerek hâkimi Renaud de Châtillon'un üvey oğlu Onfroi de Toron da esir alınmıştır.[157] Annesi onun serbest bırakılması için Selâhaddîn Eyyûbî'ye ricada bulunmuştur. Selâhaddîn Eyyûbî, Kerek Kalesi'nin kendisine verilmesi şartıyla onu serbest bırakacağını bildirmiştir. Kerek, Kudüs'ün alınmasından sonra Selâhaddîn Eyyûbî'nin ele geçiremediği birkaç kaleden biri idi. Onfroi de Toron kaleyi Selâhaddîn Eyyûbî'ye vermeyi kabul etmiş ancak kale halkı buna razı olmamıştır. Kerek halkının bu tutumu karşısında Onfroi de Toron'un annesi oğlunu yeniden Selâhaddîn Eyyûbî'ye teslim etmiştir. Hatunun bu davranışı Selâhaddîn Eyyûbî'nin hoşuna gitmiş ve Kerek hâkimini serbest bırakmıştır. Bu olaydan kısa bir süre sonra Selâhaddîn Eyyûbî'nin talimatıyla Kerek tekrar kuşatılmıştır. Kerek halkının teslim olmaması ve kale surlarının müstahkem yapısı kalenin alınmasını zorlaştırdığı için kuşatma bir yıl iki ay sürmüştür.[158] Kale halkının erzakının tükenmesi ile açlık baş göstermeye başlamıştır. Bu durumda kalede sadece savaşçılar bırakılarak kadınlar ve çocuklar kale dışına çıkarılmıştır. Ancak savaşçıların

---

[154] Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s. 73; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 377; Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 76; Ziya Polat "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 581/1185 Yılı Antlaşması", s. 61; Ebru Altan, "Renauld De Châtillon", s. 19-20

[155] Ebu Şame, *Kitâbu'r-Ravzateyn,* II. Kısım, s. 134

[156] Bu savaş 1187 yılında gerçekleşmiştir. Hıttîn, Taberiye Gölü'nün 8 km. batısındaki Lûbye ovasında yer alan bir köydür. Selâhaddîn Eyyûbî, Haçlı ordusunun bu köyden geçtiği esnada onların etrafını sararak geçişlerini engellemiştir. Burada gerçekleşen meydan savaşında Selâhaddîn Eyyûbî, o tarihe kadar Haçlılara karşı yapılan mücadelelerden büyük bir zaferi kazanmıştır. Antakya Prinkepsliği ve Trabulus Kontluğunun topraklarının büyük bir bölümü ele geçirilmiş, yöneticileri Selâhaddîn Eyyûbî'ye esir olmuşlardır. Kudüs Kontluğu'nun silahlı kuvvetleri bu savaşta imha edilerek yöneticilerinin önemli bir kısmı esir edilmiştir. Kerek hâkimi Renaud de Châtillon bu savaşta esir alınmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî, Kerek'ten geçen hac ve ticaret kervanlarına yaptığı saldırılar ve Mekke-Medine'ye yaptığı saldırı ayrıca kervandaki kişileri acımasızca öldürmesinden dolayı onu kendi elleriyle öldüreceğine dair yemin etmiş ve bu savaş sonucunda esir düşünce de onu kendi elleriyle öldürmüştür. Kudüs'ün alınması için artık bir engel kalmamış Haçlıların bölgede nüfuzu kırılmıştır. Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s.76; Ebru Altan, "Renauld De Châtillon", s. 23; Ramazan Şeşen, "Hıttîn Savaşı", s. 165-167

[157] Ebu Şame, *Kitâbu'r-Ravzateyn,* II. Kısım, s. 135

[158] Nüveyrî, *Nihâyet el-Ereb fî Fünûn el- Edeb,* C. XXIX, s. 266

açlıkla mücadelesi uzun sürmemiş ve 1188 yılının sonlarında kale teslim olmuştur.[159] Selâhaddîn Eyyûbî Kudüs, Kerek ve Şevbek'in alınmasıyla Mısır-Hicaz yolunun güvenliğini sağlamıştır.[160]

Selâhaddîn Eyyûbî 4 Mart 1193'te vefat ettikten sonra Eyyûbî toprakları onun çocukları ve diğer hanedan üyeleri tarafından yönetilmiştir. Selâhaddîn Eyyûbî, Kerek Kalesi'ni aldıktan sonra buranın yönetimini kardeşi el-Melikü'l-Âdil'e bırakmıştır. El-Melikü'l-Âdil, Kerek-Şevbek-el-Balka ve Fırat'ın doğusundaki tüm toprakları yönetmiştir.[161] Selâhaddîn Eyyûbî'den sonra oğlu el-Melikü'l-Efdal Ali (1186-1196) Eyyûbî sultanı olmuştur. Ancak saltanatının devamı için kardeşleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî'nin kardeşi Kerek hükümdarı el-Melikü'l-Âdil, bu kardeşler arasındaki mücadeleden istifade ederek Eyyûbî sultanı olmayı amaçlamıştır. El-Melikü'l-Âdil, Mısır'a hâkim olan Eyyûbî meliki el-Melikü'l-Aziz'in[162] tarafını tutarak el-Melikü'l-Aziz adına Dımaşk nâibi olmuştur. El-Melikü'l-Aziz'in beklenmeyen vefatı üzerine el-Melikü'l-Âdil diğer rakiplerini geri planda bırakmış Mısır'da sultan olmayı başarmıştır. El-Melikü'l-Âdil, 1200-1218 yıllarında Eyyûbî tahtında bulunmuştur. [163]

Ürdün bölgesinde bulunan Aclûn[164] ve Kevkeb kalelerinin sahibi Üsâme, Mısır'a yaptığı bir ziyaret esnasında el-Melikü'l-Âdil ile aralarında oluşan güvensizlikten dolayı bu kalelerin kendisinden alınacağını düşünerek bir an önce kendi kalelerine dönmek istemiştir. El-Melikü'l-Âdil, onun böyle bir adım atacağını düşünerek arkasından oğlu Dımaşk nâibi el-Melikü'l-Muazzam'ı göndererek onu yakalatmış ve Kerek hapishanesine göndermiştir.[165]

---

[159] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. II, s. 392-393
[160] Ebu Şame, *Kitâbu'r-Ravzateyn,* II. Kısım, s. 196
[161] Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî,* s. 206; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s. 91; Abdülhalim Oflaz, *Eyyûbî Sultanı I. Melik Âdil Döneminin Siyasi Tarihi (589-615/1193-1218)*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2016, s. 73
[162] Selâhaddîn Eyyûbî'nin oğlu, el-Melikü'l-Efdal Ali'nin kardeşidir. Kardeşi el-Melikü'l-Efdal Ali'ye karşı mücadele ettikten sonra el-Melikü'l-Aziz 1193-1198 yılları arasında Eyyûbî sultanı olmuştur. Cengiz Tomar, "el-Melikü'l-Aziz", s. 61-62
[163] Ramazan Şeşen, "el-Melikü'l-Âdil I", s. 59-60
[164] Selâhaddin Eyyûbî döneminde inşa edilen kalesi ile bilinmektedir. Bu kale Haçlılara karşı 1184 yılında inşâ edilmiştir. İdris Bostan, "Aclûn", *DİA,* İstanbul 1988, C. I, s. 326
[165] Mustafa Kılıç, "el-Melikü'l-Muazzam", s. 344

El-Melikü'l-Âdil döneminde Eyyûbî Devleti taşra teşkilatına Halep, Hama, Humus, Baâlbek ve Yemen dışında Hısn-ı Keyfâ, Meyyâfarikîn ve Kerek eklenerek yeni niyâbetler oluşturulmuştur. Bu niyâbetler, Eyyûbî hanedanına mensup melikler tarafından yönetilmiştir.[166]

El-Melikü'l-Âdil hayattayken Eyyûbî topraklarını kendi oğulları arasında paylaştırmış el-Melikü'l-Kâmil'e, Mısır'ı; El-Melikü'l-Muazzam'a[167], Dımaşk, Kerek, Ürdün, Kudüs ve Taberiyye'yi; el-Melikü'l-Eşref'e, el-Cezîre bölgesini; el-Melikü'l-Şihâbeddîn Gazi'ye, Meyyâfarikîn, Ruha'yı ve el-Melikü'l-Nûreddîn Arslanşâh'a ise Ca'ber Kale'sini vermiştir.[168]

1217 yılında on beş bin kişiden oluşan bir Haçlı birliği Akkâ'da toplanarak Eyyûbî topraklarına saldırmayı hedeflemiştir. Haçlıların Akkâ'da toplandıklarını haber alan El-Melikü'l-Âdil, Mısır'dan hareket etmiş ve buradaki mallarını ve hazinelerini Kerek Kalesi'ne taşımıştır. Kerek Kalesi'nde birkaç gün kaldıktan sonra buradan ayrılmıştır.[169]

1218 yılında Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Âdil'in vefat etmesinden sonra el-Melikü'l-Muazzam, babasının Dımaşk'taki yedi yüz bin dinarlık hazinesi ve Kerek'te bulunan hazinesine el koyarak burada kendi hâkimiyeti ilân etmiş babasının vasiyeti üzerine sultan olan kardeşi el-Melikü'l-Kâmil'e bağlılığını bildirerek onun adına hutbeyi okumuştur.[170]

Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Âdil kendisinden sonra varisi olan el-Melikü'l-Kâmil'in sultan olmasını istemiştir. Ancak sultanın oğulları el-Melikü'l-Fâiz'i ve el-Melikü'l-Kâmil'i destekleyenler arasında iç karışıklık yaşanmıştır. El-Melikü'l-Kâmil Dımaşk'a sığınmış ve Dımaşk hâkiminin kendisine destek vermesi ile sultan olmuştur. Onun sultan olmasını kabul etmeyen İbn Maştûb, bir suikast düzenleyerek onun yerine

[166] Abdülhalim Oflaz, *Eyyûbî Sultanı I. Melik Âdil Döneminin Siyasi Tarihi*, s. 179
[167] 1280 veya 1282 yılında Kahîre'de doğmuştur. Babasının Dımaşk'a hâkim olmasıyla eğitim hayatını burada sürdürmüş birçok hocadan ders almıştır. Eyyûbî hanedanının tamamının Şâfî olmasına karşılık Hanefî mezhebini tercih eden tek kişi idi. Ayrıca Eyyûbi hanedanı içerisinde âlim kişiliği ile bilinen fıkıh, dil ve edebiyat ilimlerinin yayılması için de faaliyetlerde bulunmuştur. Eyyûbî Devleti'nde Haçlılara karşı yaptığı başarılı mücadeleler ve kardeşleriyle yaşadığı iç çekişmelerde kazandığı başarılarla ön plana çıkmıştır. Mustafa Kılıç,"el-Melikü'l-Muazzam", s. 338-341
[168] Abdülhalim Oflaz, *Eyyûbî Sultanı I. Melik Âdil Döneminin Siyasi Tarihi*, s. 37; Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 127
[169] Abdülhalim Oflaz, *Eyyûbî Sultanı I. Melik Âdil Döneminin Siyasi Tarihi* s. 261
[170] Mustafa Kılıç, "el-Melikü'l-Muazzam", s. 347

el-Melikü'l-Fâiz'i sultan yapmayı düşünmüştür. Bu durumdan haberdâr olan el-Melikü'l-Kâmil onu yakalatarak Kerek Kalesi'ne hapsetmiştir. Bu iç karışıklıktan faydalanan Haçlılar, V. Haçlı Seferleri[171] doğrultusunda Mısır'ı ele geçirmek için harekete geçmişlerdir. Bu seferde Haçlılar, 1219'da Dimyat'ı ele geçirdikten sonra Kahîre'ye doğru yola çıkmışlardır. El-Melikü'l-Kâmil, Mısır'dan ayrılmaları şartıyla Kudüs dahil Selâhaddîn Eyyûbî'nin fethettiği Kerek ve Şevbek dışındaki toprakları vermeyi teklif etmiştir. Haçlılar ise Kerek ve Şevbek'in yanında üç yüz bin altın savaş tazminatı istemişlerdir. El-Melikü'l-Kâmil buna karşılık savaş hazırlığı yaparak öncelikle Dimyat'ın diğer bölgelerle bağlantısını kesmiştir. Haçlılar bu sebeple 27 Ağustos 1221 tarihinde barış istemek zorunda kalmışlardır. Böylelikle el-Melikü'l-Kâmil, V. Haçlı Seferi'nin amacına ulaşmasını engellemiştir.[172]

Dımaşk'ta hâkimiyet icra eden el-Melikü'l-Kâmil'in kardeşi olan el-Melikü'l-Muazzam 1227 yılında vefat etmiştir. El-Melikü'l-Muazzam, Dımaşk, Kerek, Ürdün, Kudüs ve Taberiyye'de on yıl beş ay yirmi üç gün hâkimiyet icrâ etmiştir. Onun bu hâkimiyeti döneminde Kerek, dönemin en gelişmiş şehirlerinden biri haline gelmiştir. El-Melikü'l-Muazzam Kerek'in gelişmesi için en mâhir zanatkârları Kerek'te toplamıştır. Kerek'te bu zanatkârların çok olması ve her alanda bir zanatkârın bulunmasından dolayı şehir, dışarıdan bir desteğe ihtiyaç duymayacak bir seviyeye ulaşmıştır.[173] Onun yerine oğlu el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd geçmiş ve bu durum el-Melikü'l-Kâmil tarafından da onaylanmıştır. El-Melikü'l-Kâmil aslında Dımaşk'ı kendi hâkimiyetine alarak merkezi bir yönetim gerçekleştirmek istemiş ancak bunun için acele etmemiş ve uygun koşulları beklemiştir. Nitekim Dımaşk'ta bulunan kardeşi el-

[171] V. Haçlı Seferi, 1217 yılında Macar Kralı Andreas ve Avusturya Dükü Leopold'un öncülüğünde başlamış ve Haçlılar Akkâ'ya ulaşmayı başarmışlardır. Burada Kral Hugue ile buluşarak ondan yapılacak sefer için yardım ve rehberlik etmesini isteyerek beraber hareket etmeye karar vermişlerdir. Bu Haçlı Seferi, Mısır'ı ele geçirdikten sonra Kudüs'ü almayı hedeflemiştir. Haçlılar amaçları doğrultusunda öncelikle Mısır üzerine sefer yapmış ve Dimyat'ı ele geçirmeyi başarmışlardır. Bu sırada Eyyûbî tahtında el-Melikü'l-Âdil oturmakta idi. Haçlılara karşı Suriye üzerinden harekete geçmek istemiş ancak Dimyat'ın alınmasına engel olamamış ve bu üzüntü ile de vefat etmiştir. Onun yerine Eyyûbî tahtına oğlu el-Melikü'l-Kâmil oturmuştur. Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti,* s. 73; Işın Demirkent, "Haçlılar", s. 539

[172] Abdülhalim Oflaz, *Eyyûbî Sultanı I. Melik Âdil Döneminin Siyasi Tarihi*, s. 265-266; Yavuz Şenbaş, *"Eyyûbî Sultanı Melik Kâmil Döneminin Siyasi Tarihi"*, s. 91; Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*" s. 123; M. Serdar Bekar, "El-Melikü'l-Kâmil", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, s. 68-69

[173] Harun Yılmaz, "*El-Melikü'l-Muazzam ve Döneminde Dımaşk'ta Kurulan Medreseler (615-624/1218-1227)*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 35; Mustafa Kılıç, "el-Melikü'l-Muazzam", s. 341

Melikü'l-Muazzam ve El-Cezire'de hâkimiyet kuran kardeşi el-Melikü'l-Eşref[174] onun bu isteğini gerçekleştirme konusunda güçlü iki rakip idi. El-Melikü'l-Kâmil, el-Melikü'l-Muazzam'ın vefatıyla bu isteğini El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'un küçük yaşta olmasından dolayı gerçekleştirebilme imkânı bulabileceğini düşünmüştür. El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, bundan dolayı Dımaşk'taki hâkimiyetiyle ilgili endişeler yaşamaya başlayınca amcası el-Melikü'l-Eşref ile iyi ilişkiler kurmak istemiş ve el-Melikü'l-Eşref de onun bu isteğine karşılık Dımaşk'a gitmiştir. Bu ziyarette el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'a her türlü yardımda bulunacağına dair söz vermiştir. El-Melikü'l-Eşref, Dımaşk'ın en güzel yerlerinde ağırlanıp Dımaşk'ı ziyaret etme imkânı bulunca şehrin zenginliklerinden ve güzelliklerinden etkilenerek burayı almak istemiştir. Bu nedenle ağabeyi El-Melikü'l-Kâmil'e bir mektup yazarak Dımaşk'a Haçlılara karşı mücadele etmek için geldiğini ve hala onun emrinde olduğunu belirtip El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'a da iyi davranılması ricasında bulunmuştur. El-Melikü'l-Eşref, bu mektuptan sonra ağabeyi el-Melikü'l-Kâmil ile anlaşmak için onunla görüşmeye gitmiştir. Bu görüşmede Dımaşk'ın kendisine verilmesini istemiş Kerek ve Şevbek'in de el-Melikü'l-Kâmil'e verilmesi konusunda anlaşmışlardır. El-Melikü'l-Eşref'in hâkimiyetinde olan Harran, Ruha, Rakka, Suruç, Resul Ayn, Cebeleyn ve Müvezzer'in de el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'a Dımaşk'ı teslim etmesi karşılığında verilmesine dair antlaşmışlardır. Ancak el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, Dımaşk'ı teslim etmeyerek savunma hazırlıklarına başlamıştır. El-Melikü'l-Eşref bu doğrultuda Dımaşk'ı kuşatarak el-Melikü'l-Kâmil'den yardım istemiştir. El-Melikü'l-Kâmil, onun Dımaşk'ı kolaylıkla elde edeceğini ancak Kerek ve Şevbek kalelerinin korunaklı ve ele geçirilmesi zor kaleler olduğu için bu yardıma sıcak bakmamıştır. Bu nedenle antlaşmanın yenilenmesini istemiş el-Melikü'l-Eşref onun bu teklifini kabul etmiş ve yeniden antlaşma yapılarak el-Melikü'l-Eşref'in hâkimiyetinde olan Harran, Ruha, Rakka, Suruç, Resul Ayn, Cebeleyn ve Müvezzer'in el-Melikü'l-Kâmil'e verilmiştir. El-Melikü'l-Kâmil bu antlaşma neticesinde Dımaşk kuşatmasına katılmıştır. El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd amcası el-Melikü'l-Eşref'e güvenerek bütün mal ve hazinesini Kerek'te muhafaza etmiş onun Dımaşk'ı

[174] 1180-1181/1182-1183 yıllarından birinde Kahîre ya da Kerek'te doğduğu düşünülmektedir. Babası el-Melikü'l-Âdil tarafından Kudüs'e gönderilmiş ve buraya eğitimini tamamlayarak bir devlet adamı olarak yetişmesi için gönderildiği düşünülmektedir. El-Melikü'l-Âdil, oğlu el-Melikü'l-Eşref'e yönetiminde bulunması için Harran ve çevresini daha sonra da Ruha'yı vermiştir. Önder Kaya, "*Eyyubî Devleti Meliklerinden I. El-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi(597/1200-635/1234)"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s. 27-29

kuşatacağını düşünememiştir. Bu nedenle Dımaşk kuşatması sırasında şehirde bulunan hazinenin tükenmesi ve Kerek'teki hazinesini getiremediği için el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, Dımaşk'ı teslim etmek zorunda kalmıştır. Amcası el-Melikü'l-Kâmil'den Dımaşk dışında babası el-Melikü'l-Muazzam'ın diğer toprakları olan Kerek, Salt, Nablus, Beka'a, Kudüs ve Ağvar'ın kendisine verilmesini istemiştir. El-Melikü'l-Kâmil, el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'a bu antlaşma neticesinde buraları vermiştir. El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd 6 Temmuz 1229 Cuma günü ailesiyle Kerek'e ulaşarak şehre hâkim olmuştur. El-Melikü'l-Kâmil'in vefatına kadar Müslüman kervanlarına yapılan saldırılara karşılık vererek ticaret yolunun güvenliğini sağlamıştır. Bu anlaşmadan sonra Kerek hâkimi el-Melikü'l-Kâmil'in kızı ile evlenmiş ve böylelikle ikisi arasında iyi ilişkilerin kurulduğu bir dönem başlamıştır. Ancak zaman zaman bu iyi ilişkilerin bozulduğu görülmüştür. 1236'da Kerek hâkimi, el-Melikü'l-Kâmil'in kendisine karşı bazı girişimlerde bulunduğu bahanesiyle topraklarını elinden alacağını düşünmüştür. Bu nedenle halifeye sığınmış ve onun araya girmesi ile aralarındaki anlaşmazlık çözülmüş, el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, hâkimiyet icrâ ettiği topraklara geri dönmüştür. Bu olayın çözülmesi ile araları düzelmiştir. 1237 yılında Eyyûbi melikleri el-Melikü'l-Eşref öncülüğünde el-Melikü'l-Kâmil'e karşı bir ittifak kurmuşlardır.[175] El-Melikü'l-Eşref, Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'u bu ittifaka dahil etmek için erkek çocuğu olmadığından kendisini veliaht ilan edeceğini ve kızıyla evlendireceğini bildirmiştir. El-Melikü'l-Kâmil, diğer Eyyûbî meliklerinin önceden el-Melikü'l-Eşref'ten yana olan tutumları karşısında ittifak kuracağı tek kişi Kerek hâkimi olmuştur. Onu ikna etmek için el-Melikü'l-Eşref'e sığındığı zaman başına neler getirdiğini hatırlatmış ve ona Dımaşk ile el-Melikü'l-Eşref'in elinde bulunan toprakları vereceğini vaat etmiştir. Kerek hâkimi bunun üzerine el-Melikü'l-Kâmil ile beraber hareket etmeye karar

[175] Bu ittifak el-Melikü'l-Kâmil ve el-Melikü'l-Eşref arasında yaşanan rekabetten dolayı ortaya çıkmıştır. Her ikisi de diğer Eyyûbi melikleriyle yapılacak olan herhangi bir ittifakla kendi sonlarının geleceğini düşünmüşlerdir. Nitekim Hama nâibi Melik Muzaffer, el-Melikü'l-Kâmil'in desteği ile bu göreve getirilmişti ve aynı zamanda onun damadı idi. Kerek nâibi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd ise Dımaşk'ı elinden almasından dolayı el-Melikü'l-Eşref'e karşı kin duymuştur. Halep'te Melik Aziz'in ölmesi üzerine burası ikisinin kardeşi olan Dayfa Hatun tarafından idare edildiği için bir belirsizlik söz konusu olmuştur. El-Melikü'l-Eşref'i destekleyecek tek kişi ise Humus nâibi Melik Mücahid kalmıştır. Bu nedenle el-Melikü'l-Eşref bu tehlikenin farkına vararak bir ittifak arayışına girmiştir. Öncelikle Hama nâibi Melik Muzaffer onun bu ittifakına katılmıştır. Çünkü Mısır-Hama arasında Dımaşk ve Humus'un bulunması meliklerin bu ittifaka katılmasını zorunlu hale getirmiştir. Halep melikesi ve Halep ümerası da bu ittifak çağrısına taraf tutarak katılmıştır. Bu ittifak çağrısına Anadolu Selçuklu sultanları önce Alaaddin Keykubat (1220-1237) onun vefatından sonra ise oğlu Gıyasedin Keyhüsrev (1237-1246) dahil edilmiştir. Önder Kaya, "*Eyyubî Devleti Meliklerinden I. El-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi"*, s. 200-204; Cengiz Tomar, "el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd", s. 76-77

vermiştir. Bu ittifak el-Melikü'l-Eşref'in kurduğu ittifakın Mısır-Kerek arasındaki yardım faaliyetlerine dahil olamamaları nedeniyle güçlü hale gelmiştir. El-Melikü'l-Eşref ve el-Melikü'l-Kâmil arasındaki bu rekabetin kurulan ittifaklarla bir iç savaşa dönüşeceği dönemde 1237 yılında el-Melikü'l-Eşref vefat etmiştir. 1238 yılında onun vefat etmesiyle Suriye'de hâkimiyet kurmak isteyen el-Melikü'l-Kâmil, Kerek hâkimi El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'un desteğiyle Dımaşk üzerine bir sefer düzenlemiştir. El-Melikü'l-Kâmil, bu seferin başarıya ulaşması sonucunda El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'a Dımaşk'ı vereceğini söylemiştir. Eyyûbî meliklerine karşı yapılan Dımaşk seferi başarıya ulaşmış ancak bundan iki ay sonra Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Kâmil vefat etmiştir. Kerek hâkimi el- Melikü'n-Nâsır Dâvûd, Dımaşk'ı teslim alamadan sultan vefat ettiği için buranın kendisine verilmesi konusunda taraftar bulamamıştır.[176]

Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Kâmil'in vefat etmesi üzerine el-Melikü'l-Âdil II (1238-1240) Eyyûbi sultanı olmuştur. Kerek nâibi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, yeni sultanın Dımaşk niyâbetinin babasıyla yaptıkları antlaşmadan dolayı kendisine verileceğini düşünmüştür. Ancak II. el-Melikü'l-Âdil, Dımaşk nâibliğine el-Cevad'ı getirmiş ve bundan dolayı Kerek hâkimi El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, onun Filistin bölgesindeki topraklarını işgal etmiştir. Dımaşk nâibi el-Cevad eski topraklarını almayı başarmış ve Kerek nâibi Kerek'e çekilmek zorunda kalmıştır. [177]

II. El-Melikü'l-Âdil döneminde, el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Dımaşk nâibi el-Cevad'tan Dımaşk'ı almış ve bazı emirler onun sultan olması için mektuplar yazmışlardır.[178] Bunun üzerine 1239 yılında Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, Eyyûbî sultanı II. el-Melikü'l-Âdil ile ittifak yapmak için Mısır'a gitmiştir. Ancak bu ittifakta umduğunu bulamayınca el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'e bir mektup

[176] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 182-188; Yavuz Şenbaş, *"Eyyûbî Sultanı Melik Kâmil Döneminin Siyasi Tarihi"*, s. 54- 59; Önder Kaya, "*Eyyubî Devleti Meliklerinden I. El-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi",* s. 140-149 ve 204-206; Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*" , s. 148-149; Cengiz Tomar, "el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, S.76-77

[177] Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 157

[178] Eyyûbî sultanı onun Kerek hâkimine karşı gösterdiği başarıdan çekinerek kendisine rakip olacağını düşünerek onu, Dımaşk nâibliği görevinden almak istemiştir. El-Cevad onun bu tutumuna karşı diğer Eyyûbî meliki El-Melikü's-Sâlih Nesmeddîn Eyyûb ile anlaşmaya karar vermiştir. Ona Sincar ve Rakka şehirlerine karşılık Dımaşk'ı vermeyi teklif etmiştir. El-Cevad anlaşmanın sağlanmasından sonra hutbeyi Eyyûbî sultanı adına okumaktan vazgeçerek El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb adına okumaya başlamıştır. 1238 yılında karşılıklı anlaşmanın şartları yerine getirilerek El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Dımaşk'ı teslim almıştır. Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 159-160

yazmıştır. Kerek hâkimi, babasından kalan toprakların kendi idaresine yani Dımaşk'ı kendisine vermesi karşılığında ona sultan olması için Mısır'a yapacağı sefere yardım edeceğini ifade etmiştir. El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, onun samimiyetine inanmamış bu nedenle uzlaşı sağlanamamıştır. Eyyûbî sultanı II. el-Melikü'l-Âdil ağabeyinin Dımaşk'a hâkim olmasından sonra endişelenmeye başlamıştır. Mısır ordusunda ve devlet yönetiminde söz sahibi kişiler onun yönetiminden memnun olmayarak ve tecrübesiz olmasından dolayı el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'ü desteklemişlerdir. Bu destekten sonra el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, Mısır üzerine bir sefer yapmaya karar vermiş ve yola çıkmıştır. Bu sırada Mısır ordusundan on yedi emir ve askerleri onun tarafına geçmek için yanına gelmişlerdir. El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, bu habere sevinirken yeni bir haber daha almıştır. Kerek hâkimi El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'un, Eyyûbî sultanı II. el-Melikü'l-Âdil ile ittifak yapmak için Mısır'a gitmiştir. Bu ittifak gerçekleşirse Mısır'ı almasının zorlaşacağını düşünen el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, bu durumdan faydalanmayı düşünerek, Kerek'te kendisini engelleyecek bir gücün olmaması nedeniyle Filistin topraklarına saldırmanın daha doğru olacağını düşünmüştür. Bu nedenle Nâblus'a[179] gelerek gelişmeleri buradan takip etmeye karar vermiştir. Burada üç ay beklemiş ancak herhangi bir adım atma noktasında kararsız kalmıştır. Mısır ordusuna karşı ordusunun yeterli olup olmayacağı ve kendi tarafına geçen Mısır emirlerinin samimiyetlerinin ne kadar gerçekçi olduğu konusunda endişe duymuştur. El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, Mısır'a sefer yapmak için bir süre bekledikten sonra gerekli adımları atmıştır. Ancak tam bu esnada bir iç savaşın olmasını istemeyen halifenin araya girmesi ile bunun önüne geçilmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Dımaşk, el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'un elinden alınmıştır.[180] El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'un Mısır seferi için yanında bulunan birliğindeki bazı emirler, eşi ve yetmiş kişilik memlûk

[179] Kudüs'ün kuzeyinde ve ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı stratejik öneme sahip bir yerdir. Nablus, bol su kaynaklarına sahip olması nedeniyle zeytin üretimi bakımından oldukça zengin bir bölge olduğu için küçük Dımaşk olarak adlandırılmıştır. Bunun nedeni su kaynaklarının bol olmasından dolayı zeytin yetiştiriciliği yapılmış, bundan büyük verim elde edilmiş ve zeytin ihracatı ile bilinen bir şehir olmuştur. Ş. Tufan Buzpınar, " Nablus", *DİA,* İstanbul 2006, C. XXXII, s. 265-268

[180] El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, Mısır'a sefer yapmak için yola çıktığı esnada amcası Baâlbek sahibi İmâdeddîn İsmail ve Humus sahibi el-Mucahid Şîrkûh bu durumundan faydalanarak Dımaşk'ı ele geçirmişlerdir. Eyyûbî sultanının nâibi olarak burada İmâdeddîn İsmail hâkimiyet kurmuştur. Bu gelişme ile El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'un elinden Dımaşk alınmıştır. Kerek sahibi el-Melik en-Nâsır, Dımaşk'a sahip olmak isteyen Eyyûbî meliklerinden idi. Dımaşk'ın alınması üzerine buranın kendisine verilmesi gerektiğini düşünerek Eyyûbî sultanına kızgınlık duymuştur. Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti,* s. 54-65; Bahattin Kök, "el-Melikü's-Salih", s. 81

grubu dışındakiler dağılmıştır. Bundan dolayı amcasının oğlu Kerek hâkimi El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'a sığınmaya karar vermiştir. Olumlu cevap aldıktan sonra Nâblus'a gelen el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, Kerek hâkiminin elçilerini beklerken farklı bir durumla karşılaşmıştır. Nâblus'taki ikâmetgâhı esnasında Kerek hâkiminin elçileri bir Haçlı grubunun geldiğini haber vererek el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'un memlûk grubunu onlara karşı mücadele etmek için kendi birliklerine dahil etmişlerdir. Ancak bu süreçte herhangi bir Haçlı saldırısı gerçekleşmemiş, Kerek hâkimi farklı bir strateji ile el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'u memlûklerinden ayırarak yalnız başına Kerek'e götürmek için böyle bir yol seçmiştir. Kerek'e götürülen el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, Kerek hâkimi tarafından iyi karşılandıktan sonra Kerek hâkimi El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd onu Eyyûbî sultanı olan kardeşi ve Dımaşk nâibi olan amcasından korumak amacıyla buraya getirildiğini aksi takdirde öldürüleceğini bildirdi. Kerek Kalesi'nde kardeşinin hapsedildiğini öğrenen Eyyûbî sultanı, Kerek hâkimine bir elçi ve yanında yüz bin dinar göndererek kardeşinin kendisine gönderilmesini istemiştir. Kerek hâkimi onun bu teklifini red ettiği gibi bu teklifi kabul etmesi için diğer Eyyûbî meliklerinden gelen önerileri de kabul etmemiştir. Eyyûbî sultanı, onun bu kararına karşılık topraklarının elinden alınacağına dair tehdidde bulunmuştur. Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, Eyyûbî melikleri içerisinde güveneceği tek kişi ve sultan adayı olduğu için el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb ile beraber hareket etmeye karar vermiştir.[181]

1239 yılında Fransızlardan oluşan bir Haçlı ordusu Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd ile el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb ittifak etmeye karar verdikleri esnada Kerek'te ticaret yolunu keserek Müslüman kervanlarına saldırmıştır. Kerek hâkimi El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, Haçlılar üzerine bir sefer düzenleyerek Kudüs'e yönelmiştir. Eyyûbî sultanının desteğiyle 7 Aralık 1239 tarihinde Kudüs'ü Haçlılardan almayı başarmıştır. Bu başarı onu Eyyûbî melikleri arasında Kerek'te güçlü bir konuma getirmiştir. Kerek hâkimi bu başarısından sonra kendisine Eyyûbî sultanı tarafından Dımaşk'ın verileceği düşünmüş ancak bu gerçekleşmemiştir. Dımaşk'ın yine kendisine verilmemesi üzerine Kerek hâkimi altı-yedi ay hapsedilen el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'u serbest bırakmıştır. Ancak onunla bir anlaşma yaparak Dımaşk'ın kendisine

[181] Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 162-163; Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti,* s. 65- 73

verilmesine karşılık el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'e Mısır'da sultan olması için yardım edeceğini bildirmiştir. El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, bu anlaşmayı kabul ederek Mısır'a doğru yola çıkmıştır. Kerek hâkimi, Mısır sultanı olarak el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'u tanıdığını ilân etmiş ve onun adına hutbe okutmaya başlamıştır. Mısır ordusunun II. el-Melikü'l-Âdil'in yönetiminden memnun olmamaları ve sultan olmak için yeni bir adayın olması onlara istedikleri fırsatı sağlamıştır. Eyyûbî sultanını uygun bir ortamda yakalatmayı başardıktan sonra el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'u tahta oturması için Mısır'a davet etmişlerdir.[182]

1240 yılında Eyyûbî sultanı olan el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, ilk olarak Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd ile yaptıkları anlaşma gereği onun istekleriyle karşılaşmıştır. Kerek hâkimi, yeni sultana Dımaşk'ı almak için asker yardımında bulunmasını istemiştir. Eyyûbî sultanı, anlaşma şartlarını yerine getirmeyi düşünmemiştir. Çünkü sultan olduğu haberini aldıktan sonra Mısır'a doğru yola çıktığında el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'un onu öldüreceğini ve Eyyûbî sultanı olmak istediğine dair söylentiler çıkmıştır. Yine tutuklanan II. El-Melikü'l-Âdil'in serbest bırakılarak onunla tekrar bir ittifak kurabileceği ihtimali ve Mısır'da devlet yönetiminde söz sahibi kişilerle gizli toplantılar yapması Eyyûbî sultanını endişelendirdiği için daha fazla yetki vermeyerek ondan kurtulmak istemiştir. Kerek hâkimi, anlaşmanın yerine getirilmeyeceğini anladıktan sonra kendisiyle ilgili tutuklanacağı haberlerinin yayılması üzerine Mısır'dan ayrılarak Kerek'e gitmiştir. [183]

Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, Kerek'e dönünce Eyyûbî sultanına karşı bir ittifak kurmaya karar vermiştir. Dımaşk sahibi, yeni sultanın ilk hedefinin kendisi olacağını bilmekte idi. Nitekim daha önce onun hâkimiyetinde olan Dımaşk'ı elinden almıştı. Aynı amaçla Humus hâkimi toprakların geleceği açısından endişe taşımakta idi. Bu nedenle Kerek hâkiminin ittifak teklifine olumlu bakarak birleşmişlerdir. Dımaşk hâkimi, el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'un sultanlığını tanımadığını ilân ederek ilk tepkisini göstermiştir. Dımaşk hâkimi, kurdukları ittifakın daha da güçleneceğini düşünerek Haçlılarla anlaşmıştır. Onun bu adımı Eyyûbî melikleri tarafından hoş

[182] Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 162-163; Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti,* s. 65- 75

[183] Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti,* s. 79-80 Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 164

karşılanmamıştır. Haçlılar kurdukları ittifak gereği Eyyûbî Devleti'nin stratejik noktalarındaki kalelere yerleşmeye başlamışlardır. Bu amaçla Şakîf Kalesi'nin kendilerine teslim edilmesini isteyince kale sahibi, Kerek hâkiminden yardım istemiş ve o da bu kalenin savunulması için bir birlik göndermiştir. Bu olaylardan dolayı el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, siyasi bir üstünlük kuramamıştır. Kerek hâkimi bu çekişmelerin dışında ciddi bir görev olan kutsal toprakları korumakla sorumlu idi. 1242 yılında yaşanan durumları fırsat bilen Haçlılar, Nâblus'u kuşatıp burada yağma faaliyetlerinde bulunmuş ve çok sayıda insanı katletmiş, kadın ve çocukları esir ederek köle pazarlarında satmış ve Müslümanların kutsal mekânlarını yakmışlardır. Kerek hâkimi yaşanan bu olay üzerine Nâblus'a doğru yola çıkmış ancak Haçlılar burayı terk etmiştir. Bu sırada Eyyûbî meliklerinin iç çekişmeleri de devam etmiştir. Dımaşk hâkimi, daha önce Haçlılarla yaptığı ittifaktan sonra Müslüman halkın tepkisi üzerine yeni bir ittifak kurmaya karar vermiştir. Bu ittifakta Kerek hâkimi kısmen dahil olmayı tercih etmiştir. Eyyûbî sultanı, Nâblus'ta Haçlıların faaliyetleri ve iç çekişmelerin verdiği huzursuzlukla Dımaşk hâkimi ile anlaşma yapmıştır. Bu antlaşmada Kerek hâkiminin topraklarının ikisi arasında paylaşılmasına dair karar verilmiştir. Ancak bu antlaşma yürürlüğe girmeden karşılıklı güvensizlik nedeniyle bozulmuştur. Eyyûbî sultanı buradan da anlaşılacağı üzere Kerek hâkiminin varlığına son vererek kendi hâkimiyeti kurmak istemiştir. [184]

1246 yılında Eyyûbî sultanı veziri Fahreddîn b. Şeyhüşşüyûh öncülüğünde bir orduyu Kerek üzerine göndermiştir. Eyyûbî sultanı bu seferi Dımaşk'ın güvenliğini sağlamak ve bağımsız hareket eden Eyyûbî melikini kontrol altına almak için düzenlemiştir. Kerek Kale'sinin müstahkem yapısı nedeniyle Eyyûbî vezirinin uzun süren kuşatmasına rağmen bir netice elde edilememiştir. Kerek hâkimi, bu kuşatmada oldukça zorlanmış ancak onu teslim olmaktan kurtaran, savunmayı güçlendiren kalenin yapısı olmuştur. Kerek, güçlü kale yapısı ile Eyyûbî sultanının Suriye'de bir siyasi birliği sağlamak için başlattığı seferlerin neticesinde alamadığı üç kaleden biri olmuştur. 1247 yılında Serhad ve Banyas kalelerini de almayı başarmış ve Suriye'de alamadığı

[184] Bahattin Kök, "el-Melikü's-Salih", s. 81-82; Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti*, s. 80-97

tek kale Kerek kalmıştır. Kerek hâkimi, kuşatma neticesinde topraklarının büyük bir kısmını kaybetse de Kerek'i savunmuştur. [185]

1249 yılında Eyyûbî sultanı Dımaşk'ta siyasi birliği sağladıktan sonra Mısır'a doğru hareket etmek üzereyken Kerek'ten bir elçilik heyeti kendisine ulaşmıştır. Bu heyet, Kerek hâkimi El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd tarafından gönderilmiş, Eyyûbî sultanından Şevbek ve Mısır'da bir ikta verilmesi karşılığında Kerek'in kendisine teslim edileceğine dair bir uzlaşı sağlanmak istenmiştir. Eyyûbî sultanı el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, Suriye'de alamadığı tek kale olan ve ticari açıdan Suriye'nin kuzey-güney yolundaki önemli duraklarından biri olan Kerek'e dair bu uzlaşı teklifini kabul etmiş ve Kerek'in teslim alınması için bir heyeti şehre göndermiştir. Bu heyet Kerek'e ulaştığında Kerek hâkimi kaleyi teslim etmekten vazgeçmiştir. Çünkü Kerek hâkimi, Eyyûbî sultanının hasta olduğunu ve Haçlıların Mısır'a sefer hazırlığı yaptıklarını öğrenmiştir. Kerek hâkimi, bir süre bekledikten sonra Kerek'in hâkimiyetini oğlu el-Muazzam İsa'ya bırakıp aynı yıl Halep nâibinin yanına gitmiştir. El-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'un yirmi yıldan fazla süren Kerek hâkimiyetini bırakması, Kerek'te onun oğulları arasında yeni bir mücadelenin yaşanmasına neden olmuştur. Kerek hâkiminin yönetime bıraktığı oğlu el-Muazzam İsa'nın, annesi bir Türk cariye iken, diğer iki oğlu el-Emced Hasan ve ez-Zâhîr Şâdî'nin anneleri Eyyûbi hanedanına mensuptu. Bu sebeple babalarının tercihini hoş karşılamayan iki kardeş annelerinin desteği ile Kerek hâkimiyetini ele geçirmeyi başarmışlardır. Ancak buranın hâkimiyetini uzun süre elinde bulunduramayacaklarının farkında olan kardeşler Kerek Kalesi'ni Eyyûbî sultanına teslim etmeye karar vermişlerdir. Bunun karşılığında Eyyûbî sultanından Mısır'da iktâlar almayı talep etmiş, el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb onların bu isteğini kabul ederek 27 Eylül 1249 tarihinde Kerek'i teslim almıştır. Kerek'i aldıktan sonra buraya nâib olarak Bedreddîn es-Savâbî atanmıştır. Eyyûbî sultanı stratejik bir noktada olan Kerek'in alınmasına oldukça sevinmiş ve kutlamalar yaptırmıştır. Halep'te bulunan Kerek hâkiminin yerine oğlunu bırakmasından dolayı Kerek'e dönmeyi düşündüğü iddia edilmiş ve neden Halep'e gittiği belirtilmemiştir. Ancak giderken Kerek hazinesinden yüz bin dinarı yanında götürmüştür. Ayrıca Kerek hâkimi, dönemin

[185] Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti*, s. 125-129

zengin hazinesine sahip Eyyûbî meliklerinden biri olmuştur. Hazine, sultanın hazinesi, Dımaşk hâkiminin hazinesinden sonra üçüncü sırada gelmiştir.[186]

[186] Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti*, s. 136-138 ve s. 247; Bahaddin Alın, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", s. 173

2. MEMLÛK SİSTEMİ VE MEMLÛK TÜRK DEVLETİ'NİN KURULUŞU

2.1. Memlûk Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi

2.1.1. Memlûk Kavramı

Memlûk kavramı, kölelik kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.[187] Ancak statü bakımından bu kavramlar birbirinden farklıdır.

Köle, her türlü hakları elinden alınmış, insanlar için kullanılmıştır. Annesi ve babası köle olan biri köle olarak doğmuş ve *kînîn* olarak ifâde edilmiştir.[188] Kînîn olarak ifâde edilen ve siyah tenli olan köleler evlerde ve özel işlerde kullanılmıştır.[189]

Köle kavramının ortaya çıkması İslâmiyet öncesine tekabül etmektedir. Köle kavramı iki şekilde oluşmuştur. İlki köle olarak doğma ve çocukken satılma şeklinde; ikincisi ise savaş esiri olma, korsanlar ve haydutlar tarafından kaçırılma; yoksulluk, borçlanma, mahkeme kararı ve kimsesiz kalma gibi zor durumlar karşında mecburen ortaya çıkmıştır. Bu iki nedenden dolayı zamanla köle sayısı artmıştır.[190] Artan köle sayısıyla Eski Mısır, Mezopotamya, Yunan ve Roma medeniyetlerinde köleler önemli bir yere sahip olmuştur. Bu medeniyetlerde köleler, sınıfsal farklılıklara bağlı olarak bir hiyerarşiye sahip olmuşlardır. Sosyal yapı içerisindeki en alt tabakayı teşkîl etmişlerdir.[191]

Memlûk, Arapça م-ل-ك kökünden gelmektedir. *Meleke*, sahibinin mülkiyeti ve tasarrufu altında olan şeyler anlamında kullanılmaktadır. Meleke fiilinin ism-i mefûlü olan memlûk kelimesinin sözlük anlamı, "bir kimsenin mülkiyetinde bulunan esir"

---

[187] Memlûk; 1. Köle, esir 2. Kölemen 3. Bir kimsenin malı ve mülkü olan kimse. D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük,* Beyan Yayınları, 4.Baskı, İstanbul 1986, s. 760, Memlûk; 1. Birinin malı olan 2. Kul, Köle Ferit. Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Sözlük,* Aydın Kitapevi, Ankara 1984, s. 729; Memlûk; 1. Birinin malı olan 2. Birinin malı sayılan kimse 3. Sahip olunan ve özellikle tasarruf olunan şey 4. Kölemenlerden olan kimse. Yaşar Çağbayır, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı, Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, s. 3131

[188] Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 99

[189] Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996, s. 1

[190] Abdûlhalik Bakır, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Köle Fiyatları", s. 715-716

[191] M. Akif Aydın-Muhammed Hamîdullah, "Köle", *DİA,* Ankara 2002, C. XXVI, s. 237-238

anlamına gelmektedir. Çoğulu memlûkün veya memâlîktir. Memlûk olarak ifâde edilen kişiler, hür anne ve babadan doğmuş, sonradan esir veya satın alma yoluyla bir başka şahsın emir ve idaresi altına girmişlerdir. Bunlar beyaz tenlidirler.

Memlûk kavramı, İslâm dininin tekabülünden sonra ortaya çıkmıştır. Kendi hâkimiyetlerini güçlendirmek isteyen İslâm Devleti yöneticileri, bu memlûklere ihtiyaç duymuşlardır.[192] Bu yöneticiler tarafından asker ya da idareci olarak eğitilmek veya kullanılmak üzere memlûkler yetiştirilmiştir. Bu talebin artması, memlûk sayısının artmasına ve bir sistem olarak gelişmesine zemin hazırladığı gibi memlûkün zamanla hükümdâr veya emirlerin birliklerinde görev yapan hususî, içtimaî ve hukukî statüye sahip askeri ifâde eden bir anlam kazanmasına da yol açmıştır.[193]

Memlûk ve köle kavramlarının aynı anlamda kullanılmalarının iki nedeni vardır. Bunlardan biri abd kelimesinden; diğeri ise bir ücret karşılığında alımlarının gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklanmıştır.

Abd kelimesi bütün esirler için kullanılan ortak bir kelimedir. Memlûkler ve köleler esirlerden de alınmıştır. Bu nedenle iki kelimenin kökeni buraya dayandırılmış ve aynı anlamda kullanılmıştır. Ancak statü bakımından birbirinden farklıdırlar. Memlûkleri satın alanlar, satanlar ve memlûk olacak kişiler, askerî okul eğitiminden sonra özgür olacaklarını bilirlerdi. Ayrıca yukarıda ifâde edilen kölelikten farklı olarak, eğitim sürecindeki memlûkler iyi bir eğitim alabilmeleri için gerekli temel ihtiyaçlarını en iyi şekilde idâme edebilmişlerdir.[194] Köleler ise ağır şartlarda çalıştırılarak ve bir avuç dolusu un, irmik ve hurma ile hayatlarını idâme etmeye çalışmışlardır. [195] Eğitim dışında birçok konuda da farklı statüde olmuşlardır: Memlûkler evlilik konusunda bir sınırlamaya tabi tutulmazken, köleler ancak köle olan kişilerle evlenebilmişlerdir. Memlûkler kendi adlarına mal ve mülk sahibi olabiliyorken, köleler ancak özgür olabilmek için para biriktirmişlerdir. Mahkemelerde memlûk şahitliği kabul edilirken kölelerin şahitliği kabul edilmemiştir.[196]

---

[192] Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s. 1
[193] Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 166; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 9
[194] Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk Sistemi", s. 610
[195] Bernard Lewis, *Ortadoğu'da Irk ve Kölelik*, Çev. Enver Günsel, Truva Yayınları, İstanbul 2006, s. 122-123
[196] Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk Sistemi", s. 611

Ücret karşılığında alınmaları nedeniyle memlûk ve köle kavramları aynı anlama gelmiştir. Ancak köle ve memlûklerin alım fiyatları birbirinden farklıdır. Ayrıca memlûkler askerî vasıfları yerine getirmeleri karşılığında belirli bir ücret almışlardır. Köleler, iki-üç yüz dirheme[197] alınmışlardır. Memlûkler, Orta Asya pazarlarında üç yüz; Bağdat pazarlarında dört-beş yüz dirhem arasında ücretlerle alınmışlardır.[198] Memlûkler alımlarının gerçekleştirilmesinden sonraki hayatlarında hak ve statü bakımından kölelerden üstün olmuşlardır. Köleler ömür boyu aynı statüde kalırken memlûkler, ordu komutanı, vali, yönetici hatta hükümdar olabilmişlerdir.[199] Sosyal statü bakımından memlûkler en üst sınıfta yer alırken köleler, en alt sınıfta yer almışlardır.[200]

2.1.2. Memlûk Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Memlûk sisteminin ortaya çıkışı Emevîler dönemine tesâdüf etmektedir.[201] Emevî dönemi, İslâm fetihlerinin arttığı bir dönemdir. Bu dönem, Türklerin yoğun olarak Suriye ve Irak bölgesine gelmeye başladığı ve buraya yerleştiği sürece tekâbül etmektedir.[202] Emevîler bu nedenle seferlerini Türk yurdu haline gelen Horasan[203]

---

[197] Dirhem; Kelimenin kökeni drahmi kelimesinden gelmektedir. Eski Yunanlılarla yapılan ticaret vasıtasıyla önce Farsça'ya sonra da Arapça'ya geçmiştir. Hem ağırlık hem de para birimi olarak kullanılan dirhem, gümüş parayı ifâde etmiştir. Dirhem, gümüş ve bakır madeni karışımından elde edilmiştir. Devletin ekonomik durumuna ve gümüş rezervlerine göre gümüş miktârı belirlenmiştir. Bahrî Memlûkler döneminde dirhemin ayarı % 45-69 arasında değişmiştir. Yani dirhemin 2/3'ü gümüş, 1/3'ü de bakırdan oluşmuştur. Devletlerarası kullanılan bir para birimi olan dirhem özellikle silah, kereste ve köle alımında kullanılmıştır. Halil Sahillioğlu, "Dirhem", *DİA*, İstanbul 1994, C. IX, s. 368-371,

[198] Bernard Lewis, *Ortadoğu'da Irk ve Kölelik*, s. 25; Köle ve memlûk fiyatları her dönem değişmiştir. Bu durum arz-talep ihtiyacına göre belirlenmiştir. Ayrıca sahip oldukları özellik ve yetenek bu fiyatları değiştirmiştir. Memlûklerin en değerlileri Orta Asya pazarlarından özel muhafız birliğini oluşturmak için Türklerden alınmıştır. Abbâsî halîfesi bir Türk memlûkü için iki yüz bin dirhem ödemiştir. Aynı dönemde bir kölenin fiyatı iki yüz ya da üç yüz dirhem olmuştur. Abbâsîler dönemi memlûk sisteminin gelişmeye başladığı dönemdir. Bu nedenle memlûklerle ilgili değerlendirmeler bu dönem üzerinden yapılmıştır. Diğer dönemlerdeki fiyat değişikliği için ayrıca bakınız. Abdûlhalik Bakır, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Köle Fiyatları", s. 723, 735

[199] Bernard Lewis, *Ortadoğu'da Irk ve Kölelik*, s. 126

[200] Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk Sistemi", s. 611

[201] Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, s. 88

[202] Askerî yetenekleri ile bilinen bir millet olan Türklerin Suriye ve Irak'a gelmeleri Oğuz Kağan vasıtasıyla Hz. İbrahim dönemindedir. V. yüzyılda sınırlarını genişleten Göktürk Devleti (552-744) ile batıya yönelen Türkler, burada Sâsânîlerle (226-651) karşılaşmıştır. VI. asırda Sâsânî hükümdarı Nuşîrevan (541-579) Göktürkleri kendisine karşı tehlike olarak gördüğünden onlarla iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Bu amaçla Göktürk hakanının kızı ile evlenmiştir. 570 yılında Yemen'e yapılan bir seferde Sâsânî ordularında Türklerin varlığına tesadüf edilmiştir. Zamanla Sâsânîler ordusunun çoğunluğunu Türkler oluşturmuştur. Sâsânîler vasıtasıyla Suriye ve Irak bölgesine gelen Türklerin dönemin Arap kaynaklarında askerî yönlerine ve kahramanlıklarına dikkat çekilerek bu yönlerine duyulan hayranlık dile getirilmiştir. Sâsânîler dönemi itibarı ile Suriye ve Irak bölgesinde Türk varlığı Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde de devam etmiştir. Mekke'ye yerleşip demircilik yapan ve ilk Türk sahabe ailesi olan Sureyc ailesinin varlığı bunu göstermektedir. Hz. Ömer döneminde Türklere Suriye ve Irak bölgesinin kapılarının gerçek manada açılması ile burada Türk nüfusu artmaya başlamıştır. Türkler memlûk olarak İslâm

üzerine düzenlemişlerdir. Horasan'a yapılan seferden sonra Türkler Emevî ordusunda yer almaya başlamıştır.[204]

Memlûk sistemi değişik milletlerden memlûklerin alınması ile oluşmuştur. Ancak Türk memlûkleri yetenekleriyle bu sistemde tebarüz etmişlerdir. Türk memlûkleri Arap ordularında gösterdikleri başarılarla tercih nedeni olmuşlardır. Türk memlûk tedâriki Türklerin yaşadığı bölgelerden sağlanmıştır. Horasan bölgesi bu ihtiyacın karşılanması noktasında bir merkez haline gelmiştir. Türk memlûklerinin ordudaki sayılarının fazla olmasına bakılarak memlûk kavramı zamanla Türk'ü ifâde eder olmuştur. Hükümdârlar, askerî yeteneklerine bakarak sadece Türklerden oluşan birlikler kurmuşlardır. Türklerin askerî yönlerinin üstün olması zamanla memlûk sistemi içerisinde kendi devletlerini kuracak güce ulaşmalarına zemin sağlamıştır.

2.1.2.1. Memlûklerin Askerî Bir Sınıf Olarak Ordu Birliklerinde Yer Almaları

Emevî halîfesi Muâviye (661-680) döneminde Horasan valisi olan Hz. Osman'ın oğlu Saîd, Ceyhun Nehri'ni geçerek zengin bir şehir olan Semerkant'ı ele geçirmek istemiştir. Bu nedenle Buhara Melikesi Kabaç Hatun ile Semerkant Seferi'nden sonra iâde edilmek üzere Türk asilzâdelerinden bir grubu ordusuna dâhil etmek için anlaşmıştır. Said b. Osman, Semerkand'a girdikten sonra bu grubu iâde etmeyerek buradan alınan diğer Türk memlûkleriyle birlikte el-Mevâli olarak anılan gayri Arap ilk Müslüman ordu birliğini Medine'de kurmuştur. El-Mevâli'deki askerlere belli bir miktâr aylık ücret ödenmiştir. Said b. Osman'ın el-Mevâli ordusunu askerî faâliyet

topraklarına 636 Kadisiye ve 642 Nihavend savaşları sonucu Sâsânîlerin ortadan kaldırılmasıyla gelmişlerdir. Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler,* C.I, s. 43-45; Hakkı Dursun Yıldız, *Türkler ve İslamiyet,* İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s. 3-5

[203] Horasan; Eski Farsça'da "hûr" güneş ve "âsân" doğan anlamındaki kelimelerinden oluşmuştur. Güneşin doğduğu yer, güneş ülkesi ve doğu bölgesi anlamına gelmektedir. Horasan, İran'ın kuzeydoğusundaki bölgenin adıdır. Geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Belh, Herat, Nîşâbûr ve Merv olmak üzere dört bölgeden oluşmuştur. Göç ve istila yolları üzerindeki kavşak noktasıdır. Horasan'a yerleşim iki şekilde gerçekleşmiştir. İlki farklı milletteki insanların yerleşmesi; diğeri ise savaşlarda başarı elde etmiş önemli askerlere bölge topraklarının iktâ olarak verilmesiyle olmuştur. Türkler, Emevîler döneminde buraya yerleşmeye başlamışlardır. Abbâsîler döneminde bu bölgenin önemi artmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Cihan Piyadeoğlu, *Güneş Ülkesi Horasan Selçuklular Dönemi,* Bilgi Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2012, s. 15-30; Osman Çetin, "Horasan", *DİA*, İstanbul 1998, C. XVIII, s. 234-241

[204] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler,* s. 45-46

dışında kölelik işleri olan bağ, bahçe ve inşâat işlerinde çalıştırması sebebiyle ordudaki Türk asilzâdeleri ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma neticesinde bu ordu dağılmıştır.[205]

Emevî Devleti'nin Arap milliyetçiliğini ön gören politikasının ordu birliklerine yansıması sebebiyle Mevâliler içerisinde yer alan Türk memlûkleri pek bir varlık gösterememişlerdir.[206]

Emevî Devleti'nin 746 yılında Türklerin çoğunlukla yaşadığı Horasan bölgesinde bir isyân çıkmıştır. Bu isyânın genişlemesiyle Emevî hânedânına son verilip Abbâsî Devleti (750-1258) kurulmuştur.[207] Abbâsî Devleti'nin kurulması aşamasında Türklerin desteği olmuştur. Bundan dolayı el-Me'mûn (813-833) her sene Türk nüfusunun yoğun olduğu Semerkant'tan Türk memlûklerini Bağdat'a getirmiştir. Bu Türkler halîfenin ücretli askerleri olarak hizmete alınmışlardır. Bu sayı üç bini bulmuştur. Ayrıca, Fergana'dan çok yüksek ücretler ödeyerek getirttiği Türk memlûklerden oluşan askerî birliğine de "el-Ferağına" denilmiştir.[208] Bu dönemde Türk memlûkleri ordu içerisinde sayı ve nüfus olarak önemli bir yer teşkîl etmiş ve ilk defa bu dönemde Türk komutanlar halîfe ile birlikte seferlere katılmış ve isyânların bastırılmasında görevlendirilmişlerdir.[209] Bu görevleri başarılı bir şekilde yerine getirmeleri sayesinde devamlı olarak Türk memlûklerin sayısı arttırılmıştır. Nitekim zamanla Abbâsî ordusunun büyük çoğunluğu Türk memlûklerinden oluşturulmuştur.[210] Mu'tasım (833-842) dönemiyle birlikte Türk memlûkleri ordunun en seçkin sınıfını teşkil etmiştir. Abbâsî halîfesi Mütevekkil (847-861) döneminde de Türk memlûk sayısı artırılmış ve devlet kademelerinde yükselmişlerdir.[211] Abbâsîler döneminde köle karşılığı olarak

[205] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 54-60; Recep Uslu, *Hicrî I-II. Yüzyıllarda Horasan Tarihi*, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1997, s. 143
[206] Bahriye Üçok, *Emeviler-Abbasiler*, MEB, Ankara 1979, s. 57-58
[207] İsyanın Horasan'da çıkma sebepleri için bakınız. M. Şemseddin Günaltay, "Abbasoğulları İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükselişinde Türklerin Rolü", *Belleten*, Ankara 1995, (VI /23-24), s. 179-183
[208] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 158
[209] Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 69
[210] Me'mun ve Mu'tasım'ın annelerinin Türk olduğu ve dönemin siyasî koşulları gereği Arap ve Fars unsurlara güvenilmediği için bu iki halîfe döneminde Türk memlûklerinin sayısı artmıştır. Abbâsîler, Emevîlere karşı ortaya çıkan ihtilâlin devletlerinin başına gelmesinden çekinerek bu yeni kuvvete sahip çıkmışlar ve devletlerini Türklerin çoğunluğunu oluşturduğu memlûk sistemiyle korumaya çalışmışlardır. Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 83; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 11-12
[211] Muhammed Fatih Zengin, "*İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007

"abd" ve "rakik" kelimeleri kullanılmıştır. Buna karşılık Türkleri ifâde etmek için Türklerin çoğulu manasına gelen Etrâk kelimesi kullanılmıştır.[212]

Abbâsîlerden sonra memlûk sistemini en yoğun kullanan devlet Sâmânîler'dir. (819-1005) Sâmânîler döneminde memlûk fiyatlarında artış yaşanmıştır. Bunun nedeni memlûk ihtiyacının artmış olmasıdır. Bu dönemde temîn edilen memlûklerin çoğunluğunu Türkler oluşturmuştur.[213] Sâmânîler Devleti, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Mâverâünnehir ve Horasan'da kurulmuştur.[214] Sâmânî Devleti hükümdârı Ahmed b. İsmail (892-907) döneminde Türklerden oluşan bir ordu kurulmuştur. Bu ordu Türk askerî vasıflarının korunmasını öngören bir eğitim anlayışıyla oluşturulmuştur. Gelecekte iyi idareci ve asker olmaları için bu hususa dikkat edilmiştir. Sâmânî hükümdârı I. Abdülmelik (954-961) ve Horasan valisi Alptekin arasında nüfûz mücadeleleri yaşanmıştır. Bu mücadele Türk memlûklerinin devlet içerisinde etkili olmalarına zemin hazırlamıştır.

Tolunoğulları Devleti (868-905) Abbâsîler döneminde Mısır'da valilik yapmaya başlayan Türk memlûklerinin vasıtasıyla kurulmuştur.[215] Tolunoğulları memlûk sistemini kendi ordularında da kullanmışlardır. Yüz bin kişiden meydana gelen ordularının yirmi dört binini Türk memlûkleri oluşturmuştur. Türk memlûkleri ordunun atlı birlik kısmını oluşturarak ordunun temel kısmını teşkîl etmiştir. Tolunoğulları ordusunun emir-komuta yetkisi de Türk komutanlarına verilmiştir.[216] İhşîdîler Devleti (935-969) memlûkler tarafından Mısırda, Tolunoğulları'ndan sonra kurulan ikinci devlettir. İhşîdîler ordusunun büyük çoğunluğu Türk memlûklerinden oluşmuştur.[217] Mısır'da kurulan Tolunoğulları ve Ihşîdîler dönemlerinde Irak Bölgesinin Şiî Büveyhîlerin elinde olması nedeniyle Mısır'a Türk gruplarının ulaşması engellenmiştir. Bu nedenle siyasî açıdan uzun bir hâkimiyet icrâ edememişlerdir.[218]

Karahanlı Devleti döneminde (840-1212) memlûk sisteminde farklı bir gelişme yaşanmıştır. Hükümdâr dışında devlet adamları da kendilerine ait ordu kurmaya

[212] Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 80-82
[213] Muhammed Fatih Zengin, "*İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri"*, s. 71-73
[214] Aydın Usta, "Sâmânîler", *DİA,* İstanbul 2009, C. XXXVI, s. 64
[215] Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi,* Bilge Kültür Sanat Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2013, s. 18
[216] Nadir Özkuyumcu, "Tolunoğulları", *Türkler Ansiklopedisi,* Ankara 2002, C. V, s. 36-37
[217] Nadir Özkuyumcu, "Ihşîdîler", *Türkler Ansiklopedisi,* Ankara 2002, C. V, s. 88
[218] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri*", s. 86

başlamışlardır. Bu amaçla memlûk satın almışlardır. Ayrıca ölen hükümdârın ve devlet adamlarının memlûkleri yeni hükümdârın hizmetine girmişlerdir. Kademe kademe yükselerek saray makamları ve idarî makamlarda görevlendirilmişlerdir. Bu dönemde memlûk kavramının karşılığı olarak 'oğlan' kelimesi kullanılmıştır. Nasır Han (970-998) Türklerden oluşan beş yüz kişilik özel bir okçu birliğine sahip olmuştur. Batı Karahanlı[219] Muhammed Arslan Han'ın (1102-1130) on iki bin Türk'ten oluşan bir ordusu vardı. Ayrıca bu dönemde ordudaki askerlere ödenen maaş ve savaş araç-gereçleriyle ilgilenen, askerlerin kayıtlarını tutan Dîvân-ı Arz / Dîvânü'l-Ceyş adında ayrı bir dîvân oluşturulmuştur. Üst yönetici olarak görevlendirilen valilerin de kendilerine ait memlûkleri olmuştur. Bu durum valilerin gücünü arttırmıştır.[220]

Memlûk sistemini ordusunda kullanan bir diğer devlet Gazneliler'dir. (963-1186) Gazneliler Devleti'nin temelleri 963 yılında Türk memlûkleri tarafından atılmıştır. Bu dönemde memlûk kelimesinin karşılığı olarak gulâm kelimesi kullanılmıştır. Devlette hizmette bulunan emirlerin de kendilerine ait memlûkleri olmuştur. Ancak memlûk alımı belli bir sayıda tutulmuştur. Bunun nedeni memlûk sahibi olan emirlerin memlûkler vasıtasıyla güçlenmesinin önüne geçmektir. Bu amaçla etkili bir casusluk sistemi de kurulmuştur. Gaznelilerin sınırlarının genişlemesiyle birlikte Hindistan'a seferler düzenlenmiştir. Bu seferlerin başarılı olmasında Türkler etkin güç olmuştur. Hind seferlerinden sonra orduda Hintli sayısında artış olmuştur.[221]

Büyük Selçuklu Devleti'nin (1040-1318) kurulmasından sonra Türk göçleri artmıştır. Böylelikle Türk memlûkleri ordunun çoğunluğunu oluşturarak devlete askerî güç kazandırmıştır. Selçuklu Devleti'nde memlûk sistemi Gazne Devleti'nin komutanları ve valileri vasıtasıyla oluşturulmuştur.[222] Memlûk sistemi gulâm şeklinde

---

[219] Karahanlı Devleti eski Türk idarî geleneğine göre doğu ve batı olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu'da büyük hakan, batı büyük hakana bağlı diğer bir hanedan üyesi tarafından yönetilmiştir. Abdülkerim Özaydın, "Karahanlılar", *DİA*, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 412

[220] Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981, s. 232; Abdülkerim Özaydın, "Karahanlılar", s. 411-412; Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri",* s. 91

[221] Coşkun Erdoğan, *"Selçuklu Devlet Teşkilâtı'nda Gulâm Sistemi",* s. 60-72; Erdoğan Merçil, "Gulâm", *DİA*, İstanbul 1996, C. XIV, s. 182

[222] Selçuklu Devleti ve Gazneliler arasında yaşanan Dandanakan (1040) savaşı neticesinde Selçuklu Devletinin kuruluşu gerçekleşmiştir. Bu savaşta Gazne ordusunda yer alan üç yüz yetmiş memlûk Selçuklu ordusuna geçmiştir. Coşkun Erdoğan, *"Selçuklu Devletleri Teşkilâtında Gulam Sistemi (Tarihsel Gelişimi, Özellikleri ve Uygulanışı)",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, s. 63

ifâde edilmiştir. Nizâmülmülk döneminde devletin ihtiyacı olan memlûk tedariki beş bin ve on bin Türk olarak belirtilmiştir. Selçuklu hânedân üyesi kadınların bu dönemde kendilerine ait memlûkleri vardı. Devletin ordusunda yer alan memlûklerin sultan üzerinde etkileri olmuştur. Büyük Selçuklu Devleti'nin önemli veziri Nizâmülmülk'ün kendisine ait memlûkleri olmuştur. Nizâmülmülk'ün ölümünden sonra memlûkleri Nizâmiyye olarak adlandırılan bir birliği teşkîl etmiştir. Bu birlik Berkyaruk'u (1092-1104) tahta çıkarmıştır. Devletin memlûk sisteminde yer alan askerlerin büyük çoğunluğunu Türkler oluşturmuştur. Ordu komutanları da Türklerden seçilmiştir.[223]

Fatımî Devleti'nde de (909-1171) memlûk sistemi kullanılmıştır. Hem Şiî propagandası yapmak hem de yeni fetihler yapmak amacıyla bir ordu düzenlemesi yapmışlardır. Bu ordu içerisinde Türk memlûklerine yer vermişlerdir. Ancak bu dönemde Türk memlûkleri Fatımî Devleti ordusunda üstün güç olma mücadelesi vermişlerdir.[224] Bu sebeple ordudaki varlıkları halîfeler tarafından artırılıp azaltılmıştır. Türk memlûkler Fatımî ordusunda da ücret karşılığında görev almışlardır. Fatımî halîfesi el-Melikü'l-Azîz(975-996) döneminde 'el-Etrake'l-Mustanî' adında Türk memlûklerden oluşan bir ordu kurmuştur. Memlûk olarak Fatımî ordusunda yer alan Türkler, valilik, hâciplik ve ordu komutanı olarak görev almışlardır.[225]Ayrıca Halep'ten ayrılarak Mısır ordusuna dâhil olan Türk memlûkleri bu dönemde Fatımî ordusuna katılmıştır. Bu gruba doğudan geldikleri için "Meşarika" denilmiştir. El-Aziz'den sonraki Fatımî halîfeleri yaptıkları seferlerde Türk memlûklerini ordu komutanı olarak görevlendirmeye devam etmişlerdir.[226]

Gurlu Devleti'nde (1097-1231) memlûk sistemi Muizz'ed-dîn Muhammed (1203-1206) dönemiyle gelişmiştir. Sultan, memlûk yetiştirilmesine önem vererek sayı bakımından memlûklerini çoğaltmıştır. Memlûk alımlarında da fiziksel özelliklerine dikkat etmiştir. Askerî vasıflarına ve fiziksel özelliklerine bakarak memlûklerini

[223] Coşkun Erdoğan, *"Selçuklu Devlet Teşkilâtı'nda Gulâm Sistemi"*, s. 60-72; Erdoğan Merçil, "Gulâm", s. 182
[224] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri*", s. 108-115
[225] Nihat Yazılıtaş, "Fatimî Ordusunu Meydana Getiren Etnik Unsurlar", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2005, S. XVIII s. 198
[226] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri*", s. 110

Türklerden seçmiştir. Türk memlûkleri sultanın Hindistan'da hâkimiyet icrâ etmesinde önemli rol oynamışlardır.[227]

Dehli Türk Sultanlığı Devleti'nin (1206-1526) sultanı İltutmış (1211-1236) döneminde memlûk sistemi devletin üst yönetiminde yer almaya başlayan Türk memlûkleri ile gelişmiştir. Devletin ordusunun büyük çoğunluğu da Türklerden meydana gelmiştir. Bu dönemde Türk memlûkleri Kıpçak bozkırlarından alınmıştır. Devletteki memlûk sistemi ile ilgili olarak bu devlette görev alan emirler memlûklerini kendileri eğitmiştir.[228]

Eyyûbî Devleti'nde Selâhaddîn Eyyûbî dönemi ile Mısır ve Suriye'de memlûk sayısında artış görülmüştür. Bu artışın nedeni Eyyûbî sultan ve meliklerinin her birinin, kendi devletini korumak ve diğer bir meliğin toprağını ele geçirmek için güçlü bir askerî birliğe ihtiyaç duymasından kaynaklanmıştır. Memlûkler bu nüfus artışına bağlı olarak devlet içerisinde bir otorite oluşturmuşlardır. Siyasî ve askerî olayları belirleyen bir güç olarak ve taht değişikliklerinde kendi destekledikleri kişinin sultan olmasını sağlamışlardır. Eyyûbî sultanları da saltanatlarını korumak için memlûklerin desteğine ihtiyaç duymuşlardır.[229]

2.1.2.3. Memlûklerin Muhafız Birliğinde Yer Almaları

Memlûkler, askerî görevleri başarıyla yerine getirmeleri sayesinde yeni alanlarda görev alma imkânı bulmuşlardır. Memlûklerin üst yönetici olmaları da muhafız birliğinde yer almaları ile gerçekleşmiştir. Bu birlikte yer alan memlûkler devletin merkezini, halîfe ve hükümdârları korumakla görevlendirilmişlerdir.

Emevî halîfesi Abdü'l-Melik b. Mervan (685-705) özel bir talîmât vererek Dımaşk'ta Ferganalı Türklerden oluşan yeni bir memlûk birliği kurmuştur. Bu birlik bir muhafız alayı ya da hassa askerleri olarak, halîfenin şahsî emniyetini sağlamak ve tehlikeli bir durum söz konusu olduğunda sarayı korumak amacıyla oluşturulmuştur. Ücretli profesyonel askerler olarak görevlendirilmişlerdir.[230] Emevî halîfesi Hişâm b. Abdû'l-Melik (724-743) döneminde 740 yılında Mukâtil b. Ali es-Soğdî, Şam'a

[227] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri*", s. 47; Iqtıdar Husaın Sıddıquı, "Gurlular", *DİA*, İstanbul 1996, C.XIV, s. 207
[228] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri*", s. 122-130
[229] Süleyman Özbek, "Memlûk", s. 88
[230] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 61-65

geldiğinde beraberinde yüz elli kadar Türk memlûkü getirmiş ve onları halîfe Hişâm'a takdîm etmiştir. Bu Türk memlûkleri halîfenin özel bir talimatıyla getirilmiş, halîfenin şahsi ve saray güvenliğini sağlamışlardır. [231]

Abbâsî halîfesi el-Mansur (754-775) orduda, devlet işlerinde ve idarî görevlerde Türk memlûklere yer vermiştir. Nitekim Türklerin askerî yeteneklerini yakından tanımıştır. El-Mansur, Türk memlûklerini yakın çevresinde görevlendiren ilk Abbâsî halîfesi olmuştur.[232] Ayrıca el-Mansur, oğluna vasiyetinde Türk memlûklere iyi davranmasını, onları yakın çevresine almaya devam etmesini ve sayılarının da artırılması tavsiyesinde bulunmuştur.[233] Türk memlûklerine ordusunda ağırlık veren Abbâsi halîfelerinden biri de Harun er-Reşid olmuştur. Orduda yaptığı düzenleme ile Türk memlûklerini el-Abbâsîye'ye almıştır. Saray muhafızlığı görevinde de Türk memlûklerini görevlendirmiştir.[234] Abbâsî, halîfesi el-Me'mun'un (813-833) halîfe olması, Horasan valiliği sırasında onun özel korumalığını yapan Türk muhafız birliğinin desteği ile gerçekleşmiştir.[235] Me'mun'un vefatından sonra Türk memlûklerinin etkisi ile Mu'tasım (833-842) halîfe ilân edilmiştir.[236] Mu'tasım, Mısır valiliği görevinde iken Türk memlûklerini orduya toplayan ve onlar üzerinde etkisi olan biri idi. Ayrıca Horasan'da valilik yaptığı esnada Türk memlûklerinden oluşan dört bin kişilik özel bir muhafız alayı kurmuştur.[237]

Gazne hükümdârı Mahmud (998-1030) döneminde memlûklerin eğitim almaları için okullar tesis edilmiştir. Eğitim alan memlûkler daha sonra sarayda muhafız birliği içerisinde görevlendirilmişlerdir. 1037 yılına kadar Gazne sarayında görev alan Türk memlûk sayısı dört bin iken 1039 yılında bu sayı altı bine çıkarılmıştır. Bu sayı Selçuklu Devleti'ne karşı artırılmıştır. Gazneliler döneminde memlûk sisteminde farklı bir gelişme yaşanmıştır. Devlet yönetiminde yer alan kişilerin çocukları da bu sisteme

[231] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 89
[232] Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 56
[233] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 113
[234] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 128-129
[235] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 139-141
[236] Mehmet Azimli, "Abbâsîler Döneminde Türklerden Oluşan (Hassa Ordusu)", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2002, (IV/ 2), s. 34
[237] Bahriye Üçok, *Emeviler- Abbasiler*, s. 116; Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 157

dâhil edilmiştir. Bu kişiler sarayda devamlı olarak sultanın yanında bulunmak ve ona hizmet etmekle görevli memlûklerden olmuşlardır.[238]

Karahanlılar döneminde memlûk siteminde Türkler çoğunluğu oluşturmuş ve saray teşkilâtında görevlendirilmişlerdir.[239]

Hârezmşâhlar teşkilât yapılanmasını Selçuklulardan almışlardır. Hârezmşâhların devlet ekonomisi memlûk ticaretinin yapıldığı bölge olmasından dolayı zenginleşmiştir. Hârezmşâhlar ordusunda Türk memlûkleri Celâleddin Mengüberdi (1220-1231) döneminde Moğol baskılarına bağlı olarak artmıştır. Âlaeddin Tekiş (1172-1200) döneminde Kanglı-Kıpçak kabilelerine mensup Türk memlûkler Hârezmşâhların kısa sürede sınırlarını genişletmiştir. Ordudaki büyük faâliyet gösteren memlûkler saray muhafızlığı görevinde de bulunmuşlardır.[240]

2.1.2.4. Memlûkler İçin Yeni Bir Şehrin Kurulması

Memlûklerin askerî özelliklerinin korunması, devletin idari ve askerî ihtiyaçlarının karşılaması için şehirler kurulmuştur. Bu gelişme Emevîler döneminde başlamıştır. Abbâsîler ve Eyyûbîler bu uygulamayı en çok kullanan devletler olmuştur.

Muâviye döneminin Horasan valisi Ubeydullah b. Ziyâd, 673 yılında ordusu ile Ceyhun Nehri'ni geçerek Türk yurtları üzerine akınlar yapmıştır. Buhara'nın alınması sırasında şehrin surlarında Arap ordusuna ok atan Türk okçuları, Ubeydullah b. Ziyâd'ın dikkatini çekmiş ve onların mücadelelerini takdir etmiştir. Bu sebeple sayıları iki bin civarında olan Türk gençlerini Basra'ya yerleştirerek burada Müslüman-Türk nüfusunun oluşmasını sağlamıştır.[241] Sadece Türklerin yaşadığı, Arapların ve diğer yabancıların girmesinin yasaklandığı bir alan oluşturulmuştur. Bu sebeple bu iskân bölgesine Buharalılar Mahallesi denilmiştir. Buraya yerleştirilen Türk memlûkler,

---

[238] Güller Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilâtı ve Kültür*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s. 307-313; Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri"*, s. 93-99

[239] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri"*, s. 87

[240] Abdulkadir Erdoğan, *"Hârezmşâhlar İmparatorluğu'nda Askerî Teşkilât"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 99-100; Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri"*, s.120; Aydın Taneri, "Hârizmşâhlar", *DİA*, İstanbul 1997, C. XVI, s. 228

[241] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 48-52

şehrin emniyet ve asayişini sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Türk memlûkleri bu şekilde ayrı bir yere yerleştirilerek asimile olmalarının önüne geçilmiştir.[242]

Emevîlerin Irak valisi Haccâc b. Yusuf, kendi ehemmiyetini sağlamak ve devlet istikrarının bozulmaması için askerî bir üs merkezi kurmayı düşünmüştür. Bunun için yeni bir şehir oluşturmuştur. Bu şehir Basra ve Kûfe'nin tam ortasında kuzey, güney ve doğuya giden başlıca yolların kesiştiği bir konumda olan Vâsıt şehridir. Dicle Nehri'nin batısında bataklık ve kamışlarla kaplı bu yeri yapılan çalışmalar neticesinde bir şehir haline getirmiştir. Suriyeli askerlerin yanı sıra Türk memlûkleri de bu şehre yerleştirilmiştir. Bu şehir korunaklı bir şekilde ve askerî bir üs olarak kurulmuştur. Ayrıca daha önce okçuluk gibi meziyetleri dolayısıyla Basra'ya yerleştirilen Türk memlûkleri, Haccac b. Yusuf tarafından Vâsıt şehrine iskân edilmiştir.[243]

Mu'tasım 835 yılında kendi hâkimiyeti güçlendirmek adına Samarra şehrini kurmuştur. Samarra, Bağdat'ın yüz km kuzeyinde ve Dicle'nin sol kıyısındadır. Bu şehrin ismi "Görenleri sevindirdi" anlamındaki Sürremen Rea'dan gelmektedir.[244] Birçok Türk bey ve asilzadeleri de bu şehre yerleştirilmiş ve şehrin güvenliği onlara bırakılmıştır. Abbâsî ordusunun komutanları arasında yer almışlardır. Ayrıca bu şehirde sadece Türk memlûklerin varlığı söz konusu olmuştur. Diğer kabîle ve milletlerin bu şehre yerleşmesi yasaklanmıştır. Türk varlığının bu şehirde korunmasını sağlamak için Türk kızları getirilmiş ve bu kızlara maaş bağlanmıştır.[245] Türk memlûkleri bu şehrin kurulmasından sonra ordu dışında devletin üst yönetiminde yoğun olarak istihdâm edilmişlerdir.[246]

Tolunoğulları döneminde asker sayısının artmasından dolayı Ahmed b. Tolun, ordu için Kataî şehrini kurmuştur. Bunun için Yeşkur Dağı eteklerinde askerî yeni bir şehir kurmuştur.[247]

---

[242] Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 45-46
[243] Bahriye Üçok, *Emeviler- Abbasiler*, s. 54-55; Recep Uslu, *Horasan Tarihi*, s. 143; Mehmet Mafuz Söylemez, "Vâsıt", *DİA*, İstanbul 2012, C. XLII, s. 541-542
[244] Mustafa Demirci, "Samarra", *DİA*, İstanbul 2009, C. XXXVI, s. 70
[245] Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 83
[246] Bahriye Üçok, *Emeviler- Abbasiler*, s. 116-117
[247] Nadir Özkuyumcu, "Tolunoğulları", s. 36-37

Fatımî Devleti'nde de Türk memlûkleri için yeni bir alan oluşturulmuştur. el-Melikü'l-Azîz döneminde bunun için "Haretü'l-Etrak" (Türkler Mahallesi) kurulmuştur.[248]

Selâhaddîn Eyyûbî (1171-1193) döneminde 1176 yılında inşâsına başlayıp el-Melikü'l-Kâmil Muhammed (1218-1238) döneminde tamamlanan Kalatü'l-Cebel, idari amacının yanı sıra askeri olarak da kullanılmak üzere inşâ edilmiştir.[249] El-Âdil (1200-1218) döneminde 1217 yılında el-Âdilîyye olarak isimlendirilen, Dimyat'ın güneyinde idari bir şehir kurmuştur. El-Melikü'l-Kâmil, el-Mansurâ şehrinde bir saray, askerleri için evler, çarşılar yaptırmıştır. Askerlerin eğitiminde kullanmak için çok sayıda savaş araç ve gereci de getirtmiştir. El-Mansûra şehri Nil Nehrine kadar surlarla çevrilmiştir.[250]

Eyyûbî sultanı el-Melikü's-Sâlih'in kendi hâkimiyetini güçlendirmek için binicilikleri, savaşçılıkları, sadakâtları, güzellikleri ve soylu oluşları gibi meziyetlerinden dolayı Kıpçak ülkesinden Türk olan pek çok memlûk almıştır. El-Melikü's-Sâlih çoğunluğu Kıpçak ve Hârezmlilerden oluşan kendisine ait memlûkleri, Nil Nehri içerisindeki er-Ravza adasına yerleştirip kale ile bağlantısını keserek müstahkem bir hale getirmiştir. Araplar Nil Nehri'ne Bahru'n-Nil (Nil Denizi) dediklerinden buraya yerleştirilen Türk memlûk grubuna el-Memalik el Bahrîye (Bahrî Memlûkleri) denilmiştir. El-Melikü's-Sâlih Bahrî Memlûkleri teşkilâtını 1241 yılında kurmuştur.[251] Bahrî Memlûklerini önceki memlûklerden ayıran husus bu memlûklerin çocuk yaşta temin edilmeleri ve eğitimlerine özel hassasiyet gösterilmesidir. Eyyûbî Devleti'nin siyasi ve askeri yapısında güçlü bir nüfuz elde etmişlerdir.[252] Bu memlûk grubu, Eyyûbî Devleti'nin çökmesine neden olmuştur.

---

[248] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri*", s. 110

[249] Kalatü'l-Cebel: Kahîre'de Mukattam Dağı'na yakın bir dağın tepesine inşâ edilmiştir. Kahîre, Mısır'ın merkezini oluşturmaktadır. Mısır tarihinde merkez şehir çoğunlukla aynı yere kurulmuştur. Hz. Ömer döneminde Mısır fethedildikten sonra ilk İslâm şehri olarak Fustat kurulmuştur. Mısır'da kurulan ikinci İslâm merkezi Abbâsîler döneminde el-Asker'dir. Üçüncü İslâm merkez şehri Tolunoğulları döneminde Kâtai olmuştur. Fatimîler, Mısır'ı ele geçirdikten sonra merkez şehir olarak Kahîre'yi kurmuştur. Selâhaddîn Eyyûbî Mısır'ı ele geçirdikten sonra Suriye'den gelecek saldırılara karşı Kahîre ve Fustat'ın güvenliğini sağlamak için bu kaleyi inşâ etmiştir. Kalenin surları Kahîre, Katâi ve Fustat'ı kapsayacak şekilde merkez şehirlerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Burası Eyyûbî Devleti'nin askerî ve idarî tek merkezi olmuştur. C. H. Becker, "Kahîre", *İA*, Eskişehir 1997, C. VI, s. 74-85

[250] Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, TTK, Ankara 2013, s. 346-347

[251] Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 100; Kazım Yaşar Kopraman, "Bahrîyye", s. 512

[252] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri",* s. 135

2.1.2.5. Memlûklerin Askerî Garnizonlarda Görev Almaları

Memlûkler asker ve ordu komutanı olmalarının dışında devletin üst yönetimde yer almayı başarmışlardır. Askerî garnizonlar devletlerin uç bölgelerinde güvenliği sağlamak amacıyla kurulmuşlardır.

Abbâsî devleti içerisinde Türk memlûkleri 756-757 yılında Doğu Roma'ya karşı askerî garnizon olarak kurulan Malatya'da görev almıştır.[253] Abbâsî halîfesi Harun er-Reşid (786-809) 796 yılında Aynı Zerbâ şehrini kurmuş, burayı Türklerden oluşan askerî bir üs haline getirmiştir.[254] 787 yılında devletin sınırlarının korunması amacıyla askerî üs olarak Tarsus'da bir merkez kurmuştur. Tarsus şehrine üç bin kişilik Horasanlı[255] getirilmiştir.[256]Doğu Roma'ya karşı 808-809 yıllarında Malatya ve Adana'da askerî bir üs oluşturulmuş ve buraya Horasanlıları yerleştirmiştir.[257]

2.1.2.6. Memlûklerin Kendi Devletlerini Kurmaları

Memlûk sisteminin tam manasıyla işleyişi Abbâsîler Devleti'nde Mu'tasım dönemindedir. Mu'tasım Emevîlere yapılan ihtilâlin Abbâsîlere de yapılmasından çekinerek bu yeni kuvvete sahip çıkmış ve devletini onlarla korumaya çalışmıştır. Devletin hâciplik[258] gibi önemli makamlarına memlûklerden atamalar yapmıştır. El-Mansur döneminde hâciplik yapan Türk memlûkü, Hammâd et-Türkî'nin görevindeki başarısı, Abbâsîler'de hâciplik makamına Türklerin atanması geleneğini başlatmıştır.[259] Bu önemli makamlardan bir diğeri de valilik olmuştur. Abbâsî Devleti'nde valilik görevini yerine getiren Türk memlûkleri, bulundukları yerlerde hâkimiyetlerini güçlendirerek kendi devletlerini kurmuşlardır.[260]

---

[253] Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 58
[254] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 127
[255] İslâm Tarihinde Horasan adı altında anılan bölge halkı Türk'tür. M. Şemseddin Günaltay, "Abbasoğulları İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükselişinde Türklerin Rolü", s. 179
[256] Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 58-59
[257] Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s. 58-59
[258] Hâciplik: Hicâbet makamı olarak da bilinen Abbâsîler döneminin nüfuz itibarıyla en önemli mevkiidir. Dîvân görüşmelerini perde arkasından dinleyen, halîfe ile dîvân ve vezir arasında aracı olan kişidir. Halîfenin emirlerini ileterek devlet işlerinde ilgili görüşmelerin yapılmasını sağlamıştır. Bu önemli görevi nedeniyle bu makama getirilecek kişilerin itimada lâyık kimseler olmasına dikkat edilmiştir. Abbâsîlerde bu makamın azl ve tayini vezir tarafından yapılmıştır. Ancak mevki ve derece olarak halîfeninn yanında vezirlerden yüksek olmuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 8
[259] Zekeriya Kitapçı, *Ortadoğu'da Türkler*, s. 115
[260] Muhammet Fatih Zengin, *"İslam Devletlerinde Türk Memlûkleri"*, s. 67

Tolunoğuları devletinin kuruluşu Abbâsîler döneminde Mısır'da valilik yapmaya başlayan Türk memlûklerinin vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Mısır, Samarra'dan sonra Türklerin ikinci bir üssü olmuştur. Nitekim buraya vali olarak gönderilen Ahmed b. Tolun Mısır'da Tolonoğulları Devleti'ni kurmuştur.[261] Ahmed b. Tolun'un babası Tolun, Buhara asıllı bir Türk'tür. Abbâsî halîfesi Me'mun döneminde orduda istihdam edilmek üzere getirilen Türk memlûkleri içerisinde yer almıştır. Ahmed b. Tolun ailesi ile bir süre Samarra şehrinde kalmış daha sonra Abbâsî Halîfesi Mütevekkil (847-861) döneminde askerî alandaki başarıları ile Abbâsî ordusu içerisinde görev yapmıştır.[262] Ahmed b. Tolun 877 yılında Mısır valisi olan kayın pederi Yârcûh et-Türkî'nin vefat etmesiyle Mısır'a hâkim olmuştur.[263] Bu süreçle memlûkler ilk Müslüman Türk devletini kurmuşlardır.

X. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Türk memlûkleri devletin üst yöneticileri arasında yer almışlardır. Zamanla Türk memlûklerinin devlet içerisindeki gücü artmıştır. Devletin zayıfladığı durumlarda vali olarak görev alan Türk memlûkleri yarı bağımsız olarak hüküm sürmüşlerdir. Sâmânîler döneminde de bu duruma tesadüf edilmektedir. Sâmânî kökenli olan Türk memlûkleri Afganistan'ın güneyinde Bust bölgesinde Gaznelilerden önce hâkimiyet icrâ etmişlerdir. Gazneliler Devletini kuracak olan Alptekin, Sâmânîler dönemi Türk memlûklerindendir.[264]

İhşîdîler Devleti 935 yılında kurulmuştur. İhşîdîler Devleti'ni kuran Muhammed b. Toğaç, Fergana Türklerindendir. Dedesi Cuff, Abbâsî halîfesi Mu'tasım döneminde Samarra'ya yerleştirilen Türk memlûklerindendir. Babası Toğaç, Türk memlûkü olarak Abbâsî hizmetinde bulunmuştur. Dımaşk ve Taberiyye valiliklerinde görevlendirilmiştir.[265] Muhammed b. Toğaç Abbâsî Devleti'nde Filistin, Dımaşk valiliği yapmış daha sonra Mısır valiliği yapmıştır. 935 yılında da Mısır'da hâkimiyet icrâ etmiştir.[266]

[261] Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi,* s. 18
[262] Hakkı Dursun Yıldız, "Ahmed B. Tolun", *DİA*, İstanbul 1989, C. II, s. 141
[263] Nadir Özkuyumcu, "Tolunoğulları", s. 234
[264] Muhammed Fatih Zengin, "*İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri"*, s. 71-73
[265] Nadir Özkuyumcu, "Ihşîdîler", s. 65
[266] Asri Çubukçu, "Muhammed b. Tuğç", *DİA*, İstanbul 2005, C. XXX, s. 584

Selçuklu dönemindeki memlûk sisteminin en önemli etkisi ise devletin çökmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Selçuklu memlûkleri İldenizliler (Azerbaycan), Zengîler (Suriye ve el-Cezire), Ahlatşâhlar (Van) hanedanlarını kurmuşlardır.[267]

Gurlular döneminde Muizz'ed-dîn Muhammed kendisinden sonra devletini memlûklerine bırakmıştır. 1206 yılında vefat eden sultanın yerine vasiyeti üzerine devletine Türk memlûkleri geçmiştir.[268]

2.1.3. Memlûk Türk Devleti'nde Memlûk Sistemi

2.1.3.1. Memlûklerin Temin Edilişi

Memlûkler savaşlarda elde edilen, kale kuşatmaları sonucunda elde edilen esirler ve tüccârlardan alınan memlûkler olmak üzere üç şekilde temin edilmişlerdir. Memlûk Türk Devleti memlûk ihtiyacını genellikle satın alma yani ticaret yoluyla karşılamıştır. Memlûkler değişik milletlerden alınmıştır. Türkler askerî vasıflarıyla sayı bakımından en büyük çoğunluğu oluşturmuştur. Memlûk Türk Devleti'ni kuran Bahrî Memlûkleri çoğunlukla Kıpçak Türklerinden oluşmuştur. Bahrî Memlûkleri, Eyyûbî sultanı el-Melikü's-Sâlih tarafından Kıpçak bozkırlarından temin edilmiştir.[269]

Eyyûbî sultanı el-Melikü's-Sâlih, kendi hâkimiyetini icrâ etmek amacıyla yeni bir memlûk grubu oluşturmaya karar vermiştir. Eyyûbî ordusundaki memlûklerin, kardeşi el-Âdil'i tahttan indirme gücüne sahip olduklarına şahit olmuştur. Aynı sonu yaşamamak adına mevcut memlûk birliklerini dağıtmıştır. Yeni memlûklerin kendisine bağlı ve her daim onu koruyan memlûklerden oluşmasını istemiştir. Memlûk fiyatlarının yüksek olması ve memlûk alımına duyulan ihtiyacın fazla olması, zengin bir bütçe gerektirmiştir. Buna gerek kalmadan, dönemin şartları kendisine kolaylıklar sağlamıştır. XIII. yüzyılda Cengiz Han'ın gücü Kıpçak bozkırlarına kadar dayanmıştır. Moğol ordusuna esir olmak istemeyenler ve buralarda geçim sıkıntısına düşenler, bir alternatif olarak memlûk olmayı tercih etmişlerdir. Bu istekteki artış memlûk fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bu durum el-Melikü's-Sâlih'in yeni bir memlûk grubu

[267] Coşkun Erdoğan, *"Selçuklu Devlet Teşkilâtı'nda Gulâm Sistemi"*, s. 60-72; Erdoğan Merçil, "Gulâm", s. 182
[268] Iqtıdar Husaın Sıddıquı, "Gurlular", s. 207
[269] Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk Sistemi", s. 618-619

oluşturmasını kolaylaştırmıştır.[270] Memlûk temini Kıpçak bozkırlarından Altınorda Devleti (1241-1502) vasıtasıyla gerçekleşmiştir.[271] Karadeniz'in doğusu ve kuzeydoğusundan alınan Türk memlûkler buradan Anadolu'ya getirilmiştir. Sivas, Malatya ve Kayseri arasında bulunan Yabanlu Pazarı'nda satışa sunulmuşlardır. Bu Pazar, memlûk temininin yapıldığı büyük bir pazardı.[272] Kıpçak ülkesinden getirilen Türk memlûkler, tüccarlar tarafından satın alınarak Mısır'a getirilmiştir. Sultanın satın alması sonucunda Türk memlûkler, memlûk sistemine dâhil olmuşlardır. Bir memlûk sahip olduğu meziyete ve dış görünüşe göre fiyatlandırılmıştır.[273] Memlûk Türk Devleti'nde memlûklerin temin edilişleri Eyyûbî Devleti dönemindekine benzer olmuştur.

2.1.3.2. Memlûklerin Eğitimi

Kıpçak ülkesinden Mısır'a getirilen memlûkler burada sıkı bir askerî eğitim sürecinden geçirilmiştir. Bu eğitim sistemi gelen memlûklerin adlarının değiştirilmesi ile başlamıştır. Memlûklere Türkçe bir ad verilmiştir. Bu ad gördükleri bildikleri, kuvvetli şeyler arasından seçilmiştir. Sonrasında sıfat olarak bulundukları millet, bağlı bulundukları sultan, emrinde bulundukları emirler, kendilerini getiren tüccarların adı ve ilk görevleri şeklinde farklılık gösteren nispeler almışlardır. Memlûkler, sultan tarafından satın alındıktan sonra kendi milletlerinden kişilerle beraber tibâk adı verilen okullarda eğitime tabii tutulmakta idiler.[274] Tibâklar 12 tane olacak şekilde, bir mahalle

---

[270] Cengiz Tomar, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240/1260)",* s. 23-25

[271] Muhammed Fatih Zengin, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri",* s. 8

[272] Sivas, Malatya ve Kayseri'ye iki yolla ulaşılmıştır. Birinci yol, batı- doğu yoludur. Antalya'dan başlayıp, Burdur, Isparta, Konya, Aksaray, Kayseri'den sonra Sivas'a ulaşan yoldur. Birinci yolun bir kolu Sivas'tan Erzurum'a buradan da Tebriz'e ve Âzerbaycan'a ulaşır. Birinci yolun ikinci kolu ise Kayseri'den başlayıp, Elbistan, Malatya ile Kayseri, Sarız ya da Kara Kilise, Hurman, Elbistan, Akça Derbent, Göynük, Delük ve Halep'e ulaşan yoldur. İkinci yol kuzey-güney yoludur. Sinop limanından başlayarak, Tokat'a buradan da Sivas'a, Malatya'ya, Halep'e ulaşan yoldur. Batı-doğu yolu, kuzey-güney yoluyla Sivas, Malatya ve Kayseri'de birleşmiştir. Yabanlu Pazarı'nın Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde Pazarören kasabasında kurulduğu düşünülmektedir. Yabanlu Pazarı, her yılın bahar mevsimin başlarında kırk gün süreyle kurulan bir pazardır. Doğu- batı- kuzey-güney tacirlerini bir araya getiren bir yerdir. Yabanlu ismi de buradan gelmektedir. Milletler arası bir fuar niteliğinde olduğu için yabancıların bir araya gelmesinden dolayı bu ismin verildiği düşünülmektedir. Bu pazarda her türlü ürün alınıp satılmıştır. Memlûkler de bu pazardan alınmıştır. Memlûk Türk Devleti'ni kuran memlûkler Kıpçak bozkırlarından Yabanlu Pazarına getirilerek, buradan Halep'e götürülmüşlerdir. Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar An Important International Fair During The Saljuk Period,* s. 1-24

[273] Altan Çetin, *Askerî Teşkilât,* s. 75- 79

[274] Altan Çetin, *Askerî Teşkilât,* s. 75- 79

büyüklüğünde ve bin memlûk barındırabilecek şekilde yapılandırılmıştır. [275] Ayrıca memlûklere tavâşî adı verilen devlet içerisindeki çok yüksek bürokratlar eğitim vermişlerdir.[276] Bu okullarda alınan eğitimde Kur'an okuma, yazma, şeriatın temelleri ve dualar bir din hocası tarafından öğretilmiştir. Yetişkinliğe erişen memlûk silah kullanma zanaatını, yay ve mızrak kullanımı öğrenmiştir. Tibâklara alınan memlûkler Küttabîyye olarak adlandırılmıştır. Küttabîyyelere eğitim sürecinden sonra diploma verilmiştir. Memlûklerin aldıkları bu diploma, âzâd edildiklerini ve aynı zamanda eğitim görmüş bir asker olduklarının belgesi olmuştur.[277] Bu süreçten sonra memlûkler devlet içerisinde farklı görevlerde bulunmuşlardır.

2.1.3.3. Memlûklerin Aldıkları Görevler

Askerî yapılanma içerisinde yükselme şansı elde edebilen memlûkler, tibâklardan mezun olduktan sonra öncelikle emrinde beş memlûk olan emir-i hamse, emrinde on memlûk olan emir-i aşere, emrinde on ile yirmi arasında memlûku olan emir-i aşerat veya emir-i işrinât, emrinde kırk ile yetmiş memlûku olan emir-i tablhane, emrinde yüz memlûk olan emir-i mîe rütbesine yükselirdi. Savaş zamanlarında bin memlûke komuta eden emir, Mukaddem el-Elf olarak adlandırıldı. Mukaddem el-Elf, Memlûk Türk Devleti'nin en yüksek rütbeli askeridir. Memlûk Türk Devleti içerisinde askeri yapılanma üç bölümden oluşmuştur. El-Memâliku's-Sultaniye olarak adlandırılan birinci kısım, bizzat sultanın şahsına ait memlûklerdir. Sultanın tibâkta beraber eğitim gördüğü eski arkadaşları yani hoşdaşı olanlar bu grup içerisinde yer almışlardır. Bu birinci kısım sultana en yakın ve en nüfuslu grubu teşkîl etmiştir. İkinci kısım ise Ecnâdu'l-halka olarak iktâlı askerleri ifâde etmiştir. Memlûk Türk Devleti toprakları doğal durumları, verimlilikleri ve sulama imkânları göz önünde bulundurularak ravk adı verilen bir iktâ sistemine tabi tutulmuştur. Ravk sisteminde gelirler yirmi dört parçaya ayrılmıştır. Bunlardan dört bölümü sultana, on bölümü emirlere geriye kalan diğer on bölümü ise iktâlı askerlere ayrılmıştır. Üçüncü kısım ise Memalîkü'l-ümerâ olarak adlandırılan sultanın yerine emirlerin hususi tibâklarında yetişen, doğrudan emirlere bağlı gruptan oluşmuştur.[278]

---

[275] David Ayalon, " Memlûk Devleti'nde Kölelik Sistemi", Çev. Samira Kortantamer, s. 223
[276] Altan Çetin, *Askerî Teşkilât*, s. 80
[277] David Ayalon, " Memlûk Devleti'nde Kölelik Sistemi", Çev. Samira Kortantamer, s. 226-230
[278] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 210-217

Memlûk Türk Devleti'nde Kalâvunlar dönemi dışında verâset sistemi uygulanmamıştır. Memlûk Türk Devleti'nde güç ve nüfûz sahibi bir memlûk sultan olabilmekte idi.[279] Sultan olmanın yolu bir memlûkün niyâbetlerde[280] nâib makamına gelmesiyle kolaylaşmıştır. Nâib, merkezi yönetim dışındaki niyâbetlerde sultan adına yönetimi gerçekleştiren kişidir. Memlûk Türk Devleti içerisinde sarayda askeri sınıfa mensup yirmi beş görevliden hiyerarşik bakımdan en üstte olanı nâib-i saltanadır.[281] Bu makam daha önce İslâm devletlerindeki vezirin görevlerini üstlenmiştir. Aldığı yetkiler bakımından saltanat makamının vekili idiler. Memlûk Türk Devleti sultanları nâib-i saltanalık görevine en güvendikleri memlûkleri seçmişlerdir. Kendisinin tahta geçmesinde destek olan bir emiri, kendinden önceki bir sultanın memlûkünü ya da kendi hoşdaşını bu makama getirmişlerdir. Memlûk sultanı ile nâib-i saltanatın ilişkisinin iyi gitmesi istikrarı sağlamıştır. İyi ilişkilerin bozulması durumunda ise nâib-i saltananın görevden alınması ya da sultanın tahttan indirilmesi söz konusu olmuştur. Zaman zaman nâib-i saltanaların tahta çıktığı da görülmüştür.[282]

2.2. Memlûk Türk Devleti'nin Kuruluşu

Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Kâmil 1228 yılında çıktığı bir sefer esnasında Kahîre'de saltanat nâibi olarak oğlu El-Melikü's-Sâlih'i[283] bırakmıştır. El-Melikü's-Sâlih bu imkânları kullanarak devlet hazinesinden kendisine bir memlûk grubu oluşturmuştur. Bin kişilik bu memlûk grubu ile babasını tahttan indirmek istemiştir. El-Melikü'l-Kâmil bu düşünceden hareketle oğlunun kurmuş olduğu orduyu ve yakın çevresini dağıtmış ve yerine veliaht olarak diğer oğlu el-Âdil'i getirmiştir. El-Melikü's-Sâlih Mısır'dan uzaklaştırılarak Hısnı Keyfa[284] ve Diyar-ı Bekr nâibliğine tayin

---

[279] Ahmet Sağlam, "Ortaçağda Orijinal Bir Siyasi Yapı: Güçlü ve Nüfuslu Her Emir Sultan Olur", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi,* 2015, (II/4), s. 119

[280] Niyâbet; Memlûk Türk Devleti'nde Mısır- Kahîre dışında kalan taşra bölgelerindeki şehirler niyâbet olarak tanımlanmıştır. Murat Zengin, *Memlûkler Dönemi Malatya,* s. 81

[281] Mehmet Fatih Yalçın, *"Bahrî Memlûklerde Nâib-i Saltanalık",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 3

[282] Mehmet Fatih Yalçın, *Nâib-i Saltanalık,* s. 47

[283] El-Melikü's-Sâlih, 1207 yılında Kahîre'de dünyaya gelen el-Melikü'l-Kâmil'in Sudanlı bir cariyeden doğan büyük oğludur. Bahattin Kök, "el-Melikü's-Sâlih", *DİA*, İstanbul 2004, C. XXIX, s. 80

[284] Hısn-ı Keyfa (Hasan Keyf); Yukarı Mezopotamya'dan Anadolu'ya geçiş noktalarından biridir. Dicle Nehri'nin kenarında stratejik noktada kurulmuş bir kale şehirdir. Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Kâmil Hısn-ı Keyfa'yı aldıktan sonra buranın yönetimini oğlu Şehabeddin Gazi'ye bırakmıştır. Şehabeddin Gazi'nin kısa bir süre sonra Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubad'a Diyar-ı Bekr'i vereceğinin duyulması üzerine bu görevinden alınmıştır. El-Melikü'l-Kâmil buranın yönetimi el-Melikü's-Sâlih'e vermiştir. El-Melikü's-Sâlih burada yedi yıl kalmıştır. Ali Mınat, *"Bir Ortaçağ Kenti: Hasankeyf"*, Basılmamış

edilmiştir. Bölgede kendi hâkimiyetini icrâ ederken 1230 yılında vuku bulan Yassı Çemen Savaşı (1230) neticesinde dağılan Hârezmşâh Devleti ordusunun geriye kalan askerleri el-Melikü's-Sâlih'e sığınmışlardır.[285] Bu askerleri muhafaza eden el-Melikü's-Sâlih kendi sınırlarını korumak ve genişletmek amacıyla Rahbe'yi kuşatmıştır. 1238 yılında el-Melikü'l-Kâmil ölmüştür. Babasının ölümü üzerine Rahbe kuşatmasını yarım bırakmasına Hârezmliler isyân etmiştir. El-Melikü's-Sâlih'in vasiyeti üzerine Eyyûbî tahtına veliaht olarak II. el-Âdil (1238-1240) geçmiştir. El-Melikü's-Sâlih adına bu gelişmeyle birlikte zor bir süreç başlamıştır. Hanedan üyeleri kendisine destek vermemiştir. Sultan olma yolundaki girişimi karşılıksız kalmıştır. İlerleyen süreçle birlikte Eyyûbî sultanı el-Âdil'in sultanlık vasıflarına haîz olmaması kendi çevresi de dâhil olmak üzere bir memnuniyetsiz kitle yaratmıştır. Yeni bir sultan ile şartları düzeltme gayesinde olanlar, bu duruma çözüm olabileceğini düşünerek el-Melikü's-Sâlih'e destek olmuşlardır. Bu durumun farkına varan el-Âdil, sultanlığını idâme etmek adına el-Melikü's-Sâlih'i bertaraf etmek istemiştir. İki kardeşin mücadelesi Eyyûbî ordusundaki memlûklerin el-Melikü's-Sâlih'e destek vermeleri ile sonuçlanmıştır. El-Âdil'in sultanlığından memnun olmayan memlûkler 1240 yılında el-Melikü's-Sâlih'i sultan ilân etmişlerdir.[286] El-Melikü's-Sâlih sultan olduktan sonra kendi hâkimiyetini güçlendirmek için Bahrî Memlûkleri grubunu oluşturmuştur. Daha önce hiçbir sultanın bu kadar memlûk satın almadığı ifâde edilmiştir.[287]

12 Ağustos 1248 yılında Fransa kralı IX. Louis Paris'ten yola çıkarak VII. Haçlı seferini başlatmıştır.[288] 17 Eylül 1248 yılında Limasol limanı varmıştır. Burada Kıbrıs

---

Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2008, s. 88; Yusuf Oğuzoğlu, "Hasankeyf", *DİA,* İstanbul 1997, C. XVI, s. 364-368

[285] Bu askerler daha sonra kuracağı Bahrî Memlûkleri içerisinde yer almışlardır. Cüneyt Kanat, *"Memlûk-Timurlu Münasebetleri"*, s. 4; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 168; Ayrıntılı bilgi için bakınız; Mustafa Kılıç, "Celaleddin Hârezmşâh'tan sonra Anadolu ve Suriye'de Harizmliler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (V/2), Sivas 2001

[286] Cengiz Tomar, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu",* s. 6-23; Bahattin Kök, "el-Melikü's-Sâlih", s. 80-81,

[287] Cengiz Tomar, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu",* s. 26

[288] Kudüs'ün Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi VII. Haçlı Seferi'nin en büyük sebebi olmuştur. Haçlılar için önemli olan Askalan ve Taberiye kaleleri de Müslümanlar tarafından alınmıştır. Bu durum yeni bir Haçlı seferini başlatmıştır. Fransa Kralı IX. Louis bu seferin öncüsü olmuştur. IX. Louis, sıtma hastalığına yakalanmış Hristiyanlar için kutsal olan toprakların Müslümanların eline geçmesi üzerine, iyileşince bir sefer yapmaya yemin etmiştir. Bu sefer hazırlığı üç yıl sürmüştür. Papalık kralın bu kararına destek vermiştir. Bu seferin Mısır'a yapılmasının nedeni ise bölgede hâkimiyet icrâ etmenin yolunun Mısır'ı ele geçirmekle mümkün olabileceği düşüncesidir. Suriye, Şam bölgesi alınsa dahi yeni cephe açılarak Mısır'ın alınması gerekmiştir. Bu sebeple sefer doğrudan Mısır üzerine yapılmıştır Ayrıca Kahîre, Eyyûbî Devlet'nin en zengin şehridir. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 197-198, 218-220; Cengiz Tomar "Memlûk Devleti'nin Kuruluşu", s. 41

Kralı Henri ile görüşerek Mısır seferinin ön hazırlıkları yapmaya başlamıştır. Daha önceden yapılan Haçlı Seferleri neticesinde doğuya yerleşen Haçlı liderleri de bu sefer için kendisine destek vermişlerdir. Haçlılar, 30 Mayıs 1249 yılında Kıbrıs'tan Dimyat[289] üzerine çok sayıda gemi ve askerlerle hareket ederek 4 Haziran 1249 yılında Dimyat'a çıkarma gerçekleştirmişlerdir.[290] Bu sırada Eyyûbî sultanı olan el-Melikü's-Sâlih hastalanmıştır. Öleceğini anlayan sultan kendisinden sonra Hısn-ı Keyfa emiri olan oğlu Turan Şâh'ı veliaht ilân etmiştir.[291] Eyyûbî sultanı 23 Kasım 1249 Pazartesi günü vefat etmiştir.[292] Turan Şâh'ın Hısn-ı Keyfa'da bulunması sebebiyle haberin ona ulaşacağı süreyi göz önünde bulundurarak ölüm haberi gizli tutulmuştur. Eyyûbî sultanı ölmeden önce devlet işlerinde herhangi bir aksaklığın yaşanmaması için on bin adet kağıda imza atmıştır. Yeni sultan Turan Şâh'ın tahta geçme sürecine kadar devleti eşi Şecereddür[293] idare etmiştir. Fransa kralı IX. Louis'in Dimyat'a girdiği dönemde Eyyûbî sultanı vefat etmiştir. IX. Louis bu durumun kendisine yarattığı fırsatla Dimyat'ı ele geçirdikten sonra Mansura'ya doğru harekete geçmiştir. Haçlıları durdurmak için Eyyûbî sultanı el-Melikû's-Salih'in oluşturduğu Bahrî Memlûkleri harekete geçmiştir. Turan Şâh, Hısn-ı Keyfa'dan Mansura'ya ulaştığında Bahrî Memlûkleri, Haçlılara karşı Mansura Savaşı'nda (8 Şubat 1250) büyük başarı elde etmiş; ancak Haçlılar tamamen yok

[289] Dimyat, Doğu Nil kolunun denize döküldüğü yerde kurulmuş bir şehirdir. Etrafı surlarla çevrilidir. Mısır'ın iktisadî ve ticarî bakımdan önemli bir limanıdır. Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan)*, Çev. Ramazan Şeşen, s. 117, Atilla Çetin, "Dimyat", *DİA*, İstanbul 1994, C. IX, s. 309

[290] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 218-223; Ramazan Şeşen, *Eyyûbîler*, s. 149

[291] El-Melik'üs-Salih'in üç oğlu vardı. En büyüğü olan el-Mugis Ömer, babasının sağlığında hayatını kaybetmiştir. En küçük oğlu Melik'ül-Kahir, küçük yaşta vefat etmiştir. Eyyûbî sultanı vefat ettiğinde ortanca oğlu el-Muazzam Turan Şâh hayattaydı. Psikolojik rahatsızlığı ve kararlarındaki tutarsızlık nedeniyle sultan olması konusunda babasının endişeleri olmuştur. Bunun için oğluna bir vasiyetname bırakmıştır. Bu vasiyette devlet işleri ile ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. En önemli nasihati ise memlûklerle iyi geçinmesi idi. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Cengiz Tomar, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*", s. 50-52

[292] Nüveyrî, *Nihâyet el-Erep fî Fünûn el- Edep*, C. XXIX, s. 218

[293] Şecereddür, el-Melikü's-Sâlih'in Türk asıllı eşidir. Türk soyundan Abdullah adında birinin kızıdır. Zarif güzelliği, zekâsı ve dindârlığı uzun süre el-Melikü's-Sâlih'i etkilemiştir. Sultanın her daim yanında olmuştur. Halil adında bir oğlu olmuş ancak küçük yaşta ölmüştür. Şecereddür, el-Melikü's-Sâlih'in vefatından sonra Turan Şâh'ın tahta geçmesine kadar Eyyûbî Devleti'ni idare etmiştir. Sultanın ölüm haberini bir süre gizlemiş ancak Haçlılara bu haberin ulaşması ile başlayan saldırılarda sultan gelinceye kadar devleti korumuştur. Turan Şâh'ın tahta geçmesinde önemli rol oynamıştır. Turan Şâh'ın bertaraf edilmesinden sonra bir süre sultanlık yapmıştır. 1257-1258 yılında Aybek et-Türkmânî'nin memlûkleri tarafından öldürülmüş ve kale dibine atılmıştır. Daha sonra buradan alınarak gömülmüştür. Türk asıllı bir cariye olduğundan bazı tarihçiler onu Memlûk Türk Devleti'nin ilk sultanı olarak kabul etmişlerdir. Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefiyat*, C. XVI, s.70; Abdullah Mesut Ağır, "Memlûklerde Bir Kadın Sultan Şecer ed durr İsmet ed-Din Umm-i Halil", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* (III/13), 2010, s. 10; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 170; Cengiz Tomar, "Şecereddür", *DİA*, İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 404

edilememişlerdi. Turan Şâh Dimyat'tan takviye gücü alarak Haçlı ordusunun tekrardan toparlanabileceği düşüncesiyle gelen gemilerin Dimyat'a ulaşmasını engellemiştir. Nil Nehri üzerinde yapılan savaşta da Turan Şâh ve Bahrî Memlûkleri büyük başarı elde etmişlerdir. Haçlılar, Turan Şâh ile anlaşmak için Dimyat'ın Müslümanlara, Kudüs ve Filistin sahilindeki bazı bölgelerin kendilerine verilmesini istemişlerdir. Turan Şâh antlaşmayı kabul etmemiştir. Dimyat'a geri dönen Haçlılar burada devamlı olarak Bahrî Memlûklerin saldırıları ile karşı karşıya kalmışlardır. Haçlıların büyük kayıplar vermeleri, en son onları teslim olmaya zorlamıştır. Dimyat, 30 Nisan 1250'de Haçlılardan alınmıştır. Bahrî Memlûkleri Fransa kralı IX. Louis'in esir edildiği bir başarı elde etmişlerdir. Mansura Savaşı, Bahrî Memlûkleri'nin askerî kabiliyetlerini gösterdikleri ilk savaştır. Bahrî Memlûkleri bu başarıları neticesinde Eyyûbî Devleti içerisinde bir güç haline gelmişlerdir.[294]

Bahrî Memlûkleri'nin lideri Fariseddin Aktay, Hısnı Keyfa Emiri Turan Şâh'a babasının vefat ettiği haberini ulaştırarak ona sultan olduğunun müjdesini vermiştir. Turan Şâh, bu müjdeye karşılık Fariseddin Aktay'a Hısnı Keyfa nâibliğini vaat etmiştir. Turan Şâh, 1250 yılında sultan olduktan sonra bu sözünü yerine getirmedi. Bahrî Memlûkleri Mansura Savaşı'nda Haçlılara karşı elde ettikleri başarı neticesinde Turan Şâh'tan mükafatlandırılmayı bekleseler de Turan Şâh, babası tarafından oluşturulan memlûklerin sadakatleri konusunda endişe duymuştur. Çünkü Bahrî Memlûkleri devlet içerisinde güçlü bir konuma gelmişlerdi. Bu sebeple Turan Şâh, kendi memlûklerini ön plana çıkararak, Bahrî Memlûkleri'ni geri planda bırakmak istemiştir. Bununla da yetinmeyerek Bahrî Memlûkleri'ni dağıtarak yerine başka bir memlûk grubu oluşturmayı düşünmüştür. Hısnı Keyfa Nâibliğini Bahrî Memlûkleri lideri Fariseddin Aktay'a vaat ettiği halde vermediği için Bahrî Memlûkleri'yle arası açılmıştır. Turan Şâh devlet yönetimi içerisinde yaptığı atamalarda da Bahrî Memlûkleri'ni geri planda bırakarak Hısn-ı Keyfa'dan getirdiği adamlarına yer vermiştir. Bu kişilere hazineden bol miktârda para vermesi de memlûklerin tepkisini çekmiştir. Ayrıca Turan Şâh, üvey annesi Şecereddür'e haber göndererek onu babasının servetini saklamakla ithâm ederek babasından kalan hazinenin kendisine gönderilmesini istemiştir. Şecereddür, Turan

[294] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 224- 231; Cengiz Tomar, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu",* s. 54-58; Süleyman Özbek, *El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"* s. 18

Şâh'a kendisinin Hısn-ı Keyfa'dan gelene kadar bütün paraları Haçlılarla mücadele etmek için kullandığını belirtiği halde Turan Şâh bu cevaptan tatmin olmayak onu tehdit etmiştir. Şecereddür bu gelişmeyi bir mektup yazarak Bahrî Memlûkleri'ne bildirmiştir. Bahrî Memlûkleri ve Şecereddür işbirliği yaparak Turan Şâh'ı tahttan indirmeye karar vermişlerdir.

Bahrî Memlûkleri, Turan Şâh'ı bertaraf etmek için fırsat kollamışlardır. Bu fırsat Turan Şâh'ın çadırına çekildiği bir esnada ortaya çıkmıştır. Bahrî Memlûkleri'nden Baybars el-Bundukdarî kılıcıyla sultanı omuzundan yaralamıştır. Turan Şâh can havliyle çadırdan çıkmayı başaran sultanın yakın çevresi yanına toplanarak ona bunu kimin yaptığını sorduklarında Bahrî Memlûkleri'nden birinin yaptığını söylemiştir. Baybars el-Bundukdarî durumu gizlemek için bunun İsmaîliler tarafından yapıldığını iddia etmiştir. Bahrî Memlûkleri durumun ciddiyetinin farkına vararak sultanın iyileşmesi durumunda hepsini öldüreceği korkusuyla yaralı sultanı öldürmek istemişlerdir. Turan Şâh'ın bulunduğu çadırın etrafını saran Bahrî Memlûkleri işi riske atmayarak çadırı ateşe vermişlerdir. Yardım isteğine kimsenin cevap vermediği Turan Şâh, tek başına tekrar çadırdan kaçmayı başarmıştır. Nil Nehri sularına doğru koşmaya başlayan Eyyûbî sultanını Baybars el-Bundukdarî yakalamış ve onu tek darbe ile öldürmüştür. Eyyûbî sultanı Turan Şâh'ın cenazesi halîfenin elçisi vasıtasıyla kaldırılmıştır. Turan Şâh, babasının vasiyetinde memlûklerle iyi geçinmesini nasihat etmesine rağmen buna uymamıştır.[295]

Turan Şâh'ın öldürülmesinden sonra Eyyûbî Devlet'nin yasal bir vârîsi de kalmamıştır. Eyyûbî Devleti'nin başına kimin geçeceği tartışmalarının yaşandığı sırada Bahrî Memlûkleri gerekli alt yapının buna hazır olmadığını düşünerek geri planda kalmışlardır. Bu durumda el-Melikü's-Salih Necmeddîn Eyyûb'un dul eşi Şecereddür'ü, 1250 yılında tahta çıkarmışlardır. Şecereddür'ün seçilmesi emirleri, memlûkleri tanıması ve devletle ilgili tecrübesinin olmasından kaynaklanmaktaydı. Böylelikle Bahrî Memlûkleri efendilerine bağlılıklarını sürdürmüş ve devlet içerisindeki nüfûzlarını korumuşlardır. Şecereddür ilk icrâat olarak Turan Şâh döneminde devam eden Haçlılar

[295] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. III, s. 232; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 18-19; Cengiz Tomar, "*Memlûk Devleti'nin Kuruluşu",* s. 60-62; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 169-170

sorununu çözmüştür. Dimyat'ı 7 Mayıs 1250 tarihinde Haçlılardan almıştır.[296] İkinci icrâat olarak devlet içerisinde bazı atamalar yapmıştır. Şecereddür'ün yeni atadığı Dımaşk naîbi görevi kabul etmediği gibi Suriye bölgesindeki diğer Eyyûbî melikleri ile birleşmiştir. Şecereddür adına hutbe okumayı kabul etmeyen Gazze, Şevbek ve Kerek Eyyûbî hâkimiyetinde kalmıştır. Bu ayaklanmalar Müslümanların İslâm tarihi boyunca kadın bir sultan görmeye alışık olmamalarından kaynaklanmıştır. Şecereddür bu nedenle halkın kendisini benimsemesi için vergileri hafifletmiş, iktâlar dağıtmış, rütbeler vermiştir. Ayrıca adına basılan paralarda Ümm-i Halil (Halil'in annesi), es-Salih'in Zevcesi şeklinde lakaplar kullanarak tepkileri azaltmaya çalışmıştır. Ancak bir kadının sultan olması ile ilgili tepkiler çoğalmıştır. Şereddür'ün sultan olarak kabul görülmesi için halîfenin onayını alması gerekmiştir. Halîfe Mustasım "Eğer Kahîre'de sultan olacak erkek yoksa Bağdat'tan göndereyim" şeklinde tahkir edici bir mektup yollayarak Şecereddür'ün sultanlığını onaylamamıştır. Şecereddür'ün sultan olması Bahrî Memlûklerin isteği ile gerçekleşmiştir. Türk geleneğinde bir kadının sultan olması mümkünken İslâm ve Suriye-Irak topraklarında bu durum kabul edilmemiş ve bu nedenle tepkiler artmıştır. Bahrî Memlûkleri yaşanılan olayları göz önünde bulundurarak yeni bir çözüm arayışına girmişlerdir. Bunun için Şecereddür'ü memlûklerden Aybek et-Türkmânî ile evlendirilmesini kararlaştırmışlardır. Bahrî Memlûkleri içerisinde sultanlık için birçok memlûk bulunmasına rağmen fazla karizmatik olmayan bir memlûk seçilmiştir. Şecereddür, Atabek'ül-Asakir[297] Aybek ile evlenerek saltanatı ona devretmiştir.[298] 31 Temmuz 1250'de Aybek et-Türkmânî sultan olmuştur.[299] 1250 yılında bir Türk'ün ve memlûkun sultan olması ile Memlûk Türk Devleti resmen kurulmuştur. Memlûk Türk Devleti'nin kurucusu Aybek et-Türkmânî memlûk sisteminden yetişmiş bir Bahrî Memlûkü idi.[300]

2.3. Memlûk Türk Devleti'nin İdari Teşkilâtı

[296] Nüveyrî, *Nihâyet el-Erep fî Fünûn el- Edep,* C. XXIX, s. 235
[297] Atabetü'l Asâkir, Emîr-i Kebir veya Atabekü'l-Cüyûş denilmiştir. Memlûk ordusunun başkomutanıdır. Bu nedenle Mısır'da devamlı bulunması gerekmiştir. Mısır dışında Dımaşk ve Halep'te de Atabetü'l Asâkir mevcuttu. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal,* s. 352-353
[298] Süleyman Özbek, *"El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 19-20; Cengiz Tomar, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu",* s. 64-68; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 170-171; Cengiz Tomar, "Şecereddür", s. 404;
[299] Nüveyrî, *Nihâyet el-Erep fî Fünûn el- Edep*, C. XXIX, s. 235,
[300] Cengiz Tomar, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu",* s. 29-30

Memlûk Devleti tarihi kayıtlara ed-Devletü't-Turkîyye olarak geçmiş, idarî olarak da Memalik-i Diyâr-ı Mısr ve'ş-Şam şeklinde tanımlanmıştır. Memlûk Türk Devleti, Mısır, Suriye ve Cezire bölgelerine sahip olduğundan buna bağlı bir devlet teşkilâtlanması kurulmuştur. Memlûklerin teşkilâtının merkezi Kahîre'dir. (Ebvâbü's-Sultanîye) Kahîre merkezi de üç idarî bölgeye ayrılmıştır. İskenderiye, El-Vechû'l-Kıbelî ve el-Vechû'l-Bahrî. Merkezin dışında kalan bölgeler Memlûk Türk Devleti taşra teşkilâtını oluşturmuş ve her bölge niyâbet olarak tanımlanmıştır. Bu niyâbetler; Niyâbet-i Dımaşk, Niyâbet-i Halep, Niyâbet-i Hama, Niyâbet-i Etrabulus (Trabulus), Niyâbet-i Safed ve Niyâbet-i Kerek'tir.[301]

2.3.1. Merkez Teşkilâtı

2.3.1.1. İskenderiye

Nil deltasının batısında yer alan İskenderiye, Afrika ve Akdeniz'in önemli bir liman şehridir. Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayan yolların birleştiği noktadadır.[302] Şehrin etrafı taş surlarla çevrilmiştir.[303] Bâbü's-Sidre, Bâbü'r-Reşid, Bâbü'l Bahr ve Bâbü'l-Ahdar olmak üzere şehre girişi sağlayan dört kapısı mevcuttur. Dönemin sayılı deniz ticaret merkezleri arasında gösterilen İskenderiye, Büyük İskender tarafından kurulduğu için İskenderiye olarak anılmıştır.[304]

İskenderiye, Hz. Ömer (r.a) döneminde 642'de Amr b. Âs komutanlığında İslâm hâkimiyetine girmiştir. Şehrin önemli bir merkez haline gelmesi Hz. Osman ve Emevî halîfesi Muaviye dönemlerinde Mısır'da valilik yapan Amr b. Âs'ın hizmetleri ile gerçekleşmiştir. Amr, öncelikle liman şehrini korunaklı bir hale getirmek için askerî bir üs kurmuş ve burayı iskân etmiştir. Hz. Osman döneminin valilerinden Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh burada bir tersane kurmuştur. Buradan yapılan gemilerle bir donanma oluşturulmuş ve İskenderiye ticarî ve askerî bir üs haline getirilmiştir.[305]

İskenderiye Türk memlûk hâkimiyetine Ahmed b. Tolun döneminde 868 yılında girmiştir. Bu dönemde bir vilâyet merkezi konumuna ulaşmıştır. İhşîdî-Fatımî

[301] Murat Zengin, *Memlûkler Dönemi Malatya,* s. 81
[302] Eymen Fuâd Seyyid, "İskenderiye", *DİA*, İstanbul 2000, C. XXII, s. 574
[303] Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan),* Çev. Ramazan Şeşen, s. 113
[304] İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, s. 20; Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan),* Çev. Ramazan Şeşen, s. 113
[305] Eymen Fuâd Seyyid, "İskenderiye", s. 574

mücadelesinin yaşandığı bir yer olan İskenderiye, Fatımî hâkimiyetinin kurulmasından sonra Mısır'ın vilâyet merkezlerinden biri ve en önemli limanı statüsüne ulaşmıştır. İskenderiye'nin kıtalar arasındaki ticaret ağının merkezi haline gelmesi bu dönemde gerçekleşmiştir. Fatımîlerden sonra Eyyûbî hâkimiyetine girmiştir. Selâhaddîn Eyyûbî bu şehrin halkının çoğunluğunun Sünnî olmasından dolayı, Şiî olan Fatımîlilere karşı buraya önem vermiştir. İskenderiye şehri en parlak dönemini Memlûk Türk Devleti döneminde yaşamıştır. Fransa kralı IX. Louis'in Dimyat'a düzenlediği sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Haçlı Seferleri sonucunda kurulan kontluklar ve Avrupalıların hâkimiyet icrâ etmek istedikleri şehir İskenderiye olmuştur. Memlûkler bu durumda Dimyat'ı yıkarak İskenderiye'ye önem vermişlerdir. Memlûk Türk Devleti sultanı Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalâvun'un (1293-1340) İskenderiye şehrine 1310 yılında yaptırdığı el-Halicü'n-Nâsıri kanalı şehri her anlamda cazip bir merkez haline getirmiştir. Kurak araziye sahip olan İskenderiye şehrine Nil Nehri üzerinden bu kanalla ulaştırılan nehir suyu ile tarım arazileri sulanmıştır.[306]

İskenderiye, statü bakımından Hama, Trabulus ve Safed ile aynı konumda idi. Buranın bir niyâbet statüsüne getirilmesi Haçlılar tarafından alınmasından sonra gerçekleşmiştir. Haçlılar, burada yaşayan insanların çoğunu öldürmüş ve şehri yağmalamıştır. İskenderiye, bir liman şehri olmasının yanı sıra Memlûk ülkesinin denize açılan kapısı olmasından dolayı da önemli idi. İskenderiye'ye atanan emirlerin tablhane rütbesinde olup sultan tarafından bizatihi atanmışlardır.[307]

2.3.1.2. El-Vechû'l-Kıbelî (Aşağı Mısır)

Vilâyet-û Behensa, Vilâyet-û Eşmûnin, Vilâyet-û Kûs, Vilâyet-û Feyyum şehirlerinin bağlı oldu bir merkezi niyâbetliktir.[308] Asyut şehri bu niyâbetin merkezidir. El-Vechû'l-Kıbelî statü bakımından El-Vechû'l-Bahrî ile aynı konumdadır. Ancak El-Vechû'l-Bahrî 'den daha önce kurulmuştur.[309] Buranın yönetimi memlûk sisteminden Mukaddem el-Elf rütbesinde olanlara verilmiştir.[310]

---

[306] Eymen Fuâd Seyyid, "İskenderiye", s. 574-576
[307] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 24
[308] Bahattin Keleş, *Bahrî Memlûkler'de İktisadî ve Ticarî Hayat (1250-1382),* Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998, s. 158,
[309] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 24-25
[310] Bahattin Keleş, *"Memlûklerde İktisadî ve Ticarî Hayat"* s. 158

2.3.1.3. El-Vechû'l-Bahrî (Kuzey-Batı Mısır)

Vilâyet-û Şarkiyye, Vilâyet-û Menûfiyye, Vilâyet-û Garbiyye, Vilâyet-û Buhayra'nın bağlı olduğu merkezi bir niyâbetliktir. Tablhane rütbesinde olanlar bu dört vilâyetlerde görev yapmıştır. Bu niyabetin merkezi Dimenhûr'dur.[311]

2.3.2. Taşra Teşkilâtı

2.3.2.1. Dımaşk

Dımaşk, tarihi kayıtlarda M.Ö. 1500 yılından itibaren yer almaya başlamıştır. İlk defa Luksor Karnak Tapınağı'ndaki yazıtlarda Ta-ms-ku şeklinde geçmektedir. Amarna tabletlerinde ise Akadca Di-maş-ka olarak kayıtlıdır. Dımaşk'ın kelime anlamının neyi ifâde ettiği anlaşılamamasına karşın tarihin her döneminde stratejik konumu ile ön plana çıkmıştır. Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün arasındaki en önemli merkezlerden biridir. Şam olarak da ifâde edilmektedir. Müslümanlar tarafından fethinden sonra Biladü'ş-Şam veya sadece Eş-Şam olarak adlandırılmıştır. Kuzeyde Anadolu, güneyde Arap çölü, doğuda Fırat Nehri, batıda Akdeniz arasında kalan bölgedir. Lübnan/Cebelüşarki dağlarının doğu eteklerindeki Kasiyun Dağı ile Badiyetüşşam adı verilen çöl sahası arasındaki bir vahada (Guta vahası) kurulmuştur.[312]

Dımaşk'ın önemli bir merkez haline gelmesi Emevî halîfesi Muaviye dönemine rastlamaktadır. Hz. Osman'ın isyâncılar tarafından öldürülmesi ve ardından Suriye valisi Muaviye'nin Medine'de halîfe seçilen Hz. Ali'ye karşı bir iktidar mücadelesi başlatmasıyla birlikte Dımaşk, siyasi açıdan önem kazanmıştır. Bu mücadelenin sonunda Emevî Devleti'ni kuran Muaviye'nin başşehir olarak Dımaşk'ı seçmesi şehrin kaderini değiştirmiştir. Emevîler döneminde Dımaşk'ın, İslâm dünyasının din, siyaset ve kültür merkezi haline gelmesi için büyük çaba gösterilmiş ve bu büyük ölçüde başarılmıştır.[313]

Dımaşk, Mısır'da kurulan Türk devletleri olan Tolunoğulları ve Ihşîdîlerlerin hâkimiyetinden sonra Fatımî hâkimiyetine girmiştir. Dımaşk, bulunduğu stratejik konumu sebebiyle birçok devletin mücadele ettiği bir bölge olmuştur. Eyyûbîler 1174'te

[311] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 25
[312] Cengiz Tomar, "Şam", s. 311-315
[313] Cengiz Tomar, "Şam", s. 311-315

burayı almıştır. Şehir, Eyyûbîlerin yıkılmasından sonra 1260 yılında Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine girmiştir.[314]

Dımaşk, Memlûk taşra teşkilâtı içerisindeki en büyük niyâbet idi. Dımaşk niyâbeti, Garbiyye, Kıbeliyye, Şimaliyye ve Şarkıyye olmak üzere dört bölgeden oluşuyordu. Statü bakımından başkent Kahîre'den sonraki ilk büyük merkez olduğu için muhalif olan emir ve nâib-i saltanalar Dımaşk üzerinden harekete geçmişlerdir. Mısır'dan uzak ayrı bir bölgede bulunduğu için Dımaşk nâibinin güvenilir biri olmasına dikkat edilmiştir. Dımaşk ordu sayısının diğer niyâbetlere göre fazla olması ile de ön plana çıkmıştır. Bu durum iktâ sisteminin diğer niyâbetlere oranla en çok Dımaşk'ta işlevsel olmasından kaynaklanmıştır. Dımaşk verimli toprak yapısına sahip bir niyâbet idi.[315]

Dımaşk Kale Niyâbetliği, Dımaşk niyâbeti bünyesinde bulunuyordu. Dımaşk nâibi, Dımaşk Kale niyâbetliğinin işine müdahale etmez ve kendisine emir veremezdi. Bu niyâbetlik doğrudan sultana bağlı idi. Kalenin anahtarları sadece kale nâibinin elinde bulunur, zaman zaman vekile bırakılırdı. Ancak sultanın emri olmadan başkasına verilmezdi. Kaledeki eşya, zahire ve silah kayıt altında tutulmuştur. Bu kalede askerler devamlı nöbet tutmuşlardır. Dımaşk Kale niyâbetliği şehrin askerî bakımından güçlendirilmesi ve Dımaşk nâibinin herhangi bir isyânına engel olunması için kurulmuştur. Ayrıca Dımaşk niyâbetinin çevresindeki diğer kabileler veya niyâbetlerle birleşip güçlü bir yapılanma oluşturmasının önüne geçebilmek için de kurulmuştur. Bundan dolayı da sultan en güvendiği kişiyi buraya tayin etmiştir. [316]

Dımaşk nâib-i saltanası sultan tarafından taklidi şerif denilen bir ferman ve bir de kılıç gönderilmek veya verilmek suretiyle tayin ediliyordu. Sultan tarafından kendisine yazılan fermanlarda Kâfilü's-Saltanati'ş-Şerife tabiri kullanılmıştır. Sadece Dımaşk için kullanılan bu tabir diğer niyabetler için kullanılmamıştır. Bu husus, Dımaşk'ın Memlûk Türk Devleti açısından ehemmiyetini göstermektedir. Ayrıca Dımaşk'ta nâib-i saltanalar, ikinci derecedeki nâiblerle valilerin hepsi erbab-ı seyf yani ümerâ sınıfından olmuştur. Dımaşk nâib-i saltanası haftanın belirli günlerinde Dımaşk'taki Dârü'l-

[314] Cengiz Tomar, "Şam", s. 311-315
[315] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal,* s. 393-398
[316] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal,* s. 398-399

Adil'de oturup şikayetleri dinlemiştir. Mısır'daki gibi dört mezhebin Kadılkudâtı ile üç mezhep (Şâfî, Hanefî, Mâlikî) Kadıaskerleri, Dârü'l-Adil Müftüsü Vezir veya Nazırü'l-Memleke, Kâtib-i Sır veya Nazır-ı Divan-ı İnşâ, Nazır-ı Ceyş, Kâtib-i Dest, Dımaşk niyabetinin azalarıdır. Dımaşk nâib-i saltanaları ayrıca kırmızı kağıtla muharebe etme imtiyazına sahip olmuşlardır.[317]

Dımaşk, Suriye içinden geçen kuzey-güney yolu üzerinde bulunan bir niyâbetliktir. Çevresinin aşırı zenginliği sayesinde Kuzey Suriye, El-Cezire, Arabistan, ile Akdeniz ve Mısır arasındaki ticari ulaşımın merkezi olmuştur.[318] Bu konumu itibarı ile Memlûkler döneminin en önemli niyâbeti konumunda idi. Yine buna bağlı olarak devletin bekası için Dımaşk'ın güvenliğinin en üst düzeyde tutulması gerekmiştir. Nitekim Kahîre'nin güvenliği Dımaşk'tan sağlamıştır. Ayrıca önce Moğollar (1206-1294) ardından İlhanlılar (1256-1335) ile Memlûkler karşılaşmasında bir üs bölgesi olarak kullanılmıştır. Dımaşk, kağıt, tekstil, cam, silah, ıtriyat endüstrisi, şeker, fıstık gibi ürünler ile Memlûk Türk Devleti'nin önemli gelir bölgesiydi. Memlûk Türk Devleti'nin en büyük ve geliri en yüksek niyâbeti olan Dımaşk, sayısız vakıflara da sahipti. Yardıma muhtaç her insanın ihtiyacını karşılayacak vakıflar kurulmuştur. Hacca gitmek isteyen birinin gücünün yetmemesi durumunda, yolda kalan birinin yol ihtiyaçları, fakir ailelerin kızlarının evlenebilmesi için çeyiz desteği, esir veya kölelerin özgürleştirilmesi gibi birçok vakıf kurulmuştur.[319]

2.3.2.2. Halep

Halep kelimesi, Hitit dilinde Hrb, Akadca'da da Hallaba, Halman ve Halvan, Selevkiler döneminde de Beroia, Fransızca'da Alep, İngilizce, Almanca ve İtalyanca'da Aleppo olarak kullanılmıştır.[320] Ancak bu kavramların ne anlama geldiği bilinmemektedir. Halep kelimesi Arapça'da sağılmış süt manasına gelmektedir.[321] Ayrıca Halep evlerinin beyaz taştan yapılmasından dolayı Halebu'ş-Şehba[322] (Beyaz

[317] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 393-399
[318] Cengiz Tomar, "Şam", s. 311-315
[319] İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, s. 151
[320] Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları, Elazığ 2003, s. 1
[321] Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep*, s. 1
[322] Şehbâ, gri, soğuk gün, kıtlık yılı anlamına gelmektedir. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, s. 105

Halep) Darü'n-Nasr da denilmiştir.[323] Evleri güzel olarak ifâde edilen Halep şehrinin etrafı surlarla çevrili, ortasında bir kalesi vardır.[324] Halep, Kuzey Suriye'nin merkezi olup Anadolu, Mezopotamya, Akdeniz ve İran'ın kesiştiği bölgede yer almaktadır. Bu konum Halep'i tarihi süreç içerisinde ticaret noktası, kervanların uğrak yeri olarak bir medeniyet merkezi haline getirmiştir. Ancak yol güzergâhları üzerinde bulunmasından dolayı sık sık tahribata da uğramıştır. Mezopotamya ve Mısır medeniyetinin ihtiyaç duyduğu selvi ve sedir ağaçlarının Lübnan Dağları'nda bolca bulunması Halep'i büyük devletler arasında mücadele alanı haline getirmiştir. M.Ö 1650-1620 yıllarında hüküm süren Hititlerin kurucusu Hattuşili, Anadolu'daki krallığını sağlamlaştırmak ve büyük ticaret yollarını fethetmek için Akdeniz'deki ticareti güvence altına almak istemiştir. Bu sebeple Suriye'nin en güçlü şehirlerinden olan Halep'e saldırmayı planlamıştır. Bu hadiseden sonra Hitit Krallığı içerisinde Halep, önemli merkezlerden biri haline gelmiştir.[325]

Halep'in İslâm topraklarına katılması Hz. Ebu Bekir zamanında 633 senesinde her biri üç biner kişilik üç ayrı Müslüman idâri birliğinin Suriye'ye sevk edilmesi ile başlamıştır. 636'da Yermûk'te Doğu Romalıları yenen Müslümanlar bütün Suriye'nin kaderini belirlemişlerdir.[326] Halep'in Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra Hz. Ömer zamanında şehrin teşkilâtlanmasına önem verilmiştir.[327]

Mısır'da kurulan Tolunoğulları, Ihşîdîler ve Fatımîler devletlerinin de hâkimiyetine giren Halep, daha sonra Selâhaddîn Eyyûbî tarafından ele geçirilmiştir.[328] Selâhaddîn Eyyûbî'nin kurmuş olduğu Eyyûbîler Devleti'nde Halep şehri, Ortaçağ'daki en parlak dönemini yaşamıştır. 18 Ocak 1260 tarihinde Moğollar, Haçlı ve Ermenî kuvvetlerinden destek alarak Halep'i kuşatmıştır. Şehri ele geçiren Moğollar burada katliamlar yaparak ilerlemiş ve bütün Suriye'yi ele geçirmişlerdir.[329] Halep, 3 Eylül

[323] Efe Durmuş, *Bahrî Memlûkler Döneminde Halep Nâibliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2014, s. 21
[324] Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan)*, Çev. Ramazan Şeşen, s. 227
[325] Efe Durmuş, *Halep Nâibliği*, s. 22-23
[326] Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep*, s. *4*
[327] Talip Yazıcı, "Halep", *DİA,* İstanbul 1997, C. V, s. 240
[328] Efe Durmuş, *Halep Nâibliği*, s. 26
[329] Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep*, s. 10-11

1260 yılında Memlûk Türk Devleti ve Moğollar arasındaki Ayn Câlût Savaşı'ndan[330] sonra Memlûk hâkimiyetine girmiştir.

Memlûk Devleti'nin ikinci niyâbeti olan Halep, taşra teşkilâtı içerisinde bir merkez olmakla beraber kendi içerisinde de bölgelere ayrılmıştır. Niyâbet, Hazır-ı Halep (Merkezi Halep) ve el-Âmâl-ı Halep (Halep'e bağlı yerler) şeklinde taksim edilmiştir.[331]

Halep şehrinin etrafı yontma taştan yapılmış surlarla çevrili olduğu için fethi oldukça zordur. Kale içerisinde iki su kuyusu bulunduğundan bir muhasara esnasında susuzluk problemi yaşanmamıştır.[332] Halep'teki ticari hayat Haçlı seferlerinden sonra daha çok canlanmıştır. Halep üzüm bağları ile bilinmekte ve çarşılarında fildişi, demir, dokuma, sergi ve seramik eşya cinsinden aranan her şey bulunmakta idi. Halep coğrafi konumu gereği Suriye'nin çeşitli şehirlerine, Anadolu'ya, Irak'a, İran'a, Hicaz'a, Yemen'e, Umman'a, Hindistan'a, Çin'e, Mısır'a ve Kuzey Afrika ülkelerine kadar giden ticaret ağının önemli merkezlerden biri olmuştur. Konumu ile memlûk taşra teşkilâtının ikinci büyük niyâbeti olan Halep, Kahîre'nin güvenliğini sağlayan bir hinterlanta sahipti.[333]

Halep nâib-i saltanalığında erbâb-ı suyûftan olarak Halep Kale Nâibi, Hacip, Şedd- î Devavîn (Nazırı Devlet) Mihmandar, Şeddî-Merakızî'l-Berîd yani posta müdürü, Şeddü'l-Evkâf (Vakıflar Müdürü) gibi bürokratik kadrolara sahipti.[334]

---

[330] Ayn Câlût, Filistin'de Nâblus ile Beysân arasında küçük bir yerdir. Ayn Câlût Savaşı, Memlûk ve Moğol ordularını arasında yapılmıştır. 1258 yılında Moğol ordusu Bağdat'ı işgâl ettikten sonra Suriye'ye yönelmiş, Dımaşk ve Halep'i de zapt etmiştir. Memlûk Türk Devleti topraklarının Moğolların eline geçmesiyle bu savaş 3 Eylül 1260 yılında gerçekleşmiştir. Moğolların ordu sayısının üstün olmasına rağmen Memlûkler bu savaştan zafer kazanarak İslâm dünyası için büyük bir başarı elde etmişlerdir. Bu savaşın diğer bir önemli noktası Moğolların yenilmezliği imajının yıkılmış olmasıdır. Ayrıca Memlûklerin İslâm dünyasını Moğol tehlikesinden bertaraf etmeleri onların itibârını artırmıştır. Memlûklerin İslâm dünyasında sultan olarak kabul edilmelerini sağlamıştır. Böylece bu zaferle Eyyûbîlerin hâkimiyeti geride bırakılmıştır. Nuray Ergün, *"Ayni Câlût Savaşı ve Neticeleri (658/1260)*", İstanbul 1999, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999, s. 42; Abdülkerim Özaydın, " Aynicâlût Savaşı" , *DİA,* İstanbul 1991, C. IV, s. 275-276; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 174

[331] Murat Zengin, *Memlûkler Dönemi Malatya*, s. 82

[332] İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, s. 105

[333] Talip Yazıcı, "Halep", s. 244

[334] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal,* s. 399

Halep nâib-i saltanalığında dini ve hukuki işlere bakan dört mezhep kadısı ile bunların nâibleri, Şâfî ve Hânefî Kadıaskerleri, Darü'l Adil Müftüleri, Beytülmâl vekili, Nakibüleşref ile Hisbe Nazırı bulunmuştur.[335]

2.3.2.3. Hama

Hama, Asi Nehri'nin kenarında kurulmuştur. Kuzeyde Arabistan'ın son sınırında yer alan Hama'nın batısında Masyaf Kaleleri bulunmaktadır. Halep'i Dımaşk'a bağlayan yol üzerinde yer aldığından önemli yerleşim merkezlerinden biri olmuştur.[336]

Hama tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Hangi tarihte ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemekle birlikte, Hama şehrinin M.Ö. XIV-XIII. yüzyıllarda mevcut olduğuna dair kitabeler vardır.[337] Bu kitabeler İsrailoğullarına aittir.[338]

Ebû Ubeyde b. Cerrâh kumandasındaki İslâm ordusu 636'da Hama üzerine yürümüş ve buranın halk kendi istekleri ile teslim olmuşlardır. Hama bu süreçten sonra Humus idâri bölgesine bağlanmış ve bu durum X. yüzyıla kadar devam etmiştir. X. yüzyıldan sonra Hama şehri Doğu Roma İmparatorluğu ve Fatımî Devleti arasında mücadele sahası olmuştur. Bu mücadele Fatımî Devleti'nin üstünlüğüyle sonuçlanmıştır.

Haçlıların, Hama'yı ele geçirme faaliyetleri 1174-1175 yılına kadar sürmüş, Selâhaddîn Eyyûbî'nin ortaya çıkması ile Haçlıların buradaki faaliyetleri neticesiz kalmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî burayı ele geçirdikten sonra yönetimini yeğeni el-Melikü'l-Muzaffer Ömer'e bırakmıştır. Bundan sonra XIII. yüzyıla kadar Ömer'in torunları tarafından idare edilmiştir.[339] Hama, Memlûk sultanı Melikü'n-Nâsır Muhammed dönemine kadar Memlûk Türk Devleti'ne bağlı Eyyûbî hanedanına mensup kişilerce yönetilmeye devam etmiştir. Bu nedenle bu bölgedeki kalıntıların çoğunda Eyyûbî izlerine rastlanmaktadır.[340]

---

[335] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 400
[336] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 139, 141
[337] Mehtap Nasıroğlu, "XVI. Yüzyılda Hama Sancağında Kırsal Yerleşim", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIII, Ankara 2014, s. 112
[338] Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan),* Çev. Ramazan Şeşen, s. 224
[339] Robert Mantran, "Hama", *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, s. 396-398
[340] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* s. 140

Memlûk Devleti'nin üçüncü niyâbeti olan Hama el-Kaide es-Salise olarak zikredilen üç bölgeden oluşmuştur. Bunlar; Âmâl-ı Berriha, Âmâl-ı Barine, Âmâl-ı Maarra'dır.[341] Suriye bölgesinde bulunmasından dolayı bir niyâbet olarak teşkilâtlandırılmıştır.

Hama renkli taşlarla inşâ edilmiş kalesi ile bilinmektedir. Bu şehir zarif güzel evleri, camileri, mescidleri, okulları, köprüleri, her yöne çıkan bağlantı yolları ve pazarları ile bilinmekte idi. Ayrıca bol ve çeşitli meyve bahçeleri ve büyük su dolapları ile bilinmektedir.[342] İşlek çarşıları ve hamamları vardır. Bol miktâr da meyve çeşidi bulunmaktadır. Kayısı, şehrin ürünlerindendir.[343] Hama tarih boyunca ipekli ve pamuklu kumaş dokumacılığının merkezi, bölgenin göçebe halkı tarafından sıkça uğranılan bir pazar yerine sahip olmuştur.[344]

2.3.2.4. Trabulus/Etrabulus

Trabulus adı Sabratha (Zwagha), Leptis Magna (Lubdah) ve Oea adlı üç tarihi şehrin Yunanca ifâdesine (üç şehir: Tripolis/Tripoli) dayanmıştır.[345] Akdeniz sahillerine uzanan ve Büyük Sahra çölünün başlangıcını oluşturan bölgeyi kapsamaktadır. Müslüman Araplar tarafından Etrabulus olarak adlandırılmıştır. Trabulus iki bölgeden oluşmuştur. Bu iki bölgeyi Araplar birbirinden ayırmak maksadı ile batıda yani Kuzey Afrika'da olanına Etrabulus el Mağribîye, doğu da yani Şam bölgesinde olanına da Etrabulus el Maşrıkîyye demişlerdir. Daha sonraki yıllarda baştaki elif harfi düşürülmek suretiyle Tarablus ve Trabulus olarak zikredilmiştir. Bu iki şehirden Şam bölgesinde olanı için Tarablusü'ş-Şam, batı da yer alanı için de Tarabülüsü'l-Garb adları kullanılmıştır.[346] Zamanla Trabulusşam ve Trabulusgarb şekline dönmüştür.

---

[341] Âmâl-ı Berriha, Dımaşk ve Halep'e yakın olan bölgeyi ifâde etmektedir. Âmâl-ı Barine, Hama'nın batısına verilen isimdir. Bu bölgeye güneyden kolay ulaşılır. Âmâl-ı Maarra, Cund ve Humus şehirlerinin bulunduğu bölgedir. Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 141; Murat Zengin, *Memlûkler Dönemi Malatya*, s. 83

[342] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 139-140

[343] İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, s. 101

[344] Robert Mantran, "Hama", s. 396-398

[345] Ahmet Kavas, "Trabulusgarb", *DİA,* İstanbul 2012, C. XLI, s. 288

[346] Enver Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı Trabulus (1516-1579),* TTK, Ankara 2012, s. 25

Trabulus bölge olarak, Filistin'in kuzeybatısında Lübnan Dağları ile Akdeniz arasında sıkışan dar şeridin üzerini ifâde etmektedir.[347] Trabulus şehri etrafı yüksek dağlarla çevrili, surları beyaz taştan yapılmış bir kaledir. Trabulus'un Akdeniz kıyısında bir liman ve bundan dolayı bir ticaret merkezi olmasından dolayı bir niyâbet merkezi olmuştur.[348] Burada yaşayan halk, M.Ö 4000'lerde bile çeşitli etnik gruplardan oluşan bir yapılanma ile tarih sahnesine çıkmışlardır. Anadolu ve Mısır'ı birbirine bağlayan Suriye-Filistin şerit yolu M.Ö 2000'den beri Anadolu, Mısır ve Mezopotamya'da kurulan devletler için büyük önem arz etmiştir. Zira dünyanın en eski medeniyet bölgeleri olan bu coğrafyalar arasındaki bütün gidiş gelişler Kuzey Suriye vasıtasıyla gerçekleşmiştir.[349] Bu nedenle de önem kazanan Trabulus şehri, ilk defa tarihi kayıtlara M.Ö 351 yılı civarında önemli bir Fenike şehri olarak geçmiştir.[350]

Hz. Ömer'in halîfeliği sırasında Müslüman Araplar 636'da Yermûk'te Doğu Roma ordusunu mağlup ettikten sonra Suriye şehirlerini birbiri ardınca ele geçirmişlerdir. Trabulus'ta da bu süreçte İslâm hâkimiyetine girmiştir.[351]

Abbâsîlerin Mısır valisi olan Tolunoğlu Ahmed istiklâlini ilân ettikten sonra 878 yılında bütün Suriye ile birlikte Trabulus ve çevresine de hâkim olmuştur. Bir liman şehri olan Trabulus, Tolonoğulları zamanında bin kadar gemiyi barındırabilecek büyüklüğe ulaşmıştır. Muhammed b. Toğaç'ın kurucusu olduğu Ihşîdîler Devleti döneminde Trabulus, Dımaşk'ın limanı olan büyük ve mamur bir şehir olmuştur.[352]

Ihşîdîlerden sonra 969 yılında Mısır' da Fatımî Devleti hâkimiyet icrâ etmiştir. Trabulus ve çevresi de bu devletin hâkimiyetine girmiştir. Trabulus şehri, Fatımî-Doğu Roma mücadelesinde oldukça önemli bir role sahip olmuştur. Fatımî ordusunun Mısır'a deniz yoluyla Suriye'ye nakli Trabulus'tan sağlanmıştır. Ordunun erzak ve malzeme temininde Trabulus limanı son derece önemli bir liman konumunda idi.[353]

Selâhaddîn Eyyûbî döneminde yapılan başarılı seferler, Haçlıların Trabulus şehrini boşaltarak ele geçirilmesi zor kalelerden biri olan el-Merkab'a sıkıştırmıştır.

[347] Cengiz Tomar, "Trabulusşam" , *DİA*, İstanbul 2012, C. XLI, s. 292
[348] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 143
[349] Enver Çakar, *Trabulus,* s. 26-28
[350] Cengiz Tomar, "Trabulusşam", s. 294-295
[351] Enver Çakar, *Trabulus,* s. 32
[352] Enver Çakar, *Trabulus,* s. 33-34
[353] Enver Çakar, *Trabulus,* s. 35-37

Burası Hospitalier[354] tarikatının elindeydi. Selâhaddîn Eyyûbî Haçlılara karşı başarılı seferler yapmış ancak tamamlayamadan vefat etmiştir. Antakya, Trabulus şehirleri ile liman şehri Süveydiye'yi alamamıştır. Selâhaddîn Eyyûbî'den sonra Haçlılar ve Eyyûbî sultanları arasında yaşanan mücadele devam etse de Trabulus'daki Haçlı hâkimiyeti 1109 yılından Memlûklerin 1289'da burayı ele geçirmesine kadar yüz seksen yıl devam etmiştir."[355] Eşref Halil b. Kalâvun (1290-1293) döneminde Memlûk hâkimiyetine giren Trabulus, Haçlıların elindeyken deniz kenarında kurulmuş, Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine girince bu yer yok edilerek ve yeni bir yerde şehir yeniden inşâ edilerek bu yeni Trabulus iskân edilmiştir.[356]

Memlûk idaresi döneminde Trabulus niyâbeti, yönetim merkezi olan Trabulus şehrinden başka, el-Âmâl-ı Kibar ve el-Âmâl-ı Sigar olarak iki idari bölümden oluşmuştur. el-Âmâl-ı Kibar, kendi içerisinde iki alt birime ayrılmıştır. Merkeze bağlı olan yerler ve Kal'a ed-Dâvet'dir. El-Âmâl-ı Kibar'ın merkeze bağlı yerleri Âmâl-ı Hısn el-Ekrâd, Âmâl-ı Hısn el-Akkâ, Âmâl-ı Balâtunus, Âmâl-ı Sehyûn, Âmâl el-Lâzıkîyye ve Âmâl el-Merkeb'dir.[357] Kal'a ed-Dâvet'e bağlı yerler, Âmâl el-Rısâfe, Âmâl el-Hevâbi, Âmâl el-Kademus, Âmâl el-Kehfî, Âmâl el-Meykenet ve Âmâl el-Ulleyke'den oluşmuştur.[358] El-Âmâl-ı Kibar'dan sonra el-Âmâl-ı Sigar diğer idari

[354] XI. yüzyılda Avrupa'dan Kudüs'e giden hasta ve fakirlere yardım etmek amacıyla oluşturulan bir hayır kuruluşu idi. I. Haçlı Seferi'ne kadar bu faaliyetlerine devam etmiş bu seferin sonrasında ise büyük bir hastanenin ve katedralin inşâ edilmesiyle Saint Jean adıyla anılmıştır. 1099 yılında Kudüs Haçlı Kontluğu'nun kurulmasına destek olduğu için bu yardım kuruluş bir tarikât halini almış ve Hospitalier olmuştur. Bu tarikâtın üstadı olan Raymond de Puy (1120-1160) döneminde ise sadece hayır işleri ile uğraşan bu tarikâtı bir şövelye tarikâtına dönüştürerek Haçlı yolu üzerinde kendi hâkimiyetini kurmak istemiştir. Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten,* 2002, (LXII/245), s. 89

[355] Enver Çakar, *Trabulus,* s. 51

[356] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s.143

[357] Âmâl-ı Hısn el-Ekrâd, Lübnan ve Humus Dağları'nın tepesinde kurulmuş bir kaledir. Askerî bir üs merkezi olarak kullanılmıştır. Âmâl-ı Hısn el-Akkâ, Trabulus'un doğusunda bir vadide Lübnan Dağı'nın merkezinde kurulmuş etrafı dağlık olan bir kaledir. Âmâl-ı Balâtunus, Trabulus'un kuzeyinde Misyaf şehrinin batı tarafında kurulmuş bir kaledir. Âmâl-ı Sehyûn, Zil Dağı ve Lazkiye arasında bir kaya üzerine kurulmuş oldukça korunaklı kalelerdendir. Âmâl el-Lâzıkîyye, Şam ve el-Kaîde kıyılarında bir şehirdir. Antakya'ya yakın civardadır. Trabulus'un büyük şehirlerinden biridir. Âmâl el-Merkab, Akdeniz sahilinde müstahkem bir kaledir. Tarsus'a yakın mesafededir. Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 144-146

[358] Bu kaleler Batînî ve İsmâiliye Kaleleri olarak da bilinirler. Âmâl el-Rısâfe, Fırat'ın batısında Misyaf yakınlarında bir kaledir. Rısâfe-i Şam olarak da bilinir. Âmâl el-Hevâbi, Trabulus'un kuzeyinde bir tarafı Dımaşk surlarına bakan bir kaledir. Âmâl el-Kademus, Zihâr'ın giriş kapılarına yakın bir yerde kurulmuştur. Âmâl el-Kehfî, Âmâl el-Kademus'a yakın bir dağın tepesinde kurulmuş bir kaledir. Âmâl el-Meykenet, Âmâl el-Kehfî'e yakın mesafede yüksek bir dağda kurulmuş bir kaledir. Mağara olarak da bilinmektedir. Âmâl el-Ulleyke, Âmâl el-Meykenet'e yakın bir mesafede yüksek bir dağa kurulmuş kaledir. Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 146-147

bölümü oluşturmaktadır. Âmâl-ı Antartûs, Âmâl-ı Cubbe el-Muneyzere, Âmâl ez-Zennibîn, Âmâl el-Buşerreyh, Âmâl-ı Cebele ve Âmâl-ı Enfete'den oluşmuştur.[359] Trabulus nâibi kale içerisindeki Darü's-Sââde adı verilen hükümet sarayında ikâmet etmiştir.[360]

Trabulus niyâbetinin, nâibleri ve askeri yöneticilerin büyük bir çoğunluğu Türk, dini ve resmi yazışmalardan sorumlu olan görevliler ise Arap kökenlilerden oluşmuştur. Trabulus nâibinin derece itibarı ile rütbesi Mukaddem el-Elf olmuştur. Trabulus nâibinin maiyeti askeri evvelce altı yüz memlûk olup Cündülhalka ise üç binle dört bin arasında olmuştur. Trabulus emirleri arasında Şeddü'l-Bahr denilen bir de deniz kumandanı görev almıştır. Üç Hacibi olup en büyüğü Tabılhane, diğerleri Aşerat ümerasından atanmıştır.[361] Nâibin emrinde çok sayıda memur görev almıştır ve bunlardan Nazırü'l-Memleket, Nazırü'l-Ceyş, Sahibü Divani'l-Mükâtebât (sır kâtibi) gibi önemli olan görevliler doğrudan sultan tarafından, ikinci derece olan üst düzey görevliler ise bizzat nâib tarafından atanmıştır. Ayrıca, dört mezhebin kadıları da olup doğrudan sultan tarafından atanmıştır.[362]

Trabulus şehrinin yönetimi Türk memlûkleri tarafında kırk kişi ile sağlanmıştır. Çarşıları zengin ve sokakları güzel bir şehirdir. Trabulus şehrinin etrafı bağlarla çevrili ve güzel hamamlarının bulunduğu bir niyâbettir.[363] Ayrıca Mısır sultanının şurup ve içeceklerinin soğutulması için Trabulus dağlarından Kahîre'deki şaraphaneye kar taşınmıştır. Baybars döneminde kar taşıyan gemi üç iken sonradan bu sayı on bire çıkarılmıştır. Trabulus niyâbeti veba salgınları neticesi zamanla önemini kaybetmiştir. Ancak şehir, coğrafi konumu, limanı, baharat, kalye taşı ve özellikle pamuk ticareti açısından bir merkez olduğundan önemini korumayı başarmıştır.[364]

2.3.2.5. Safed

[359] Âmâl-ı Antartûs, Müslümanların Humus'u almasından sonra Osman b. Affan tarafından alınan kalelerdendir. Âmâl-ı Cebele, Akdeniz sahilinde bir şehirdir. Lazkiye ve Antakya'ya yakın bir mesafededir. Âmâl-ı Enfete, Akdeniz sahilinde bir şehirdir. Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 148
[360] Murat Zengin, *Memlûkler Dönemi Malatya*, s. 83
[361] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 401
[362] Enver Çakar, *Trabulus*, s. 60
[363] İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, s. 94
[364] Enver Çakar, *Trabulus*, s. 60-67

Safed kelimesi, İbranice gözleme, bakma anlamındaki şerat kökünden gelmiştir.[365] Arapça'da ise hediye manasına gelmektedir. Safed, Haçlılara hediye olarak verildiğinden bu adla anılmıştır.[366] Safed şehri Yukarı Celile bölgesinde bir tepe üzerinde kurulan kalesi ile ön plana çıkmıştır. Safed, Kuzey Filistin'de Akka ve Taberî'ye şehirleri arasında yer almıştır.[367]

Safed, Haçlılar tarafından yüksek bir dağda oldukça korunaklı olarak bir tarafı uçurum olan bir kale olarak kurulmuştur.[368] 640 yılında İslâm fethi ile, Suriye ve Filistin bölgesinde birçok yer alınmıştır. Safed de bu bölgeler içinde yer almıştır. Ancak bütün Filistin ve Safed, Hz. Ömer zamanında ele geçirilmiştir.[369]

1171'de Selâhaddîn Eyyûbî'nin ortaya çıkması ile beraber Suriye'yi Haçlılardan almak için büyük çaba sarf edilmiştir. 1187'de Haçlılara karşı kazandığı Hıttîn Savaşı'ından (1187) sonra Hristiyanların elinde bulunan birçok yeri almaya başlamıştır.[370] Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethinin ardından altı haftalık bir kuşatma sonucunda 1188'de kale teslim alınmıştır.[371]

1220 yılında Safed Kalesi tekrardan Haçlıların eline geçeceği endişesi ile yıktırılmıştır. Haçlılar döneminde Safed'in kazandığı stratejik konum, Şam-Akka yolunun askerî açıdan önem kazanmasından kaynaklanmıştır. Ekonomik ve idari bakımdan da bir merkez haline gelmiştir.[372] Safed, Baybars el-Bundukdarî döneminde Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine girmiştir. Şehir, bu süreçten sonra gelişmiş ve niyâbet merkezi olmuştur. Buraya atanan naîbler tabılhane rütbesinde idi.[373]

Beşinci niyâbet olan Safed, merkez ve merkeze bağlı yerler olmak üzere iki idari birimden oluşmuştur. Âmâl-ı Berriha, Âmâl-ı en-Nasıre, Âmâl-ı Taberiyye, Âmâl-ı

[365] Ersin Gülsoy,"Safed", *DİA*, İstanbul 2008, C. V, s. 445-447
[366] Ünal Taşkın, *Safed Şehri,* s. 1
[367] Ünal Taşkın, *Safed Şehri,* s. 47
[368] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 149
[369] Ünal Taşkın, *Safed Şehri,* s. 47-49
[370] Enver Çakar, *Trabulus,* s. 49-50
[371] Ersin Gülsoy, "Safed", s. 445-447
[372] Ünal Taşkın, *Safed Şehri,* s. 63
[373] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 150

Tıbnine ve Hunine, Âmâl-ı Aslis, Âmâl-ı Akka, Âmâl-ı Sûr, Âmâl eş-Şagur, Âmâl-ı el-İklim, Âmâl-ı eş-Şekif ve Âmâl-ı Cinin, Âmâl-ı Aclun, Safed'e bağlı yerlerdir.[374]

2.3.2.6. Kerek

Aramice karha "şehir" kelimesinden gelen Kerek, Lut Gölü'nün on-on beş km kadar doğusunda, Kerek platosunun çok sarp bir kesiminde kurulmuştur.[375] Kerek, doğuda Balkaî, kuzeyde Satzom Denizi, batıda ise İsrail ile komşudur.[376]

Şehir ilk olarak M.Ö III. binde kurulmuş ve M.Ö XIII-VIII. yüzyıllar arasında Moab Krallığının baş şehri olmuştur.[377] Kerek, ilk olarak rahiplerin yönettiği bir manastırı olan modern bir şehir olarak kurulmuştur. Daha sonradan büyütülüp genişletilmiştir. Âmâl-ı en-Nasıre'ye bitişik olarak etrafı surlarla çevrili olarak kurulmuştur. Bu kale oldukça müstahkemdir. [378]

İslâm'ın ilk fetihleri sırasında Müslümanların idaresi altına barış yoluyla giren Kerek, sonradan burayı önemli bir üs haline getiren Haçlıların eline geçmiştir. Kudüs Kralı Foulque d'Anjou (1131-1143) burada bir kale yaptırmış; kaleyi bir hendekle şehirden ayırmıştır.[379]

---

[374] Âmâl-ı Berriha, Dımaşk'a yakın bir mesafededir. Âmâl-ı en-Nasıre, Taberiyye'ye yakın bir mesafede kurulmuştur. Âmâl-ı Taberiyye, Ürdün sınırlarında askerî amaçlarla kurulmuş bir şehirdir. İyonya'ya egemen olan krallardan Tiberius tarafından kurulmuştur. Âmâl-ı Tıbnine ve Hunine, Tıbnine Dımaşk'ın ünlü dağlarından Tire ve Banias arasında kurulmuş bir kaledir. Âmâl-ı Aslis, Akka'ya yakın bir mesafede kurulmuştur. Âmâl-ı Akka, Dımaşk sahilinde bir şehirdir. Abdûlmelik b. Mervan döneminde şehir kurulmuştur. Burası daha sonra Frankların eline geçmiştir. Selâhaddîn Eyyûbî tarafından alınmıştır. Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine, Eşref Halil döneminde girmiştir. Taberiyye'ye yakın mesafededir. Âmâl-ı Sûr, Dımaşk sahilinde bir şehirdir. Yunanlar tarafından kurulan şehir, en eski yerleşim yerlerinden biri ve deniz kıyısındaki kalelerdendir. Burada yüksek binalar inşâ edilmiştir. Müslümanlar tarafından 1291 yılında alınmıştır. Bu şehrin tekrardan ele geçirilmesinin önüne geçmek için şehir yıkılmış ve yeni bir alanda inşâ edilmiştir. Âmâl eş-Şagur, bu bölge iki idari kısımdan oluşmuştur. Büyük köylerin bulunduğu bir dağı ifâde eden Şağur el-Alâ olmuştur. Hz.Yakup'un (a.s) çocuklarının türbesinin olduğu köy ise Şağur-u Garabe olmuştur. Âmâl-ı el-İklim, Dımaşk'ta büyük bir şehirdir. Âmâl-ı eş-Şekif, Büyük Şekif olarak da bilinir. Dımaşk sahilinde bir kaledir. Kalenin bir kısmı kayalar oyularak bir kısmı da surlardan oluşmuştur. Böylece müstahkem bir kale haline gelmiştir. Safed'in kuzeyinde Ürdün'ü korumak amacıyla oluşturulmuş bir kaledir. Âmâl-ı Cinin, eski ve geniş bir şehirdir. Bir tarafı nehir bir tarafı vadi olan bir kale olarak kurulmuştur. Âmâl-ı Aclun, Birsâh'ın batı tarafında kurulmuş eski bir şehirdir. Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ*, C. IV, s. 150-155; Murat Zengin, *Memlûkler Dönemi Malatya*, s. 83

[375] Mustafa L. Bilge, "Kerek", s. 278-279

[376] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ*, C. IV, s. 156

[377] Mustafa L. Bilge, "Kerek", s. 278-279

[378] Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ*, C. IV, s. 155

[379] Mustafa L. Bilge, "Kerek", s. 278-279

Selahâddîn Eyyûbî tarafından muhasara edilmiş ve nihayet 1188'de kale muhafızları, kıtlık yüzünden şehri teslim etmişlerdir.[380] Kerek, Eyyûbî hâkimiyetine girmiş ve Selahâddîn Eyyûbî'nin kardeşi I. el-Melikü'l-Âdil'e iktâ edilmiştir. Eyyûbî hükümdârı el-Melikü'l-Âdil, memleketini oğulları arasında taksim ederken Ariş'den Bisân'a kadarki bölgeyi imaret yapıp oğullarından Melik Muazzam İsa'ya vermiştir. Memlûkler zamanında da bu teşkilât Kerek nâib-i saltanalığı olmuştur. El-Melikü'l-Âdil den sonra el-Melikü'l-Nasır Davûd'un burada yarı bağımsız bir emirlik merkezi kurması ile Kerek önemli merkezi bölgeler arasına girmiştir.

Memlûk Devleti'nin altıncı niyâbeti olan Kerek, merkez ve merkeze bağlı Âmâl-ı Berriha, Âmâl eş-Şevbek, Âmâl-ı Zuğer ve Âmâl-ı Muan el-Kerek'ten oluşmuştur."[381] Kerek, merkez yönetimine karşı olanların sığındığı niyâbet olması nedeniyle ayrı bir yer teşkîl etmiştir. Kerek nâibi tabılhane ümerâsından olmak üzere bir Emir-i Kebir (Atabet-ül Asakir) ile Hacib-ül huccab görev almıştır. Diğer emirlerin bir kısmı emir-i aşerat, emir-i aşere ve emir-i hamse idiler. Buradaki ıktalı asker yani Cünd-ül halkanın sayısı bin kadardı.[382]

[380] Fr. Buhl, "Kerek", s. 583-584

[381] Âmâl-ı Berriha, diğer niyabetlerdeki gibi merkezî bir bölgedir. Âmâl eş-Şevbek, Şerah Dağı'nda kurulmuştur. Karadan ulaşılan bir şehirdir. Şevbek, beyaz taştan yapılmış bir kaledir. Çeşitli meyve bahçelerine ve ağaçlara sahiptir. Su ve su kaynaklarının bol olduğu bir yerdir. Âmâl-ı Zuğer, Lut (a.s) dönemine kadar giden eski bir yerleşim yeridir. Âmâl-ı Muan, Lut (a.s) dönemine kadar geçmişi olan küçük bir şehirdir. Umeyyie kavminin çocukları bu şehirde yaşamıştır. Kalkaşandî, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* C. IV, s. 156-157; Murat Zengin, *Memlûkler Dönemi Malatya*, s. 83

[382] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 402

3. BAHRÎ MEMLÛKLERİ DÖNEMİNDE KEREK'İN SİYASİ TARİHİ

3.1. Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars El-Bundukdârî Dönemine Kadar (1250-1260) Kerek

Kerek, 1250 yılında Memlûk Türk Devleti'nin kurulmasından sonra Eyyûbî hânedanı tarafından yönetilmiş, 1263 yılında Memlûk Türk Devleti sultanı el-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars el-Bundukdârî (1260-1277) dönemine kadar bu süreç devam etmiştir.

3.1.1. Şecereddür Dönemi (1250)

El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'ün 1249'daki vefatıyla Eyyûbî tahtına oğlu Turan Şâh geçmiştir. Turan Şâh'ın Eyyûbî tahtına geçme sürecindeki rakibi amcasının oğlu el-Melik Mugis Ömer olmuştur. Turan Şâh'ın Hısn-ı Keyfâ'dan Mısır'a gelişine kadar el-Melikü's-Sâlih'e sadık olan devlet adamları el-Melik Mugis Ömer'i tahtı ele geçirme ihtimaline karşı Kalatü'l-Cebel'de hapsetmişlerdir.[383] Turan Şâh Mısır'a gelince güçlü bir rakip olarak gördüğü el-Melik Mugis Ömer'i Kalatü'l-Cebel'den Şevbek'e göndermiştir.[384] Şevbek'in hâkimi Kerek nâibi Bedreddin Lülü es-Savâbî idi.[385] 1250 yılında Turan Şâh Bahrî Memlûkleri tarafından öldürülünce yerine el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'ün eşi Şecereddür sultan olmuştur.[386] Bu gelişmeler üzerine Kerek nâibi Bedreddin Lülü es-Savâbî harekete geçmiştir. Şevbek Kalesi'nde hapsedilen Eyyûbî meliki el-Melik Mugis Ömer'i Kerek'e getirmiştir. Bedreddin Lülü es-Savâbî, Kerek ve Şevbek'in yönetimini el-Melik Mugis Ömer'e teslim etmiş ve ona

[383] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 445; Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti*, s. 173; 783. dipnot
[384] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 457
[385] Bedreddin el-Tevâşî el-Sevâbî olarak da bilinir. Cesur, erdemli, dürüst, dinine bağlı, hayırsever ve cömert biri olarak tanımlanır. Bedreddin Lülü es-Sevâbî kırk yaşlarında büyük bir emir konumuna yükselmiştir. 1298-1299 yılında seksen yaşının üzerinde iken aniden ölmüştür. Onun nâaşı Kalatü'i-Cebel'de inşa ettiği türbesine gömülmüştür. Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefiyât*, C. X, s. 59
[386]El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'ün oğlu Turan Şah'ın 1250 yılında öldürülmesinden sonra Bahrî Memlûkleri kendilerinden bir adayı sultan ilan etmek için henüz uygun koşulların oluşmadığını düşünerek Şecereddür'ü sultan ilan etmişlerdir. Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)",* s. 19-20

itaat edeceğine dair yemin etmiştir.[387] 15 Haziran 1250 tarihinde Kerek'in sahibi el-Melik Mugis Ömer olmuştur. Kerek ve Şevbek'in yönetimini alan el-Melik Mugis Ömer, bu iki kale halkını toplayarak Eyyûbî hanedanına bağlı olacağını belirtmiştir.[388] Burası Memlûk Türk Devleti'nden bağımsız bir yönetim anlayışıyla idare edilmiştir.[389]

3.1.2. Aybek et-Türkmânî Dönemi (1250-1257)

1250 yılında Aybek et-Türkmânî Memlûk Türk Devleti sultanı ilân edilmiştir.[390] Aybek et-Türkmâni sultan olduğunda Dımaşk ve Halep nâibi el-Melik en-Nasır Selahaddin Yusuf, Hama nâibi el-Melik el-Mansur Nasıreddin Muhammed, Kerek ve Şevbek nâibi el-Melik el-Mugis Ömer idi.[391]

Eyyûbî melikleri el-Melik en-Nâsır Yusuf ve el-Melik Mugis Ömer, Mısır'da Eyyûbî ailesinden olmayan Aybek et-Türkmâni'nin sultanlığını onaylamamışlardır. El-Melik en-Nâsır Yusuf, bu nedenle Mısır üzerine bir sefer hazırlığına başlamıştır.[392] Bunun üzerine Mısır yönetimi, Eyyûbî nâiblerinin desteğini alarak sefer hazırlığına başlayan el-Melik en-Nâsır Yusuf'u durdurmak için henüz çocuk yaşta olan Eyyûbî meliki el-Melik Eşref Musa'yı sultan ilân etmişlerdir. Aybek et-Türkmânî ise kendisine atabek olarak tayin edilmiştir. Ancak Aybek et-Türkmânî'nin bu nedenle devlet yönetiminde söz sahibi olmaya devam etmesi Eyyûbî meliklerini memnun etmemiştir.[393]

1251 yılında el-Melik en-Nâsır Yusuf, Mısır'a sefer düzenlemek için bir ordu hazırlamıştır. Bunu haber alan Aybek et-Türkmâni de bir ordu hazırlamış, bu ordu Gazze yakınlarına gelerek karargâh kurmuştur. El-Melik en-Nâsır Yusuf, kendisine karşı Gazze'de büyük bir ordunun beklediğini haber alınca bu orduya karşı savaşmaktan vazgeçerek Sâlihîye'ye çekilmiştir. Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'den de yardım isteyerek kendisini korumasını istemiştir. Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer, bu talebe

---

[387] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 462; Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 27;1. dipnot
[388] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 463
[389] Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti,* s. 189
[390] Şecereddür'ün saltanatı, bir kadın sultan görmeye alışkın olmayanların baskısıyla kısa sürmüştür. Bahrî Memlûkleri arasında sultan olabilecek birçok aday mevcut idi ancak herkesin memnun olacağı bir aday seçilmiştir. Bu kişi Aybek et-Türkmânî idi. Şecereddür ile evlendirilerek sultan ilân edilmiştir. Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 19-20
[391] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. VII, s. 13-14; Zehebî, *Tarih el-İslâm*, C. XLVIII, s. 17
[392] Aybek ed-Devadârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 13
[393] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 23-24

olumlu cevap vermiş ve Sâlihîye'ye gitmiştir. Burada kılınan Cuma namazında el-Melik en-Nâsır Yusuf hutbenin Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer adına okunmasını istemiştir. Böylece el-Melik en-Nâsır Yusuf, Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'in emri altına girmiştir. Aybek et-Türkmâni ise, Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'in bir nâib olarak bu faaliyetlerde bulunmasından rahatsızlık duymuştur. Nitekim Aybek et-Türkmâni, el-Melik en-Nâsır Yusuf'un Kerek nâibine sığınmaktan ziyâde kendisine teslim olacağını düşünmüştür. Aybek et-Türkmâni, Eyyûbî meliklerinin kendisine karşı birleşmeleri üzerine Mısır ordusunu Sâlihîye'ye yönlendirmiş, burada yaşanan mücadelede Mısır ordusu üstün gelmiş, teslim olanlar af edilmiş, kaçanlar ise yakalanmıştır. Böylece Aybek et-Türkmâni bu isyanı başarılı bir şekilde bastırarak Mısır'daki konumunu güçlendirmiştir. El-Melik en-Nâsır Yusuf ise nâibi olduğu Dımaşk ve Halep'e geri dönmüştür. Buraya döndükten sonra Mısır seferi için kendisini teşvik ettiğinden dolayı 1249 yılında yanına sığınan eski Kerek nâibi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'u yakalayarak Humus hapishanesine göndermiştir. Aybek et-Türkmâni ile el-Melik en-Nâsır Yusuf arasındaki mücadelede halifenin araya girmesi ile düzelmiştir.[394]

1252 yılında Aybek et-Türkmâni, Mısır sultanı olan Eyyûbî meliki el-Melik Eşref Musa'nın bir yıl süren saltanatına son vermiştir. Aybek et-Türkmâni böylece yeniden Memlûk sultanı olmuştur.[395] El-Melik en-Nâsır Yusuf bu nedenle Mısır üzerine sefer düzenlemek için yeniden bir ordu hazırlamış, ordusunun başında Gazze'ye gelerek karargâh kurmuştur. Bu durumu haber alan Memlûk sultanı Aybek et-Türkmâni bir ordu hazırlayarak Dımaşk ve Halep nâibi üzerine göndermiştir. İki ordu Gazze'de savunma durumunda kalmış iken halifenin araya girmesiyle 1253 yılında bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre Ürdün Nehri sınır kabul edilerek Kudüs ile Nablus'a kadar uzanan bölge Memlûk Türk Devleti'ne, Şam bölgesinin diğer kesimleri Eyyûbî meliklerine bırakılmıştır. Bu antlaşma Eyyûbî meliklerinin Memlûk Türk Devleti hâkimiyetini kabul etmeleri açısından önemlidir.[396]

1254 yılında Aybek et-Türkmâni, Eyyûbî meliklerinin isyanından sonra yeni bir problem ile karşılaşmıştır. Memlûk sultanı, Bahri Memlûkleri lideri Fariseddin Aktay'ı

[394] Aybek ed-Devadârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 14-15; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 20-22; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 22-25; Bedreddin Basuğuy, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti*, s. 137
[395] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 23
[396] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 25

kendisine karşı güçlü bir rakip olarak gördüğü için onun davranışlarından rahatsızlık duymuştur.[397] Aybek et-Türkmânî bu nedenle bu güçlü rakibini ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Bunun için bir suikast planı tertiplemiş ve Bahrî Memlûkleri lideri Fariseddin Aktay'ı öldürtmüştür.[398] Aybek et-Türkmâni, Bahrî Memlûkleri liderini öldürerek diğer memlûkler üzerinde kendi otorisini kuracağını düşünmüştür. Bahrî Memlûkleri, liderlerinden haber alamayınca Kalatü'l-Cebel kapısına yedi yüz atlıyla dayanmışlardır. Aybek et-Türkmâni'ye liderlerinin akıbetini sormuşlar, o da Fariseddin Aktay'ın kesik başını kendilerine göndermiştir. Bu durum karşısında Bahrî Memlûkleri Kalatü'l-Cebel kapısından ayrılmışlardır.[399] Bahrî Memlûkleri'nin önde gelenlerinden Baybars el-Bundukdârî,[400] Fariseddin Aktay'ın öldürülmesi ile ilgili olarak Memlûk sultanına karşı mücadele edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Nitekim bunu yapmazlarsa kendi sonlarının da böyle olacağını ifâde etmiştir. Bahrî Memlûkleri, bu fikre karşı

[397] Fariseddin Aktay, Hama nâibinin kızıyla nişanlandıktan sonra onun bir sultan kızı olduğunu belirterek Kalatü'l-Cebel'de yaşaması gerektiğini öne sürerek buraya yerleşmiş ve böylece burada bir sultan gibi davranmaya başlamıştır. Aybek et-Türkmâni, bir Eyyûbî melikesi ile evlenmeyi düşünen Fariseddin Aktay'ın bunun üzerinden bir hak talebinde bulunması ihtimalinden endişe etmiştir. Bahrî Memlûkleri de kendi liderlerini bir sultan gibi görmeye başlamışlardır. İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 25; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. V, s. 17

[398] Memlûk sultanı, bir konuyla ilgili görüşeceğini öne sürerek, Fariseddin Aktay'ı Kalatü'l-Cebel'e çağırmıştır. Bu talebi geri çevirmeyen Fariseddin Aktay, yanında Baybars el-Bundukdârî ile kale önüne gelmişlerdir. Aybek et-Türkmânî, yaptığı planda Baybars el-Bundukdârî'yi hesaba katmamış, bu sebeple suikastı gerçekleştirecek olan memlûkler, Fariseddin Aktay'ı öldürmeye cesaret edememişlerdir. Baybars el-Bundukdârî, şüpheli bir durum olduğunun farkına varmış ve endişelenerek durumun ciddiyeti konusunda kendisini uyarmıştır. Ancak Fariseddin Aktay böyle bir durumun söz konusu olmayacağını düşünerek Memlûk sultanının ikinci defa yaptığı davete yalnız başına icâbet etmiştir. Aybek et-Türkmânî, herhangi bir olumsuz durumun yaşanmaması için daha tedbirli davranmıştır. Baybars el-Bundukdârî'den korkup cesaret edemeyen memlûklerin yerine Emîr Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz'u görevlendirmiştir. Kutuz, 1 Kasım 1254'te Kalat'ül Cebel'e gelen Fariseddin Aktay'ı öldürerek görevini yerine getirmiştir. Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 25-26; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 171-172

[399] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 25-26; Süleyman Özbek, *El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 22

[400] Baybars el-Bundukdârî, bir rivayete göre 1223 bir rivayete göre de 1228 yılında Kıpçak ülkesinde doğmuştur. Arslan Bey manasına gelen Baybars ismi verilmiştir. Kıpçak Türklerinden Ulubarlu zümresine dâhil Borçoğlu (Borçalı) kabilesine mensuptur. Moğolların kabilesine yaptığı bir baskın sonucunda yakalanarak esir düşmüştür. Baybars el-Bundukdârî, önce Sivas'a sonra Halep'e ve Dımaşk'a götürülmüştür. Bir kuyumcuya satıldıktan sonra Hama'da Emîr Alâeddin Aytekin el-Bundukdârî tarafından satın alınarak Kahîre'ye götürülmüştür. Kahîre de el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'in teşkîl ettiği Bahrî Memlûkleri'ne katılmıştır. Kendisini satın alan kişinin nisbesiyle Bundukdârî olarak lakaplandırılmıştır. Baybars el-Bundukdârî, uzun boylu, gür sesli, mavi gözlü olup, gözünün birisinde nokta halinde küçük bir benin olduğu fiziksel özelliklere sahipti. Dirayeti, üstün zeka ve kabiliyeti ile Bahrî Memlûkleri içerisinde kısa zamanda ön plana çıkmayı başarmıştır. Bahrî Memlûkleri lideri Fariseddin Aktay, Turan Şâh'ın Eyyûbî sultanı olduğunu müjdelemek için Hısn-ı Keyfa'ya gittiğinde yerine vekil olarak Baybars el-Bundukdârî'yi bırakmıştır. Baybars el-Bundukdârî, Haçlı Seferleri sırasında gösterdiği başarılar ve Turan Şâh'ı öldürmesiyle Bahrî Memlûkleri arasında oldukça itibar sahibi olmuş, bu konum onun Memlûk sultanı olmasını sağlamıştır. İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 41; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 16-19 ve 128; Kazım Yaşar Kopraman, "Baybars", s. 22

gelmiş ve Aybek et-Türkmâni'nin kendilerine iyi muamalede bulanacağını düşünmüşlerdir. Hatta bazıları Baybars el-Bundukdârî'yi bu fikirlerinde ileri giderek Memlûk sultanı ile sorunlar oluşturacağını düşünerek onu öldürmek istemişlerdir. Baybars el-Bundukdârî fikirlerine karşı ummuduğu desteği bulamayınca 1254 yılında kendisi ile aynı fikirde olan Seyfeddîn Balaban er-Reşîdî, İzzeddin Ezdemir es-Seyfî, Şemseddîn Sunkur el-Aşkar, Seyfeddîn Sekiz, Seyfeddîn Kalâvun, Bedreddîn Beysaray, Seyfeddîn Balaban el-Müsta'reb ile Mısır'dan ayrılmıştır.[401]

Memlûk sultanı Aybek et-Türkmâni, Bahrî Memlûkleri lideri Fariseddin Aktay'ı öldürerek Mısır'daki sultanlığını sağlamlaştırmak istemiştir. Memlûk sultanı, Bahrî Memlûkleri'nin bazılarını öldürüp bazılarını da hapsederek onların Mısır'daki otorilerini sarsmıştır.[402] Ancak bu tedbirler Baybars el-Bundukdârî'nin attığı yeni bir adımla akamete uğramıştır. Baybars el-Bundukdârî, Memlûk sultanının Mısır'daki hâkimiyetinin kabul edilmesine rağmen Dımaşk, Halep ve Kerek'te hala Eyyûbî emirlerinin hâkimiyetinin söz konusu olmasından dolayı Dımaşk'a gitmeye karar vermiştir. Ayrıca Eyyûbî emirleri Mısır'da Eyyûbî ailesinden olmayan birinin sultan olmasından dolayı daha önce isyan da etmişlerdi. Baybars el-Bundukdârî, bu nedenle Dımaşk'ta kendisine destek bulacağını umarak kendi memlûklerinden Fahrettin Ayaz'ı Dımaşk nâibi El-Melik en-Nâsır Yusuf'a göndererek, onun hizmetine girmek isteğini belirtmiştir. Dımaşk nâibi onun bu isteğini kabul etmiştir.[403] Böylece Baybars el-Bundukdârî Memlûk sultanına isyan etmek için Dımaşk'a yerleşmiştir. O, burada Memlûk sultanı Aybek et-Türkmâni'in aleyhinde yağma faaliyetlerinde bulunarak buradan elde ettiği başarılar neticesinde hutbeyi Dımaşk nâibi el-Melik en-Nâsır Yusuf adına okumuştur. 1254 yılında Baybars el-Bundukdârî, Dımaşk nâibini Memlûk sultanına karşı Mısır üzerine sefer yapmak için teşvik etmiştir. 1255'te gerçekleşen bu savaş, Memlûk sultanınım üstün gelmesi ile sonuçlanmıştır. Bunun üzerine Memlûk sultanı ve Dımaşk nâibi 1256 yılında halîfenin araya girmesiyle aralarında bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşma neticesinde Aybek et-Türkmâni, Baybars el-Bundukdârî ve Bahrî Memlûkleri'nden olan emirlerin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Dımaşk

[401] Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 22-23
[402] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 26; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 23
[403] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 23-24; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 22-23

nâibi, bu durumda Baybars el-Bundukdârî ve onun yanında bulunan emirlere karşı tavrını değiştirerek iaşe yardımını kesmiştir. Baybars el-Bundukdârî yaşananların farkına vararak daha kötü sonuçlarla karşılaşmamak için Dımaşk'tan ayrılmıştır.[404]

1257 yılında Memlûk sultanı Nureddin Ali el-Melik el-Mansur (1257-1259) sultan olmuştur.[405] Onun sultan olduğu dönemde Dımaşk'tan ayrılan Baybars el-Bundukdârî, Eyyûbî meliki olan Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'e sığınarak Memlûk sultanı Nureddin Ali'ye isyan etmiştir.[406] El-Melik Mugis Ömer ve Baybars el-Bundukdârî aralarında bir ittifak kurarak Nureddin Ali'den Memlûk sultanlığını almak istemişlerdir.[407] Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer, Baybars el-Bundukdârî öncülüğündeki Bahrî Memlûkleri'ne askeri destekte bulunarak onların Mısır'a sefer yapmalarına yardım etmiştir. Memlûk sultanı olarak görülen Nureddin Ali'nin yanısıra devlet yönetiminde söz sahibi olan Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz da bir ordu hazırlamıştır. İki ordunun Sâlihîye'de karşılaşması neticesinde Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz öncülüğündeki Memlûk ordusu üstün gelmiştir. Bu mağlubiyetten sonra Bahrî Memlûkleri Kerek'e çekilmişlerdir. Baybars el-Bundukdârî, bu neticeden sonra Kerek'te kaldığı süreçte Haçlılara karşı yağma akınlarında bulunarak Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer nezdinde yeniden itibar kazanarak Memlûk sultanına karşı mücadele etmek için kendisine askeri yardımda bulunmasını istemiştir.[408]

1258 yılında Mısır'daki Bahrî Memlûkleri'nden bir grup emir Baybars el-Bundukdârî'nin yanına gelmek için Kerek'e doğru yola çıkmışlardır. Bu Bahrî

---

[404] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat s. 28; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 23-24

[405] Aybek et-Türkmâni'nin Eyyûbî hanedanına mensup Hama nâibinin kızı ile evleneceğini duyan Şecereddür Mısır tahtını vaat ederek Dımaşk nâibi el-Melik el-Nasır Yusuf'a evlenme teklifinde bulunmuştur. Aybek et-Türkmâni eşinin bu faaliyetlerde bulunduğunu öğrenince ikisi arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Ayrıca eşi Şecereddür'ün Bahrî Memlûkleri ile iş birliği yapmasından da şüphelenmiştir. 20 Mart 1257 'de hamamda yıkanmakta olan Memlûk sultanı, eşi Şecereddür'ün memlûkleri tarafından öldürülmüştür. Aybek et-Türkmâni'nin memlûkleri efendilerinin bu şekilde öldürülmesini haber alınca Şecereddür'e aynı akıbeti yaşatmışlardır. Bu olaylardan sonra Memlûk tahtına Aybek et-Türkmâni'nin on beş yaşındaki oğlu Nureddin Ali getirilmiş atabekliğine ise Aybek et-Türkmâni'nin memlûklerinden olan Melikü'l-Muzaffer Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz atanmıştır. Süleyman Özbek, *El-Melikü'z-Zâhîr Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277),* s. 25-27; Hülya Karababa, *Memlûk Sultanı Melikü'l-Muzaffer Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz 'un Hayatı, Siyasi ve Askeri Kariyeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı 2018, s. 35-33; Süleyman Özbek, Mehmet Şeker, "Memlûk Emiri Sunkur el-Aşkar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2019, (CXXIV/242), s. 206-207

[406] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 29-30

[407] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 464 ve 467

[408] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat s. 30; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 28-29; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 25

Memlûkleri, Mısır'a bir sefer düzenlenmesi konusunda Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'i teşvik etmişlerdir. Bu teşvikler neticesinde sekiz yüz askerle Mısır'a sefer düzenlemek için yola çıkmışlardır. Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer, yanında Baybars el-Bundukdârî öncülüğündeki Bahrî Memlûkleri ile Sâlihîye'ye varmıştır. Mısır ordusu adına bu isyan hareketini bastırmak üzere Dımaşk ve Halep nâibi el-Melik en-Nâsır Yusuf görevlendirilmiştir. İki ordu burada karşılaşmış, Kerek nâibi mağlup olunca Kerek'e çekilmiştir. Onun beraberindeki Bahrî Memlûkleri ise bu geri çekiliş karşısında ne yapacaklarını bilememiş, kaçmayı başaranlar mağaralara sığınmışlardır. El-Melik en-Nasır Yusuf ve Bahrî Memlûkleri arasındaki mücadele buralarda da devam etmiştir. Nihayetinde Dımaşk nâibinden kaçmayı başaran Bahrî memlûkleri Kerek'e gitmişlerdir.[409]

Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer, kendisine sığınan Baybars el-Bundukdârî öncülüğündeki Bahrî Memlûkleri'ni askerleri ve emirleri olarak görevlendirerek himayesine almıştır. Bu durumu haber alan el-Melik en-Nâsır Yusuf, Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'e elçi göndererek bu memlûklerin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Kerek nâibi kendisine sığınan Bahrî Memlûkleri'ni teslim etmeyeceğini belirterek Dımaşk ve Halep nâibine tehditlerde bulunmuştur. Bununla da yetinmeyen Kerek nâibi Dımaşk'ı almak için askerleriyle yola çıkmıştır. Bunun üzerine el-Melik en-Nâsır Yusuf, bir ordu hazırlayarak Kerek nâibine karşı savaşmak için yola çıkmıştır. İki Eyyûbî meliki arasında gerçekleşen bu mücadele Dımaşk ve Halep nâibi olan el-Melik en-Nâsır Yusuf lehine gelişmiştir. El-Melik en-Nâsır Yusuf bunun için altı ay bekledikten sonra iki taraf arasında bir anlaşma sağlanmıştır. Kerek nâibi, kendisine sığınan Bahrî Memlûkleri'ni Dımaşk ve Halep nâibine göndereceğini vaat etse de Baybars el-Bundukdârî ve bazı Bahrî Memlûkleri Kerek nâibinin onları yakalayacağını önceden tahmin ederek kaçmayı başarmışlardır.[410]

Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer ve el-Melik en-Nâsır Yusuf arasında yaşanan mücadele esnasında Moğolların Fırat Nehri'ni keserek ilerlemesi üzerine Dımaşk halkı

---

[409] Aybek ed-Devaddârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 30; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 31-32; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 29; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 25-26

[410] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 505; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat s. 31-32; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 29; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 25-26

korkuya kapılarak Mısır'a doğru kaçmaya başlamıştır. El-Melik en-Nâsır Yusuf, endişeyle kendi topraklarına ulaştığında Moğollara karşı mücadele etmek için Memlûk Türk Devleti sultanından yardım istemiştir. Bu esnada Moğollar Diyar-ı Bekr üzerinden Halep'e ulaşmışlardır. Dımaşk ve Halep nâibi el-Melik en-Nasır Yusuf, Halep'i işgal eden Moğollara karşı daha fazla dayanamamıştır. Bu nedenle yeniden Memlûk sultanı ve Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'den yardım istemiştir. Ancak Dımaşk ve Halep nâibi bu yardımın gelmesini beklemeden Moğollara teslim olmuştur.[411]

3.1.3. Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz Dönemi (1259-1260)

1259 yılında Nureddin Ali yerine Memlûk tahtına Seyfeddîn Kutuz[412] geçmiştir.[413] Moğolların Suriye'de bulunmasından dolayı çocuk yaşta olan Nureddin Ali'nin Moğollara karşı koyamayacağı düşüncesiyle Kutuz, sultan ilân edilmiştir.[414]

Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz sultan olduğunda Dımaşk ve Halep nâibi el-Melik en-Nasır Yusuf, Hama nâibi el-Melik el-Mansur Nasıreddin Muhammed, Kerek ve Şevbek nâibi el-Melik Mugis Ömer idi.[415]

Memlûk sultanı, öncelikle Mısır'a yönelen Moğollara karşı güçlü bir ordu hazırlamaya başlamış ve iç meseleleri bir süreliğine ertelemiştir. Bu nedenle Memlûk sultanı ve Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer arasında barış sağlanmıştır. Bu esnada Kerek nâibinden kaçan Baybars el-Bundukdârî öncülüğündeki Bahri Memlûkleri Moğollara karşı savaşmak için Mısır'a gelmişlerdir. Moğollar ise Dımaşk ve Halep'i aldıktan sonra Mısır'a, Memlûk Türk Devleti topraklarına yönelmişlerdir. 1260 yılında iki ordunun karşılaştığı Ayn Calût Savaşı Memlûk Türk Devleti'nin zaferiyle

---

[411] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 507-508

[412] Tam adı Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz Mahmud bin Memdud bin Harezmşah'tır. Kutuz, Kıpçak kültüründe Tanrı'dan kut almış Oğuz anlamına gelmektedir. Harezmşâh kökenli olup, babası Celâleddin Harezmşah'ın amcazâdesi, annesi ise onun kız kardeşidir. Dımaşk'ta iken Aybek et-Türkmâni tarafından satın alınarak Kahîre'ye götürülmüştür. Hülya Karababa, *Memlûk Sultanı Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz 'un Hayatı, Siyasi ve Askeri Kariyeri*, s. 32-33; İsmail Yiğit "Kutuz", *DİA,* Ankara 2002, C. XXVI, s. 501

[413] Makrizî, *es-Sülûk* C. I, s. 508; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 33

[414] Memlûk Türk Devleti'nde verâset sistemi ilk defa Nureddin Ali döneminde uygulanmıştır. Ancak bu sistem Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz 'un efendisinin oğlu yerine sultan olmasıyla geçersiz kalmış ve memlûk sistemi üstün gelmiştir. Süleyman Özbek, Mehmet Şeker, "Memlûk Emiri Sunkur el-Aşkar", s. 206-207; Hülya Karababa, *Memlûk Sultanı Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz 'un Hayatı, Siyasi ve Askeri Kariyeri*, s. 35-37; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 25-27

[415] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. VII, s. 67; Zehebî, *Tarih el-İslâm,* C. XLVIII, s. 48

sonuçlanmıştır. Baybars el-Bundukdârî, Ayn Calût Savaşı'nda Moğol ordusuna gönderilen öncü birliğin başında bulunmuş burada başarı sağlayarak savaşın kazanılmasında ve Moğol ordusunun savaş mağlubiyetinden sonra kaçışları üzerine onları takip ederek tamamen yok edilmesi gibi büyük katkılar sağlamıştır. Bu nedenle bu zaferden sonra Memlûk sultanının kendisine daha önce vaat ettiği Halep nâibliğini istemiştir.[416] El-Melik Sefeddîn Kutuz, Baybars'ın bu başarısına ve daha önce de Memlûk sultanı olmak için Dımaşk ve Kerek'teki mücadelesine bakarak onun Halep nâibi olması halinde yaşanacaklarla ilgili endişe duymuştur. Bu nedenle Halep nâibliğini Alamüddîn Sencer el-Hâlebî'ye vermiştir. Bu olay Baybars el-Bundukdârî ve Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz arasındaki düşmanlığı tekrar ortaya çıkarmıştır. Nitekim Seyfeddîn Kutuz, Bahrî Memlûkleri lideri Fariseddin Aktay'ı öldürmüş idi. Bu nedenden dolayı Baybars el-Bundukdârî kazandığı itibardan da cesaretle Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz'u öldürmek istemiş, Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz da onu bertaraf etmek istemiştir.[417] Bu olaydan sonra tekrar başlayan düşmanlık Baybars el-Bundukdârî'nın Kutuz'u öldürmesi ile sonuçlanmıştır.[418]

3.2. Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars El-Bundukdârî Döneminde (1260-1277) Kerek

Memlûk sultanı Kutuz'un öldürülmesiyle Memlûk Türk Devleti sultanının kim olacağını belirlemek üzere bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantının yapıldığı esnada

[416] Suriye üzerine sefere çıkan Moğollar, Dımaşk ve Halep'i işgal ederek burada kendi hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Dımaşk ve Halep nâibi olan el-Melik en-Nâsır Yusuf ise Moğolların emri altına girmiştir. Moğollar Ayn Calût Savaşı öncesinde Mısır ordusu konusunda onun bilgisine başvurmuşlardır. Moğollar bu savaşta yaşanan mağlubiyetten sorumlu tuttukları el-Melik en-Nâsır Yusuf'u bertaraf etmişlerdir. Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 37

[417] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 541; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 32-37; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 30-31, İsmail Yiğit "Kutuz", s. 501

[418] Memlûk sultanı Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz, Ayn Calût Savaşı'nın kazanılmasından sonra Kahîre'ye ulaşmak üzereyken ava çıkmış ve yolda karşılaştığı bir tavşanı kovalayarak ormana doğru ilerlemiştir. Baybars bu fırsatı değerlendirerek arkadaşları Seyfeddîn Bahadır el-Mu'izzî, Bedreddin Bektut el-Çevgendârî, Seyfeddîn Begdoğan el-Rüknî, Seyfeddîn Balaban el-Hârunî ve Alâeddin Enes el-İsbaniye ile birlikte Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz'un etrafını kuşatmışlardır. Baybars, Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz'un yanına gelerek Moğol savaşında esir alınan bir kadının kendisine verilmesini istemek için geldiğini ifade etmiştir. Memlûk sultanının, olumlu cevap vermesi üzerine elini öpmek üzereyken Baybars yanındaki Bahrî Memlûkleri'ne işaret vererek Memlûk sultanını atından düşürerek öldürmüştür. Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 31

"Kutuz'u kim öldürdüyse sultan odur" görüşünün kabul edilmesiyle Baybars , Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[419]

Baybars sultan olduğunda Dımaşk nâibi el-Emir Alamuddîn Sencer, Halep nâibi Alâuddîn Ali b. el-Melik er-Rahîm, Hama nâibi el-Melik el-Mansur Nasıreddin Muhammed, Kerek ve Şevbek nâibi el-Melik Mugis Ömer idi.[420]

1260 yılında Baybars, el-Melik el-Zahir ünvanı ile sultan olduktan sonra niyabetlere Memlûk sultanı olduğuna dair mektuplar göndermiştir. Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer'e de bu mektup ulaşmıştır. Kerek nâibinin bu mektuba cevap vererek yeni sultanın emrine girdiğini bildirmesi gerekirken o buna herhangi bir cevap vermemiştir. Bu durum yeni sultana karşı isyanın bir alameti idi. Aslında Kerek nâibi ve Memlûk sultanı arasındaki husumet eskiye dayanmakta idi. Baybars, Memlûk sultanı Aybek et-Türkmânî'ye isyân ettiği dönemde Kerek'te kalmış, Kerek'ten ayrıldığında ailesini Kerek nâibinin yanında bırakmış idi. Ancak Kerek nâibinin Baybars'ın eşine olan tutumunu değiştirmesi Baybars'ın ona olan güvenini sarsmıştır. Baybars bundan dolayı Kerek'e bir sefer yapmayı zarurî görmüştür. Ayrıca Kerek'in konumundan dolayı buranın bir an önce alınması ve güvenli bir naibe verilmesi gerektiğini düşünmüştür.[421]

1261 yılında Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer, Memlûk sultanı Baybars'ın Kerek'e bir sefer düzenleyeceğini düşünerek daha önce davranmış ve Şehrizor üzerine sefer düzenlemiştir. Bunu haber alan Baybars, harekete geçmiş ve Kerek nâibini mağlup edecek bir netice elde etmiştir. El-Melik Mugis Ömer bu mağlubiyetten sonra Kerek'e çekilmiştir. Bunun üzerine Baybars'ın ordusu Kerek'e yakın olan Şevbek'i kuşatmış ve burayı almıştır. Kerek'i almak için harekete geçen ordu Dımaşk'ta çıkan bir isyândan dolayı bu kuşatmayı yarım bırakmış ve Kerek nâibi ile anlaşmak zorunda kalmıştır.[422]

Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer, Memlûk sultanı Baybars'ın ilk fırsatta Kerek'i almak için tekrar harekete geçeceğini düşünerek, oğlu el-Melik el-Aziz Osman'ı

---

[419] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 38; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 31

[420] Aybek ed-Devaddârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 67; Zehebî, *Tarih el-İslâm,* C. XLVIII, s. 69; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 36

[421] Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 38

[422] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre,* s. 74; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 42; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)",* s. 38-39

Moğollara göndererek onlardan yardım istemiştir. Memlûk sultanı ise, Kerek Kalesi'nin müstâhkem yapısından dolayı bu kalenin alınmasının zor ve zaman alacağını düşünerek, başka bir çözüm arayışına girmiştir. Kerek nâibine yakın olan kişilere farklı vaatlerde bulunarak bu kişileri kendi tarafına çekerek kalenin kendisine teslim edilmesinin kolaylaşacağını düşünmüştür. Ayrıca ticaret yolları üzerinde bulunan Kerek yolunu engelleyerek buradan geçimini sağlayan Kerek nâibini zor durumda bırakmıştır. Bu sırada el-Melik Mugis Ömer'in Moğollara gönderdiği oğlu dönüş yolunda Dımaşk'ta yakalanarak Kahîre'ye götürülmüş burada göz hapsine alınmıştır. Memlûk sultanı, bu esnada Kerek nâibine yakın isimleri de kendi tarafına çekmeyi başarmıştır.[423]

Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer, Memlûk sultanı Baybars'ın kendisini maddi ve manevi olarak yıpratması üzerine oğlunun serbest bırakılması şartıyla Kerek'i teslim edeceğini belirtmiştir. Bir süre sonra el-Melik Mugis Ömer eski görevinde kalmayı rica etmek ve Memlûk sultanının hapsettiği oğlunun kendisine teslim edilmesi için annesini Memlûk sultanı Baybars'a göndermiştir. Annesi yanında bir grup ile birlikte Gazze'ye ulaşmıştır. El-Melik Mugis Ömer'in annesi burada sultanın huzura çıkarak oğlunun talebini iletmiştir. Baybars, onun bu talebini kabul etmiş ve el-Melik Mugis Ömer'in annesi ve oğlunu çeşitli ihsanlarda bulunarak Kerek'e göndermiştir. Baybars, Kerek nâibinin Moğollarla iş birliği yaptığından dolayı onu büyük bir tehlike olarak görmüştür. Bu nedenle Bissan'da av dönüşünü kutlamak amacıyla Kerek nâibini huzuruna çağırmıştır. Ancak Memlûk sultanı, bu kutlamayı öne sürerek Kerek nâibini tuzağa düşürmek istemiştir. Kerek nâibi de Memlûk sultanının emrine uyacağını belirterek af dilemek ve Kerek Kalesi'nin oğluna bırakılmasını rica etmek üzere Bissan'a doğru yola çıkmıştır. Kerek nâibi, 28 Mart 1263 Çarşamba günü Memlûk sultanının huzuruna çıkmıştır. El-Melik Mugis Ömer, Memlûk sultanın eteğini öptükten sonra askerler onun etrafı sararak kıyafetleriyle öldürmüştür. Memlûk sultanı Kerek nâibinin Eyyûbî meliki olmasından dolayı onun öldürülmesinin gerekçelerini açıklamak üzere bir kurul toplamıştır. Bu kurulda kadı Şemseddin bin Hallikan, Dımaşk naibi, Memlûk sultanının memlûkleri ve askerleri ile Moğollardan bir grup asker katılmıştır. Baybars, böylece Kerek nâibinin akıbetinin Moğol hükümdarı Hülagü (1256-1265) tarafından öğrenilmesini istemiştir. Bu kurulda Kerek nâibinin oğlu vasıtasıyla

[423] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 42; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 38-39

Moğollara gönderdiği mektupta onları ülkeye davet ettiği kadılar tarafından tek tek okunarak doğrulanmış ve onun öldürülmesinin gerekçesi olarak gösterilmiştir. Memlûk sultanı daha sonra Kerek'e bir emirname göndermiştir. el-Emir Bedreddin Beysani ve el Emir İzzeddin Aydemir'den Kerek hazinesini ve diğer değerli eşyalarının Kalatû'l-Cebel'e gönderilmesini istemiştir. [424]

Memlûk sultanı, el-Melik Mugis Ömer'in öldürülmesinden sonra 4 Mayıs 1263 yılında Kerek Kalesi'ne bir sefer düzenlemiştir. El-Melik Mugis Ömer, Memlûk sultanının huzuruna çıkmak için Kerek'ten ayrıldığında buranın yönetimini oğlu el-Azîz'e bırakmıştır.[425] Memlûk sultanı, bu seferi Kerek'in yönetimini ele almak, bunun için Kerek halkının kalbini kazanmak ve buranın adaletle yönetilmesini sağlamak için yapmıştır. Baybars, süratle yol alarak kale halkını hazırlıksız yakalamak istemiştir. Memlûk sultanı Kerek'in müstahkem yapısından dolayı Mısır ve Dımaşk'tan taş ustaları ve marangozları da beraberinde götürmüştür. Kerek kâtibi, Memlûk sultanının Kerek'e gelişinden korkarak bazı yazışmalar yaparak haberciler vasıtasıyla bu durumu anlamaya çalışmıştır. Kerek nâibi el-Azîz, sultanın bu gelişi ile ilgili tereddüt yaşamasından dolayı yüz atlıyı kaleye yerleştirmiş ancak daha fazla tedbir alamadan Memlûk sultanı aniden Kerek Kalesi'ne ulaşmıştır. Kerek Kalesi'ne girişi sağlayan ahşap köprü zincirleriyle indirilmiştir. El-Melik Mugis Ömer'in çocukları, şehrin kadısı ve şehrin kâtibi aileleriyle birlikte Memlûk sultanını karşılamışlardır. Onlar kalenin anahtarlarını Memlûk sultanına teslim ederek onun emirlerine uyacaklarına dair yemin etmişlerdir. Bunun üzerine el-Emir İzzeddin Aydemir, Fahreddin Muhammed bin el-Saheb ve Bahauddin Ali bin Muhammed bin Salim bin Hanna kaleyi teslim almışlardır. Kerek, 24 Nisan 1263 Perşembe günü Eyyûbîlerden Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine girmiştir. Kerek Kalesi'nin sütunlarına Memlûk Türk Devleti'nin sancakları yerleştirilmiştir. Memlûk sultanı ertesi gün kalede Cuma duasının okunmasından sonra ordusuyla birlikte kalenin en uç noktasına çıkmıştır. [426]

Baybars, Kerek Kalesi'nde Memlûk Türk Devleti'nin hâkimiyetinin tesis etmesi bakımından birçok düzenleme yapmıştır. Öncelikli olarak Mısır ve Dımaşk'a Kerek'in

[424] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 550-551; *Baybars el-Mansûrî, Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 43; Aybek ed-Devaddârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 95
[425] Zehebî, *Tarih el-İslâm*, C. XLIX, s. 6-7
[426] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 553-556; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Muhtar el-Ahbâr*, s. 25; Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 38-40

Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine geçtiğine dair mektuplar yazdırmıştır. Baybars, daha sonra kalede bulunan para, kumaş ve mobilyaların hepsini el-Melik Mugis Ömer'in çocuklarına bahşetmiştir. Kerek hazinesini kontrol eden Memlûk sultanı devamlı olarak bu kontrolü sağlayacak bir heyet oluşturmuştur. Pazartesi günü, buradaki ürün verimliliğini kontrol etmek amacıyla esnafı teftişe çıkmıştır. Baybars burada kendi yönetimini tesis etmek üzere onun emrine uyacaklarına dair yemin eden kişilerden atamalar gerçekleştirmiş bunun için üç yüzden fazla emirname yazmıştır. Memlûk sultanı idarî anlamda yaptığı bu düzenlemelerden sonra Kerek halkını kendi itaati altına almak için şunları söylemiştir. "*Son birkaç günde yaşananlardan dolayı bana karşı ne histe olduğunuzu biliyorum ama ben sizi affettim. Size karşı olan nefretimi unuttum ve bundan sonra aramızdaki sevginin artmasını istiyorum."*[427] Memlûk sultanı bu konuşmadan sonra Kerek Kalesi'nde açılan hendeklerin kapatılmasını, zarar gören surlarının onarılmasını ve kalenin yeniden imar edilmesi emrini vermiştir. Baybars, bu düzenlemeler için Kerek'te üç ay kalmıştır. Memlûk sultanı Kerek'ten ayrıldıktan sonra buranın nâibi olarak el-Emir İzzeddin Aydemir'i atamıştır. Baybars, kalenin güçlendirilmesi için silahlar ve savaş aletlerinin yanısıra gerekli tahılları göndererek kalenin zahire deposunu da güçlendirmiştir. Kerek Kalesi hazinesine yetmiş bin dinar ve yüz elli dirhemden oluşan bir meblağı göndermiştir. Ayrıca Kerek nâibi el-Emir İzzeddin Aydemir'in memlûklerini yetiştirebilmesi için ona otuz bin dirhem ve bol kumaş vermiş iktâsına da Şevbek'i eklemiştir.[428]

1263 yılında Kerek Kalesi'ni kendi hâkimiyetine alan Memlûk sultanı Baybars, Mısır'a döndükten sonra bu kalenin alınmasını engelleyecek faaliyetlerde bulunan el-Emir Seyfeddîn el-Reşidi'nin yanı sıra on dokuz emiri tutuklatmıştır. Memlûk sultanına ulaşan bilgilere göre el-Emir Seyfeddîn el-Reşîdî, Kerek nâibi el-Melik el-Mugis Ömer'e bir mektup yazarak sultanın huzuruna çıkmamasına dair uyarıda bulunmuş ve teslim olmamasını belirtmiştir. El-Emir Seyfeddîn el-Reşîdî'nin, bu uyarıları el-Melik el-Mugis Ömer'in tutuklanmasından sonra sonuçsuz kalmıştır. Ancak el-Emir Seyfeddîn el-Reşîdî daha sonra yine benzer bir faaliyette bulunmuş bu defa Kerek halkını teslim olmamaları konusunda teşvikte bulunmuştur. Bu gelişmelerden haberdar

[427] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 556
[428] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 556-557

olan Memlûk sultanı, Kerek Kalesi'ni alma konusunda aceleci davranmış, kaleyi aldıktan sonra bu faaliyetlerinden dolayı Seyfeddîn el-Reşîdî'yi tutuklamıştır.[429]

1264 yılında Kalatü'l-Cebel'den ayrılan Memlûk sultanı Hayber Kalesi'ne bir sefer yapmak için beraberindeki bir grupla Tikrit'e varmıştır. Memlûk sultanı bu seferi yapması için Emineddin Musa bin el-Türkmâni'yi görevlendirmiştir. Emineddin Musa bin el-Türkmâni okçularla sefer hazırlığı yaparken Memlûk sultanı bu seferin takviyesini Kerek nâibinin yapmasını emretmiştir. Kerek nâibinden bu seferin masraflarını karşılaması için Kerek hazinesinden bir miktar para, zahire deposundan tahıl, mühimmat deposundan ise gerekli araç ve gereçleri istemiştir. Kerek Kalesi'nden yapılan bu takviye ile Hayber Kalesi, Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine girmiştir.[430]

1264 yılının Kasım ayında Memlûk sultanı Baybars avlanmak için Kalatü'l-Cebel'den ayrılarak önce Bersim'e daha sonra buradan Abbase'ye gitmiştir. Burada bulunduğu esnada Kerek sahibi olan el-Melik Mugis Ömer'in oğlu el-Emir el-Aziz Osman[431] beraberindeki bir grup ile Memlûk sultanına Moğolların Bire'ye ulaştıklarına dair haber vermek için gelmişlerdir. Memlûk sultanı bu haberi alır almaz dört bin kişilik bir orduyu Dımaşk'a göndermiştir.[432] Bire'ye ulaşan Memlûk ordusu, Moğolları geri püskürtmüştür. Ancak Haçlıların, Bire'yi kışın tekrar muhasara etmeleri konusunda Moğolları teşvik ettiklerine dair haberler Memlûk sultanına ulaşmıştır. Nitekim Haçlıların ve Moğolların ittifak edebileceği düşüncesi Baybars'ın endişelerini artırmıştır.[433]

1265 yılının Mart ayında Memlûk sultanı, Haçlı toprakları üzerine seferler düzenleyerek Haçlıların Moğollarla ittifakının önüne geçmek istemiştir. Bu nedenle Arsuf üzerine bir sefer düzenlemiştir. Arsuf'un müskâhkem yapısı buranın alınmasını zorlaştırmıştır. Memlûk sultanı bu kaleyi Haçlılardan almak için en ön saflarda muhasaraya destek olmuş ve bu muhasara bir ay sürmüştür.[434] Arsuf, Haçlıların teslim

[429] Makrizî, *es-Sülûk*, C. I, s. 557-558
[430] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 13
[431] Memlûk sultanı Baybars, Kerek'i aldıktan sonra Kerek sahibi el-Melik Mugis Ömer'in nâib olarak bıraktığı oğlu el-Melik el-Aziz Osman ve diğer iki kardeşini Kalatû'l-Cebel'e götürmüştür. el-Melik el-Aziz Osman'ı Mısır emiri olarak atamıştır. 1271 yılında Baybars bir grup emirle birlikte onu da tutuklamıştır. Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 12 ve 71
[432] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 17
[433] Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 45
[434] Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 46

olması ile Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine girmiştir. Memlûk sultanı, buranın halkından yüzerek kurtulan bir kişi dışında diğerlerini elleri bağlı vaziyette Kerek hapishanesine göndermiştir.[435] Kerek Kalesi'nin mühimmat deposundan alınarak kullanılan mancınıklar tekrar kaleye gönderilmiştir. Ayrıca Memlûk sultanı Arsuf'un alınmasında desteği olan emir ve askerlere buranın ganimetlerinden pay vermiştir. Kerek nâibi el-Emir İzzeddin Aydemir de Arsuf'da büyük hak sahibi olan emirlerden biri olmuştur.[436] Arsuf'un alınmasından sonra Moğolların ve Haçlıların bir ittifak kurmasının önüne geçilmiştir.[437]

1266 yılında Haçlılar üzerine yapılan seferlerden sonra Dımaşk'a ulaşan Memlûk sultanı buradan Kalat'ül-Cebel'e varmadan önce Kerek'e uğramıştır. Baybars yakın adamlarından az kişiyle yaptığı bu ziyarette Kerek hazinesinin gelir ve giderlerini kontrol etmiştir.[438] Kerek'ten ayrıldıktan sonra Kerek yakınlarında bir yerde avlanmaya çıkmış ve burada beklenenden fazla kalmıştır.[439] Memlûk sultanı burada kaldığı süre zarfında askerlerinin ve emirlerinin tüm masraflarının Kerek hazinesinden karşılanması için Kerek nâibi el-Emir İzzeddin Aydemir'i Gazze'ye çağırarak yanında bin dinar getirmesini emretmiştir. Memlûk sultanı daha sonra Kahîre'ye doğru yola çıkmıştır.[440]

Memlûk sultanı 27 Haziran 1269 Perşembe günü Kerek'e ulaşmıştır.[441] Kerek'te hac farizâsını gerçekleştirmek için önceden hazırlıklar yaptırmıştır. Bunun için Kerek Kalesi'nin zahire deposundan un, peksimet ve içecekler hazırlanmıştır. Baybars'ın yanındakilerin arpa ihtiyacı da bu depodan sağlanmıştır.[442] Buradan ayrılan Memlûk sultanı beşinci hac fârizasını gerçekleştirmek üzere Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Memlûk sultanının Mekke'ye yolculuğu yirmi beş gün sürmüştür. Bu yoluculuğu

[435] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 46
[436] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 24
[437] 1265 yılında İlhanlı hükümdarı Hülagu'nun ölümünden sonra Moğollar kendi iç meseleleri ile uğraşmışlardır. Haçlılar ise Arsuf'u kaybetmekle büyük bir darbe almışlardır. Memlûk sultanı bu yaşanan gelişmeler neticesine Moğolların herhangi bir saldırı girişiminde bulunamayacağını düşünerek Haçlılar üzerine seferler düzenlemeye devam etmiştir. Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 47
[438] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 50
[439] Memlûk sultanının burada fazla kalıp masraflarının artması atından düşüp uyluk kemiğini kırmış olmasıdır. Aybek ed-Devaddârî, *Kenz ed-Dürer*, C. VIII, s. 121; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 50; Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 131
[440] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 41
[441] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Muhtar el-Ahbâr*, s. 41
[442] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 60-61; Burak Gani Erol, "Memlûk Sultanlarının Hacları", *Tarih Okulu Dergisi*, 2019, S. 40, s. 317

esnasında on yedi konaklama gerçekleştirmiştir.[443] Baybars hac fârizasını gerçekleştirdikten sonra dönüş yolunda Kerek'e ansızın bir ziyaret gerçekleştirerek burayı kontrol etmek istemiştir. Bu nedenle Kerek yakınlarında bulunan Cafer-üt Tayyar türbesinin bulunduğu yolu kullanmıştır.[444]Kerek Kalesi'ne tebdil-i kıyafet ederek geldiğinden onun gelişinden kimsenin haberi olmamıştır.[445] Memlûk sultanı, Eylül-Ekim ayında Kerek Kalesi'ne bir Perşembe akşamı ulaşmıştı. Burada bir gece kaldıktan sonra Cuma namazını Kerek'te kılan Baybars kale halkının kendisine bağlı olduğunu gördükten sonra yanında yüz atlıyla Dımaşk'a doğru yola çıkmıştır.[446]

1271 yılında Memlûk sultanı Kalatû'l-Cebel'den ayrılarak Kerek'e yönelmiştir. Bu ziyaretini buradaki kale yönetimini kontrol etmek amacıyla gerçekleştirmiştir. Kerek Kalesi yönetiminin kendisine bağlı olduğunu gördükten sonra Hama'ya gitmiştir.[447]

1272 yılında Memlûk sultanı yanında az bir erzakla Mağrib'e doğru yola çıkmıştır. Ancak bir süre sonra bu ziyaretini Kerek'e yapmak istediği anlaşılmıştır. Memlûk sultanı bu ziyaretini gizli tutarak kaleye ansızın bir baskın yapmak istemiştir. Onun bu ziyaretinin amacı Kerek nâibi olan el-Emir İzzeddin Aydemir'in yerine el-Emir Alaaddin Aytekin el-Fahrî'yi atama isteğidir. El-Emir İzzeddin Aydemir Dımaşk nâibliğine atanırken Kerek'e el-Emir Alaaddin Aytekin el-Fahrî atanmıştır.[448]

Baybars, Kerek Kalesi'ni teftiş ve yıkılan burcunu tamir etmek gayesiyle 13 Ağustos 1274'te Kahîre'den on üç gün süren bir yolculuk neticesi Kerek'e ulaşmıştır. Bu ziyareti sırasında Kerek'te karışıklığa sebep olanları cezalandırmış; ardından Şevbek'e de uğradıktan sonra tekrar Kahîre'ye dönmüştür.[449]

28 Mayıs 1276 Perşembe günü Baybars, oğlu Melikü's-Saîd Nâsıreddîn Muhammed Berke'yi Seyfeddîn Kalâvun'un kızı Gâzîye Hatun ile evlendirdikten sonra

---

[443] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Muhtar el-Ahbâr*, s. 41; Burak Gani Erol, "Memlûk Sultanlarının Hacları", s. 319
[444] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 62; Burak Gani Erol, "Memlûk Sultanlarının Hacları", s. 319-320
[445] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Muhtar el-Ahbâr*, s. 41-42
[446] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 62-63; İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr*, C. I, s. 89
[447] Aybek ed-Devaddârî, *Kenz ed-Dürer*, C. VIII, s. 164
[448] Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 75; Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 119
[449] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 89; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 71; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 143; Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 45

29 Mayıs 1276 Cuma günü Kerek Kalesi'ne gitmek üzere Kahîre'den yola çıkmıştır.[450] Onun bu ziyaretinin nedeni tayin ettiği nâibe karşı kale halkının şikayetleri idi. Yaklaşık altı yüz kişilik bir grup nâibden şikayetle isyan etmişlerdi. Kerek Kalesi'ne gelen Baybars, kale halkının bu isyana son vermelerini istemiştir. Memlûk sultanı kale halkının direnmesine karşı bu isyâna karışanların asılarak cezalandırılmaları emrini vermiştir. Ancak sultanın yanında bulunan emirlerin araya girmesi ile Kerek Kalesi'nden uzaklaştırılarak Mısır'a gönderilmişlerdir. Memlûk sultanı Kerek nâibi el-Emir Alaaddin Aytekin el-Fahri'nin yerine Mısır'dan Şemseddin es-Suheylî'yi çağırarak Kerek Kalesi'ne nâib olarak atamıştır. Ayrıca Mısır'dan kale muhafızlarını da Kerek'e getirtmiştir. Kerek Kalesi'nde yönetimi kontrol altına alan Baybars, 13 Haziran 1276 Cumartesi günü Kerek'ten ayrılarak Dımaşk'a gitmiştir.[451]

17 Haziran 1276 Çarşamba günü Dımaşk'a ulaştıktan sonra Kerek Kalesi'nin hazinesinin kendisine teslim edilmesi için kale yöneticilerini Dımaşk'a çağırmıştır. Emîr Bedreddin Bîserî, Şemseddin Akkuş Kutluca, Emîr Şemseddin Sunkur el-Aşkar, Âlemeddin Sancar Emîr Candar, Emîr Fahreddin Ayaz el-Makarrî kale yönetimimde idiler. Emîr Bedreddin Bîserî ve Şemseddin Kutluca 4 Temmuz 1276'da Cumartesi günü yola çıkmışlardır.[452]

Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars el-Bundukdarî 1 Temmuz 1277 Perşembe günü vefat etmiştir.[453] 1260-1277 yılları arasında Memlûk sultanı olarak Kerek Kalesi'nin imarına önem vermiştir. Kerek Kalesi'nin küçük olan iki burcunu yıktırmış ve iki yüksek burç yaptırmıştır. Ayrıca korunaklı olan Kerek Kalesi'ni daha da güçlendirmek için kale burçları etrafında hendekler açtırmış, Kerek yakınlarında bulunan Cafer üt-Tayyar türbesini yenilemiştir.[454] Memlûk sultanı Kerek yakınlarında bulunan ve Hz. Nuh'un kabri olduğuna inanılan yerde de imar faaliyetlerinde bulunmuştur.[455]

---

[450] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat s. 74; Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 65

[451] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 172-173; Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, s. 65-66 ve 82

[452] Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 72

[453] Süleyman Özbek, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277)"*, s. 133

[454] Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 167

[455] Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 170

3.3. Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars El-Bundukdârî'nin Çocukları Döneminde (1277-1279) Kerek

Baybars'ın vefatından sonra çocuklarından[456] Melikü's-Saîd Nâsıreddin Muhammed Berke Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[457]

3.3.1. Melikü's-Saîd Nâsıreddîn Muhammed Berke Dönemi (1277-1279)

Melikü's-Saîd dönemi memlûkler arasındaki mücadeleden dolayı kısa sürmüştür. Memlûk sultanı Melikü's-Saîd daha genç ve kendine taraftar memlûkleri görevlendirmeye başlayınca Baybars döneminin tecrübeli memlûkleri[458] bu duruma tepki göstermişlerdir.[459] Baybars dönemi memlûkleri sultana mektuplar göndererek onu uyarmışlardır. "*Kalpler ve niyetler bozuldu. Artık ona geri dönüş imkânı kalmadı. Bir daha çevresinde toplanmak mümkün değil."* Bu mektuptan sonra Memlûk sultanını tahttan indirmeye karar vermişlerdir.[460] Melikü's-Saîd bu mektubu dikkate almayarak uyguladığı politikaya devam etmiştir. Bunun üzerine memlûkler tekrar bir mektup yazmışlardır. "*Sen emirlerinin ileri gelenlerinin gönüllerini kırıp haklarına müdahale ediyorsun, bu tutumundan geri adım atmazsan sonu hiç de iyi olmayacaktır.*[461] Bu uyarıdan bir süre sonra Dımaşk'a giderek harekete geçen memlûklerin amacını öğrenen Memlûk sultanı Melikü's-Saîd, annesini ve devlet hazinesini Kerek'e göndermiştir.[462] Memlûkler ise Dımaşk'tan gelerek Kalat'ül-Cebel'i yedi gün kuşatmış ve Memlûk

---

[456] El-Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars el-Bundukdarî'nin beş erkek ve yedi kız çocuğu olmuştur. Erkek çocuklarından ikisi Baybars hayatta iken iki yaşlarında vefat etmişlerdir. Baybars'ın hayatta kalan üç oğlu ise; Melikü's-Saîd, Melikü'l-Âdil Bedreddin Sülemiş ve el-Melik el-Me'sud Hızır'dır. İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr,* C. I, s. 92; Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s. 116

[457] Baybars 1264 yılında bir merasim düzenleyerek kendisinden sonra Melikü's-Saîd'i veliâht ilan etmiştir. Baybars'ın vefatından sonra ona sadık memlûkler Melikü's-Saîd'i sultan ilan etmişlerdir. Memlûk Devleti'nde veraset sistemi ikinci defa uygulamaya geçmiştir. Nitekim memlûk sisteminde babadan oğula geçen bir verâset anlayışı söz konusu değildi. Onun sultanlığını başından beri bu nedenden dolayı kabul etmeyen bir memlûk grubu oluşmuştur. Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 99-100; Süleyman Özbek, "Memlûk Emîri Sunkur el-Aşkar", s. 207; Ali Aktan, "Bahrî Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hânedanı", s. 606

[458] Ayrıntılı bilgi için bakınız. Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 119

[459] Baybars vefat ettiğinde onun önemli emirlerinden Bedreddin Bilik durumu kontrol ederek sultanın ölüm haberini gizlemiş Baybars'ın oğlu Melikü's-Saîd'in sultan olmasını sağlamıştır. Bundan dolayı karşılıklı sadakatle bu ilişkilerin devam edileceği düşünülmüştür. Ancak Melikü's-Saîd, yaptığı atamalarda Baybars döneminin tecrübeli memlûklerini geri planda bırakmıştır. Ayrıca kendi otoritesini uygulamak için devlet idaresinde görev alanları birbirine düşüren bir politika izlemiştir. Bu politika nedeniyle Baybars döneminin önde gelen memlûkleri sultan Melikü's-Saîd'i tahttan feragat ettirmişlerdir. İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 57

[460] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 79

[461] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat s. 80; 239. dipnot; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 177-178

[462] Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 118

sultanını tahttan feragat etmeye zorlamışlardır.[463] Melikü's-Saîd durumun ciddiyetinin farkına vararak 17 Ağustos 1279'da Kerek'in kendisine verilmesi karşılığında tahttan feragat etmiştir. 23 Eylül 1279'da Cumartesi günü Kerek'e giden Melikü's-Saîd burayı teslim almıştır.[464] Melikü's-Saîd'in, Kerek'e gitmesi bazı şartlarla kabul edilmiştir. Bu şartlar da diğer nâiblerle yazışmaması, askerler arasında bir görüş ayrılığının oluşmasına fırsat verilmemesi ve kendi kuvvetlerini devletin aleyhine kullanmaması gerekçesiyle kabul edilmiştir. Böylece tahttan feragat eden sabık sultan Melikü's-Saîd Kerek'e yerleşmiştir.[465]

3.3.2. Melikü'l-Âdil Bedreddin Sülemiş Dönemi (1279)

Melikü's-Saîd 'in iki yıl iki ay sekiz gün süren Memlûk sultanlığından sonra yeni bir sultanın seçilmesi gerekmiştir. Baybars döneminin memlûkleri içerinde sultan olabilecek en güçlü aday Seyfeddîn Kalâvun idi. Ancak Seyfeddîn Kalâvun bunu kabul etmeyince yerine Baybars'ın yedi yaşındaki oğlu Bedreddin Sülemiş 1279 yılında Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[466] Seyfeddîn Kalâvun ise sultanın yaşı küçük olduğu için atabek olarak görevlendirilmiştir. Kalâvun böylelikle sultan olmadan önce güçlü emirlere karşı kendi otoritesini tesis edecek şartları oluşturmak istemiştir. Seyfeddîn Kalâvun, tüm gücü elinde bulundurduğu için öncelikle Baybars döneminden kalan memlûkleri tutuklamış, Bedreddin Sülemiş'in yüz gün süren Memlûk sultanlığına son vermiştir. Tahttan feragat eden sabık sultan Bedreddin Sülemiş, Kerek'e ağabeyi Melikü's-Saîd 'in yanına gönderilmiştir.[467]

---

[463] İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr,* C. I, s. 94

[464] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 80-81; 239. dipnot

[465] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 119; Baybars el-Mansûrî, *Muhtar el-Ahbâr*, s. 70; Aybek ed-Devaddârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 229; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 57; A. Mesut Ağır, *"Memlûk Tarihçilerine Göre Sultan Kalâvun Dönemi Siyasî Olayları"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2004, s. 22

[466] Baybars'ın oğlu Melikü's-Saîd döneminde veraset sistemi uygulanmış onun yerine geçen kardeşi Bedreddin Sülemiş'de bu sistemi devam ettirmiştir. Süleyman Özbek, "Memlûk Emîri Sunkur el-Aşkar", s. 207

[467] Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 119-121; İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr,* C. I, s. 95; Baybars el-Mansûrî, *Muhtar el-Ahbâr*, s. 69; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 57-58; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 178

3.4. Melikü'l-Mansûr Seyfeddîn Kalâvun El-Elfî Döneminde (1279-1290) Kerek

Bedreddin Sülemiş'in Kerek'e gönderilmesinden sonra, Emîr Seyfeddîn Kalâvun el-Elfî[468] Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[469]

1279 yılında Seyfeddîn Kalâvun sultan olduğu dönemde Kerek'te Baybars'ın oğlu Melikü's-Saîd bulunuyor idi. Daha sonra Baybars'ın diğer oğlu Bedreddin Sülemiş de buraya gönderilmiştir. Bunun üzerine Seyfeddîn Kalâvun'un sultanlığını kabul etmeyen Melikü's-Saîd, Kerek'te yeni sultana isyan etmiştir. Melikü's-Saîd, kendisine destek bulmak için Mısır'daki emirleri ve Dımaşk nâibi el-Melik el-Kâmil Şemseddin Sunkur el-Aşkar'ı isyâna teşvik etmiştir. Böylece Kerek'in kendisine verilmesi karşılığında kabul ettiği şartları ihlâl etmiştir. Ayrıca Melikü's-Saîd'nin memlûkleri de çevredeki kalelerin alınması hususunda onu teşvik ederek Şevbek Kalesi'ni ele geçirmişlerdir. Melikü's-Saîd, Şevbek Kalesi'nin yönetimini kardeşi el-Melik el-Mes'ud Hızır'a vermiştir. 1280 yılında Memlûk sultanı Seyfeddîn Kalâvun, Şevbek Kalesi'ne bir ordu göndermiş ve burayı ele geçirmiştir. Bu nedenle Baybars'ın oğlu el-Melik el-Mes'ud Hızır kale alınınca ağabeyi Melikü's-Saîd'in yanına Kerek'e gitmiştir.[470]

15 Mart 1280 Pazartesi günü Hızır'ın Kerek Kalesi'ne gelmesinden bir ay sonra ağabeyi Melikü's-Saîd çevgan oynarken atından düşmüş ve kırılan kemiklerinden dolayı henüz yirmi yaşında iken ölmüştür.[471] Bu sırada Kerek nâibliğini el-Emir Alaaddin Aydoğdu üstlenmiştir. Daha sonra Melikü's-Saîd'in kardeşi el-Melik el-

---

[468] Kıpçak Türklerinden olan Kalâvun 1222 yılında doğmuştur. Eyyûbî sultanı El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'in Bahrî Memlûkleri içerisinde yer almıştır. Onu satın alan kişi bin dinar ödediği için el-elfi olarak lakaplanmıştır. Baybars'ın Dımaşk ve Kerek'te isyân ettiği dönemde yanında yer alan memlûklerden olmuştur. Baybars sultan olduktan sonra Mukaddem el-Elf rütbesini almıştır. 1272 yılında Moğollara karşı yapılan seferde Fırat'ı ilk geçen emir olarak itibarı artmıştır. Baybars ile Seyfeddîn Kalâvun'un kurduğu yakın ilişkiler onun daha fazla söz sahibi olmasını sağlamıştır. Anonim, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, C. II, s.113; Selim Hilmi Özkan, *"El-Melik El-Mansur Seyfeddîn Kalâvun el-Elfî Hayatı ve Faaliyetleri (678-689/ 1280-1290)"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1999, s. 28-29

[469] Baybars'ın çocukları döneminde Memlûk Türk Devleti'nde uygulanan verâset sistemi memlûk sisteminin üstün gelmesiyle kısa sürmüştür. Memlûk sultanı Seyfeddîn Kalâvun verâset sistemine karşı gelerek memlûk sisteminden yetişen bir emir olarak sultan olmuştur. Ancak kendisinden sonra Memlûk Türk Devleti'nde verâset sistemi üçüncü defa ve en uzun süreyle uygulanmıştır. Kalâvun Memlûk Türk Devleti içerisinde hanedan kurmayı başarmış bir sultandır. Süleyman Özbek, Mehmet Şeker, "Memlûk Emîri Sunkur el-Aşkar", s. 207; İsmail Yiğit, "Kalâvun", *DİA*, İstanbul 2001, C. XXVI, s. 227

[470] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre, s. 179; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 84; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 59; A. Mesut Ağır, "*Memlûk Tarihçilerine Göre Sultan Kalâvun Dönemi Siyasî Olayları*", s. 22; İsmail Yiğit, "Kalâvun", s. 227

[471] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 126; İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr*, C. I, s. 94; Aybek ed-Devaddârî, *Kenz ed-Dürer*, C. VIII, s. 234

Mes'ud Hızır, Kerek yönetimini devr almıştır.[472] Kerek nâibi el-Melik el-Mes'ud Hızır, bir süre sonra sultanın aleyhine Dımaşk nâibi Sungur el-Aşkar ile yazışarak isyân hareketine katılmıştır.[473] Memlûk sultanı Seyfeddîn Kalâvun bu isyanı bastırmak için Dımaşk'a doğru yola çıkmıştır. Memlûk ordusunun Kerek'i kuşatması üzerine el-Melik el-Mes'ud Hızır sulh istemiştir. Kerek nâibi, Sungur el-Aşkar ile işbirliği yapmayacağına dair yemin etmiştir. Bunun üzerine yapılan uzlaşı ile Memlûk sultanı Kerek nâibliğini el-Melik el-Mes'ud Hızır'a vermiştir.[474]Ayrıca Kahîre'de bulunan Baybars soyundan olan yakın akrabalarının tamamının Kerek'e gönderilmesi karşılığında ondan Baybars döneminden kalan hazineyi istemiştir. Bu dönemde Kerek niyâbeti Hama ile aynı statüde idi.[475]

1283 yılında Memlûk sultanı Seyfeddîn Kalâvun'a Kerek'ten bir mektup gelmiştir. Kerek nâibi el-Melik el-Mes'ud Hızır ve kale yönetimindeki memlûkler arasında bir anlaşmazlığın olduğu bu nedenle asayişin bozulduğunu bildiren bir mektup ulaşmıştır. Memlûk sultanı asayişi bozanlara uyarı niteliğinde bir mektup yazarak Kerek'e göndermiştir. Ayrıca bu asayişi sağlamak için bir grup askeri de Kerek'e göndermiştir. Ancak Memlûk sultanının bu uyarıları Kerek'te dikkate alınmamıştır. Bunun üzerine Memlûk sultanı Dımaşk'a giderek durumu buradan kontrol etmiş ve asayiş yeniden sağlanınca Kalatû'l Cebel'e dönmüştür.[476]

1286 yılında Kerek nâibi el-Melik el-Mes'ud Hızır, tekrar isyân etmiştir. Memlûk sultanı Seyfeddîn Kalâvun, ordusunu Kerek'e göndermiştir. Kerek Kalesi kuşatılmış,

---

[472] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 126; Aybek ed-Devaddârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 234; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 179; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye,* Çev. Hüseyin Polat, s. 84; İsmail Yiğit *Memlûkler,* s. 59; A. Mesut Ağır, "*Memlûk Tarihçilerine Göre Sultan Kalâvun Dönemi Siyasî Olayları"*, s. 22; İsmail Yiğit, "Kalâvun", s. 227

[473] Sunkur el-Aşkar, el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'in Bahrî Memlûkleri içerisinde yer almıştır. Baybars ile birlikte Eyyûbî meliklerine sığınan memlûklerden olmuştur. Suriye bölgesinde Memlûk sultanı Aybek et-Türkmâni'ye karşı yapılan isyan hareketinde Halep nâibi tarafından yakalanarak hapse atılmıştır. Moğollar, Suriye üzerine sefer yaptıklarında hapiste bulunan Sungur el-Aşkâr'ı kendi ülkelerine götürerek iyi muamelede bulunmuşlardır. Baybars sultan olunca hoşdaşını Mısır'a çağırmış ancak o Moğolların kendisine sunduğu imkanlardan dolayı önce gelmemiş ancak daha sonra gelmiştir. 1277 yılında Memlûkler ve Moğollar arasında Elbistan Ovası'nda yapılan savaşın kazanılmasında etkin rol oynamasıyla ön plana çıkmıştır. Baybars'ın vefatıyla sultan olmak için mücadele etmeye başlamıştır. Sunkur el-Aşkar, Memlûk sultanı Kalâvun döneminde Dımaşk'ta isyan ederek burada bağımsızlığını ilan etmiş diğer nâiblerden de bu isyanı için destek istemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Süleyman Özbek, Mehmet Şeker, "Memlûk Emîri Sunkur el-Aşkar", s. 209-213

[474] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 126; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye,* Çev. Hüseyin Polat, s. 89; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 59

[475] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 142; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 154 ve 194; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 89

[476] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 100

giriş-çıkışlar kapatılmıştır. Kerek halkı, Baybars'ın çocukları Bedreddin Sülemiş ve el-Melik el-Mes'ud Hızır'ı bu isyanda yalnız bırakarak sultandan yana olmuş ve kaleyi kuşatan ordudan af dilemişlerdir. El-Melik el-Mes'ud Hızır'ın zayıf yönetimi ve israfta bulunması onların bu tutumunda etkili olmuştur. Ayrıca Memlûk sultanı, Baybars döneminden kalan hazineyi Kerek'ten almak istemiştir. Baybars'ın çocukları bu durumda can güvenliklerinin sağlanması şartıyla teslim olmuşlardır. Kerek nâibliğine ise el-Emîr Aybek el-Musulî[477] atanmıştır. Kerek Kalesi'nde yönetime dair yapılan düzenlemeyle Şevbek, Kerek'e bağlanmıştır. Baybars'ın çocukları 2 Nisan Perşembe günü Kerek'ten alınarak 8 Mayıs Çarşamba günü Kahîre'ye götürülmüş burada sultan tarafından çocuklarıyla eş değer statüde bir muamele ile karşılanmışlardır. Ancak Baybars'ın çocuklarına yapılan bu muamele diğer emirler arasında hoş karşılanmayınca tutuklanmışlardır. Kalâvun vefat edinceye kadar burada kalmışlardır.[478]

1287 yılında Memlûk sultanı Kerek'teki durumu kontrol etmek için bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyareti esnasında Kerek Kalesi'nin zahire deposuna iki bin çuval buğday götürmüştür. Ayrıca Seyfeddîn Kalâvun, Kerek nâibi olan el-Emîr Aybek el-Musulî yerine Baybars el-Mansûrî ed-Devadâr'ı[479] atamıştır. [480]

3.5. Eşref Halil b. Kalâvun Döneminde (1290-1293) Kerek

1290 yılında Seyfeddîn Kalâvun'un vefatıyla yerine oğlu Eşref Halil, Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[481]

Eşref Halil sultan olduğunda Dımaşk nâibi el-Emir Hüsâmeddin Lâçin el-Mansurî, Halep nâibi el-Emir Şemseddin Kara Sunkur, Hama nâibi el-Melik el-Mansûr

[477] Hısn-ı Ekrad Kalesi nâibi olarak tanınır. 1287-1288'de bu kalede katl edilmiştir. Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefiyât*, C. X, s. 195

[478] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 193; Baybars el-Mansûrî, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 254-256; Baybars, el-Mansûrî, *Muhtar el-Ahbâr*, s. 85; Aybek ed-Devaddârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 277; A. Mesut Ağır, *"Memlûk Tarihçilerine Göre Sultan Kalâvun Dönemi Siyasî Olayları"*, s. 21

[479] Mısır nâib-i saltanası olarak görev almıştır. Önemli bir tarihçi olarak bilinir. Memlûk Türk Devleti'nin nüfûzlu emirlerinden olmuştur. Mısır'da seksen yaşının üzerinde 1324-1325 tarihinde vefat etmiştir. Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefiyât*, C. X, s. 219

[480] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 194; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 254-257; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 107-109; A. Mesut Ağır, *"Memlûk Tarihçilerine Göre Sultan Kalâvun Dönemi Siyasî Olayları*", s. 59-60

[481] Abdülkerim Özaydın, "Halîl b. Kalâvun", *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, s. 319

Takiyyüddîn Muhammed, Trabulus nâibi el-Emir Seyfeddîn Balaban, Kerek nâibi Baybars el-Mansûrî ed-Devadâr idi.[482]

1291 yılında, Eşref Halil, babası Seyfeddîn Kalâvun'un yarım bıraktığı Akka Seferi'ni tamamlamıştır.[483] Bu sefer için kale savunmasında gerekli olan savaş aletlerini, mancınıkları, taş ve marangoz ustalarını Kerek'ten getirtmiştir.[484] Eşref Halil, Akka Kalesi'ni almak için doksan iki mancınık kurmuştur. Haçlıların elinde bulunan bu kale kırk dört günlük bir kuşatmadan sonra Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine geçmiştir. Bu kalenin alınmasından sonra Suriye sahillerinde iki yüz yıl süren Haçlı hâkimiyetine son verilmiştir.[485] Memlûk sultanı Kalatû'l-Cebel'e döndükten sonra bazı düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden biri olarak Kerek nâibi olan Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr'ın yerine Cemaleddin Akkuş el-Eşrefî'yi atamıştır.[486]Ayrıca Kalatû'l Cebel'de bulunan eski Kerek sahibi Baybars'ın çocukları Bedreddin Sülemiş ve el-Melik el-Mes'ud Hızır'ı aileleriyle birlikte Konstantiniyye'ye göndermiştir.[487]

1293 yılının Ocak ayında Kerek'te büyük bir deprem olmuş, Kerek Kalesi'nin üç burcu yıkılmıştır. Memlûk sultanı, bu depremden sonra önemli bir miktar erzakla birlikte Kerek'e gitmiştir. Eşref Halil tarafından Kerek Kalesi'nin yıkılan yerleri onarılmıştır.[488]1293 yılının Mayıs'ında Mısır'dan ayrılan Memlûk sultanı Kerek'e uğramış ve buranın idaresini kontrol ettikten sonra Dımaşk'a gitmiştir.[489]

3.6. Melikü'n-Nâsır Muhammed Döneminde (1293-1294/1299-1309/1310-1340) Kerek

1293 yılında Memlûk sultanı Eşref Halil'i katl eden memlûkler Bedruddin Baydara'yı sultan ilân etmek için Kalatü'l-Cebel'in önüne gelmişlerdir. Bu durumu

---

[482] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum,* C. VIII, s. 4

[483] Seyfeddîn Kalâvun döneminde Akka yönetiminin Müslüman tüccarlara kötü muamelede bulunmalarından dolayı Akka üzerine bir sefer düzenlemiştir. Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 113-114

[484]Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 117

[485] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 64

[486] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 225-226; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre,* s. 284; Mustafa Kılıç, "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", s. 152

[487] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye,* Çev. Hüseyin Polat, s. 121-122

[488] Makrizî *es-Sülûk*, C. II, s. 239-240; Mustafa Kılıç, "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", s. 164

[489] Makrizî *es-Sülûk*, C. II, s. 239-240; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre,* s. 292-293; Mustafa Kılıç, "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", s. 156

haber alan Burcî Memlûkleri[490] Zeyneddin Ketboğa önderliğinde harekete geçmiştir. Kalatû'l-Cebel önünde yaşanan mücadelede Baydara'ya taraftar olan memlûkler Zeyneddin Ketboğa'nın tarafına geçmiş ve böylece Zeyneddin Ketboğa kontrolü ele geçirerek Bedruddin Baydara'yı öldürtmüştür. Seyfeddîn Kalâvun'un oğlu Melikü'n-Nâsır Muhammed[491] bu süreçten sonra 1293 yılında henüz dokuz yaşında iken Burcî Memlûkleri tarafından sultan ilân edilmiştir.[492]

3.6.1. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Birinci Saltanatı (1293-1294)

Melikü'n-Nâsır Muhammed'in memlûk sultanı olması Zeyneddin Ketboğa'nın desteğiyle gerçekleşmiştir. Memlûk sultanının yaşının küçük olmasından dolayı nâib-i saltana Zeyneddin Ketboğa ve vezir Sencer eş-Şucai[493] devlet idaresinde etkili olmuştur. Aslında Burcî Memlûkleri kendi aralarında yaşadıkları rekabetten dolayı Melikü'n-Nâsır Muhammed'i bir süreliğine sultan ilân etmişlerdir. Bu rekabet nâib-i saltana Zeyneddin Ketboğa ile vezir Sencer eş-Şucai arasında yaşanmıştır.[494] Zeyneddin Ketboğa memlûklerden daha fazla destek almıştır. İki emir arasındaki mücadele Sencer eş-Şucai'nin daha fazla direnemeyerek teslim olması ile sonuçlanmıştır. Burcî Memlûkleri onu tutuklamış ve daha sonra da öldürmüşlerdir.[495]

Memlûk Türk Devleti'nde sükûnet sağlanmış ve Zeyneddin Ketboğa güçlü rakibini bertaraf ederek devlet yönetiminde söz sahibi tek kişi olmuştur. Ancak Memlûk sultanı olması için Zeyneddin Ketboğa'nın daha fazla desteğe ihtiyacı olmuştur. Bu

---

[490] Seyfeddîn Kalâvun kendi hâkimiyeti güçlendirmek için 1281 yılında üç bin yedi yüz kadar Çerkez asıllı memlûklerden yeni bir memlûk grubu oluşturmuştur. Bu memlûk grubu Kalatû'l Cebel burçlarına yerleştirildiği için Burcî Memlûkleri olarak adlandırılmıştır. Burcî Memlûkleri ve el-Melikü's-Salih'in kurmuş olduğu Bahrî Memlûkleri arasında sultan olmak için bir rekabet söz konusu olmuştur. Burcî Memlûkleri, Memlûk Türk Devleti'nde Bahrî Memlûkleri döneminde Kalâvun hanedanının (1279-1382) yani onun oğulları ve torunlarının hâkimiyet icra etmelerinde de etkili olmuşlardır. Süleyman Özbek, "Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar 'Sultanı Öldüren Sultan Olur' ", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi,* 2013, (XXXII/53), s. 162-163; Ali Aktan "Memlûklerde Saltanat Değişikliği Usulü", s. 272; Ali Aktan, "Bahrî Memlûklerde Sultan Kalâvun Ve Hânedanı", s. 610; Kazım Yaşar Kopraman, " Burcîyye", s. 419

[491] 1284-1285 yılında Kalatû'l-Cebel'de doğmuştur. Seyfeddîn Kalâvun'un oğlu, Eşref Halil'in kardeşidir. İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 66; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun'un Siyasi Faaliyetleri (684-741/1285-1341),* Basılmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015, s. 74

[492] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre,* s. 127-128; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 74

[493] Sencer eş-Şucai, Burcî Memlûkleri'nin lideri idi. İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 66; Cüneyt Kanat " Ketboğa", *DİA*, İstanbul 2016, C. II, s. 47; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 181

[494] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 66

[495] Ayrıntılı bilgi için bakınız. Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye,* Çev. Hüseyin Polat s. 129-131; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 77

ihtiyaç Eşref Halil'in öldürülmesinden sorumlu tutulan ancak kaçmayı başaran emirlerden gelmiştir. Bu emirler Hüsameddin Lâçin ve Kara Sungur idi. Bu iki emirin desteğiyle 1294 yılında Zeyneddin Ketboğa (1294-1296)[496] Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur. Böylece Melikü'n-Nâsır Muhammed'in birinci saltanatı sona ermiştir.[497]

Memlûk sultanı Zeyneddin Ketboğa, Melikü'n-Nâsır Muhammed'i annesi ile birlikte kalede bir oda da göz hapsinde tutarak ona "*Ben senin, babanın ve kardeşinin memlûküyüm, sen mülkün sahibisin benden korkma. Devleti sen büyüyünceye kadar muhafaza ederim."*[498] diyerek yaşanan durumla ilgili bir açıklama da bulunmuştur. Zeyneddin Ketboğa, kendisine sâdık bir memlûk grubu oluşturuncaya kadar zaman kazanmak için Melikü'n-Nâsır Muhammed'i öldürmemiştir.[499] Zeyneddin Ketboğa bu amacına ulaşamadan kendisine karşı bir muhalefet oluşmaya başlamıştır. Hüsameddin Lâçin[500] Zeyneddin Ketboğa'ya bir komplo düzenleyerek onu tahtan feragat ettirmek istemiştir. Zeyneddin Ketboğa bu komplodan kurtulmayı başarmış ve Dımaşk Kalesi'ne sığınmıştır. Ondan sonra Memlûk tahtına Hüsameddin Lâçin (1296-1299) geçmiştir.[501] Safed ve Kerek nâibleri, Hüsameddin Lâçin'in sultanlığını kutlamalar yaparak kabul

[496] Zeyneddin Ketboğa 1261 yılında esir edilen Moğollardan idi. Seyfeddîn Kalâvun'un memlûkleri arasında yer almıştır. Memlûk Türk Devleti sultanlığı döneminde Nil Nehri'nin suyunun azalmasıyla Mısır'da kıtlık yaşanmış ve sonrasında veba salgını yayılmıştır. Bu nedenle günlük ölü sayısı bini geçmiştir. Ayrıca Ketboğa'nın kendi ırkdaşları olan Moğollardan bir grubu Memlûk topraklarında iskâna izin vermesi ve devlet kademelerinde görevler vermesi halkın tepkisine yol açmıştır. Bunun nedeni Moğollarla yapılan savaşlar, bu grubun putperest olmaları ve kendi yaşam tarzlarını sürmelerinden kaynaklanmıştır. Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 134-136; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 67-68; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 82-83; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 181; Cüneyt Kanat, " Ketboğa", s. 47; Ayrıntılı bilgi için bakınız, Ahmet Sağlam "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694-696/1294-1296)", s. 53-79

[497] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 66-67; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 78; Kâsım Abduh Kâsım, "Muhammed b. Kalavun", *DİA*, İstanbul 2005, C. XXX s. 547

[498] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 81 ve 94

[499] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 81 ve 94

[500] Hüsameddin Lâçin, Aybek'in oğlu Nureddin Ali'nin memlûküdür. Baybars'ın kızı ile evlenmiştir. Baybars ve Sülemiş döneminde devlet idaresinde yer almış, Kalâvun döneminde ise Dımaşk Kalesi nâibliğine tayin edilmiştir. Bir süre sonra Dımaşk nâibliğine atanmış burada 11 yıl görev yapması ile Memlûk Türk Devleti yönetimindeki önemli şahsiyetler arasında yer almıştır. Memlûk sultanı olunca bazı şartlarla bu göreve getirilmiştir. Hüsameddin Lâçin, devlet meselelerinde yalnız başına karar almayacağına ve memlûkleri yüksek rütbelere atamayacağına dair de söz vermiştir. Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun,* s. 86; Ahmet Sağlam, "Hüsameddin Lâçîn ve Saltanat Dönemi (696-698/1296-1299): Memlûkler'de Meşrutî Bir Sultan Teşebbüsü ve Akâmeti", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2017, (XXXII/1), s. 156-167; Asri Çubukçu, "Lâçin", *DİA*, Ankara 2003, C. XXVII, s. 39

[501] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye,* Çev. Hüseyin Polat, s.138-139; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 68-69

ettiklerini göstermişlerdir. Bu gelişme Zeyneddin Ketboğa'nın kendisine taraftar bularak Kalatû'l-Cebel'e yeniden gitme ümidini azaltmıştır.[502] Burada yapılan görüşmeler neticesinde bir uzlaşı sağlanmış ve Zeyneddin Ketboğa'nın Serhad valiliğine ailesi ve memlûkleriyle gitmesine karar verilmiştir. [503]

Hüsameddin Lâçin, Memlûk Türk Devleti'nde kendi hâkimiyetini tesis etmek için yaptığı düzenlemeler kapsamında kendisine rakip olarak gördüğü Melikü'n-Nâsır Muhammed'i 1297 yılında Kerek'e sürgün etmiştir. Hüsameddin Lâçin, Melikü'n-Nâsır Muhammed'e *"Kerek'e git orada rahat edersin. Devleti yönetecek kadar büyüdüğünde Dımaşk nâibliğini bana vermen karşılığında sultanlığı sana devr edeceğim* " demiştir. Melikü'n-Nâsır Muhammed kendisine dokunulmayacağına dair söz aldıktan sonra annesi, memlûkleri ve emirleri Seyfeddîn Sâlâr, Seyfeddîn Bahadır el-Hamevî, Taydemir Çûbaş, Argun ed-Devâdâr ile birlikte Kerek'e gitmiştir.[504]

Memlûk sultanı Hüsameddin Lâçin, devlet yönetimiyle ilgili yeni düzenlemeler yapmak istemiştir. Ancak ravk usulüyle yaptırdığı Mısır tahriri memlûk sisteminde iktâ gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle memlûkler Hüsameddin Lâçin'i tahttan indirmeye karar vermişlerdir. Burcî Memlûkleri onu katl ederek tahttan indirmişlerdir. Onun yerine Kerek'te bulunan Melikü'n-Nâsır Muhammed'i ikinci defa sultan yapmaya, saltanat nâibliğine de Emîr Tuğcu'yu getirmeye karar vermişlerdir. Emîr Tuğcu, sultanı katlettiği için memlûk sistemi gereği kendisi sultan olmak istemiştir. Bu esnada seferde olan Atabek Bedreddin Bektaş Kahîre'ye ulaşınca Emîr Tuğcu'yu öldürmüştür. Atabek Bedreddin Bektaş, Melikü'n-Nâsır Muhammed'in ikinci defa sultan olması için Kerek'e haber göndermiştir.[505]

1299 yılında Kerek'te sürgün olan Melikü'n-Nâsır Muhammed burada sık sık ava çıkmıştır. Bu av partilerinden birindeyken Mısır ümerasının gönderdiği Seyfeddîn el-Melik el-Çevgandâr ile Alamüddin Sencer el-Çavlı Kerek'e ulaşmışlardır. Kerek nâibi Cemaleddin Akkuş'a Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yeniden sultan olduğu haberini

[502] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. VII, s. 55; Ahmet Sağlam, "Hüsameddin Lâçîn", s. 168; Asrî Çubukçu, "Lâçin", s. 39
[503] Ahmed Sağlam, "Hüsameddin Lâçîn", s. 171
[504] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 283-284; Ahmed Sağlam, "Hüsameddin Lâçîn", s. 171
[505] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 142-144; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun,* s. 92-93; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 182

vermişlerdir.[506] Kerek nâibi, bu haberi önce Melikü'n-Nâsır Muhammed'in annesine daha sonra kendisine iletmiştir. Melikü'n-Nâsır Muhammed, Kerek'ten Kahîre gelinceye kadar ki yirmi beş günlük süre zarfında devlet idaresi emirler tarafından yönetilmiştir. Kahîre'ye ulaştığında halk onu sıcak bir şekilde karşılamıştır. Kalâvun hanedânı döneminde refah döneminin yaşanmasından dolayı halk ilk defa sultanlık tercihini dile getirmiştir. Melikü'n-Nâsır Muhammed 1299 yılında ikinci defa sultan ilân edildiğinde on beş yaşında idi. Emîr Seyfeddîn Sâlâr naib-i saltana, Baybars Çâşnigîr'de üstâddar olmuştur. [507]

3.6.2. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in İkinci Saltanatı (1299-1309)

Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yaşının küçük olmasından dolayı devlet yönetimi 1307 yılına kadar Seyfeddîn Sâlâr ve Baybars Çâşnigîr'in idaresine geçmiştir.[508] Ancak bu süreçten sonra bu iki emirin Dımaşk üzerinde hâkimiyet icra etmek ve devlet yönetiminde daha fazla söz sahibi olmak istemelerinden dolayı Memlûk sultanı ile aralarında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlıktan dolayı Memlûk sultanı kaleye kapanmış, diğer emirler ise kaleyi muhasaraya almışlardır. Memlûk sultanı bu olayların daha fazla büyümemesi için bir uzlaşı sağlamaya çalışmıştır. Ancak bir süre sonra bu çabaları karşılıksız kalmış ve sultan onların yaptıklarını sessizce takip etmek zorunda kalmıştır.[509] Melikü'n-Nâsır Muhammed'in bu tavrı emirleri daha da cesaretlendirmiş ve sultana karşı bir suikast hazırlamışlardır. Memlûk sultanı bu durumdan haberdâr olunca emirleri uyarmış ancak bu uyarıları dikkate alınmamıştır. Bu nedenle Melikü'n-Nâsır Muhammed'in endişeleri artmış ve yakınında bulunan kişilere de güvenmemeye başlamıştır. Memlûk sultanı yapılanlara karşı sabırlı davranıp ılımlı bir tutum sergilemesine rağmen kafasındaki düşüncelerden kurtulamamıştır.[510] Bu nedenle Memlûk sultanı, Kalatü'l-Cebel'den uzaklaşmaya karar vermiştir.[511]

---

[506] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 284; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 96
[507] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 297; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 145; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 70; Kâsım Abduh Kâsım, "Muhammed b. Kalavun", s. 547; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 182-183
[508] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 145; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 70; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 183
[509] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 75
[510] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 168-169
[511] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye,* Çev. Hüseyin Polat, s. 173

1308 yılında Melikü'n-Nâsır Muhammed, Mısır'dan uzaklaşmak için en uygun yolun hacca gitmek olduğuna karar vermiştir.[512] Mısır ümerası, bu kargaşa ortamında bu kararın doğru olmayacağını düşünerek Memlûk sultanını bu fikrinden vazgeçirmeye çalışmıştır. Seyfuddîn Sâlâr ve Baybars Çâşnigîr ise sultanın bu kararı almasının bir sakıncası olmadığını ifade etmişlerdir. Seyfuddîn Sâlâr, Baybars Çâşnigîr ve diğer emirler sultanın bu davranışını görüşmek üzere toplanmışlardır. Onlar sultanın asıl amacının Kerek'e gitmek olduğunu ifade etmişlerdir. Böyle bir sonuç karşısında devletin idaresi ile ilgili neler yapılması gerektiği konusunda düşünmenin daha doğru olacağını belirtmişlerdir. Ancak nasıl bir adım atılacağı konusunda sultanın Kerek'e gidip gitmeyeceğinin kesinleşmesini beklemişlerdir.[513]

Memlûk sultanı Melikü'n-Nâsır Muhammed Kalatû'l-Cebel'den uzaklaşmak için hazırlıklara başlamış, nâiblere görevlerini yerine getirmelerini istemiş ve kendisi ile yola çıkacak emirleri belirlemiştir. Emîr İzzuddîn Aydemir el-Hatırî, el-Emîr Hüsamuddîn Kara Lâçin, el-Emîr Seyfuddîn el-Melik el-Çevgândâr, el-Emîr Seyfuddîn Balaban el-Muhammedî, el-Emîr İzzeddîn Aybek er-Rûmî, Ruknuddîn Baybars el-Ahmedî, Seyfuddîn Tokta es-Sâkî, Alamuddîn Sencer el-Çomakdâr, Zeynuddîn Mübarek, Şemsuddîn Sungur es-Sadî en-Nakîb'in aralarında bulunduğu yetmiş beş kişiden oluşan bir grupla yola çıkmıştır.[514] Memlûk sultanı beraberindeki yüz elli atlıyla on beş gün sonra 23 Mart 1309'da Kerek'e ulaşmıştır. Kerek ümerası, Memlûk sultanının hac farizâsını gerçekleştirmek için geldiğini yolculuğunun buradan devam edeceğini düşünmüşlerdir. Memlûk sultanı asıl niyetini kimseyle paylaşmamıştır.[515]

Melikü'n-Nâsır Muhammed, Kerek Kalesi'ne ulaştığında oranın nâibi el-Emîr Cemaleddîn Akkuş el-Eşrefî idi.[516] Melikü'n-Nâsır Muhammed, kalenin etrafındaki hendeklerden geçmek için kurulan ahşap köprüden ilerlemeye başlamıştır. Ancak köprü yüke dayanamayarak birden Memlûk sultanın atının ayakları altında çökmüştür. Memlûk sultanı, bu olayda hendeğe düşmekten son anda kurtulduğu için yara

[512] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 421; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 403
[513] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 173-174; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 109
[514] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 421-422; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 174-175; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 109
[515] Makrizî, *es-Sülûk*. C. II, s. 422; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 175; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 75; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 110
[516] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 422

almamıştır. Ancak emirlerden bazıları hendeğe düşmüştür.[517] Memlûk sultanı Kerek nâibinden şüphelenmiş ve asma köprüde neden böyle bir kaza yaşandığını sormuştur. "*Bu durum Allah'tandır, köprü uzun süre kullanılmadığı için yıpranmış ve aynı zamanda eskimiş olduğundan üzerindeki yük de ağır geldiğinden yıkılmıştır."*[518] şeklinde bir cevap almıştır. Kerek nâibinin bu sözlerinden sonra Kerek Kalesi'ne girmiştir. Memlûk sultanı daha sonra Kerek ümerası ve kendisiyle gelen heyete bu sene için hac farizâsını yerine getirmeyeceğini Kerek Kalesi'nde dinleneceğini ifade etmiştir.[519]

Memlûk sultanının Kerek Kalesi'ndeki ilk icraatı, Kerek nâibi el-Emîr Cemaleddîn Akkuş el-Eşrefî'yi görevinden almak olmuştur. Kerek nâibi, Kerek hazinesini iki yüz bin dirhem olarak göstermiştir. Ancak Memlûk sultanı, Kerek niyâbetinin gelirlerinin tespit edilmesi konusunda yaptığı incelemede Kerek nâibinin, Kerek hazinesini eksik gösterdiğini tespit etmiştir. Bu nedenle bu kararı vermiştir. Kerek nâibi ailesiyle ve memlûkleriyle Kerek Kalesi'nden ayrılmış ve Kalatü'l-Cebel'e gönderilmiştir. Memlûk sultanı, Kerek'e gelen heyet içerisinde yer alan bazı memlûkleri de Kerek nâibi ile göndermiştir.[520] Memlûk sultanı daha sonra Kerek Kalesi'nin güvenliğini sağlamak için vadiden kaleye taş taşınması emrini vermiştir.[521] Daha sonra Seyfuddîn Sâlâr ve Baybars Çâşnigîr'e bir mektup yazarak hac yapmak için değil kendi isteği ile tahttan feragat ettiğinden Kerek'e geldiğini ve buranın yönetiminin kendisine verilmesini istemiştir. Seyfuddîn Sâlâr ve Baybars Çâşnigîr, Melikü'n-Nâsır Muhammed'in isteğine karşılık, onu tekrar Kalatü'l-Cebel'e çağırarak sultanlığını devam ettirmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak daha sonra sultanın Kerek'ten kesin olarak dönmeyeceğini anlayarak Memlûk sultanını devlet işleriyle uğraşmaktan

[517] Ölen ve yaralananlar ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bu olayda sadece bir kişinin öldüğünü, el-Emir Balaban Turna'nın ise yaralandığı ifade edilmektedir. Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 422; Bir diğer görüşte ise bir kişinin öldüğü bir kişinin de yaralandığı bilgisi mevcuttur. Ancak yaralanan kişinin ismi belirtilmemiştir. Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 176-177; Aynı müellif diğer bir eserinde yaralananların olduğunu ancak kimsenin ölmediğini kaydetmiştir. Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 404

[518] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s.110

[519] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 422; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 176-177

[520] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 422; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 314; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 110

[521] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 423

kaçınan, bu konuda sorumluluk almayan biri olarak suçlamışlardır.[522] Memlûk Türk Devleti'nin ileri gelenleri bu konuyu görüşmek için bir araya gelmiş, Memlûk sultanından gelen mektubu okumuşlardır. Bunun üzerine yapılan görüşmeler neticesinde yeni bir sultan belirlemeye karar vermişlerdir. Baybars Çâşnigîr 1309 yılında sultan ilân edilmiş, Seyfuddîn Sâlâr da onun Kahîre'deki nâiblerinden olmuştur.[523] Baybars Çâşnigîr'ın sultanlığı halîfe tarafından onaylanınca Kerek nâibliğini isteyen Melikü'n-Nâsır Muhammed'in isteği kabul edilerek kendisine bırakılmıştır.[524]

1309 yılında Baybars Çâşnigîr, Memlûk Türk Devleti niyâbetlerine sultan olduğunu bildiren mektuplar göndermiş ve onlardan bağlılıklarını bildirmelerini istemiştir. Dımaşk yönetiminde bulunan emirler bir araya gelerek bu konuyu değerlendirmiş ve Baybars Çâşnigîr'in sultanlığının geçici olacağı kanaatine varmışlardır. Bu konuda Halep, Hama ve Trabulus'taki nâiblerin görüşlerini de almaya karar vermişlerdir. Memlûk Türk Devleti'nin nâibleri Halep'te bir araya gelerek Memlûk sultanı Baybars Çâşnigîr'in sultanlığını onaylayıp onaylamadıklarına dair görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu görüşmeler neticesinde onun sultanlığını kabul etmeyerek Kerek'te bulunan Melikü'n-Nâsır Muhammed'i Halep'e çağırarak tekrardan sultan olmasına karar vermişlerdir. Bunun için Halep nâibi Kara Sungur'un oğlu Muhammed, Kerek'e gönderilmiş ve bu karar Melikü'n-Nâsır Muhammed'e iletilmiştir. Mektupta "*Ya sana tahtı alıveririz, ya da atlarımızın üzerinde ölürüz"* ifadeleri ile ona destek olduklarını dile getirmişlerdir. Melikü'n-Nâsır Muhammed kendisine bağlılıklarını bildiren nâiblerden biraz daha beklemelerini istemiş ve Baybars Çâşnigîr'e bağlılıklarını bildirmelerini belirtmiştir. Nâiblerde onun bu isteğini yerine getirmişlerdir.[525]

---

[522] Seyfuddîn Sâlâr ve Baybars Çâşnigîr, sultanın bu kararına anlam veremediklerini, tahta geri dönmesi gerektiğini ve yaptığının devlet adamı olarak kendisine yakışmadığını belirten bir mektup göndermişlerdir. Memlûk sultanı bu mektuba cevap yazarak hazineden bir şey almadığını, kendisini rahat bırakmalarını ve Kerek'te kalacağını ısrarla belirtmiştir. Seyfuddîn Sâlâr ve Baybars Çaşnigir, böyle davranarak sultanın kararının kesin olup olmadığını öğrenmek istemişlerdir. Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 111-112

[523] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 422; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 76; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 120

[524] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 178-179; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 110-111

[525] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 425; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 76; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 121-123; Kazım Yaşar Kopraman, "Memlûkler", s. 184

Baybars Çâşnigîr, 1309 yılında Memûk Türk Devleti nâiblerinden biat aldıktan sonra Melikü'n-Nâsır Muhammed'den Mısır hazinesinden aldığı paraları, Kerek hazinesini ve Mısır'dan götürdüğü atları istemiştir. Ayrıca Baybars Çâşnigîr, Kerek Kalesi'nde ona hizmet etmesi için sadece on kişinin kalmasını istemiştir. Aslında Memlûk sultanı, Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Kerek'te bir isyan teşebbüsünde bulunup bulunmayacağını kontrol etmek istemiştir. Melikü'n-Nâsır Muhammed ise sadece Kerek Kalesi'nin güvenliğini sağlamak amacıyla geldiğini bildirmiştir. Ayrıca elinde bulunan miktarı izâh etmiştir. Memlûk sultanı, Kerek'e ulaştığında buranın altı yüz bin dirhem ve yirmi bin dinarı içeren hazinesine el koymuş idi. Melikü'n-Nâsır Muhammed, atı ve devesine kadar istenen hazineyi ve memlûkleri göndermiş ancak kendisine yapılan bu muamele ağır gelmiştir. Memlûk sultanı ise Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Kerek'te isyan etmeyeceğine bir süreliğine ikna olmuştur.[526]

Melikü'n-Nâsır Muhammed, Dımaşk, Halep, Hama, Trabulus, Safed nâibleri ve Mısır'ın önde gelen emirlerine başına gelen olayları bildiren şu mektubu göndermiştir. *"Bu insanlar bana kötü davrandılar. Beni bunaltmaya çalıştılar. Bana ve memlûklerime tam anlamıyla baskı yaptılar. Günlerce acı ve elemlere sabrettim. Bütün bunlara rağmen ben onları hiç kınamadım. Gerek sözle olsun gerek hareketle olsun onlar için hiçbir tuzak düşünmedim. Meydanı kendilerine bıraktım. Onların eziyetlerinden ve baskılarından uzaklaşmak için ayanlarım ve yardımcılarımdan uzaklaştım. Bu güzel kalede inzivaya çekildim. Sade bir hayata razı oldum. Ancak onlar gönderdikleri mektuplarla bana sürekli eziyet etmeye ve sabah akşam yaralamaya devam ettiler. Durum çok çekilmez bir hâl aldı. Sabrım taştı. Moğol diyarına kaçmaktan başka çare kalmadı. Bir kâfir ülkesine gitmek ölümle tehdit edilmekten daha iyi olsa gerek."* Ayrıca Baybars Çâşnigîr'in babasının bir memlûkü olduğunu özellikle

[526] Baybars Çâşnigîr, Kerek'te sadece ava çıkan ve halkla bir araya gelen Melikü'n-Nâsır Muhammed'in bu sessiz halinden endişelenmiştir. Onun isyân etmek ya da sultanlığı ele geçirmek gibi faaliyetlerde bulunup bulunmadığı anlamak için Kerek'e devamlı elçiler göndererek onu kontrol altında tutmak istemiştir. Bu mektuplardan en dikkat çekeni ise Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yazdığı mektuptur. Kendisini el-Memlûk Muhammed b. Kalâvun olarak tanımlamıştır. Bu tâbiri Baybars Çâşnigîr'e bağlılığını bildirmek için kullanmıştır. Memlûk sultanı ise Melikü'n-Nâsır Muhammed'e bağlılığını bildirmezse Baybars'ın çocukları gibi Konstantiniyye'ye gönderileceğini belirtmiştir Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 429-430; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 182; Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 415; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 76; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 124-125

vurgulamıştır. Safed nâibi dışında diğer emirler kendisine yardım etmeye karar vermişlerdir.[527]

1309 yılında Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yaşadığı muameleyi hak etmediğini düşünen Mısır ümerasından bazı emirler halkın da kendileriyle aynı görüşte olduğunu görünce Baybars Çâşnigîr'e bir suikast hazırlamışlardır. Ancak bu suikast başarıya ulaşamamıştır. Bu olayın Baybars Çâşnigîr tarafından duyulması üzerine emirler Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yanına Kerek'e gitmeye karar vermişlerdir. Bu emirler yola çıkınca Baybars Çâşnigîr'in ordusu onları Gazze'ye kadar takip etmiş ancak onların izlerine rastlayamamıştır. Bu emirler, yüz otuz kişi olarak Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yanına Kerek'e gitmişlerdir.[528] Baybars Çâşnigîr, emirlerin Kerek'e ulaşmasına öfkelenmiş ve yeni tedbirler almaya başlamıştır. Bu olaydan sorumlu olarak gördüğü üç yüz memlûkü tutuklamış ancak bazı şartlar öne sürerek bu durumdan kurtulacaklarını ifade etmiştir.[529] Baybars Çâşnigîr, bu emirlere Kerek ve çevresini iktâ olarak vereceğini ifade etmiştir. Ancak emirler Memlûk sultanı Baybars Çâşnigîr'in kendilerine suikast düzenlediğini düşünmüşlerdir. Böylece Kerek'te bulunan Melikü'n-Nâsır Muhammed'in beklediği fırsat oluşmaya başlamış ve kendisini bekleyen nâiblere bir haber ulaştırmıştır. Bu haberde artık barış zamanının geldiğini ve bunun için harekete geçeceğini bildirmiştir. Baybars Çâşnigîr bu yaşanılanlara karşı bir mektup yazmış ve Kerek nâibi Melikü'n-Nâsır Muhammed'den bağlılığını bildirmesini istemiştir.[530] Ayrıca bununla da yetinmeyerek 1309 yılında bir ordu hazırlamış ve Kerek'e doğru yola çıkarmıştır. Ancak bu esnada Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Dımaşk'a doğru yola çıktığı haberi ulaşmış bu nedenle ordu dört gün sonra geri dönmüştür. El-Melik en-Nasır Muhammed'in Kerek'e döndüğüne dair haberinin gelmesi üzerine Baybars Çâşnîgir tekrar bir ordu hazırlanmıştır. Ancak bu ordu Melikü'n Nasır Muhammed'in ordusuna katılmıştır. [531]

---

[527] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 182-183; Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 432

[528] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 434-435; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l- Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 181

[529] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 414

[530] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 181-182

[531] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 414; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 127-128

Baybars Çâşnigîr, Kalatû'l-Cebel'de kendi hâkimiyetini güçlendirmek için memlûklere yeni haklar tanımış, onlara maddî bazı ihsanlarda bulunarak kendi tarafında tutmaya çalışmıştır. Ancak ordu bu ihsanlardan etkilenmemiş Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yeniden tahta geçmesini beklemiştir. Kerek Kalesi'nin ileri gelen yöneticileri aynı desteği Melikü'n-Nâsır Muhammed'e göstermemişlerdir. Nitekim Kalatû'l Cebel'den Melikü'n-Nâsır Muhammed'in kendilerine teslim etmeleri istenmiş bunun gerçekleşmemesi durumunda öldürüleceklerine dair tehditler almışlardır.[532]

Melikü'n-Nâsır Muhammed, Kalatû'l-Cebel'e mektuplar göndererek güvendiği memlûklerden destek istemiştir. Baybars Çâşnigîr, bu mektuplara ulaşınca sultanlığın elinden alınacağı kaygısı başlamıştır. Ayrıca bazı nâibler de bir savaş yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Melikü'n-Nâsır Muhammed, Kalatû'l-Cebel'deki memlûklere güveneceğini anladıktan sonra Kerek Kalesi'nden çıkmıştır. [533]

Melikü'n-Nâsır Muhammed 1309 yılında Dımaşk'a doğru yola çıkmıştır. Baybars Çâşnigîr ise tedbir amaçlı onun yol güzergâhını düşünerek bazı emirleri yolunu kesmesi için görevlendirmiş ancak emirler Melikü'n-Nâsır Muhammed'in tarafına geçmişlerdir.[534] Trabulus nâibi ve beraberindeki yöneticiler de Melikü'n-Nâsır Muhammed'e destek olmuşlardır. Bu desteklerle Melikü'n-Nâsır Muhammed Dımaşk'a ulaşmıştır.[535] Dımaşk halkı Melikü'n-Nâsır Muhammed'e destek olmak için sokaklara dökülmüştür. Baybars Çâşnigîr'in artık bir hükmü olmadığını ve kendi sultanlarının Melikü'n-Nâsır Muhammed olduğunu ifade etmişlerdir.[536] Bu esnada Kerek nâibi asker ve emirleriyle Melikü'n-Nâsır Muhammed'e destek olmak için Dımaşk'a ulaşmıştır. Baybars Çâşnigîr ise daha önce Melikü'n-Nâsır Muhammed'e destek olmayan ancak kararını değiştiren Kerek nâibinin bu tutumundan rahatsız olmuştur.[537]

---

[532] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 439; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 184

[533] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 185

[534] Kerek'e ulaşan emirlerle ilgili farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre bu kişi sayısı yüz yirmidir. Makrizî, *es-Sülûk*, s. 435; Bir görüşe göre de bu sayı yüz otuzdan fazladır. Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 181

[535] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 186

[536] Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 439

[537] Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 441

Dımaşk Kalesi'nde bekleyen Melikü'n-Nâsır Muhammed ve Kalatû'l-Cebel'de bekleyen Baybars Çâşnigîr sultanlık mücadelesi ile karşı karşı gelmişlerdir. Bu mücadele de iki ordu karşılaşmış ve Melikü'n-Nâsır Muhammed'in ordusu üstün gelmiştir. Memlûk sultanı Baybars Çâşnigîr aldığı mağlubiyetten sonra Kalatû'l-Cebel yolu üzerine askerler göndererek tedbirler almış ancak Melikü'n-Nâsır Muhammed'in ordusu onları da bertaraf etmiştir. Bu süreçten sonra halk Kalatû'l-Cebel kapısına gelerek Baybars Çâşnigîr'in tahttan feragat etmesini dile getirmişlerdir. Memlûk sultanı Baybars Çâşnigîr, Memlûk Türk Devleti'nin ileri gelenlerini bir araya toplayarak yaşanılanları görüşmüştür. Halîfe'den kendisinin hala sultan olduğunun onayını alarak diğer niyâbetlere göndererek üzerindeki baskıları azaltmaya çalışmıştır. Ancak halk onun bu davranışa karşılık sultan olarak Melikü'n-Nâsır Muhammed'i kabul edeceklerini dile getirmiştir. Baybars Çâşnigîr, bu tepkiler karşısında yeni önlemler almaya mecbur kalmış ve memlûklere çeşitli ihsanlarda bulunarak olayları yatıştıracağını düşünmüştür. Ancak Dımaşk'taki memlûkler tamamen Melikü'n-Nâsır Muhammed'in hizmetine girmiştir. Baybars Çâşnigîr bu nedenle Dımaşk'a bir sefer düzenlemek için kendi memlûklerini Dımaşk'a göndermiştir. Ancak onlar Melikü'n-Nâsır Muhammed'in hizmetine girmişlerdir. Baybars Çâşnigîr bu durumdan haberdâr olmuştur.[538]

Melikü'n-Nâsır Muhammed, Mısır'da yeniden sultan olmak için Dımaşk'tan yola çıkmıştır. Memlûk sultanı Baybars Çâşnigîr bu durumdan haberdâr olunca emirlerini toplayarak en doğru kararın kendi isteği ile tahttan feragat etmek olacağını belirtmiştir. Emirler onun bu kararını Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Kalatû'l-Cebel'e ulaşmadan bildirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu kararı bir mektupla Melikü'n-Nâsır Muhammed'e ulaştırmışlardır. Baybars Çâşnigîr ailesiyle birlikte sığınacağı güvenli bir yer istemiştir. Bu yerler Sahyûn, Hama ve Kerek idi. Melikü'n-Nâsır Muhammed ona Sahyûn'u iktâ olarak vermiştir. Bu hadiseden sonra Melikü'n-Nâsır Muhammed üçüncü defa Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur. [539]

[538] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 187-189; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s, 128

[539] Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 442; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 190-191; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 77; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 129; Kazım Yaşar Kopraman, s. 184; Kâsım Abduh Kâsım, " Muhammed b. Kalavun", s. 548

3.6.3. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Saltanatı (1309-1341)

1309 yılında yirmi beş yaşında üçüncü defa tahta oturan Memlûk sultanı, bunun alâmeti olarak emirlere culüs dağıtmıştır. Bu merasimden Kerek askerlerine de beş yüz dirhem vermiştir.[540]

Memlûk sultanı 1309-1341 yıllarını kapsayan üçüncü saltanatı döneminde daha önce yaşadıklarından tecrübe edinerek nâiblerin yerlerini sık sık değiştirmiş ve onun emrine itaat etmeyenleri tutuklamış ya da bertaraf etmiştir. Memlûk sultanının bu tavrından dolayı nâibler ve emirler isyân etmekten ziyâde sert tutumu karşısında endişe duymuşlardır.[541]

Kerek, Melikü'n-Nâsır Muhammed'in üçüncü saltanatı döneminde siyasi tutukluların bulunduğu bir hapishane konumuna dönüşmüştür.[542]

Melikü'n-Nâsır Muhammed sultan olduğunda Dımaşk nâibi el-Emir Şemseddin Kara Sungur, Halep nâibi el-Emir Seyfeddîn Kıbçak el-Mansurî, Hama nâibi Esendemir Gürcî, Trabulus nâibi el-Hâc Bahadır el-Halebî, Safed nâibi Kutlubek el-Mansurî, idi.[543] Bu atamalardan bir yıl sonra Halep nâibi el-Emir Seyfeddîn Kıbçak el-Mansurî ve Trabulus nâibi el-Hâc Bahadır el-Halebî vefat etmiştir. Memlûk sultanı Halep nâibliğine Esendemir Gürcî'yi atamıştır. Hama naibliğine el-Melik el-Mu'id İmadeddin İsmail'i, Trabulus nâibliğine Cemâlleddin Akkuş el-Efrûm'u atamıştır. Gazze nâibi olarak da el-Emir Kutluktemür'ü atamıştır.[544] Memlûk sultanı, Dımaşk nâibi el-Emir Şemseddin Kara Sungur'un kısa bir süre görev yaptıktan sonra yerine de el-Emir Seyfeddîn Karay'ı atamıştır.[545]

1310 yılında Halep nâibi Esendemir Gürcü ile ilgili görevi esnasında halka zulm ettiğine dair haberler Memlûk sultanına ulaşmış bu nedenle bir ordu göndererek onu tutuklamış ve İskenderiyye hapishanesine gönderilmiştir. Esendemir Gürcü, Memlûk

---

[540] Halîfe ve kadı onun sultanlığına karşı gelmişlerdir. Saltanatının meşru olmadığını ve veraset yoluyla geçmeyeceğini belirterek onunla savaşılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ancak Memlûk sultanı onların bu tepkilerinden haberdar olmuş ve sert bir dille uyarmıştır. Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 436; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 136

[541] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 78

[542] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 151-152

[543] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. IX, s. 10

[544] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. IX, s. 21

[545] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 214-215

sultanına neden tutuklandığını sormuş o da kendisine güçlü bir emir olduğundan dolayı bu kararı aldığını ifade etmiştir.[546] Memlûk sultanı kendi hâkimiyetinin tesisi için güçlü emirleri tasfiye eden bir politika izlemiştir.[547] Esendemûr Gürcü, Memlûk sultanının emri ile bir yıl sonra İskenderiyye'den Kerek hapishanesine gönderilmiştir.[548] Kerek'e gönderilen Esendemûr Gürcü bir yıl sonra burada vefat etmiştir.[549]

1311 yılında Memlûk sultanı, Nâibü's-saltanalığa Seyfuddîn Bektemur el-Çevgândâr'ı atamıştır.[550] Memlûk sultanı bu emiri Kudüs'te bulunan bir kalenin imarı için görevlendirmiştir. Ancak Melikü'n-Nâsır Muhammed'e Bektemur el-Çevgândâr ile ilgili olumsuz haberler gelmiştir. Bektemur el-Çevgândâr ile Emîr Bethâs el-Mansurî Memlûk sultanını tahttan indirmek için anlaşmış onun yerine Kalâvun'un oğlu el-Melik el-Salih Ali'nin oğlu Muzaffereddin Musa'yı sultan ilân etmek istemişlerdir. Bunun için Dımaşk nâibi el-Emir Seyfeddîn Karay, Safed nâibi Kutlubek el-Mansurî, Gazze nâibi el-Emir Kutluktemür'den destek istemişlerdir. Memlûk sultanı bu girişimden haberdâr olmuş bu olaya karışan herkesi tutuklamıştır. Nâibü's-saltana Bektemür el-Çevgândâr ettiği hizmetlere bakılarak öldürülmemiştir. Onun ailesi ile birlikte Kerek'e gönderilmesini ve ona iyi davranılmasını bildiren bir emir vermiştir.[551] Dımaşk nâibi el-Emir Seyfeddîn Karay, Safed nâibi Kutlubek el-Mansurî, Gazze nâibi el-Emir Kutluktemür ve Emîr Bethâs el-Mansurî tutuklanarak Kerek'e gönderilmiştir.[552]

1311 yılında Memlûk sultanı Seyfeddîn Karay'dan boşalan Dımaşk naibliğine Kerek nâibi olan Cemaluddîn Akkuş el-Eşrefî'yi tayin etmiştir.[553] Kerek nâibliğine de Emîr Seyfuddîn Bahâdır Âs'ı tayin etmiştir.[554] Memlûk sultanı aynı yıl Kerek naibliğine

---

[546] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. IX, s. 26; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 154-155

[547] Memlûk sultanı güçlü emirlere bu politikayı uygulayarak merkezi bir sistem kurmak istemiştir. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için Nâsırîye olarak adlandırılan bir memlûk grubu oluşturmuştur. Nâsırîye grubu memlûk sisteminden yetişmemiş dışarıdan rütbe verilen yirmi beş kişiden oluşmuştur. Murat Zengin, "Melikü'l-Mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)", s. 259

[548] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. IX, s. 26

[549] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 155

[550] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 137

[551] Baybars el-Mansûrî ed-Devâdar, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, s. 430; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 219; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s, 140

[552] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. IX s. 22; Makrizî, *es-Sülûk*, C. II, s. 470

[553] Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 470-471; İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. IX, s. 26

[554] Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 220

önce Seyfeddîn Aytemüş el-Mahmudî'yi daha sonra ise Seyfeddîn Beyboğa el-Eşrefî'yi atamıştır.[555]

1312 yılında el-Emir Şemseddin Kara Sungur, Memlûk sultanının güçlü emirleri tasfiye etmesiyle sıranın kendisine geldiğini düşünerek hacca gitmek istediğini ifade ederek kaçmak istemiştir.[556]Memlûk sultanı onun bu isteğini kabul etmiş ancak Dımaşk, Kerek ve Gazze nâiblerine yakalanması için emir göndermiştir. Bu durumdan haberdâr olan Kara Sungur Moğollara sığınmıştır.[557] Memlûk sultanı, Kara Sungur isyanında ona destek olan Baybars el-Alemî, Baybars el-Mecnûn, Alemüddin Sencer el-Bervâni, Doğan el-Mansurî ve Baybars el-Tâcî tutuklatarak Kerek'e hapsettirmiştir. [558]

1313 yılında Memlûk sultanı hac farizasını gerçekleştirmek için yola çıkmış Hama nâibi ve beraberindeki kırk emirle önce Kerek uğramış ardından kutsal topraklara yolculuğuna devam ettirmiştir. Memlûk sultanı bu yolculuktan döndükten sonra 29 Nisan'da Kerek'e uğramış ardından Dımaşk'a gitmiştir.[559]

1332 yılında Memlûk sultanı üçüncü defa hac farizasını gerçekleştirmek için yola çıkmış ancak Bektemür es-Sâkî'nin bazı emirlerle işbirliği yaparak ona bir suikast hazırlandığı haberi ulaşmıştır. Melikü'n-Nâsır Muhammed yoluna devam etmeye karar vermiş, oğlu Anuk ve annesini, diğer iki oğlu Ebu Bekr ve Ahmed'i Kerek nâibi Seyfeddîn Meliktemür es-Sercîvâni'ye güvenerek Kerek'te bırakmıştır.[560]Memlûk sultanı hac farizâsını gerçekleştirmek üzere yoluna devam ederek Medine'ye ulaşmıştır. Ancak buraya geldiğinde şiddetli bir fırtına çıkmıştır. Bu fırtına esnasında bazı memlûkler kaçmıştır. Memlûk sultanı daha sonra bu memlûkleri yakalatarak Kerek'e göndermiştir.[561]

---

[555] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. IX, s. 25-26; Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, s. 223

[556] Dımaşk nâibi iken Esendemûr Gürcü'den boşalan Halep nâibliğini Memlûk sultanından istemiştir. Memlûk sultanı onu Halep nîbliğine tayin etmiş, onun yerine Dımaşk nâibliğine de Seyfuddin Karay el-Mansurî'yi atamıştır. Baybars el-Mansûrî, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye,* Çev. Hüseyin Polat, s. 218

[557] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 157-160; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 78

[558] Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 481; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 161

[559] Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 482; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 78; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 314; Burak Gani Erol, "Memlûk Sultanlarının Hacları", s. 323

[560] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 318-319; Burak Gani Erol, "Memlûk Sultanlarının Hacları", s. 333-334

[561] Burak Gani Erol, "Memlûk Sultanlarının Hacları", s. 334-335

1339-1340 yılında Dımaşk nâibi Tengiz[562], Emir Seyfeddin Çoban, Emir Bedreddin Bektût el-Karamânî ve Emir Bahadır el-Bedrî'yi cezalandırmak için Kerek'e hapsetmiştir. Memlûk sultanı, Dımaşk nâibinin emirleri olan bu kişilerin serbest bırakılmasını istemiştir. Ancak Dımaşk nâibi üçüncü defa yazılan mektuba rağmen onları serbest bırakmamıştır. Bu olay Dımaşk nâibi ve Memlûk sultanının arasını açmıştır. Bu olaydan sonra Memlûk sultanı Dımaşk nâibi Tengiz'i görevinden alarak İskenderiye'ye hapsetmiştir.[563]

Melikü'n-Nâsır Muhammed 1341 yılında vefat etmeden önce oğlu Ebu Bekr'i veliaht ilân etmiş oğlu Ahmed'in ise kesinlikle Kerek'ten çıkarılmaması vasiyetinde bulunmuştur.[564]

3.7. Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Oğulları Döneminde (1341-1361) Kerek

1341-1361 yılları Melikü'n-Nâsır Muhammed'in oğullarının Memlûk Türk Devleti'nde hâkimiyet icrâ ettikleri dönemdir. Onun sekiz oğlu bu dönemde tahta çıkmış ancak Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yakaladığı istikrar Nâsırîye memlûkleri arasında yaşanan sultan olma mücadelesi nedeniyle kısa sürmüş ve tahta çıkan sultanların çoğu bu memlûkler tarafından öldürülmüştür.[565]

3.7.1. Melikü'l-Mansûr Ebu Bekr b. Muhammed Döneminde (1341) Kerek

Melikü'l-Mansûr Ebu Bekr b. Muhammed[566] 1332-1333 yılında kardeşi Ahmed ile Kerek'e gönderilmişlerdir. 1338-1339'da babası tarafından Kahîre'ye çağrılan Ebu Bekr burada bir süre kalmış daha sonra tekrar Kerek'e dönmüştür. Onun Kerek'te ikâmetgâhı sultan olup tahta çıkacağı 1341 yılana kadar sürmüştür.[567]

---

[562] 1312 yılında el-Emir Cemaleddin Akkuş el-Eşrefî yerine Dımaşk nâibliğine atanmıştır. Makrizî, *es-Sülûk,* C. II, s. 481

[563] Fatma Akkuş Yiğit, "Emir ve Devlet: Dımaşk Nâibi Emir Tengiz'in Hayatı" *Gazi Türkiyat,* 2014, S. 14, s. 139-140; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 190

[564] Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 386

[565] Murat Zengin, "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali", s. 220

[566] 1320 yılında doğmuştur. Babasının vefatından sonra on üçüncü Memlûk sultanı olarak tahtta oturmuştur. Memlûk Türk Devleti tahtında elli dokuz gün kalmıştır. Ebu Bekr, Nâsıriye Memlûklerini tasfiye etmek istediğinden öldürülmüştür. Murat Zengin, "Melikü'l-Mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)", s. 261

[567] Murat Zengin, "Melikü'l-Mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)", s. 261

Ebu Bekr 1341 yılında Memlûk sultanı olduğunda Kerek'te kardeşi Şihâbüddin Ahmed bulunmakta idi. Şihâbüddin Ahmed, babası Melikü'n-Nâsır Muhammed tarafından buraya gönderilmişti. Memlûk sultanı Ebu Bekr'e karşı ilk isyan eden kişi de Kerek'te bulunan kardeşi Şihâbüddin Ahmed olmuştur. Şihâbüddin Ahmed'in Kerek'teki bu isyanı kısa sürmüştür.[568]

3.7.2. Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali Döneminde (1341-1342) Kerek

Âlâeddin Küçük Ali[569] 1341 yılında sekiz yaşında Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[570] Nâsırîyye memlûkleri Memlûk Türk Devleti'nde veraset sistemi olmamasına rağmen Melikü'n-Nâsır Muhammed'in oğlunu sultan ilân ederek zaman kazanmak istemişlerdir. Nitekim memlûk sisteminden sultan olacak kişi memlûk grubunun onayını alarak ve daha az rakiple sultan olma şansını elde edebilmiştir. Nâsırîyye Memlûkleri arasında da bu sebepten dolayı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Âlâeddin Küçük Ali'yi sultan ilân eden bir grup Nâsırîyye Memlûklerine karşı Melikü'n-Nâsır Muhammed'in sultan olmak isteyen diğer oğlu olup Kerek'te bulunan Şihâbüddin Ahmed'i destekleyen bir grup oluşmuştur. Bu nedenle Kerek nâibi Meliktimur Sercivânî, Nâsırîyye memlûklerinden Emîr Kavsun'a Şihâbüddin Ahmed'in sultan olmak için isyan etmesi durumunda nasıl tedbirler alınması gerektiğini içeren bir mektup göndermiştir. Emîr Kavsun bu ihtimâl üzerine Şihâbüddin Ahmed'in de Kûs'a sürülmesine karar vererek onu tutuklamak için bir ordu hazırlayarak Kerek'e göndermiştir. Ancak bu ordu birliği Şihâbüddin Ahmed'den yana taraf tutarak onun Kûs'a sürüleceğini söylemişlerdir. Bunun üzerine harekete geçen Şihâbüddin Ahmed, Dımaşk nâibine yaşananları bildirmiştir. Âlâeddin Küçük Ali'yi tahta çıkaran Emîr

[568] Murat Zengin, "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali", s. 222

[569] Memlûk sultanı Melikü'n-Nâsır Muhammed'in oğludur. Abisi Ebu Bekr'in saltanatından sonra on dördüncü Memlûk Türk Devleti sultanı olarak tahta geçmiştir. Memlûk sultanının yaşının küçük olmasından dolayı devlet idaresi Emîr Kavsun'un elinde olmuştur. Ağabeyinin sultan olması ile dört yıl göz hapsinde tutulmuş daha sonra hizmetçileri tarafından öldürülmüştür. Murat Zengin, "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali", s. 221 ve 228

[570] Memlûk sultanı Ebu Bekr, devlet yönetiminde etkili olan Emir Kavsûn'un otoritesini kırmak için yeni bir memlûk grubu oluşturmaya karar vermiştir. Bu durumu haber Emir Kavsûn Memlûk sultanına kendisinin desteğiyle sultan olduğunu hatırlatarak uyarmış ancak sultan onun bu uyarısını dikkate almamıştır. Memlûk sultanı, Emir Kavsûn'un bu tutumlarından dolayı yakalanması emrini vermiştir. Ancak Emir Kavsûn bu gelişmelerden haberdar olunca kendi tedbirlerini almış ve Memlûk sultanını tutuklamıştır. Emie Kavsûn bununla yetinmeyerek Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Âlâeddin Küçük Ali hariç Ebu Bekr ve diğer çocuklarını Kûs'a göndermiştir. Böylece Memlûk sultanının elli dokuz günlük saltanatı sonlanmıştır. İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 82; Murat Zengin, "Melikü'l-Mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)", s. 266-267

Kavsun bu durum üzerine sultan olmak için diğer memlûkleri kendi tarafına çekmek için harekete geçmiştir.[571] Emîr Kavsun, kendisine destek bulma konusunda istediği taraftarı bulamamamıştır. Dımaşk ümerası, Halep ve Hama nâibleri Şihâbüddin Ahmed'i desteklemiş ve onun sultan olması için harekete geçmişlerdir.[572] Emîr Kavsun bu gelişmeler üzerine bin kişilik teçhizatlı bir orduyu Kerek'e göndermiştir. Şihâbüddin Ahmed bu gelişme üzerine Halep nâibine haber göndererek sultan olmak için uygun zamanın geldiğini ancak bunun için kendisine yardım etmesini istemiştir. Halep nâibi, Kalatû'l-Cebel'e haber göndererek onları destekleyen memlûklerden yardım istemiştir. Ancak haberi ulaştıracak kişinin yakalanması ve Emîr Kavsun'un bu durumdan haberdâr olması üzerine Şihâbüddin Ahmed'in sultan olmak için beklemesi gerekmiştir. Emîr Kavsun'un Kerek'e gönderdiği ordu yaşanılan gelişmeleri takip ederek bu olayların seyrine göre taraf belirlemek için beklemiştir. Dımaşk ümerası, Halep, Hama nâiblerinin ve bu ordunun Şihâbüddin Ahmed'e destek vermesi ile Kerek'te sultan ilân edilmiştir.[573] Daha sonra 1342'de Kalatû'l-Cebel'e gelerek Memlûk tahtına çıkmıştır.[574]

3.7.3. Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed Döneminde (1342) Kerek

Şihâbüddin Ahmet [575] Melikü'n-Nâsır Muhammed'in eşi Beyaz'dan doğan oğludur. Babası, annesini boşayınca Kerek nâibi Meliktimur Sercivânî ile evlendirmiştir. Bu sebepten dolayı o Kâhire ve Kerek arasında değişen bir hayat sürmüştür. Babası Melikü'n-Nâsır Muhammed tarafından 1326 yılında Kerek nâibi Bahadır el-Bedrî ile Kerek'e gönderilmiştir. 1330-1331'de annesi vefat edene kadar burada kalmıştır. Kerek nâibliği üvey babası Meliktimur Sercivânî'ye verilince babası onu Kalatû'l-Cebel'e çağırmıştır. Memlûk sultanı daha sonra oğlunun askerî anlamda ve devlet idaresi konusunda yetişmesi için onu Kerek'e Meliktimur Sercivânî'nin yanına göndermiştir. Ayrıca diğer oğulları Ebu Bekr ve İbrahim'i de Kerek'e göndermiştir. Ancak burada üvey babası Meliktimur Sercivânî ile sorunlar yaşaması nedeniyle babası

[571] Murat Zengin, "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali", s. 221-222
[572] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 82
[573] Emir Kavsûn, Şihâbüddin Ahmed'in sultan olmasının önüne geçmek için birçok faaliyette bulunmuştur. Dımaşk ümerası, diğer nâib ve emirlere çeşitli ihsanlarda bulunarak Kahîre'ye çağırarak kendisine destek olmalarını istemiştir. Emir Kavsûn Şihâbüddin Ahmed'i destekleyen nâibler üzerine ordular gönderip yüksek meblağlarda hazineden harcamalar yaparak kendisine taraftar bulmaya çalışmıştır. Ancak emirlerin bir kısmı Melikü'n-Nâsır Muhammed'in ailesini Kûs'a sürmesinden dolayı ona destek olmamışlardır. Murat Zengin, "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali", s. 223-227
[574] Murat Zengin, "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali", s. 228
[575] 1319-1320 yılında doğmuştur. Memlûk Türk Devleti'nin on beşinci sultanıdır. Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 228

tarafından tekrar Kalatû'l-Cebel'e çağrılmıştır. Şihâbüddin Ahmet'in kardeşleri Ebu Bekr ve İbrahim babalarının çağırması üzerine 1341 yılında Kalatû'l-Cebel'e dönmüşlerdir. Aynı yıl Şihâbüddin Ahmet, Kerek'e yönetici olarak atanmıştır. Onun Kerek'e olan bağlılığı sekiz yaşında başlamış ve vefat edinceye kadar devam etmiştir.[576]

1342 yılında Kerek'ten Kalatû'l-Cebel'e getirilerek sultan ilân edilmiştir. Memlûk sultanı devlet idaresi ile ilgili yaptığı atamada Dımaşk nâipliğine Emîr Kutluboğa el-Fahrî'yi atamıştır.[577] Kutluboğa, Memlûk sultanının tahta geçmesinde ona destek olmuş ve bu nedenle Şihâbüddin Ahmed döneminin güçlü emirleri arasında yer almıştır. Ancak Memlûk sultanı emirlerin devlet yönetimdeki nüfuzlarının güçlü olması ve onu tahttan indirecek güce ulaşmasını engellemek için onları tasfiye etmeye karar vermiştir. Halep nâibi Taştimur ile ilgili halka zulm ettiğine dair şikayetler artınca Memlûk sultanı onu tasfiye etmiştir. Taştimur'a taraftar olan bazı memlûkler Dımaşk nâibi Kutluboğa'nın yanına giderek bir isyân teşebbüsünde bulunmak istemişlerdir. Kutluboğa bu memlûk grubunu karşılamak için beklediği bir esnada Memlûk sultanının aldığı tedbirler neticesinde iki ordu karşılaşmış ve aldığı mağlubiyetle Dımaşk'a kaçmıştır. Memlûk sultanı Dımaşk'a sefer düzenlemek için yeni bir ordu hazırlamış ve Kutluboğa üzerine göndermiştir. Bu sefer neticesinde yakalanan Dımaşk nâibi Kutluboğa ve oğlu tutuklanarak Kerek'e gönderilmiştir. Bu gelişmeden sonra Halep nâibi Taştimur da bulunduğu hapishaneden alınarak Kerek'e gönderilmiştir.[578]

Memlûk sultanı Dımaşk nâibinin tasfiye edilmesinden sonra Kerek'e gitmiştir. O uzun yıllar yaşadığı Kerek'e geri dönerek oraya yerleşmeye karar vermiştir. Ancak onun bu kararı diğer memlûk sultanlarından farklı olmuştur. Tahttan feragat etmek ya da sürgüne gönderilmenin dışında bir sebeple Kerek'e gelmiştir. Memlûk Türk Devleti'nin Kalatü'l-Cebel'deki merkezini Kerek'e taşımak istemiştir. Bunun için öncelikle devlet hazinesi Kerek'e götürmüştür. Babası Melikü'n-Nâsır Muhammed'den

[576] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 229
[577] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 233 ve 336
[578] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 237-239

kalan bir sandık dolusu mücevher, altı yüz bin dinar, dört bin koyun, dört yüz sığır, at, katır, deve birçok yük hayvanı ve av kuşlarını ile 1342'de Kerek'e ulaşmıştır.[579]

Memlûk sultanının Kerek'e yerleşmesi üzerine Kalatû'l-Cebel'de karışıklıklar baş göstermeye başlamıştır. İlk olarak Dımaşk nâibi Kutluboğa ve Halep nâibi Taştimur'un tutuklanmasına tepki gösteren memlûkler isyan ederek Kalatû'l-Cebel'de bulunan emirlerin can güvenliğini tehdit edecek faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu nedenle bazı emirler makamlarını terk etmişlerdir. Bu olayların yaşandığı esnada Kerek'te hapiste bulunan Dımaşk nâibi Kutluboğa ve Halep nâibi Taştimur, Kerek ümerası tarafından öldürülmüştür. Memlûk sultanı bu esnada avda olduğu için durumdan haberdâr olmamıştır. Nâiblerin öldürülmesi üzerine onlara taraftar olan memlûklerin tepkisi daha da artmıştır.[580] Buna tepki gösteren memlûk grubunun başında bulunan Safed nâibi Baybars el-Ahmed, Memlûk sultanının verdiği bir emre karşılık *"İtaat ancak Mısır sultanına olur; Kerek hükümdarına asla!"* diyerek sultanın Kerek'te bulunmasına tepki göstermiştir. Onun bu tepkisine Suriye nâibleri de destek vermişlerdir. Memlûk sultanını tahttan indirmeye karar veren bu grup Kalatû'l-Cebel'deki emirlere bu kararlarını bildirmişlerdir. Emirler, Memlûk sultanına bu olayları bildirerek Kalatû'l-Cebel'e geri dönmesini istemişlerdir. Memlûk sultanı *"Bu ülke benimdir, canım nerede isterse orada otururum."* demesi üzerine Şihâbüddin Ahmed'i tahttan indirmeye karar vermişlerdir. Onun yerine kardeşi Melikü's-Sâlih İsmâil 1342 yılında tahtta çıkarılmıştır. Şihâbüddin Ahmed, yüz üç günlük saltanatının elli bir gününü Kerek'te geçirmiştir.[581]

3.7.4. Melikü's-Sâlih İsmâil Döneminde (1342-1345) Kerek

Melikü's-Sâlih İsmâil[582] Memlûk Türk Devleti sultanı olduktan sonra kardeşi Şihâbüddin Ahmed'e emirlerin kendisini seçtiğini belirterek, sultan olmak için herhangi bir faaliyette bulunmadığı sürece güvende olacağını bildirmiştir. Memlûk sultanı Kerek ve Şevbek idaresini Şihâbüddin Ahmed'e vereceğini belirtmiş aynı zamanda ondan

[579] İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr,* C. I, s. 153; Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 238-239
[580] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 239-240
[581] İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr*, C. I, s. 154; İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 84
[582] Melikü'n-Nâsır Muhammed'in oğludur. Memlûk Türk Devleti'nin on altıncı sultanı olup tahtta çıktığında on yedi yaşında idi. Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 240

Kalatû'l-Cebel'den Kerek'e götürdüğü hazineyi istemiş ancak kardeşi onun bu isteğini reddetmiştir.[583]

1342 yılında yeniden sultan olmak isteyen Şihâbüddin Ahmed, Kerek'te isyan etmiştir. Melikü's-Sâlih İsmâil onun bu isyanı bastırmak için Kerek'e altı sefer düzenlemiştir.[584]

Âlâeddin Küçük Ali'nin annesi Ordu Turkîyye'nin Kalatü'l-Cebel'deki emirlerle ittifâka geçerek Şihâbüddin Ahmed'e destek vererek isyâna kalkışması Melikü's-Sâlih İsmâil'in, endişelerini artırmıştır. Memlûk sultanı Melikü's-Sâlih İsmâil öncelikle Ordu Turkîyye'yi sürgüne göndererek bu işlerden uzaklaştırmıştır. Şihâbüddin Ahmed'in Kerek halkının desteğini almış olması bu isyanın bastırılmasını zorlaştırmıştır. Memlûk sultanı, Şihâbüddin Ahmed'in isyânı bastırmak ve onu öldürmek için teçhizatlı bir orduyu Kerek'e göndermiştir. Bin kişiden oluşan bu orduya destek olmaları için Trabulus, Gazze ve Safed nâiblerine emir göndermiştir. Kerek'e ulaşan Memlûk ordusu, Şihâbüddin Ahmed'i mağlup etmiştir. Şihâbüddin Ahmed'in Kerek şehrini teslim etmesi beklenirken, o bu isteği sultanın emri olmadan gerçekleştirmeyeceğini bildirmiştir. Aslında o, Kerek şehrini teslim etmemek için böyle bir tutum sergileyerek kalenin savunmasını güçlendirecek çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu amaçla iç kaleyi güvenli hale getirmiş daha sonrasında ise kale içinde bir mancınık kurmuştur. Şihâbüddin Ahmed, bu mancınıkla Memlûk ordusu üzerine atış yaparak tekrar kaleyi savunmaya başlamıştır. Memlûk ordusu bu süreçte Kalatû'l-Cebel'den gönderilecek takviye orduyu beklemiştir. Nitekim soğuk hava şartlarıyla Kerek Kalesi'nin önünde bekleyen ordu zayıf bir duruma düşmüştü. Ancak beklenen ordu, başka bir isyânın çıkması üzerine Kerek'e ulaşamayınca birinci Kerek Seferi, Şihâbüddin Ahmed'in Kerek'teki varlığını devam ettirmesi ile sonuçlanmıştır.[585]

1342 yılında Memlûk ordusu Kerek'te iken, Melikü's-Sâlih İsmâil'in diğer kardeşi Ramazan[586] isyân etmiştir. Bu isyânda Kerek Kalesi'nde kuşatma altında olan

[583] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 243
[584] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 244
[585] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 244-246
[586] Ramazan, Melikü'n-Nâsır Muhammed'in cariyesi Nergis'ten doğan oğludur. Ramazan'ın isyân etmesi Melikü's-Sâlih İsmail'in ağır hastalığını öne sürerek Memlûk sultanının devleti yönetemeyeceğini düşünen bazı emirlerin Ramazan'a destek vermesiyle ortaya çıkmıştır. Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 246

Şihâbüddin Ahmed'in etkisi olduğu düşünülmüştür. Nitekim bu süreçte zaman kazanarak kale savunmasını güçlendirmek istemiştir. Ramazan, kendisine destek olan emirlerle Kalatû'l-Cebel önlerine gelerek sultan olmak için mücadele etmiştir. Ancak bu mücadelesi mağlubiyetle sonuçlanmıştır. Ramazan, bu savaş neticesiyle ne yapacağı bilememiş ve en doğru kararın Kerek'te bulunan kardeşi Şihâbüddin Ahmed'in yanına gitmek olacağına karar vermiştir.[587] Melikü's-Sâlih İsmâil'in memlûkleri bu teşebbüsünü gerçekleştiremeden onu yakalayarak öldürmüşlerdir.[588]

Melikü's-Sâlih İsmâil 1343 yılının Mart ayında Kerek üzerine ikinci bir sefer düzenlemek için bin kişilik teçhizatlı bir ordu hazırlamıştır. Kerek'in müstahkem yapısını ve güçlü surlarını göz önünde bulundurularak yeni bir mancınık inşâ ettirmiştir. Bu mancınık Dımaşk'taki Hacı Muhammed Salihî tarafından yapılmıştır. Memlûk ordusu bu hazırlıklardan sonra Kerek'e ulaşmış ve kalenin surlarını bu mancınıkla dövmeye başlamıştır. Kerek'e yapılan bu ikinci sefer kış aylarında başlamış ve altı ay sürmüş ancak Şihâbüddin Ahmed'e karşı bir üstünlük sağlanamamıştır. Bunun üzerine ordunun bir kısmı Kerek kuşatmasına devam etmiş bir kısmı da Memlûk sultanının çağırması üzerine Kalatû'l- Cebel'e dönmüştür. Kerek'te kalan orduda bulunan Emîr Tayboğa el-Ânûkî gizlice Şihâbüddin Ahmed ile ittifak kurmuş ancak Memlûk sultanı bu durumdan haberdâr olunca bu ittifâk bozulmuştur. Kerek'e düzenlenen ikinci sefer, Melikü's-Sâlih İsmâil'i artan masraflardan dolayı ve emirlerden bazılarının Şihâbüddin Ahmed'e destek vermelerinden dolayı zorlaşmıştır.[589]

1343 yılının Ağustos ayında Melikü's-Sâlih İsmâil Kerek'e üçüncü bir sefer düzenlemiştir. Memlûk sultanı ilk iki sefere göre kesin netice elde etmek için dört bin kişiden oluşan teçhizâtlı bir ordu hazırlamıştır. Bu ordunun içerisinde taş ustaları, marangozlar, lağımcılar ve ateşli silah uzmanı olan kişiler yer almıştır. Dımaşk nâibi de bu orduya bin kişi ile destek olmuştur. Şihâbüddin Ahmed böyle bir ordunun

[587] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 246
[588] Memlûk sultanı Melikü's-Sâlih İsmâil'in kardeşi Ramazan'ı bizzat kendisinin öldürdüğüne dair görüşler de vardır. İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 84; Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 246
[589] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 84; Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 247-249

hazırlanacağını düşünerek Kerek savunmasını güçlendirmiştir. Bu savunma etkili olmuş ve üçüncü Kerek seferi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.[590]

1344 yılının Mart ayında Memlûk sultanı Melikü's-Sâlih İsmâil Kerek'e dördüncü bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer, taş ustaları, lağımcılar ve ateşli silah uzmanlarının yer aldığı bin kişiden oluşmuştur. Kerek'e ulaşan bu ordu bir süre sonra daha teçhizatlı hale getirilmek için Kalatû'l-Cebel'e çağrılmıştır.[591]

1344 yılınında Kerek'e beşinci bir sefer düzenlenmiştir. Memlûk ordusu bu seferde Kerek Kalesi'nin müstahkem yapısının dolayı üç mancınık ve sur delici aletlerle teçhizatlandırılmıştır. Ayrıca Memlûk sultanı ordudaki emirlere yüksek meblağlarda ödemeler yaparak seferin tamamlanmasını ön görmüştür. Kerek halkının Şihâbüddin Ahmed'e olan desteklerini kırmak için de altı bin sığır ve iki yüz baş camış gönderilmiştir. Kerek'e ulaşan Memlûk ordusu, kalenin surlarını dövmeye başlamıştır. Kerek halkının bir kısmı kale savunmasının uzun sürmesi nedeniyle teslim olmayı tercih etmiştir.[592]

1344 yılında beşinci Kerek seferinde bazı başarılar elde edilmesi üzerine altıncı ve son olan yeni bir sefer daha düzenlenmiştir. Memlûk sultanı Melikü's-Sâlih İsmâil'in gönderdiği ordu Kerek muhasarasında olan orduya katılınca Kerek halkından bu güce direnemeyen iki din adamı teslim olmuştur. Memlûk sultanı onlardan Kerek'in yıllık dört yüz elli bin dinar olan gelirinin Kalatü'l Cebel'e aktarılmasını istemiştir. Bu isteğin gerçekleşmesi ile Kerek'e son bir taarruz yapılmıştır. Şihâbüddin Ahmed yanında sadece on kişinin kalmasına rağmen savunmaya devam etmiş ancak Memlûk sultanı Melikü's-Sâlih İsmâil'in emirleri onu yakalamıştır. Memlûk sultanı Melikü's-Sâlih İsmâil kardeşi Şihâbüddin Ahmed'i Kalatü'l-Cebel'deki emirlerden taraftar bularak sultan olması ihtimaline karşı kimsenin haberi olmadan öldürtmüştür. Böylece Memlûk sultanı buranın idaresini almış ve nâib olarak Meliktimur es-Sercivânî'yi atamış kalenin zarar gören surları da tamir ettirmiştir. [593]

[590] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 249-250
[591] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 250
[592] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 251-252
[593] Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 252-254

Memlûk Türk Devleti, Memlûk sultanı Melikü's-Sâlih İsmâil döneminde Kerek'e yapılan ve iki yıl süren seferlerden dolayı ekonomi zarar görmüştür. Kerek'e ikinci seferine hazırlık yapalırken paranın değeri düşürülmüş, son Kerek seferi yapılırken de yabancı tüccârlardan ve Emîr Bektimur es-Sâkî'nin kızından borç alınmıştır. Nitekim Kerek Kalesi'nin müstahkem yapısı bu seferlerin masraflı olmasına neden olmuştur.[594]

3.7.5. Melikü'l-Kâmil Seyfeddin Şâbân Döneminde (1345-1346) Kerek

1345 yılında Melikü'l-Kâmil Seyfeddin Şâbân[595] Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[596] Melikü'l-Kâmil Seyfeddin Şâbân sultan olduktan sonra Emir Meliktimur es-Sercivâni'yi Kerek nâibi olarak atamıştır. Kerek nâibi Emir Meliktimur es-Sercivâni Kahîre'ye gitmek üzere yola çıkmışken aniden ölmüştür. Kerek nâibliğine onun yerine Emir Kubilay atanmıştır.[597]

3.7.6. Melikü'l-Muzaffer Zeyneddîn Haccî Döneminde (1346-1347) Kerek

1346 yılında Zeyneddîn Haccî[598] Memlûk Türk Devleti sultanı olmasından kısa bir süre sonra, Kerek nâibi Emîr Kubilay'ın görevini bırakması üzerine Kerek nâibliğine Emîr Timurboğa el-Âkılî'yi atamıştır.[599]

3.7.7. Melikü'n-Nâsır Hasan'ın Birinci Saltanatı Döneminde (1347-1351) Kerek

1347 yılında Melikü'n-Nâsır Hasan Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[600]1348 yılında Mısır ve Suriye de veba hastalığı geniş alanlarda yayılmaya başlamıştır. Bu hastalık önce kan kusma daha sonra bilincini kaybetme ve hemen ardından insanları öldürmekte idi. Ayrıca bu hastalık kısa sürede birçok insana etki

---

[594] İbn Îyâs, *Bedaî ez-Zuhûr*, C. I, s. 155; Murat Zengin, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil", s. 248 ve 253; İsmail Yiğit, "el-Melikü's-Salih", *DİA*, Ankara 2014, C. XXIX, s. 79

[595] Melikü'n-Nâsır Muhammed'in tahta çıkan beşinci oğlu Memlûk Türk Devleti'nin on yedinci sultanı idi. Melikü's-Sâlih İsmail vefat etmeden önce kardeşinin kendisinden sonra sultan olmasını vasiyet etmiştir. Memlûk Türk Devleti'nin nüfuzlu emirleri ittifât ederek Melikü'l-Kâmil'i sultan ilan etmişlerdir. Murat Zengin, "Melikü'l-Kâmil Seyfeddin Şâbân Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (4 Ağustos 1345-21 Eylül 1346)", *Türkiyat Mecmuası*, (XXVIII/2), 2018, s. 312-313

[596] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 87

[597] Murat Zengin, "Melikü'l-Kâmil Seyfeddin Şâbân Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi", s. 316-317

[598] Melikü'n-Nâsır Muhammed'in oğludur. Bir yıl üç ay on dört gün hâkimiyet icrâ etmiştir. Murat Zengin, "Melikü'l-Muzaffer Zeyneddîn Haccî Döneminde Memlûkler", s. 359 ve 371

[599] Murat Zengin, "Melikü'l-Muzaffer Zeyneddîn Haccî Döneminde Memlûkler", s. 362

[600] Murat Zengin, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi: Genel Bir Değerlendirme", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, (V/1), s. 80

etkidiği için günde yaklaşık bin kişi ölmüştür.[601]1348 yılının Temmuz-Ağustos ayında geniş alana yayılan veba hastalığı Kerek'te de görülmüştür.[602]

1348 Ağustos-Eylül ayında Kerek nâibi Emîr Timurboğa el-Âkılî vefat etmiştir.[603]

Memlûk sultanı saltanat icra ettiği dönemde devlet idaresi Bayboğa Arûs, Mencek ve Şeyhun tahakkümü altında idi. Memlûk Türk Devleti'nde veba salgınından dolayı devlet ekonomisi düzeltmeye dair alınan tedbirle kapsamında bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar Bayboğa Arûs ve kardeşi Mencek tarafından uygulanmıştır. Bu kısıtlamalar nedeniyle bu emirlere karşı muhalif bir grup oluşmuştur. 1350 yılında Memlûk sultanı onların tahakkümünden kurtulmak için devlet merkezinden uzaklaştırmıştır. Bayboğa Arûs ve kardeşi Mencek'i İskenderiye'ye göndermiş Şeyho'yu ise Şam'a göndermiştir.[604] Bayboğa Arûs daha sonra Kerek hapishanesine gönderilmiştir.[605] Bu emirlerin tutuklanmasına tepki gösteren bir memlûk grubu oluşmuş ve Memlûk sultanını tahttan indirmeye karar vermişlerdir.[606]

3.7.8. Melikü's-Sâlih Selâhaddin Döneminde (1351-1354) Kerek

Melikü's-Sâlih Selâhaddin [607] 1351 yılında Memlûk Türk Devleti'nde saltanat icrâ etmeye başlamıştır.[608]Melikü's-Sâlih Selâhaddin sultan olduktan sonra kardeşi Melikü'n-Nâsır Hasan'ın kendi otoritesi tesis etmek için tasviye ettiği hapiste bulunan büyük emirleri serbest bırakmıştı. Mencek İskenderiye hapishanesinde kardeşi Bayboğa Arûs ise Kerek hapishanesinde idi. Memlûk sultanı onları Kahîre'ye çağırmış ve Bayboğa Arûs'u Halep nâibliği görevine atamıştır.[609] Memlûk sultanı aynı yıl yine Kerek hapishanesinde bulunan Yemen hakimi Mücahid'i serbest bırakmış ve onu ülkesine geri göndermiştir.[610]

---

[601] Murat Zengin, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi" s. 81
[602] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. X, s. 157
[603] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. X, s. 187
[604] Murat Zengin, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi" s. 80-83
[605] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. X, s. 177
[606] Murat Zengin, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi" s. 83
[607] Melikü'n-Nâsır Muhammed'in tahta çıkan sekinci oğlu olup Memlûk Türk Devleti'nin yirminci sultanıdır. Murat Zengin, "Sultan Selahaddin Sâlih Döneminde Memlûkler", *Tarih Okulu Dergisi*, 2019, S. 39, s. 315
[608] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 87
[609] Murat Zengin, "Sultan Selahaddin Sâlih Döneminde Memlûkler" s. 318
[610] Melikü'n-Nâsır Hasan döneminde Mekke yönetiminde olan Şerif Sukbe'nin yerine buranın idaresi kardeşi Âccelân'a verilmiştir. Şerif Sukbe buranın yönetimini tekrar almak için Yemen hâkimi Emir

3.7.9. Melikü'n-Nâsır Hasan'ın İkinci Saltanatı Döneminde (1354-1361) Kerek

1354 yılında Kahîre'de göz hapsinde bulunan Melikü'n-Nâsır Hasan ikinci defa Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[611] 18 Mart 1355 Çarşamba günü eski Kerek nâibi Emir Kubilay vefat etmiştir.[612]

3.8. Bahrî Memlûklerinin Son Döneminde (1361-1382) Kerek

Melikü'n-Nâsır Muhammed'in torunlarının 1361-1382 yılları arasında hâkimiyet icrâ ettiği bu dönemde tahtta çıkan sultanların yaşlarının küçük olmasından dolayı devlet yönetimi dönemin güçlü memlûklerinin elinde olmuştur.

3.8.1. Melikü'n-Mansûr Selâhaddin Muhammed Döneminde (1361-1363) Kerek

Melikü'n-Mansûr Selâhaddin Muhammed 1361 yılında sultan olduktan sonra Emir Taştimur el Kâsımî'yi Kerek nâibi olarak atamıştır.[613] Memlûk sultanının saltanat icrâ etmesinden sonra Eylül-Ekim 1361'de Kerek kadısı Muhiddin Ebu Zekeriyya Yahya b. Ömer el-Zeki el-Şafi vefat etmiştir.[614]

Memlûk sultanının iki yıllık saltanatı sürecinde ön plana çıkan memlûk Emîr Yelboğa El-Ömerî olmuştur.[615] Emîr Yelboğa'nın devlet işlerine müdahalesinden dolayı Memlûk sultanını ile arası açılmış, Emîr Yelboğa onun akıl sağlığının yerinde olmadığını öne sürerek tahttan feragat ettirmiştir. Emîr Yelboğa onun yerine Melikü'n-

---

Mücahid ile ittifak kurmuştur. Bu ittifaka karşı Memlûk sultanı Âccelân'a destek olmuştur. Bu nedenle yapılan savaşta Yemen hâkimi Emir Mücahid yakalanarak Kerek hapishanesine gönderilmiştir. Murat Zengin, "Sultan Selahaddin Sâlih Döneminde Memlûkler" s. 323-324

[611] Murat Zengin, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi", s. 84

[612] 1346 yılında Kerek nâibliğinden istaifa etmesinden sonra Mısır'da nâib-i saltana olmuştur. İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. X, s. 251

[613] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. XI, s. 4

[614] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. XI, s. 4, s. 10

[615] Memlûk sultanı Melikü'n-Nâsır Hasan'ın (1347-1351/1354-1361) memlûklerindendir. 1360-1361 yıllarında Memlûk Türk Devleti'nin sultandan sonraki yetkili kişi konumunda olmuştur. Emîr Yelboğa, bu dönemden sonra Memlûk sultanının devlet yönetiminde aldığı kararları eleştirmesi üzerine tasfiye edilmiştir. Emîr Yelboğa bu nedenle Memlûk sultanı öldürmek için fırsat kollamıştır. Bu fırsatı eline geçirince Memlûk sultanını tahttan indirmiştir. Böylece Melikü'n-Nâsır Muhammed'in torunları dönemindeki en etkili memlûk olmuştur. Fatih Yahya Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el- Ömerî (ö.768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu", *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, (XVI/1), s. 85-90

Nâsır Muhammed'in torunu El-Melikü'l-Eşref Şabân'ı Memlûk Türk Devleti sultanı ilân etmiştir. [616]

3.8.2. Melikü'l-Eşref Şabân Döneminde (1363-1376) Kerek

1363 yılında Melikü'l-Eşref Şabân Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[617] Memlûk sultanı yaptığı idarî atamalar kapsamında Kerek nâibliğine el-Emir Ahmed b. el-Kuştemur'u atamıştır.[618] Memlûk sultanı Melikü'l-Eşref Şabân döneminde Memlûk Türk Devleti yönetiminde Emîr Yelboğa el-Ömerî etkili olmuştur. Emîr Yelboğa el-Ömerî, bu dönemde sultanın yaşının küçük olmasından dolayı kendine ait memlûklerin sayısını artırmış ve onlardan bir kısmını devlet yönetimde etkili olacak kademelere atamıştır. Bu nüfuzunu kullanan Emîr Yelboğa el-Ömerî'nin memlûkler üzerindeki baskısı tutum ve davranışları nedeniyle bir memlûk grubu kendisine isyan etmiştir. Bu isyana aldırış etmeyen Emîr Yelboğa el-Ömerî bu memlûk grubunu tehdit etmiştir. Bunun üzerine bu memlûk grubu Emîr Yelboğa el-Ömerî'yi öldürmeye karar vermiştir. 1366 yılında Emîr Yelboğa el-Ömerî'yi öldürme teşebbüsünde başarısız olmuşlardır. Bu nedenle Memlûk sultanından yardım istemişlerdir. Emîr Yelboğa el-Ömerî Memlûk sultanı ve memlûklerin kendisine karşı birleştiğini haber alınca Memlûk sultanının kardeşi Anûk'u sultan ilan etmek istemiştir. Bu nedenle Memlûk sultanı ve Emîr Yelboğa el-Ömerî arasında savaş vuku bulmuştur. Memlûk sultanı bu savaşta üstünlük sağlayarak Emîr Yelboğa el-Ömerî'yi öldürtmüştür. Emîr Yelboğa el-Ömerî'nin memlûkleri olan Yelboğaviyye Memlûkleri bu duruma tepki göstererek devlet içerisinde karışıklığa sebep olmuşlardır. Bu karışıklığa sebep olan Yelboğaviyye Memlûkleri'nin ileri gelenlerinden Berkûk, Berke el-Çobanî, Altınboğa el-Çobanî, Çerkes el-Halebî ve Akboğa el-Mardînî yakalanarak Kerek hapishanesine gönderilmişlerdir.[619] 1367-1368 yılında Kerek nâibliğinde görev değişikliği yaparak el-Emir Ömer b. Argun'u atamıştır.[620] Memlûk sultanı 1373-1374 yılında emirlerin rütbe ve terfileri ile ilgili yaptığı düzenlemeler kapsamında Mengliboğa el-Bulatî el-

[616] İsmail Yiğit, *Memlûkler,* s. 90; *Fatih* Yahya Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el- Ömerî", s. 89
[617] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 91
[618] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. XI, s. 21
[619] Songül Akyurt, *"Sultan el-Melik el-Eşref Şaban Döneminde Memlûk Devleti (1363-1377",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2017, s. 16-29
[620] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. XI, s. 41

Ahmedi'yi Kerek nâibliğine atamıştır. Kerek nâibini daha sonra Safed nâibliğine atamıştır.[621]

Memlûk sultanı Emîr Yelboğa el-Ömerî'nin öldürülmesinden sonra devlet yönetiminde otoritesini kurmaya başlamıştır. Ancak devlet yönetiminde nüfuzlu olan emirlerin kendisini tahttan indirileceği endişesini saltanatı boyunca yaşamıştır. Nitekim 1376 yılında Memlûk sultanı hac farizasını gerçekleştirmek üzere hazırlıklar yaparken kendisinden sonra tahtta aday olabilecekleri ihtimaline karşılık erkek kardeşleri, amcasının oğulları ve Kalavun hanedanı mensup olanları Kerek'e göndermeye karar vermiştir. Memlûk sultanı hac farizasını gerçekleştirinceye kadar Ocak ayında el-Emir Sûdun el-Fahrî el-Şeyhûnî öncülüğünde onları Kerek'e göndermiştir. Kerek'e gönderilen Kalâvun hanedanına mensup olanlar hava şartlarından dolayı yolculuk esnasında sıkıntı çekmişlerdir. Memlûk sultanı daha sonra hac için yola çıkmış ve isyan teşebbüsünde bulunabilecek memlûkleri yanında götürmüştür. Ancak el-Melikü'l-Eşref Şabân'ın aldığı tüm bu tedbirler yetersiz kalmıştır. Memlûk sultanının yanında giden memlûkler ve Kahîre'de bulunan emirlerin isyanı sonucunda tahttan feragat ettirilmiş daha sonra ise öldürülmüştür.[622]

3.8.3. Melikü'l Mansûr Alâeddin Ali Döneminde (1376-1381) Kerek

1376 yılında Melikü'l Mansûr Alâeddin Ali Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur.[623]1378 yılının Nisan-Mayıs ayında Safed nâibi olan Saray Temur tutuklanarak Kerek hapishanesine gönderilmiştir.[624] Aynı yıl Kerek nâibi olan Mengliboğa el-Bulatî el-Ahmedi yerine Tumraz el-Tazi'yi atamıştır.[625]

[621] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. XI, s. 52
[622] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. XI, s. 56; Burak Gani Erol, "Memlûk Sultanlarının Hacları", s. 337-342
[623] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 93
[624] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. XI, s. 134
[625] İbn Tağrıberdî, *en-Nücum*, C. XI, s. 135

3.8.4. Melikü's-Sâlih Zeyneddin Haccî'nin Birinci Saltanatı Döneminde (1381-1382) Kerek

1381 yılında Memlûk Türk Devleti sultanı olan Melikü's-Salih Zeyneddin Haccî'nin saltanat icrâ ettiği dönemde devlet yönetimi Berkûk'un tahakkümü altında idi. Berkûk memlûklerin desteğini aldıktan sonra 1382 yılında Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur. Berkûk Kerek hapishanesinde kaldıktan sonra sultan olmayı başarmıştır. Onun sultan olması ile Memlûk Türk Devleti'nde Burcî Memlûkleri dönemi başlamıştır.[626]

[626] İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s. 94

SONUÇ

Memlûk Türk Devleti, Aybek et-Türkmâni tarafından 1250 yılında Mısır, Suriye ve Filistin bölgesinde kurulmuştur. 1250-1517 yılları arasında hâkimiyet icrâ eden bu devleti 1250-1382 yılları arasında Bahrî Memlûkleri yönetmiştir. Bahrî Memlûkleri, el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb tarafından Kıpçak bozkırlarından getirilen Türklerden oluşmuştur. Bu memlûk grubu için er-Ravza adasında yeni bir yer inşa edilmiştir. Bahrî Memlûkleri askeri vasıfları kullanılmak üzere burada yetiştirilmişledir. Bu eğitimden sonra Eyyûbî Devleti'nin yönetiminde idâri görevler almışlardır. Bahrî Memlûkleri, bu idâri görevlerden sonra Eyyûbî Devleti içerisinde bir otorite oluşturmayı başararak 1250 yılında kendi devletlerini kurmuşlardır. Memlûk Türk Devleti'nin idâri yapısı merkez ve taşra teşkilâtından oluşmuştur. Merkez teşkilâtının merkezi Kahîre olmak üzere İskenderiye, El-Vechû'l-Kıbelî ve El-Vechû'l-Bahrî idi. Taşra teşkilâtı ise Dımaşk, Halep, Hama, Trabulus, Safed ve Kerek olmak üzere altı kısımdan oluşmuştur. Memlûk Türk Devleti'nde verâset sistemi çoğu kez uyugulanmadığı için merkez ve taşra teşkilâtında görev alan her memlûk sultan adayı olabilmekte idi. Memlûk Türk Devleti'nin en küçük niyâbeti olan Kerek bu nedenle önemli bir merkez olmuştur.

Kerek, Kerek vadisinde kayalık bir dağın yamacında doğal şartdan yararlanılarak oluşturulmuş kalesi olan bir şehirdir. Nabâtilerin, Petra-Şam ticaret yolu üzerinde bulunan Kerek'i inşa ettikleri düşümülmektedir. Kerek'in ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı Moab Krallığı döneminde merkez şehirlerden biri olmuştur. Doğu Roma döneminde Kerek'e manastır inşa edilmiş daha sonra kiliseye çevrilmiştir. Kerek Kalesi, 1142 yılında Haçlılar tarafından, hac ve ticaret yolu olan Şam-Mekke yolu üzerinde inşa edilmiştir. Şam-Mekke yolu ile hem kara hem de deniz ticareti yapıldığı için bu yol üzerinde inşa edilen Kerek, önemli bir merkez olmuştur. Kerek Kalesi, Suriye bölgesinde müstahkem yapısı ile fethi zor kalelerden biri olarak tarihi kayıtlara geçmiştir. Haçlılar bu kaleyi inşa ederken kale fonksiyonlarından en çok savunma yönüne önem vermişlerdir. Haçlılar, kale savunmalarında az sayıda askerle savunabilecek, etrafı en iyi gören ve böylelikle idaresini kolaylaştıracak yerler tercih etmişlerdir. Haçlılar, Kerek Kalesi'nin etrafını derin bir hendek kazarak savunmasını güçlendirmişlerdir. Aynı zamanda kaleye girişi sağlayan tek bir kapının olması ve bu girişten sonra kaleye ulaşmak için bir mesafenin olması kaleyi korunaklı hale

getirmiştir. Kerek Kalesi'nin iç kalesi ise, kalenin ulaşılması en zor noktasına kurulmuş, bu nedenle kale kuşatmalarında bu kalenin alınması uzun zaman almıştır.

Kerek Kalesi'nin stratejik önemi Zengi-Eyyûbî mücadelesi ile ortaya çıkmıştır. Nûreddin Mahmud Zengî ve Selâhaddîn Eyyûbî, Haçlılardan Kerek'i almak üzere yaptıkları seferler sırasında bu kale hâkimiyeti noktasında rekabet etmişlerdir. 1170-1174 yılları arasında Kerek üzerinden gerçekleşen iki liderin bu rekabeti Selâhaddîn Eyyûbî'nin Zengî toprakları üzerinde kendi devletini kuracak alt yapıyı oluşturması ile sonuçlanmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî döneminde Kerek, İslâm-Haçlı mücadelesinin merkezlerinden biri olmuştur. Bu mücadelenin temel sebebi Kerek'in Şam-Mekke yolu üzerinde bulunmasıdır. Buradan geçen hacı ve tüccarların Haçlıların elinde bulunan Kerek'ten geçerken saldırıya uğramalarıdır. Bu nedenle Selâhaddîn Eyyûbî, Kerek Kalesi'nin alınmasını zarurî görmüştür. Selâhaddîn Eyyûbî, Haçlılara karşı başlattığı mücadele doğrultusunda Kudüs'ü almayı hedeflemiştir. Bu hedefini gerçekleştirmek için Kudüs'e giden yol güzergâhındaki Kerek'e sefer yapmıştır. 1188 yılında Kerek, Eyyûbî hâkimiyetine girmiştir. Selâhaddîn Eyyûbî, kalenin teslim olması için zahiresinin tükenmesi beklenmiştir. Bu sürecin bir yıl iki ay kadar uzun süreli olması Kerek Kalesi'nin zahire deposu bakımından zengin olduğunu göstermiştir. Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Âdil (1200-1218) döneminde Kerek niyâbet olmuştur. Bu dönemde devlet yönetiminde Eyyûbî sultanı ile itilâfa düşenler tutuklanarak Kerek hapishanesine gönderilmiştir.

1200-1249 yılları arasında Kerek, Eyyûbî Devleti'nin siyasî tarihinin şekillenmesinde etkili olan bir niyâbet olmuştur. Kerek'in Mısır ve Suriye toprakları arasında bulunmasından dolayı Kerek hâkimleri bu durumdan istifâde etmişlerdir. Kerek hâkimleri, Suriye bölgesinde bulunan Eyyûbî melikleri ve Mısır'da bulunan Eyyûbî sultanı ile değişen ittifaklar kurmuşlardır. Bu ittifâklar, Mısır'da sultan olmak ya da önce Dımaşk'ta nâib olup daha sonra sultan olmak için kurulmuştur. El-Melikü'l-Âdil, Kerek hâkimiyetinden sonra Eyyûbî sultanı olmayı başarmıştır. Ayrıca 1217 yılında Haçlıların Eyyûbîler'e bir sefer düzenleyeceğini haber alan el-Melikü'l-Âdil devlet hazinesini güvenli olan Kerek Kalesi'ne taşımıştır. Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd ise Kerek'te uzun süre mücadele etmesine rağmen Eyyûbî sultanı olamamıştır. El-Melikü'l-Kâmil döneminde Kerek, yeniden İslâm-Haçlı mücadelesinin

merkezi olmuştur. Kerek, V. Haçlı Seferi nedeniyle bir pazarlık konusu olmuştur. El-Melikü'l-Kâmil, Eyyûbî sultanı Selâhaddîn Eyyûbî'nin fethettiği topraklardan Kudüs dahil olmak üzere Haçlılara vermeyi teklif etmiştir. Ancak Kerek ve Şevbek'i bunun dışında tutmuştur. Haçlılar ise bu teklifi kabul etmeyerek Kerek ve Şevbek'i savaş tazminatı olarak istemişlerdir. Bu pazarlık İslâm-Haçlı mücadelesinde Kerek'in önemini bir kez daha ortaya koymuştur. 1246 yılında Kerek'te isyan ettikten sonra el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Eyyûbî sultanı olmuştur. El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Dımaşk'ta siyasî birliği sağlamaya yönelik başlattığı sefer neticesinde Suriye'de alamadığı tek kale Kerek olmuştur. Bu kalenin alınmasına dair uzun süren kuşatmalardan netice elde edememiş, kalenin yöneticileri kaleyi 1249 yılında teslim etmişlerdir. Kerek Kalesi'nde bu kuşatmaların uzun sürmesi yine kalenin müstahkem yapısından kaynaklanmıştır. El-Melik en-Nâsır Dâvûd, Halep'e gittiğinde yüz bin dinardan oluşan bir hazineyi yanında götürmüştür. Kerek nâibinin hazinesi, sultan ve Dımaşk naibinden sonra en zengin hazineye sahip konumda olmuştur. Bu hazine de Kerek Kalesi'nde saklanmıştır.

1250-1263 yılları arasında Kerek bir isyan merkezi olmuştur. Bu isyan, 1250 yılında Memlûk Türk Devleti'nin kurulmasından sonra Mısır'da memlûklerin sultan olmasını kabul etmeyen Eyyûbî meliki el-Melik Mugis Ömer tarafından gerçekleştirilmiştir. Memlûk hâkimiyetini kabul etmeyerek Kerek'te Eyyûbî hanedanına bağlı bağımsız bir yönetim oluşturmuştur. El-Melik Mugis Ömer'in Dımaşk'ta bulunan Eyyûbî meliki el-Melik en-Nâsır Yusuf ile ittifaka geçerek Memlûk sultanlarına karşı birleşmeleri bu isyanı büyütmüştür. El-Melik Mugis Ömer'in bu isyandaki amacı Eyyûbî meliki olarak Mısır'da sultan olmak istemiştir. Bu mücadelesinin başarıya ulaşamaması Dımaşk'ta bulunan Eyyûbî meliki el-Melik en-Nasır Muhammed ile itilâfa düşmeleridir. Ancak memlûk sisteminden yetişen Baybars, Kerek'teki bu isyana katılarak Mısır'da sultan olmak istemiştir. 1260 yılında Baybars Kerek'teki isyanından sonra Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur. Kerek nâibi el-Melik Mugis Ömer ise bu dönemde de isyanını sürdürmüş bunun için Moğollardan yardım istemiştir. Onun bu son adımı Kerek nâiblerinin siyasî rollerini göstermesi bakımından önemlidir. Memlûk sultanı Baybars 1263 yılında bu nedenlerle Kerek üzerine sefer düzenlemiş ve burayı Memlûk Türk Devleti hâkimiyetine almıştır. Baybars bu kaleyi alırken kalenin savunmasının güçlü olmasından dolayı kuşatmaların uzun sürmemesi için kale

yönetimini kendi tarafına çekerek farklı bir taktik kullanması onun isyanı bastırmasını kolaylaştırmıştır. Kerek'te isyan ederek sultan olmak isteyen el-Melik Mugis Ömer ise öldürülmüştür.

1263-1277 yılları arasında Memlûk sultanı Baybars, Kerek'in bir isyan merkezi olmaması için burayı çok sık ziyaret ederek buradaki nâiblerin kendisine bağlı olup olmadığını kontrol etmiştir. Bu ziyaretlerini haber vermeden tebdil-i kıyafet ile gerçekleştirmiştir. Ayrıca Kerek'i kale fonksiyonlarının tamamının kullanıldığı bir merkez haline getirmiştir. Kerek Kalesi'nin savunmasını güçlendirmek için imar faaliyetlerinde bulunmuş, zahire deposu ve mühimmat deposunu güçlendirmiştir. Ayrıca buranın hazinesi zenginleştirmiştir. Baybars Kerek nâibi olan el-Emir İzzeddin Aydemir'i Memlûk Türk Devleti'nin en büyük niyâbeti olan Dımaşk'a atamıştır.

1277-1279 yıllarında Kerek önce bir sürgün yeri daha sonra ise bir isyan merkezi olmuştur. Kerek bu dönemde veraset sistemi ve memlûk sisteminin çatıştığı bir merkez olmuştur. Baybars'ın çocukları Melikü's-Saîd ve Bedreddin Sülemiş verâset sistemi ile Memlûk Türk Devleti'nde sultan olmuşlardır. Ancak memlûk sisteminin devlet yönetiminde etkili olması nedeniyle tahttan feragat ettirilerek Kerek'e sürgün edilmişlerdir. Ancak bu sürgünden kısa bir süre sonra Baybars'ın diğer oğlu el-Melik el-Mes'ud Hızır Kerek'te isyan ederek sultan olmak istemiştir. Onun bu isyan teşşebbüsü sonucunda Memlûk sultanı Kalâvun Kerek'teki Baybars'ın çocuklarının hâkimiyetine son vererek onları Kahîre'ye götürmüştür. Kerek'te Baybars'ın çocukları döneminde kale fonksiyonlarından en çok hazinenin saklanması özelliği kullanılmıştır. Baybars döneminden kalan devlet hazinesi Kerek Kalesi'nde muhafaza edilmiştir. . Kalâvun Kerek nâibliğine Baybars el-Mansûrî ed-Devadâr'ı atamıştır. Kerek nâibi buradaki görevinden sonra Mısır'da devlet idâresinde önemli makamlar elde etmiştir.

1290-1293 yılları arasında Kerek, kale fonksiyonlarından en çok mühimmat deposu özelliği kullanılmıştır. Memlûk sultanı Eşref Halil döneminde Akka üzerine gerçekleştirilecek sefer için Kerek Kalesi'nin mühimmat deposundan takviye alınmıştır. Ayrıca Kerek'ten taş ve marangoz ustaları da temin edilmiştir. 1293 yılında Kerek'te meydan gelen depremden dolayı kalenin savunma özelliği zarar görmüş bu nedenle Memlûk sultanı Kerek Kalesi'ni güçlendirmek için imar faaliyetlerinde bulunmuştur.

Memlûk sultanı Kerek nâibi olarak Cemaleddin Akkuş el-Eşrefî'yi atamıştır. Kerek nâibi buradaki görevinden sonra Dımaşk nâibliğine atanmıştır.

1293-1299 yılları arasında Melikü'n-Nâsır Muhammed, veraset sistemi ile Memlûk Türk Devleti sultanı olmuş ancak devlet yönetiminde memlûk sisteminin etkili olması nedeniyle tahttan feragat ettirilerek Kerek'e sürgün edilmiştir. Melikü'n-Nâsır Muhammed, Kerek'teki sürgün hayatından sonra Mısır'da memlûk sistemine karşı veraset usulüyle yeniden sultan olmayı başaran tek kişidir. Kerek bu nedenle yeniden memlûk sistemi ve verâset sisteminin çatıştığı bir yer olmuştur.

1299-1309 yılları arasında Melikü'n-Nâsır Muhammed ikinci defa saltanatını icra etmiştir. Ancak devlet yönetiminde memlûk sisteminin etkili olması nedeniyle daha önce görülmemiş bir kararla kendi isteği ile tahttan feragat etmiştir. Memlûk sultanı sığınmak için Kerek'e gitmiştir. Bu dönemden itibaren Kerek yeniden memlûk sistemi ve verâset sisteminin çatıştığı bir merkez olmuştur. Aynı zamanda Kerek yeniden bir isyan merkezi olmuştur. Melikü'n-Nâsır Muhammed'e destek olan nâib ve askerler Kerek'te toplanarak isyan etmişlerdir. Bu isyandan sonra üçüncü defa Melikü'n-Nâsır Muhammed, Mısır'da sultan olmayı başarmıştır. Memlûk sultanı Baybars Çâşnigîr ise tahttan feragat ettirilince sığınmak için Kerek'i istemiş ancak Melikü'n-Nâsır Muhammed onu başka yere göndermiştir. Bu kararı almasında Kerek'in konumu etkili olmuştur.

1309-1341 tarihleri arasında Melikü'n-Nâsır Muhammed üçüncü saltanatını icra etmiştir. Bu dönemde Kerek, kale fonksiyonlarından olan hapishane özelliği ile ön plana çıkmıştır. Memlûk sultanı siyasî suça karışanları bu hapishaneye göndermiştir.

1341-1361 dönemi Melikü'n-Nâsır Muhammed'in oğulları dönemidir. 1341 yılında Memlûk Türk Devleti sultanı olan Ebu Bekr'e karşı Kerek'te bulunan kardeşi Şihâbüddin Ahmed isyan etmiştir. 1342 yılında Memlûk Türk Devleti sultanı olan Âlâeddin Küçük Ali'ye isyan eden ilk kişi Kerek'te bulunan kardeşi Şihâbüddin Ahmed olmuştur. Şihâbüddin Ahmed'in Kerek'teki bu davranışı Bahrî Memlûkleri döneminde görülmeyen kardeşler arasında sultan olma mücadelesini ortaya koymaktadır. Şihâbüddin Ahmed kardeşlerine karşı Kerek'teki isyanından sonra 1342 yılında Memlûk Türk Devleti sultanı olmuştur. Memlûk sultan Şihâbüddin Ahmed, 1342'de

başkenti Kerek'e taşımak suretiyle devlet geleneğine yeni bir tarz getirmiş ve Kahîre'den uzaklaşmıştır. Onun bu teşebbüsü sonucunda tahttan indirilmiştir. 1342 yılında Kerek'te bulunan sabık sultan Şihâbüddin Ahmed burada kardeşi Melikü's Sâlih İsmail'e isyan etmiştir. Kerek'te süren bu isyan Bahrî Memlûkleri'nde görülmeyen iki kardeşin taht mücadelesini ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu mücadele esnasında Kerek'e altı sefer düzenlenmiş ve teçhizatlı ordular gönderilmiştir. Bu seferlerin fazla olması ve teçhizatlı olması Kerek Kalesi'nin müstahkem yapısını bir kez daha ortaya koymaktadır.

1361-1382 yılları Memlûk sultanı Melikü'n-Nâsır Muhammed'in torunları dönemidir. 1376 yılında Melikü'l-Eşref Şabân tahtta aday olabilecekleri ihtimaline karşılık erkek kardeşleri, amcaları ve Kalâvun hanedanına mensup olanları Kerek'e göndermiştir. Kerek bu dönemde yeniden bir sürgün merkezi olmuştur. Ayrıca ilk defa sürgüne gönderilen kişiler Memlûk sultanı ile aynı hanedana mensup kişiler olmuştur. Bu dönemde Yelboğaviyye Memlûkleri ön planda olmuşlardır. Kerek, bu dönemde bu memlûk grubundan siyasî suçlara karışanların hapsedildiği bir yer olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

AĞAR, Mehmet Emin, "*Nureddin Mahmud b. Zengi'nin Haçlılar ile Mücadelesi*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2016

AĞIR, A. Mesut, "Memlûklerde Bir Kadın Sultan Şecer ed durr İsmet ed-Din Umm-i Halil", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* (III/ XIII), 2010, s. 9-15

AĞIR, A. Mesut, *"Memlûk Tarihçilerine Göre Sultan Kalâvun Dönemi Siyasî Olayları"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2004

AĞIRAKÇA, Ahmet, "Nabatîler", *DİA*, İstanbul 2006, C. XXXII, s. 257-258

Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun'un Siyasi Faaliyetleri (684-741/1285-1341),* Basılmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015, s. 74

AK, Mahmut, "Osmanlı Coğrafyasında İki Yer Adı (Bahr-i Kulzüm/Kurzüm) Üzerine", *İlmi Araştırmalar*, 1996, S. 2, s. 7-12

AKKUŞ YİĞİT, Fatma, "Emir ve Devlet: Dımaşk Nâibi Emir Tengiz'in Hayatı" *Gazi Türkiyat,* 2014, S. 14, s. 139-140; Ahmet Sağlam, *Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalâvun*, s. 171-206

AKTAN, Ali, " Bahrî Memlûklerden Sultan Kalâvun ve Hânedanı", *Belleten,* 1995, (LIX/226), s. 605-620

AKTAN, Ali, " Memlûklerde Saltanat Değişikliği Usulü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,* S. 9, s. 270-179

AKYURT, Songül, *"Sultan el-Melik el-Eşref Şaban Döneminde Memlûk Devleti (1363-1377",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2017

ALIN, Bahaddin, "*Eyyubiler Devrinde Suriye*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1996

ALTAN, Ebru, "Renauld De Châtillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160), Mâverâ-i Ürdün Senyörü (1177-1187)", *Tarih Dergisi*, İstanbul 2013, S. 55, s. 1-30

ALTAN, Ebru, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten,* 2002, (LXII/245), s. 87-93

ANONİM, *Baybars Tarihi Al-Melik-Al-Zahir (Baybars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, Çev. Şerefüdin Yaltkaya, TTK, 2. Baskı, Ankara 2000

AVCI, Casim, "Fethedilişinden Haçlı İstilâsına Kadar Kudüs", *DİA,* Ankara 2002, C. XXVI, s. 327-329

AYALON, David, "Memlûk Devleti'nde Kölelik Sistemi", Çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi,* C. IV, 1988

AYAZ, Fatih Yahya, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el-Ömerî (ö.768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu", *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2007, (XVI/1), s. 81-100

AYBEK ED-DEVADÂRÎ, *Kenzü'd-Dürer ve Câmî el-Gurer,* Tahkîk Hans Robert Reumer, yy., ty, C. IX

AYBEK ED-DEVADÂRÎ, *Kenzü'd-Dürer ve Câmî el-Gurer*, Tahkîk Ulrich Harmann, Kahîre 1971, C. VIII

AYDIN, M. Akif –HAMÎDULLAH, Hamîdullah, "Köle", *DİA,* Ankara 2002, C. XXVI, s. 237-246

AZİMLİ, Mehmet, "Abbâsîler Döneminde Türklerden Oluşan (Hassa Ordusu)", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2002, (IV/ II), s. 29-47

BAKIR, Abdûlhalik, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Köle Fiyatları", *Belleten,* (LXXXI/292), Ankara 2017, s. 715-766

BASUĞUY, Bedreddin, *El-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti (637-647/1240-1249)*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016

BAYBARS EL-MANSÛRÎ ED-DEVÂDAR, *Muhtar el-Ahbâr*, Nşr. Dr. Abd el-Hâmid Salih Hamdan, Mısrîyye el-Lübnanîye, ty

BAYBARS EL-MANSÛRÎ ED-DEVÂDAR, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre,* Nşr. D. S. Richard, Beyrut 1998

BAYBARS EL-MANSÛRÎ, *Et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, TTK, Ankara 2016

BECKER, C. H., "Kahîre", *İA,* Eskişehir 1997, C. VI, s. 74-85

BEKAR, M. Serdar, "El-Melikü'l-Kâmil", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, s. 68-70

BEYYUMİ, Ali, *Kuruluş Döneminde Eyyûbîler Selahaddin'in Devleti,* Çev. Abdulhadi Timurtaş, Nûbihar Yayınları, 2. Baskı

BİLGE, Mustafa L., "Akabe", *DİA,* İstanbul 1989, C. II, s. 209-210

BİLGE, Mustafa L., "Kerek", *DİA,* Ankara 2002, C. XXV, s. 278-279

BOSTAN, İdris, "Aclûn", *DİA,* İstanbul 1988, C. I, s. 326-327

BUHL, Fr., "Kerek", *İA,* Eskişehir 1997, C. VI, s. 583-584

BUZPINAR, Ş. Tufan, " Nablus", *DİA,* İstanbul 2006, C. XXXII, s. 265-268

CESUR, E. Selcen, *Anadolu'nun Akdeniz Bölgesi Kıyı Kaleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009

ÇAĞATAY, Neşet, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, TTK, Ankara 1989

ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı, Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007

ÇAKAR, Enver, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı Trabulus (1516-1579),* TTK, Ankara 2012

ÇAKAR, Enver, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları, Elazığ 2003

ÇAYCI, Ahmet, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi*, Atatürk Kültür Merkezi, I. Baskı, Ankara 2010

ÇETİN, Altan, *Memlûk Devleti'nde Askerî Teşkilât*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007

ÇETİN, Atilla, "Dimyat", *DİA*, İstanbul 1994, C. IX, s. 309-310

ÇETİN, Osman, "Horasan", *DİA*, İstanbul 1998, C. XVIII, s. 234-241

ÇUBUKÇU, Asri, "Baybars", *DİA*, İstanbul 1992, C. V, s. 220-221

ÇUBUKÇU, Asri, "Lâçin", *DİA*, Ankara 2003, C. XXVII, s. 39-40

ÇUBUKÇU, Asri, "Muhammed b. Tuğç", *DİA*, İstanbul 2005, C. XXX, s. 584-585

DEMİRCİ, Mustafa, "Sâmarrâ", *DİA*, İstanbul 2009, C. XXXVI, s. 70-71

DEMİRKENT, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Kitapları, 3. Baskı, İstanbul 2004

DEMİRKENT, Işın, " Haçlılar", *DİA,* İstanbul 1996, C. XIV, s. 525-546

DEMİRKENT, Işın, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı,* İstanbul 1995

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Sözlük,* Aydın Kitapevi, Ankara 1984

DOĞAN, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük,* Beyan Yayınları, 4.Baskı, İstanbul 1986

DURMUŞ, Efe, *Bahrî Memlûkler Döneminde Halep Nâibliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2014

EBU ŞAME, *Kitâbu'r-Ravzateyn Fî Ehbâri'd-Devleteyn en-Nuriyye-Selâhiyye,* Tahkîk: Ahmet Beysumi, Dımaşk 1991, I-II Kısım

EBÜ'L-FİDÂ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan)*, Çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017

ERDOĞAN, Abdulkadir, *"Hârezmşâhlar İmparatorlu'nda Askerî Teşkilât",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004

ERDOĞAN, Coşkun, *"Selçuklu Devletleri Teşkilâtında Gulam Sistemi (Tarihsel Gelişimi, Özellikleri ve Uygulanışı)",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010

ERGÜN, Nuray, *"Ayni Câlût Savaşı ve Neticeleri (658/1260)*", İstanbul 1999, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999

EROL, Burak Gani, "Memlûk Sultanlarının Hacları", *Tarih Okulu Dergisi*, 2019, S. XL, s. 312-355

GENÇ Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981

GENÇTÜRK, Çağatay, "Selahaddin Eyyûbî ve Nûreddin Mahmud Arasındaki Münasebetler", *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 2018, (I/2), s. 51-61

GENÇTÜRK, Çağatay, *"Zengîlerin Halep Hâkimiyeti"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018

GEZER, Ömer, *Kale ve Nefer: Habsburg Sınırında Osmanlı Askerî Gücünün Yeniden Örgütlenmesi (1699-1715)*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016

GÖK, Halil İbrahim, *Musul Atabegliği; Zengiler (Musul Kolu: 1146-1233),* Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001

GÖLGESİZ KARACA, Sevtap, *Kudüs Haçlı Krallığı (1099-1187*), Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2012

GÜLSOY, Ersin, "Safed", *DİA*, İstanbul 2008, C. V, s. 445-447

GÜNALTAY, M. Şemseddin, "Abbasoğulları İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükselişinde Türklerin Rolü", *Belleten*, Ankara 1995, (VI /XXIII-XXIV), s. 177-206

GÜNALTAY, M. Şemseddin, *Yakın Şark III Suriye ve Filistin*, TTK, Ankara 1987

GÜVEN, Okan, *İki Savaş Arasında Bosna Kaleleri (1669-1683)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017

HURDAZBİH, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Çev. Murat Ağarı, İstanbul 2008

İBN BATTÛTA, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, YKY, C.1, İstanbul 2004

İBN HAVKAL, *10. Asırda İslâm Coğrafyası,* Ter. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014

İBN ÎYÂS, *Bedaî ez-Zuhûr fî Vekâî ed-Duhur*, yy. 1960

İBN TAĞRIBERDÎ, *en-Nücum ez-Zâhire fî Mülûk-ı Mısr ve'l-Kahîre*, Tahkîk Muhammed Hüseyin Şemseddîn, Lübnan 1992, C. VII-VIII-IX-X-XI

JORDAN DİSTRİBUTİON AGENCY, *New Edition Jordan Tracing 4000 Years Of History,* Plurigraf Yayınları, İtalya 1996

KALKAŞANDÎ, *Kitab-ı Subh el-Âşâ,* Kahîre 1914, C. IV

KANAT, Cüneyt, " Ketboğa", *DİA*, İstanbul 2016, C. II, s. 47-49

KANAT, Cüneyt, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996

KANAT, Cüneyt-BURÇAK Devrim, *Sorularla Haçlı Seferleri,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013

KARABABA, Hülya, *Memlûk Sultanı Seyfeddîn Kutuz'un Hayatı, Siyasi ve Askeri Kariyeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı 2018

KÂSIM, Abduh Kâsım, "Muhammed b. Kalavun", *DİA*, İstanbul 2005, C. XXX s. 547-548

KAVAS, Ahmet, "Trabulusgarb", *DİA,* İstanbul 2012, C. XLI, s. 288-291

KAYA, Önder, "*Eyyubî Devleti Meliklerinden I. El-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi (597/1200-635/1234)"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s. 27-29

KELEŞ, Bahattin, "*Bahrî Memlûkler'de İktisadî ve Ticarî Hayat (1250-1382),* Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998

KILIÇ, Mustafa, "Âlim ve Devlet Adamı Olarak Eyyubî Meliki 'el-Melikü'l-Muazzam' (576-624/1180-1227)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2006, (X/2), s. 337-355

KILIÇ, Mustafa, "Celaleddin Hârezmşâh'tan sonra Anadolu ve Suriye'de Harizmliler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (V/II), Sivas 2001, s. 415-426

KILIÇ, Mustafa, "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2010, (XIV/1), s. 133-171

KIZILTOPRAK, Süleyman, "Memlûk Sistemi", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C. V, s. 610-639

KIZILTOPRAK, Süleyman, "Memlûk", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, s. 87-90

KİTAPÇI, Zekeriya, *Osmanlı ve Selçuklulardan Önce Ortadoğu'da Türkler*, Yedi Kubbe Yayınları I. Baskı, Konya 2008, C. I

KOCA, Salim, "Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir", *Akademik Bakış Dergisi*, Ankara 2017, (X/20), s. 15-35

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, " Burciyye", *DİA,* İstanbul 1992, C. VI, s. 419-420

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Baybars I", *DİA,* İstanbul 1992, C. V, s. 221-223

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler Ansiklopedisi,* Ankara 2002, C. V, s. 166-217

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Nureddin'in Faaliyeti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, (IV/6), s. 505-520

KOPRAMAN, Kazım Yaşar,, "Bahrîyye", *DİA*, İstanbul 1991, C. IV, s. 512

KÖK, Bahattin, "el-Melikü's-Sâlih", *DİA*, İstanbul 2004, C. XXIX, s. 80-82

KÖK, Bahattin, "Mısır'ın Alınmasından sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", *Belleten*, 1993, (LVII/219), s. 413-446

KÖK, Bahattin, "Nûreddin Mahmud Zengi", *DİA,* İstanbul 2007, C. XXXIII, s. 259-262

KUŞÇU, Ayşe Dudu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, TTK, Ankara 2013

LEWİS, Bernard, *Ortadoğu'da Irk ve Kölelik*, Çev. Enver Günsel, Truva Yayınları, İstanbul 2006

MAKRİZÎ, *es-Sülûk li-Mârifet-i Düvel el-Mülûk*, Tahkîk Muhammed Abdulkâdir Âtâ, Lübnan 1997, C. I-II-IV

MANTRAN, Robert, "Hama", *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, s. 396-398

MERÇİL, Erdoğan, "Gulâm", *DİA*, İstanbul 1996, C. XIV, s.180-184

MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi,* Bilge Kültür Sanat Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2013

MEYERS, Eric M., *The Oxford Encyclopedia Of Archaeology In The Near East,* Oxford Unıversıty Press, New York 1997, C. III

MIYNAT, Ali, *"Bir Ortaçağ Kenti: Hasankeyf"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2008

NÂNÂ, Mahmut, *Yahudi Tarihi,* Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2008

NASIROĞLU, Mehtap, "XVI. Yüzyılda Hama Sancağında Kırsal Yerleşim", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIII, Ankara 2014, s.111-146

NUHOĞLU, Güller, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilâtı ve Kültür*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995

NÜVEYRÎ, *Nihâyet el-Erep fî Fünûn el- Edep*, Nşr. Dr. Necip Mustafa Fevvâz-Dr. Hikmet Keşâî Fevvâz, Lübnan 2004, C. XXIX,

OFLAZ, Abdülhalim, "Eyyûbî Ailesinin İlk Dönem Tarihleri", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2016, S. 7, s. 37-60

OFLAZ, Abdülhalim, *Eyyûbî Sultanı I. Melik Âdil Döneminin Siyasi Tarihi (589-615/1193-1218)*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2016

OĞUZOĞLU, Yusuf, "Hasankeyf", *DİA,* İstanbul 1997, C. XVI, s. 364-368

ÖĞÜN BEZER, Gülay, "İmadüddin Zengî", *DİA*, İstanbul 2013, C. XLIV, s. 258-261

ÖĞÜN BEZER, Gülay, "Zengîler", *DİA,* İstanbul 2013, C. XLIV, s. 268-272

ÖZAYDIN, Abdülkerim, " Aynicâlût Savaşı" , *DİA*, İstanbul 1991, C. IV, s. 275-276

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Halîl b. Kalâvun", *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, s. 319-320

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Karahanlılar", *DİA*, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 412-424

ÖZBEK, Süleyman, "*El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277) Hayatı ve Faaliyetleri"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1988

ÖZBEK, Süleyman, "Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar 'Sultanı Öldüren Sultan Olur' ", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 2013, (XXXII/53), s. 155-172

ÖZBEK, Süleyman, Mehmet Şeker, "Memlûk Emiri Sunkur el-Aşkar", *Türk Dünyası Araştırmaları,* 2019, (CXXIV/242), s. 205-218

ÖZER, Serkan, "*Selâhaddin Eyyûbi ve Haçlılar*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2010

ÖZKAN, Selim Hilmi, *"El-Melik El-Mansur Seyfeddîn Kalâvun el-Elfî Hayatı ve Faaliyetleri (678-689/ 1280-1290)"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1999

ÖZKUYUMCU, Nadir, "Ihşîdîler", *Türkler Ansiklopedisi,* Ankara 2002, C. V, s. 102

ÖZKUYUMCU, Nadir, "Tolunoğulları", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C.V, s. 10-60

PİYADEOĞLU, Cihan, *Güneş Ülkesi Horasan Selçuklular Dönemi,* Bilgi Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2012

POLAT, Ziya, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 581/1185 Yılı Antlaşması", *Journal Of Islamicjerusalem Studies,* 2015, C. XV, s. 47-68

POLAT, Ziya, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 576/1180 Yılı Anlaşması", *Journal Of Islamicjerusalem Studies*, 2016, (XVI/1), s. 1-22

POLAT, Ziya, *Selâhaddîn Eyyûbî'nin Haçlı Siyaseti ve Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı Antlaşmalar,* Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015

RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, *TTK,* Ankara 1987, C. I-II-III

SAFEDÎ, *el-Vâfi bi'l-Vefiyat,* Tahkîk Ahmed el-Arnavut-Türkî Mustafa, Lübnan 2000, C. XVI

SAĞLAM, Ahmed, "Hüsameddin Lâçîn ve Saltanat Dönemi (696-698/1296-1299): Memlûkler'de Meşrutî Bir Sultan Teşebbüsü ve Akâmeti", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* 2017, (XXXII/1)", s. 155-190

SAĞLAM, Ahmet, "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694-696/1294-1296)", *Marmara Türkiyât Araştırmaları Dergisi,* 2015 (II/2), s. 53-79

SAĞLAM, Ahmet, "Ortaçağda Orijinal Bir Siyasi Yapı: Güçlü ve Nüfuslu Her Emir Sultan Olur", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi,* 2015, (II/4), s. 107-126

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Dirhem", *DİA*, İstanbul 1994, C. IX, s. 368-371

SAULCY, By F. De, *Narrative Of A Journey Round The Dead Sea And In The Bıble Lands; In 1850 And 1851,* Publisher Ordinary to Her Hajesty, London 1854, C. I

SEVİM, Ali, "Artukoğlu İlgazi", *Belleten,* 1962, (XXVI/104), s. 649-692

SEVİM, Ali, *Makaleler 1,* Haz. E. Semih Yalçın-Süleyman Özbek, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 49-56

SEYYİD, Eymen Fuâd, "İskenderiye", *DİA*, İstanbul 2000, C. XXII, s. 574-576

SIDDIQUI, Iqtıdar Husaın, "Gurlular", *DİA*, İstanbul 1996, C.XIV, s. 207-211

SÖYLEMEZ, Mehmet Mafuz, "Vâsıt", *DİA*, İstanbul 2012, C. XLII, s. 541-544

SÜMER, Faruk, *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar An Important International Fair During The Saljuk Period*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1985

ŞAHİN UTKU, Nihal, *Kızıldeniz'de Denizcilik, Ticaret ve Yerleşim (VII.-XI. Yüzyıllar),* Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005

ŞENBAŞ, Yavuz, *"Eyyûbî Sultanı Melik Kâmil Döneminin Siyasi Tarihi (615-635/1218-1238)"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2017

ŞEŞEN, Ramazan, "Cezîre", *DİA,* İstanbul 1993, C. VII, s. 509-511

ŞEŞEN, Ramazan, "el-Melikü'l-Âdil I", *DİA,* Ankara 2004, C. XXIX, s. 59-60

ŞEŞEN, Ramazan, "Eyyûbîler", *DİA*, İstanbul 1995, C. XII, s. 20-31

ŞEŞEN, Ramazan, "Hıttîn Savaşı", *DİA,* İstanbul 1998, C. XVIII, s. 165-167

ŞEŞEN, Ramazan, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", *DİA*, İstanbul 2009, C. XXXVI, s. 337-340

ŞEŞEN, Ramazan, *Eyyûbîler(1169-1260)*, İsam Yayınları, İstanbul 2012

ŞEŞEN, Ramazan, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016

ŞEŞEN, Ramazan, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1983

TANERİ, Aydın, "Hârizmşâhlar", *DİA*, İstanbul 1997, C. XVI, s. 228-231

TAŞKIN, Ünal, *"Osmanlı İdaresinde Safed Şehri (1516-1600*)", Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2010

TOMAR, Cengiz, "el-Melikü'l-Âdil II", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, s. 60-61

TOMAR, Cengiz, "el-Melikü'l-Aziz", *DİA,* Ankara 2004, C. XXIX, s. 61-62

TOMAR, Cengiz, "el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX, s. 76-77

TOMAR, Cengiz, *"Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240/1260)",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996

TOMAR, Cengiz, "Şam", *DİA,* İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 311-315

TOMAR, Cengiz, "Şecereddür", *DİA*, İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 404-405

TOMAR, Cengiz, "Trablusşam" , *DİA*, İstanbul 2012, C. XLI, s. 294-295

TRİSTRAM, By H. B., *The Land of Moab,* Harper&Brothers Publishers, Franklin 1873, s. 81

ULAŞ, İbrahim Halil, "*Selâhaddin-i Eyyûbî ve İslam Birliği Politikası*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2010

USLU, Recep, *Hicrî I-II. Yüzyıllarda Horasan Tarihi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997

USTA, Aydın, "Sâmânîler", *DİA,* İstanbul 2009, C. XXXVI, s. 64-68

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhanîler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilatına Bir Bakış,* TTK, Ankara 1988

ÜÇOK, Bahriye, *Emeviler- Abbasiler,* MEB, Ankara 1979, s. 116-117

YAKUT EL-HAMEVÎ, *Mûcem el-Büldân*, Beyrut 1374, C. IV

YALÇIN, Mehmet Fatih, "*Bahrî Memlûklerde Nâib-i Saltanalık",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011

YAZICI, Talip, "Halep", *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, s. 247-248

YAZILITAŞ, Nihat, "Fatimî Ordusunu Meydana Getiren Etnik Unsurlar", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Konya 2005, S. XVIII s. 189-210

YILDIZ, Hakkı Dursun, "Ahmed B. Tolun", *DİA*, İstanbul 1989, C. II, s. 141-143

YILDIZ, Hakkı Dursun, *İslamiyet ve Türkler*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011

YILMAZ, Harun, "*El-Melikü'l-Muazzam ve Döneminde Dımaşk'ta Kurulan Medreseler (615-624/1218-1227)*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008

YİĞİT, İsmail, "el-Melikü's-Salih", *DİA,* Ankara 2014, C. XXIX, s. 79

YİĞİT, İsmail, "Kalâvun", *DİA*, İstanbul 2001, C. XXVI, s. 227-228

YİĞİT, İsmail, "Kutuz", *DİA,* Ankara 2002, C. XXVI, s. 500-501

YİĞİT, İsmail, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2008

ZEHEBÎ, *Tarih el-İslâm ve Vefâyat el-Meşâhîr ve'l-Âlâm,* Tahkîk Dr. Ömer Abdulselâm Tedmürî, Lübnan 1999, C. XLVIII-XLIX

ZENGİN, Muhammed Fatih, *"İslâm Devletlerinde Türk Memlûkleri",* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007

ZENGİN, Murat, "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (6 Ağustos 1341-10 Ocak 1342)", s. 217-230

ZENGİN, Murat, "Melikü'l-Mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)", *History Stuties*, 2018, (X/3), s. 257-270

ZENGİN, Murat, "Melikü'l-Muzaffer Zeyneddîn Haccî Döneminde Memlûkler", *Tarihin Peşinde,* 2018, S. 20, s. 357-373

ZENGİN, Murat, "Melikü'n-Nâsır Şihâbüddin Ahmed ve Melikü's-Sâlih İsmâil Dönemlerinde Memlûk Türk Devleti: İki Kardeş Tek Devlet (19 Mart 1342-4Ağustos 1345)", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 2018, (XXXVII/64), s. 227-260

ZENGİN, Murat, *İlhanlılar-Eretnalılar-Memlûkler Dönemi Malatya (1295-1401),* Malatya Kitaplığı, İstanbul, 2017

ZENGİN, Murat, *Türkler Tarafından Fethinden Moğol İstîlâsına Kadar Malatya*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008

ZENGİN, Murat, "Melikü'l-Kâmil Seyfeddin Şâbân Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (4 Ağustos 1345-21 Eylül 1346)", *Türkiyat Mecmuası*, (XXVIII/2), 2018, s. 311-325

ZENGİN, Murat, "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi: Genel Bir Değerlendirme", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, (V/1), s. 79-90

ZENGİN, Murat, "Sultan Selahaddin Sâlih Döneminde Memlûkler", *Tarih Okulu Dergisi,* 2019, S. 39, s. 313-332

EKLER

EK 1

Bahri Memlûkleri Dönemi Sultanları

1. Bahrî Memlükleri

el-Melikü'l-Muiz İzzeddin Aybek (648/1250)

el-Melikü'l-Mansûr Nûreddin Ali (655/1257)

el-Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz (657/1259)

el-Melikü'z-Zâhir Rükneddin I. Baybars (658/1260)

Melikü's-Saîd Bereke (676/1277)

el-Melikü'l-Âdil Bedreddin Sulamış (678/1279)

el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddîn Kalâvun (678/1279)

el-Melikü'l-Eşref Halil b. Kalâvun (689/1290)

el-Melik el-Nâsır Muhammed b. Kalâvun (ilk saltanat) (693/1293)

el-Melikü'l-Âdil Zeyneddin Ketboğa (694/1294)

el-Melikü'l-Mansûr Hüsâmeddin Lâçin (696/1296)

el-Melik el-Nâsır Muhammed b. Kalâvun (ikinci saltanat) (698/1299)

el-Melikü'l-Muzaffer Baybars el-Casnigîr (709/1309)

el-Melik el-Nâsır Muhammed b. Kalâvun (üçüncü saltanat) (709/1310)

el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddîn Ebû Bekir (741/1341)

el-Melikü'l-Eşref Alâeddin Küçük Ali(742/1341)

el-Melikü'n-Nâsır Ahmed (742/1342)

el-Melikü's-Sâlih İsmâil (743/1342)

el-Melikü'l-Kâmil Seyfeddîn Şa'bân (746/1345)

el-Melikü'l-Muzaffer Zeyneddin Haccî (747/1346)

el-Melikü'n-Nâsır Hasan (ilk saltanat) (748/1347)

el-Melikü's-Sâlih Selâhaddin (752/1351)

el-Melikü'n-Nâsır Hasan (ikinci saltanat) (755/1354)

el-Melikü'l-Mansûr Muhammed (762/1361)

el-Melikü'l-Eşref Şa'bân (764/1363)

el-Melikü'l Mansûr Alâeddin Ali (778/1376)

el-Melikü's-Sâlih Zeyneddin Haccî (ilk saltanat) (783/1381)

Kaynak: İsmail Yiğit, "Memlükler", *DİA,* C.XXIX, s.93

EK 2

Kaynak:
https://www.google.com/search?q=meml%C3%BCk+sultanlar%C4%B1n%C4%B1n+listesi+islam+ansiklopedisi+ismail+yi%C4%9Fit&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjn2LKJ8M3aAhVMIJoKHfO-DJoQ_AUICigB&biw=1280&bih=928#imgrc=zYLrQHRQR2AU8M, 22/04/2018, saat:15.27

EK 3

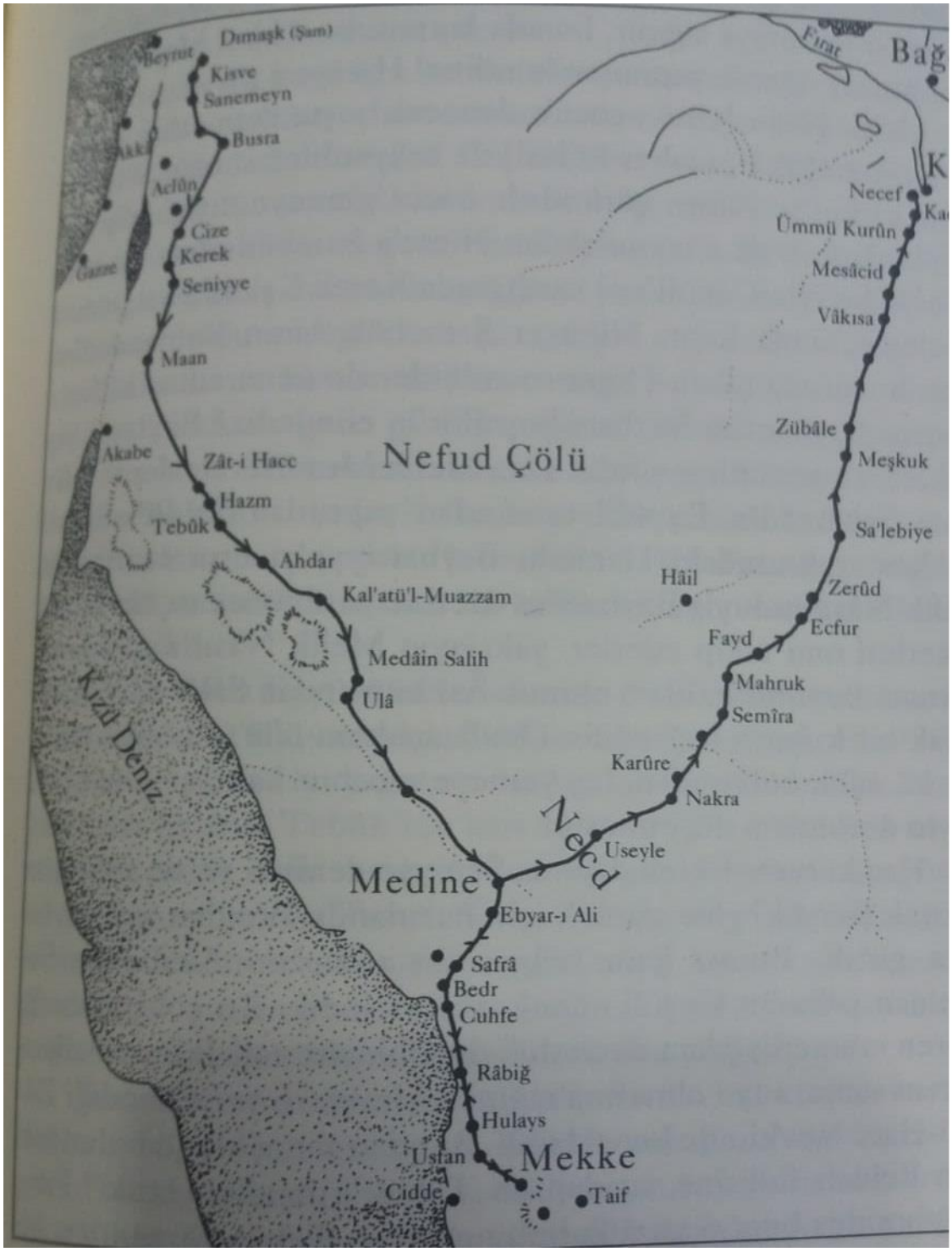

Kaynak: İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Said Aykut, s. 167

EK 4

Kaynak: Travel Buddy Geziyoruz Abi, Osmanlı Eseri Ürdün Kerak Kalesi; Ecdad Yadigarı, 03/07/2020, saat 02:13